

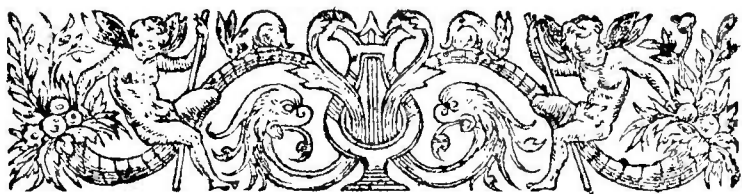
HISTORIA
NAVIGATIONIS
IN BRASILIAM,
QVÆ ET AMERICA
DICITVR.

QVA DESCRIBITVR AVTORIS
nauigatio, quæque in mari vidit memoriæ pro-
denda: Villagagnonis in America gesta: Brasi-
liensium victus & mores, à nostris admodum a-
lieni, cum eorum linguæ dialogo: animalia etiam,
arbores, atque herbæ, reliquæque singularia & no-
bis penitus incognita.

A IOANNE LERIO BVRGVNDØ
*Gallicè scripta: Nunc verò primum Latinitate
donata, & variis figuris illustrata.*

EXCVDEBAT
EYSTATHIVS VIGNON.
ANNO MDLXXXVI.

ILLVSTRISSIMO

ET POTENTISSIMO

PRINCIPI AC DOMINO,

D. VVILLELMO LAND-

GRAVIO HASSIÆ, Comiti in

KATZENELBOGEN, DIETZ, ZI-

GENHAIM & NIDDA, &c. Domino

suo clementissimo.

EXTVS iam ferè, opinor, agitur annus, Princeps Illustrissime, ex quo doctissimus vir Cassiodorus Reinius mihi ex urbe Francofurto scripsit, se aliquāto antè cū apud Celsitudinem tuam Castellis esset, ex te auduisse, gratissimum tibi fore, si liber quem de Americana peregrinatione mea Gallicè scripseram, amplificatus & Latinè conuersus tibi legendus offerretur. Eū enim semel à C. V. Gallicè perlectum propter nouitatem rerum, & historia mirabilitatem vehemētèr placuisse. Ac mihi quib-

dem audita iam pridem erat incredibilis illa benignitas & māsuetudo animi tui summa eruditione ac praesertim naturalis philosophia, & historiarū cognitione cōiuncta. Nā cū illius libri mei capita, & memoria-
 lia quadam annis ab hinc sexdecim clarissi-
 mo Iurisconsulto doctōri Hotomano Celsitu-
 dinis tuae studiosissimo in oppido Caritea o-
 stendissem (quò propter furiales Galliae tem-
 pestates confugeramus) memoria teneo il-
 lum saepenumero mirificum quoddā tuum
 in hoc literarum genere studium praedica-
 se: neque se Principem ullum nosse, qui ve-
 hementius harum rerum cognitione dele-
 ctaretur. Quod idē nuper à me de Reinū li-
 teris consultus multis verbis confirmavit.
 Ac sanè acceptis illis literis si per tempus
 locūque in quo tum eram (eram autem in
 Burgundia, ubi sacro verbiungebar mini-
 sterio, ad quod summa Dei misericordia sum
 vocatus) mihi licuisset manus operi admo-
 nere breui tempore negotium confecissem.
 Magnopere enim cupiebam aliquid pra-
 stare, quod Cels. F. probaretur. Nunc verò
 in hoc nouo exilio meo, ut animi dolorem,
 quem ex renouata patriae nostrae laceratio-
 ne concipio, lenirem, operam dedi, ut meus
 ille liber Latine conuersus, & multis pa-
 rtibus

bus auctus, atque amplificatus sub Illustrissimi tui nominis auspicijs euulgaretur.

Videbit autem celsitudo vestra narrationem prodigiorum, & monstrorum admirabilem, ac ne mihi quidem, nisi oculatus testis ipse ac spectator fuisset, credibilem: sed vere ac liquido confirmare hoc possum, cum multa in illa vastitate Oceani monstra viderim, tum nulla unquam aequè prodigiosa vidisse, ut illa sunt, quae hodie terram olim omnium amœnissimam ac florētissimam infestant. Ita sunt omnia perfidia, periuria, ac sceleribus oppleta. Annus iā agitur tricesimus, cum Ecclesiae nostrae, bustis atque incendijs Galliae vstulatae, refrigerij aliquid sese in mari medio & solis terris, locisque desertis reperturas sperabant. Inde Villagagnonis cuiusdam perfidia reiecta, rursus se in portum, unde exierant, contulerunt. Hic dici vix potest, in quàm immanes beluas inciderint. Ac sanè quis est qui audito caesorum numero non perhorrescat? numerantur autem ad quaterdecies centena hominū millia, qui per hos viginti quatuor annos bellis ciuilibus interierunt. Sempérne igitur, ut ille apud Sallustium dicebat, in fuga in sanguine, in cruore versabimur? Verum hac perpetua Ecclesiae Christianae conditio

est, ut semper à Sathana, & Sathanae ministris quamcunque se in partem conferat, vexetur. Animaduerti cum sub ea cæli plaga nauigaremus, quæ vulgò Zona torrida dicitur, genus esse quoddam piscium volatiliū, quorum mihi naturam & conditionem Ecclesiarum nostrarum calamitas in memoriam reuocat. Nam siue in aquam se immergerent, confestim à piscibus qui Albacora dicuntur, & magnitudine sunt vegrandi, crudeliter infestabantur: siue illius periculi vitandi causa, ex aquis euolarent, tum à diris volucris, quæ per illa spatia volitant, laniabantur. Simillima nostrarum Ecclesiarum conditio est. Sed tamen, ut Paulus ad nostrā consolationē scripsit, dum premimur, non opprimimur, dum ærumnis afficimur, non deserimur: dum deijcimur, non interimus. Quin potius prout abundant ærumnæ & perpeſsiones Christi in nobis, ita per Christum abundat etiam consolatio nostra. Fugamur quidem & plagis cadimur, atque incertis sedibus vagamur: propter Christum interficimur totos dies: habitimus quasi oues destinatae mactationi. Sed hoc certissimo solatio nos sustentamus: idcirco laboramus & contamelij afficimur, quia speramus in Deo viuo, qui fidelium suorum conser-

2. Cor. 4. 8-9.

2. Cor. I. 5.

1. Cor. 4. 10.

Rom. 8. 35.

2. Tim. 4. 10.

conseruator est.

Atque optamus quidem ex animo, & Deum toto pectore obtestamur, ut vestras Ecclesias Germanicas, & pios earum Pastores pari consolatione ac Spiritu suo Paracletos sustentet. Sed cum diuturnum istud quorundam otium & tranquillitatem consideramus, vereri nobis interdum subit, ne vetus illud Poeta aliquando usurpare possint:

Nunc patimur longae pacis mala: sauior armis

Luxuria incubuit, victumque ulciscitur orbem.

Nam ut ferrum, si non utare, rubigine contaminatur: ita vera religio plerumque nimio otio & diuturnitate pacis, & quasi torpore corrumpitur. Quod ne unquam in Hassicis Ecclesiis accidat, quas Deus tuus, Princeps Illustrissime, fidei credidit, atque commendauit, spero Celsitudinem vestram pro sua perenni & constanti pietate curaturam. praesertim cum illam semper audiuerimus Ecclesiarum nostrarum studiosissimam fuisse: tantamque doctrinae concordiam, quanta inter omnes earum pastores elucet, semper adamasse. Quod lubentius in hac praefatione Illustrissimo tuo nomini dicata, sum adductus, ut earum omnium nomine Celsitudi-

rem tuam obsecrarem, ne curam earum primū ab Illustrissimo, & beata memoria Principe parente tuo PHILIPPO susceptā: deinde tibi tanquam hereditariam ab ipso traditam, & commissam desertam esse patiare: sed eam & pietati tuæ commendatā memineras, & Illustrissimo Principi MAURITIO Celsitudinis tuæ filio, spei heroica adolescenti, commendes. Pro mea verò virili parte, Princeps Illustrissime, à tua Celsitudine peto, quasque primū, ut hoc meum munusculum qualecunque meæ erga te benevolentiae pignus, hilari fronte bonamque in partem accipias. Deinde, ut me patiari in tuorum, tuæque Celsitudini addictorum numero locum aliquem obtinere, quo ne unquam indignus videar, sedulo quādiu vita suppetet, operam ac studium adhibebo. Vale Illustrissime ac & potētissime Princeps. Cal. Febr. 1586.

Illustriss. Celsit.
vestræ

addictissimus.

I. LERIVS.

Εἰς Λεραῖον.

Εὐδοίη μάλα θυμὸς ἐμοὶ φίλε, πῶς σ' ὀνομάνω,
 Ἡὲ Λαερτιάδην, ἠὲ Μελησιγένην.
Πρὶν γάρ πολλαὶ πάθες τ' εἶδες τ', ἰδὲ πόλλ' ἐπαληθεῖς
 Ὅψ' ἀπενόησας, ἄλλος ἐὼν Ὀδυσσεύς·
Ὅυ μέντοι πηλίπορθος ἐὼν, ἡἴλλον δὲ πολίτας
 Κεῖνες ποιήσω, οὔσπερ ἵκοιο, Θεῶ.
Νῦν δ' αὖ Ωκεανόν τε λέγων καὶ πείρατα γαίης,
 Καὶ Λαιρρυονίην, ἐλομένους τε ἀνέμους.
Κύματα τ' ὀκείοντα, ἀπολαυμένους τὲ ἐπ' ἵππους,
 Πῶς ἐκ ἄλλος ἔφους φίλε Μελησιγενὴς,

Is. Caf.

AD IOANNEM LERIVM
AMERICANÆ HISTO-
riæ Scriptorem.

IGNOTAS quondam & nostro præcul
orbe remotas
Gentes, monstrosa Barbariæque feras,
Stridentēſque ſonos lingua, ventresque nefandos,
Humanis ſaturos carnibus, ecce, refers.
Credo equidē, Leræ: Doces nam viſa. Sed euge,
Te dignum nodum vndice ſolve precor.
Talia, dic, portenta hominum, tam rara benigni
Temperies cœli num generare queat?
Et quos inculta mites creat arbore fructus,
Mite ſolum indomita fertilitate nitens?

Horrida Monſtra hominum, quæris, num gignat
amœna

Temperies cœli, fertilitasque ſoli?
Gignit. Sed cauſas doceant qui ſemina rerum,
Quique arcana tenent interiora viri.
Num maiora vides hominum portenta creari,
Qua cœlum multo mitius atque ſolum?
Teſtis culta nouem ſtudijs Europa ſororum,
Que toto, princeps, erigit orbe caput.
Hic quã horrida viget pudeat memorare, libellis
Vt poſſit noſtris maior adeſſe fides.

IN HISTORIAM AME-
RICANAM AB IOANNE
Lerio Conscriptam.

IMMANES mores tu qui audis & esse
ra monstra,
Quæ fert terra orbis nomine dicta noui:
Miraris pectus plusquàm gestare ferinum
Humanos vultus, orâque sueta polo.
Primorum sunt hæc noxæ monimenta parentum,
Infecit tristi quæ genus omne labe.
Hinc veri quondâ simulachrum numinis, amens,
In seuas meruit degenerasse feras.
Sunt quibus indulsit cœli clementia larga,
Vnde foret cultu mitius ingenium.
Cultior his mores, ni vitæ temperet usus,
Omnes consimilis barbaries teneat.

ST T.

IN IOANNEM LERIVM
EIVSQUE DE AMERI-

cana peregrinatione hi-
storiam.

QUANTA noui Leræ refers miracula
mundi,

Támque nouas rerum, tamq̃ hominum facies,
Ut cupiam lustrare oculis iam singula, ni me

Terreat unda furens, Barbariésque virum.

Atqui tolle moras, cupidum pérque omnia deduc:

Nobis Oceano sât via tuta patet.

Tutò inter sæuos, humanáque viscera flammis

Torrentes, fas est viuere læstrigonas.

Oceanum rabie superat gens Galla furentem,

Et superat sæuos, barbara, læstrigonas.

G. M. N.

TOTIVS HISTORIÆ SUM-
ma capita.

*Præfatio qua Theveti errores ac fraudes
coarguuntur.*

Cap. I.

VÆ causa tam longinquæ,periculo-
sæque in Brasiliam navigationis fue-
rit. Pag.1.

Cap. II.

Ascensus in naues Iuliobonç:itémque oc-
cursus nauium & expugnatio:tēpestates, lit-
toræque & Insulæ primùm obuiæ. Pag.7.

Cap. III.

Bonitæ,Albacoræ,Aurataque,& fues ma-
rini,piscēsque volatiles:aliūque quos tum vi-
dimus,tū cepimus sub Zona torrida. Pag.16.

Cap. IIII.

De Æquinoctiali circulo, tempestatibus,
ventorum inconstantia,pluuīs corruptis,ca-
loribus,siti,aliisque incommoditatibus,quas
circa illam mundi plagā sustinuimus. Pag.26.

Cap. V.

De primo Indiæ Occidentalis conspectu,
& incolentium Barbarorū: déque iis quæ no-
bis in mari acciderunt ad tropicum vsque
Capricorni. Pag.32.

Cap. VI.

Qui noster fuerit aditus Castelli Collignij
apud Brasilienses,quemadmodum à Villaga-
gnone accepti:sēque ille gesserit, tum in ne-
gotio religionis, tum in reliquis imperij sui
partibus. Pag.42.

Cap. VII.

Descriptio sinus Ganabará, qui & Geneu-
rensis appellatur: Insulę castellięque Colligni,
atque Insularum adiacentium. Pag. 72.

Cap. VIII.

De ingenio, robore, statura, nuditate, orna-
mentis corporis virorū & fœminarum Bra-
siliensium, apud quos annum ferè sum com-
moratus. Pag. 70.

Cap. IX.

De crassis radicibus, & crasso milio, ex
quibus Barbari farinam conficiunt, qua in pa-
nis vtuntur locum: deque eorum potione
quam *Caou-in* appellant. Pag. 98.

Cap. X.

De feris, prægrandibus lacertis, serpētibus,
aliisque Americę monstrosis animantibus.
Pag. 111.

Cap. XI.

De variis Americanis auibus à nostris dis-
sidentibus, de magnis vespertilionibus, api-
bus, muscis, culicibus, aliisque regionis illius
insectis. Pag. 125.

Cap. XII.

De nonnullis piscibus apud Americanos
maximè vulgarib⁹, deque eorū piscatu. Pag. 139.

Cap. XIII.

De Arboribus, herbis, radicibus, exquisi-
tissimisque fructibus, qui in Americano pro-
ueniunt solo. Pag. 146.

Cap. XIII.

De bello, præliis, fortitudine, & armis Bar-
barorum. Pag. 169.

Cap.

Cap. XV.

Captiuos suos quo tractēt modo Barbari, quibusque cæremoniis in iisdē maētandis & deuorandis vtantur: Quibus per occasionem immanissimæ crudelitatis alia exempla adiecta sunt. Pag.183.

Cap. XVI.

Quid nomine religionis apud Barbaros Americanos veniat: De erroribus in quos ab impostoribus, quos *Caraibes* vocant, inducuntur: déque crassissima Dei ignorance quæ apud eos obtinet. Pag.220.

Cap. XVII.

De coniugio, polygamia, & consanguinitatis gradibus, quos Barbari obseruant: déque liberorum apud eos educatione. Pag.232.

Cap. XVIII.

Quid leges, quidque politia apud Brasilienses nuncupari possit: Quàm humaniter excipiant hospites: Déque lachrymis ac fictis sermonibus quibus hospites in ipso ingressu à mulieribus excipiuntur. Pag.241.

Cap. XIX.

Quam curâ morbis suis adhibeant Barbari: de eorum sepultura & exequiis: déque infano eorum circa mortuos luctu. Pag.263.

Cap. XX.

Colloquium in ipso aditu Brasiliensis oræ inter indigenas *Tououpinambaultios Tououpinenkin* Brasiliçè ac Latinè cōscriptū. Pag. 271.

Cap. XXI.

De nostro ab America discessu, déque naufragiis, & alijs non minimis periculis, quæ

primùm in reditu nostro euasim us. Pag.298.

Cap. XXII.

De extrema fame, tempestatibus, aliisque
non paucis periculis, à quibus in Galliam re-
deuntes diuina ope erepti sumus. Pag.318.

AVTORES IN HAC HI-
storia citati.

Biblia sacra.

Iosephus.

Eusebius.

Nicephorus.

Plutarchus.

Cicero.

Ouidius.

Appianus.

Osorius.

Gomara.

Benzo.

Calchondilus.

Viretus.

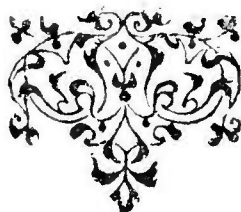
Hist. Ecclesi. Gallica.

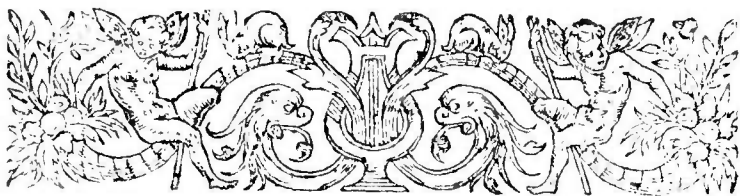
Matthiolus.

Bodinus.

Popelinerius.

Theuetus refutatus.

IOHANNIS LERII
IN HISTORIAM SVAM
PRÆFATIO,

*Qua Theveti errores ac fraudes præcipuè
coarguit.*

MIRABVNTVR fortasse nonnulli,
quòd cùm annus hic sit decimus
octauus, ex quo ab America, quæ
& Brasilia, redij, tãdiu historiã hãc
in lucẽ edere distulerim. Idcirco operæpre-
tium facturum me existimaui, si statim qui-
bus fuerim causis præpeditus exponã. Cùm
primùm in Galliam remigraui, & eos quos
in ipsa America Brasilica Rubrica conscri-
pseram cõmentariolos (quibus quidquid ob-
seruatu dignum fuerat visum annotatum
erat) cū quibusdam cõmunicaui, vlteriùs pro-
gredi animus non erat. At illi crebris flagita-
tionibus vrgerẽ, vt ea quę tumultuariè & pau-
cis exaraueram, fusiùs & ordine conscribe-
rem: ne, inquiebant, tot & tanta memoratu
digna, obliuione sepulta interirent. Anno i-
taque 1563. in paulò ampliorem excreuerunt

P R A E F A T I O.

commentarium:cuius exemplar vnicum vir quidam bonus,cui à me cōmissum erat, cū ad me mitteret, ecce, Lugduni à custodibus portę est interceptū, vt de eo recuperādo quā tumuis diligenter perquisito spes nulla esset relicta. Inde factum est vt aliquantō post repetito ab exscriptore autographo, maculis liturisque obsito, ipse (excepto Americano Colloquio quod exstat huius libri capite 20. cuius exemplum supererat nullum) de integro descripsi. Quod opus vbi ad finem est perductum in Charitēsi oppido, vbi tum degebam, bellicis tumultibus denuò imminentibus, fuga saluti consulere, libris chartisque relictis sum coactus. Quibus non multō post direptis, periit hic quoque alter Americanus commentarius: itaque sum labore meo & spe rursus fraudatus. Tandē cū de priori illa iactura questus essem apud nobilem quēdam nec infimę authoritatis virum, designato illius quoque nomine cuius in manus commentariū illum incidisse nūciatum fuerat, vsque adeò diligentem huic negotio nauauit operam, vt recuperatum Anno 1576. mihi apud se benignè excepto reddiderit. Sic factum est vr historiam hanc manus meas veluti fugientem adhuc edere nō potuerim. Sed, vt ingenuè dicam quod res est, accedebant & alia quę me ab editione deterrebant, Quod nimirum tenuitatis meę mihi probè conscius eram, vtpote qui iis quę in graui scriptore requiruntur instructus non essem:

tum

tum etiam quòd, eodẽ quo ab America remi-
gravi Anno videlicet 1558, inciderat in man^u
meas Liber Singul. Americ. à Portæo ex bre-
uioribus Theueti commentariis seu potius
commentis scriptus. Ac sanè quãuis non ine-
latebat (quod Fumæus præfatione in Gener.
Indic. Histor. apertè est professus) librum il-
lum singulariter mendaciis esse refertum: Si
eo contentus author viterius non esset pro-
gressus, nunc etiam fortasse quicquid est hu-
ius opellæ à me fuisset suppressum.

At verò hoc Anno 1577. in Theueti Cos-
mographiam incidens (is forsitan nos omnes
qui eò nauigassemus è viuis sublato, aut si
qui essent superstites aduersum se in arenam
descendere non ausuros credebat) hominem
animaduerti non modò pristinos errores
renouare, sed etiam in nos fictis criminibus
conuictisq; non ferendis digredi. Quod cur
faceret, nō alia est inductus occasione quàm
ea qua feruet in Ministros, atque ad eò nos o-
mnes vnà cum illis in Americam deuectos
maledicta congerere libidine. Hæc me pro-
pè inuitum, vt integram nauigationis nostræ
historiam ederem pertraxerūt. Ne cui autem
dubium sit iurēne an iniuria de nouo isto
Cosmographo conquerar, calumnias quibus
nos Cosmographiæ suæ Tom. 2. libr. 21. cap.
2. fol. 908. inspersit describere placet.

*Ceterum (inquit) penè mihi exciderat, seditio-
nem paulò ante ex dissidiis quatuor Ministrorum
quos eò Calvinus miserat vt cruentum suum Evan-*

gelium plantarent exortam esse. Horum primarius nomine Richerius, ante annis non ita multis, Carmelita & doctor Sorbonicus Lutetiae fuerat. Egregijisti Concionatores cum eo demum studio tenerentur, ut diuitias ex re qualibet facerent, & quicquid ad manum esset raperent, clandestinis consiliis & factionibus effecerunt ut ex nostris quidam trucidarentur. Verum capti fontium nonnulli poenas dedere, quorum cadauera piscibus obiecta sunt. Alij verò fuga salui consulere, in quibus erat ipse Richerius, qui paulò post Rupellam, (quo in loco etiamnum agere existimo) Ministerio operam daturus appulit. Non multum verò abfuit, quin hac tragœdia irritati Barbari impetum in nos facerent, reliquosque interficerent.

Hæc sunt Theueti verba quàm potuimus fideliter reddita: Ad quæ lectorem diligenter attendere velim. Cùm enim, neque ille à nobis, neque nos ab illo in America conspecti fuerimus, nedum ut nostri caussa in vitæ discrimen adductus sit, eum hac in parte nō minùs mendacem quàm impudentem egisse calumniatorem, indicabo. Priùs autem, quòd viam præcludamus excusationi quam prætexere posset narrationem institutam non ad illud demum tempus quo in America vixit, sed ad consequens etiam referri, in primis quæro, an possint illius tam expressa verba alia ratione exponi, nisi ut particula (*nos*) quæ se in illo quoque numero fuisse satis indicat, eodem fuisse irretitum periculo affirmet? Si verò instet, in mentem sibi nunquam venisse
 vt

ut Ministros de quibus agitur in America à se visus affirmaret, quid alio ipse scribat loco videamus.

Ceterum (inquit) si diutius illic māssem, populi illius miseri animas lucrifacere conatus fuisssem potius quam in fodienda terra eruendis à natura reconditis thesauris operam posuisssem: veruntamen tum quia eorum lingua non satis eram peritus, tum etiam quòd Ministri à Caluino missi istud onus in se receperant, instituto decessi. Apage hominem mendacissimum. Si autem bonus iste Catholicus Romanus contempti à se seculi ex Francisci Regula quā profitetur, aliud specimen non edidit præterquam quòd Thesauros imis terræ visceribus reconditos parui fecit: miraculúmque aliud nullum præter Barbarorum conuersionem, quam nisi à Ministris fuisset impeditus erat tentaturus, postquam luce clarius falsum id esse demonstra- uero, metuendum sanè est ei ne in Calendarium Papæ post mortem non referatur, néue Sancti Theueri nomine non decoretur. Cæterum ut quicquid iste garrir meras esse nugas commonstrem, nolim disputationem, institui an verisimile sit necne, istum (qui nihil non congerit ut suis ineptiis colorem inducat) Ministros silentio prætermisurum edito Sing. Americ. libro, si eos in America vidisset, nedum ut crimina patrassent, quorum nomine eos tandem accusat edita Cosmographia annis post minimum 16. Conuincetur enim suo ipsius testimonio libr. Sing. Am.

Tom 2. lib.
21. cap. 8. pag.
925.

Lib. Sing.
Amer. cap. I.
24. 25. & 60.

ad Friense promōtorium 4. Idus Nouembr.
Anno 1555. quatrīduo verò post ad Ganaba-
ræ sinum appulisse : vnde excessit Anno cō-
sequente prid. Cal. Febr. Nos verò, vt in hi-
storiæ progressu docebo, ad Castellum Col-
lignium nō nisi Nonis Mart. Anno 1557. ap-
pulimus. Quæ cū ita sint constetque satis
annum & eo ampliùs à Theueti discessu ad
nostrum aduentum intercessisse, qua fronte
conspēctu se nostro illic vsum fuisse ausus est
asserere? Annō potuit intercapedo 400000.
passuum tam graue periculum ab eius capite
remouere? Potuit sanè, at iste Cosmographi-
cè mentiri (hoc est vniuerso orbi) gestiebat.
Iam verò, postquam primum hoc caput in il-
lum retorsimus, nihil superest quod respon-
sione indigeat. Attamen vt vno verbo quod
ab isto afferri potest expediam, ad seditio-
nem illam quod attinet de qua sermonem in-
stituere voluit: Primum quidem, quamdiu in
America viximus vllam subortam esse per-
nego, tantum abest vt nostrū quisquā mor-
te sit affectus: si verò instet negari non posse
quin à Villagagnonis domesticis facta fuerit
in eum cōiuratio, cuius inuidiā in nos deri-
uare conetur: Respondeo ante aduentum no-
strum contigisse, Quod vt constet euidentis-
simè, non defensorem, non testem aliū quàm
ipsum Villagagnonem appello. Quapropter
Epistolam, qua ad D. Ioannis Caluini literas
à nobis in Americam perlatas respōdit, licet
iam pridem fuerit excusa, & ad fidem facien-
dam

dam, exemplar Brasilica Rubrica cōscriptum diligenter asseruetur, in vsum duplicem, hoc loco adscribere visum est: Primò, quòd ea refutatur Theuetus, Deinde quòd cuius religionis professionem tū temporis simularet Villagagno, luculenter indicat.

Villagagnonis ad Caluinum epistola.

Exprimi nō posse puto, quo me affecerint Egaudio tuæ literæ, & qui ad me vnà venire fratres: huc me redactum inuenerunt, vt mihi magistratus gerendus esset & munus Ecclesiasticum subeundū. Quæ mihi res maximam anxietatem obtulerat. Ozias ab hac vitæ ratione me auertebat. Sed præstandum erat ne operarii nostri, quos mercede traduxeram, gentis adducti consuetudine, eius se vitiis contaminarent: aut religionis defuetudine, in ἀποστασίαν deuoluerētur. Quam mihi solitudinem ademit fratrum aduentus. Adiecit hoc etiam commodi, quòd si qua ex causa posthac erit nobis laborandum, aut periculum incurrendum, non deerunt qui sint mihi solatio, & me consilio iuuent. Cuius rei facultatem abstulerat periculi nostri suspicio. Qui enim fratres mecum è Francia traicerant, rerum nostrarum iniquitate permoti, alius alia causa illata Ægyptum repetuerunt. Qui fuerunt reliqui, homines egentes, mercede conducti quos pro tempore nancisci potueram: eorum hæc erat conditio, vt

P R A E F A T I O.

ab eis mihi potius esset metuendum quàm petendum solatium. Hæc autē huius rei causa est, vbi appulimus, simul omnis generis se nobis opposuere difficultates, vt vix inirem rationem quid potissimum esset agendum. Regio erat incultissima, nulla erant recta, rei frumentariæ nulla copia. Sed aderant homines feri, ab omni cultu & humanitate alieni, moribus & disciplina penitus à nobis discrepantes, sine religione, honoris, virtutis, recti aut iniusti nulla notitia, vt me subiret dubitatio an in bestias humana specie prædita incidissemus. Contra hæc incommoda, erat summo studio & celeritate nobis prospiciendum, & comparandum remedium, dum naues ad reditum instruebantur, ne eo subsidio destitutos indigenæ rerum nostrarum cupiditate capti nos imparatos opprimerent & interficerent. Huc quoque accedebat Lusitanorum infida vicinitas: qui etsi quam incolimus regionem tueri non potuerunt, huc tamen nos esse intro missos ferunt ægerrimè, & infano odio prosequuntur. Eam ob rem vno tempore hæc omnia se nobis agenda proponebant. Receptui nostro locus deligendus, expurgandus, & complanandus, munitiones circumducendæ, propugnacula excitanda, recta ad impedimentorum custodiam extruenda, materia conquirenda, & aduerso colle, locis impeditissimis, humeris ob bestiarum penuriam comportanda. Præterea, quòd indigenæ in diem viuant & agriculturæ non flu-

studeant, nullo certo loco cibaria congesta
 reperiēbamus, sed erat victus noster è lōgin
 quo raptim petendus. Qua ex re manum no-
 stram (quantulacumque esset) distineri opor-
 tebat, & minui. His adducti difficultatibus,
 qui me amicitiae causa sequuti fuerant, rebus
 nostris diffisi (vt suprā demonstraui) pe-
 dem retulerunt. Ego quoque non nihil com-
 motus sum, sed cūm mecum reputarem, ami-
 cis affirmasse me hac ratione è Francia mo-
 uere, vt quam curam rebus humanis impen-
 deram, eius studij comperta vanitate, regno
 Christi excolendo adhiberem, iudicaui me
 in voces & hominum reprehensionem incur-
 surum & nomini meo iniuriam facturum, si
 labor aut periculi opinio à cœpto me deter-
 reret. Præterea cūm Christi negotium gerē-
 dum esset, credidi non defuturum sed ad fœ-
 licem exitum perducturum. Ergo me confir-
 maui, vīque omnem ingenij intendi in ra-
 tionem eius rei perficiendæ, quam summa
 vitæ meæ deuotione susceperam. hac autem
 via id assequi me posse exiitimaui, si vitæ in-
 tēgritate hoc meum propositum comproba-
 rem, & quam operariorum manum traduxe-
 ram, ab infidelium consortio & familiaritate
 auerterem. In eam sententiam animo meo
 inclinato non sine Dei prouidentia factum
 esse visum est, vt in hæc negotia inuolue-
 mur: sed idē accidisse, ne otio corrupti libi-
 dini & lasciuiae operam daremus. Præterea
 succurrit nihil esse tam arduum, quin conan-

P R A E F A T I O.

do superari possit. Proinde ab animi fortitudine petendum esse auxilium, & continenti labore familiam exercēdam, huic nostro studio Dei beneficentiam non defuturam. Itaque in insulam, duobus millibus passuum à continenti remotam transmisiimus: ibique domicilio nostro locum delegi, vt adempta fugæ facultate manum nostram in officio continerem, & quòd scēminæ sine viris suis non essent ad nos commeuræ, delinquendi occasionem præriperem. Accidit tamen vt ex mercenariis 26. voluptatis illecti cupiditate, in meam necem conspirauerint: sed die constituta consilio exequendo, re mihi per vnum ex consciis enunciata, eo ipso momēto quo ad me opprimendum armati admatu-
rabāt, hoc modo periculum effugimus. Quinque è meis domesticis ad arma conuocaui, & aduersum ire cœpi: tum tātus coniuratis incessit terror, tantāque perturbatio, vt nullo negotio facinoris authores quatuor qui mihi fuerāt designati corripuerimus, & in vincula coniecimus. Eo casu reliqui consternati, positis armis delituerūt. Postridie vnum cathenis exoluimus vt causam suam diceret liberius: sed effuso cursu in mare se præcipitem egit, & suffocauit. Reliqui vt è vinculis causam dicerent adducti, sine quæstione vltro exposuerunt quæ per indicem comperta habuimus. Vnus ex ipsis paulò antè à me castigatus, quòd se scorto cōiunxisset, iniquiore esse mente cognitus est, & ab se coniura-
tionis

P R A E F A T I O.

tionis initium factum esse: atque scorti patrē muneribus deuinxisse, vt eum è nostra potestate eriperet, si scorti copula prohibere contenderem. Hic suspendio sceleris pœnas luit. Duobus reliquis delicti gratiam fecimus: ita tamen vt, in cathenis terram exercerent. In aliis quid esset peccati exquirendum mihi esse non putaui, ne compertum scelus inultum omitterem, aut si supplicio castigare vellem, cùm facinus ad multitudinem pertineret, nō superessent qui opus à nobis institutum perficerent. Itaque dissimulata animi mei offensione peccatum condonauimus & omnes animo bono esse iussimus. Non ita tamen à solitudine nos abduximus: quin quòd in vnoquoque esset animi ex studio, curaque sua diligenter venaremur. Et cùm labori eorum non parcerem sed assidua mea præsentia ad opus eos vrgerem, non solùm prauis consiliis viam præclusimus, sed breui tempore insulam nostram munitionibus & validissimis propugnaculis sepiuimus. Interim pro ingenij mei captu, eos monere & à vitiis deterere non desistebam, atque mentes eorum Christiana imbuere religione, indiētis à me manè & vesperi publicis & quotidianis precibus. Qua cautione & diligentia reliquam anni partem quietiorem habuimus. Ceterùm eam quam exposuimus curam, nobis ademit nauium nostrarum aduentus. hinc enim nactus sum viros, à quibus non solùm mihi sit minimè cauendum, sed quibus salutem meā

possim tutò committere. hac oblata mihi facultate, decem ex omni copia delegi, apud quos imperij nostri potestatem deposui, decernens vt nullæ res posthac nisi consilio gerantur. Adco si quid in quenquam durius statuerem, nisi consilij authoritas & consensus accederet, infirmum esset & inane. Hoc tamen mihi reseruavi, vt lata sentētia supplicij veniam dare mihi liceat: Sic omnibus prodesse, nemini nocere possē. Hæ demùm sunt artes quibus dignitatem nostram retinere, tueri & propugnare constitui. Dominus noster Iesus Christus ab omni malo te tuosque collegas protegat, Spiritu suo vos confirmet, vitamque vestram ad opus Ecclesiæ suæ quā longissimè producat. Fratribus meis charissimis Cephæ, & De la fleche fidelibus plurimā salutem meis verbis velim impertias. Collignio è Francia Antarctica prid. Cal. April. 1557. Si ad Renatam Franciæ heram nostram quicquam literarum dederis, hanc quæso, meo nomine diligentissimè saluta.

Addita est insuper ad calcem huius epistolæ clausula Villagagnonis ipsius manu scripta, quam hoc loco præcidere non dubitavi, quia in sequentibus aduersus ipsum afferēda erit. Nihilominus tamen ex his quæ adscripti constat satis debacchatum falsissimè Theuetum in nos, quos affirmat in Castello Collignio seditionis authores extitisse. Patet enim quo tempore exorta est, eò nondum nos apulisse. Quapropter mirari subit vsque adeò di-

P R A E F A T I O.

digressionem hanc homini placere, ut præter ea quæ iam attigimus ubi de Scotorum fide verba facit quasi libidinem non possit exple-
re, sic denuò scribat.

*Quorum fides mihi quoque est perspecta in quibusdam tum nobilibus tum militibus, nobiscum in Galliam Antarcticam transportatis, conu-
ratione contra nos facta à Neustrijs quibusdam, qui ob barbaræ gentis illius ac propè rationis expertis linguæ peritiâ, cum Regulis duobus spe prædæ adductis de nobis perimendis conuenerant: cuius cum facti essent certiores Scoti, rem totâ Villagagno mihiq; indicarunt. Pro quo scelere meritas de derunt pœnas coniurati: quorum in numero cum essent Ministri à Caluino missi, participes supplicij facti sunt, in mare siquidem sunt demersi.*

Tom. 2 libr.
16. cap. 8. fol.
665.

Rursum Theuetus, hoc loco quid sibi velit ignorat. Is enim tria facinora confundit quorum vnum e mentitum, à me priùs est refutatum. Quæ supersunt duo, diuersis temporibus contigerunt. Tantum igitur abest ut Scoti coniurationem ipsi indicarint: quin imò cum ex eorum esset numero quos eo nomine accusat Villagagno quòd in Aegyptum, hoc est ad Papatù rediissent (ex quo etiam colligere licet eos omnes quos sibi socios adiunxerat de nomine religioni dando quam tum stabilire profitebatur, fidem obstrinxisse) non magis secundo hoc & verò quidem periculo, quàm priorè fictitio & e mentito est periclitatus. Ad tertium quod attinet, quo affirmat nonnullos *seditionum Ri-*

cherij sociorum extremo supplicio affectos, eorumque cadauera piscibus obiecta fuisse. Respondeo nihil minùs veritati consentaneum, eo præsertim quo à Theueto narratur modo. Quãuis enim à Villagagnone postquã à verè religionis professione defecit pessimè excepti fuimus: nihilominus tamen, quòd viribus nò esset superior, in nostrum nullum ante discesum Philippi & Richerij, quibuscum sum regressus manus iniecit: quin cum vi retinere nos neque auderet nec posset, ipsius cum venia, fraudulenta tamen, dimissi sumus. Hoc quidem verum est, vt alibi dicitur, quinque ex nostris postquam octauo die naue afflictæ ægrè naufragium euasimus, scapha vectos Americam repetiisse. Quorum tres in mare præcipites dedit: non quòd vilius essent seditionis rei, sed (vt testatur Martyrum historia) propter Euãgelij professionem quam abiecerat Villagagno. Porro, si non malignè saltem imprudèter, in eo nò minùs peccat Theuet⁹ quòd Ministros fuisse istos asserit, quàm cum quatuor Ministrorum missionem vni Caluino tribuit. In quo rursum dupliciter errat: Constat enim Pastorum electiones in Ecclesiis reformatis iuxta disciplinæ apud illas constitutæ normam fieri, nimirum consensu complurium ad hoc electorum populòque probatorum, ac proinde non vni cuiquam veluti Papæ permitti. Ad numerum quod attinet, plures duob⁹ Richerio & Charterio tum temporis (nec illos credò postea)

P R A E F A T I O.

eò nauigasse dici non potest. Si tamen instet
 se vsque adeò de rebus istis scrupulosè non
 egisse quin eos omnes qui nauigarant facilè
 Ministros appeller, Respondeo, quemadmo-
 dum satis nouit in Ecclesia Romana non sin-
 gulis hominibus vsuuenire vt Franciscani di-
 catur, sic (absit verbo inuidia) nos reformatos
 quibus confusionem à nobis arcere est in vo-
 tis, non omnes fungi Ministerio. Cæterùm
 quia non minùs honorifico Ministri titulo
 quàm falso seditiosi Richeriũ ornauit. (con-
 cedo etiam liberaliter Sorbonicum doctora-
 tum ab illo fuisse procul abiectum) mali for-
 tasse consulet nullam sibi gratiam à me re-
 ferri, Franciscaniquè demùm decorari no-
 mine: placet vt illi gratificer Cosmographũ
 nominare, nec eum vulgarem sed vsque a-
 deò generalem vt, quasi in hoc orbe desint
 obseruatu digna, lunarem adire non dubitet,
 vnde nugas in suos libros transferat. Quæ
 me non mediocriter commouent, (Gallus
 enim sum, Regisq; mei famè studiosus) præser-
 tim quòd hic non modò Cosmographi Regij
 nomine inflatus, stipendiisque pessimè collo-
 catis sit auctus: sed etiam quòd nugas ne epi-
 stola quidem dignas regia autoritate prote-
 ctas in vulgus emittat. Ne quid autem eo-
 rum quæ ab illo dicta sunt intactum relin-
 quam, quamuis id responsione indignum iu-
 dicem, quod, dum alios omnes Frãncisci pede
 metitur, cuius fratres, cuiusmodi est Theue-
 tus, in suas peras latiorésque manicas nihil

non coniungunt, scripsit *Ministros in Americam appulsoſ diuiniarū studioſiſſimos, quicquid ad manum veniret rapere ſolitos* : tamen quando iſtud (tam verū quàm Franciſcanorum Alcorani e mentitæ fabulæ) aliud nihil eſt quàm vltro ad certamen eos provocare, quos in America nec vidit vnquā, nec ab illisvlla eſt contumelia affectus, ex eorū cū ſim numero, ſpicula quæ in nos vibrauit vt regeram, agè, alias hominis ineptias detegamus.

Atque vt illum nonniſi ſuo iugulē gladio, Quid iā ad hæc reſpōdebit, quòd cūm Sing. Amer. libr. totidem ſcripſiſſet verbis, *ſe triduo tantum in Friēſi promontorio māſiſſe*, tomo verò Coſmographiæ ſecundo aſſerere non dubitet. *ſe in eo loco aliquot meſes egiſſe*? Si ſaltem vnum dixiſſet meſem, diēsque illic eſſe ſeptimana noſtrate paulò longiores, fidem adhibere ſi qui voluiſſent liberum fuiſſet : ſed nondum (quod pace illius dictum ſit) dies ſub torrida Zonā longiſſimos in meſes noſtrates tranſmutari didicimus. Cæterū iſte lectoribus illudere perſeuerat : quamvis enim à me in ſuperioribus ſuo ipſius teſtimonio ſit conuictus non vltra duos meſes cum dimidio in America vixiſſe, nimirū à 3. Id. Nouembris Ann. 1555. ad prid. Cal. Februar. conſequentis anni, quo quidem tempore, quātum accepi, vix ac ne vix quidem ab ea inſula quæ à Villagagnone muniebatur exceſſit, tamen tam longè latèque ſermonē diffundit vt non modò eum viſiſſe, audiſſe ac obſeruāſſe torpo-

popu-

Cap 24. fol.
21.

lib. 21. cap. 4.
fo. 913.

pulorum mores quartam illam Mundi partem incolentium, sed etiam tractum omnem Indiæ illius Occidentalis ab ipso pedibus mensuratum fuisse credas: cui tamen labori, ne decem hominis ætates sufficiant. Ac sanè nullus erat ex Neustrijs interpretibus, quorum tamen nonnulli iam novem illic annos exegerant, qui se ultra 80. passuum millia progressum fuisse diceret: tum quòd deserta loca & inaccessa passim occurrant, tum ob *Margarium* metum (qui non procul à Tonoupinambaulijs, absunt) Nilominus tamè Theuetus affirmare non veretur se 120. passuum millia & eò amplius iter fecisse per sylvas impeditissimas interdum noctùque cum Barbaris, obuia tamen fera à qua læderentur nulla. Ego verò huic postremo de feris facile fidem adhibeo: Eum enim tam fuisse à ferarum insultibus securum ausim affirmare, quàm ab spinarum rupiumque incommodis immunem. Illud verò quis non miretur, quòd alicubi iacet, *ea quæ de Barbarorum moribus scribit compertiora sibi fuisse, postquam eorum idioma didicisset.* Cuius tamen adeò obscurum edit specimen ut vocem, *Pa*, quæ sonat, ita, interpretetur, *tu quoque.* Hoc igitur in præsentia Ibid. cap. 4.
pag. 916. obseruare libet, ut non minùs appareat quæ sit istius, quoad idioma Barbarorum, peritia, ac in sequentibus patebit quanto sit præditus iudicio: qui non dubitarit scribere ante ignis usum fumo uti Barbaros consueuisse: Viderit igitur annon potiori iure ab eo irridebitur à

Bellefore-
stius Epistol.
dedicat. Cos-
mograph.
sue præfixa.

quo eo nomine accusatur, quòd ubi duos aut tres menses apud quosdam populos egit horridas quas didicerat voces in medium afferat, quã linguæ istius peritiã sibi arrogavit. Ergo, quisquis es, caue ne diligentius percontaris, sed iis indubitata fide adhibeto quæ confusè de Americanorum lingua effutiet Theuetus. Ille enim suum *Mair momen & Mair pochi* in medium afferens, strenuè tibi imponet.

Sing. cap. 1.
pag. 2.

Quid verò dicendum, quòd adeò vehementer eos increpet, qui Americam Indiæ Occidentalis nomine vocant? vult enim franiæ Antarcticæ nomen quod illi imposuerit immutatum remanere, (quam tamen nominis impositionem sibi cum Gallis omnibus qui eò cum Villagagnone essent transportati communem facit) Ipse verò eam multis in locis Indiam Americanam nominet? In summa etiam si sibi ipsi non constat, si quis castigationum & refutationum quas alienis laboribus adhibet rationem habere velit, dicat cæteros omnes rerû omniû ignaros, vnum verò Theuetû cucullatum singula oculis perlustrasse.

Iam enim præfatio, si quid, hæc nostra legens, animaduertat à se quoquo modo delibatum, statim futurû vt, pro suo more proque sua arrogantia, in has voces erûpat: heus tu, mihi hoc es furatus. Etenim si Belleforestius ille, non solùm ὁμότεχνος ipsi, sed & qui istius Sing. Amer. librum Ode proluxa coonestarat, effugere non potuit quin à Theueto,

ueto, infelix Philosophus, & miser tragicus, per contemptū crebrò sit nominatus: Si, inquam ferre non potest Theuetus vt Cosmographus alter, qui non rarò, nihilò tamen aptius quàm ipse, inuehitur in miseros Hugnottos secum conferatur, quid mihi, tenui meo calamo immanem hanc colossū aggre-
 gri auso? Dubium sanè non est, quin vbi se suis coloribus depictum à me videbit, instat Goliathi illius, diris deuouèdo me, quasi deuoraturus inhiet, Papæque fulmina iaculetur in me, meūque hoc opusculum. Atqui licet aduersum me vi Patroni sui Francisci iunioris, ab inferis Quoniam becum suum excitare posset quem duobus tormētis æneis onustum quasi tutò hæc displodere posset in sua Cosmographia depingendum curauit, cœp- Lib. 21. pag. 952.
 to non desistam, quinimmo in sequentibus, quibus potero modis insequar, quin confido fore vt præclaram illam suam Henricopolin quam in mediis nubibus Americanis fundauit diruam deleamque. Sed dum ad certamē me instruo, dūmque monito per tempus licet vel ad impetus nostros suslinendos apparari, vel etiam si volet in deditionem venire, lectorem rogatum velim vt illud cōdonet quod dum istius nugas, quæ huic nostro opusculo edendo occasionem præbuerunt, suis ipsius scriptis refello paulò fuerim prolixior. Ac sic tādē finem impono licet, ex quo primum editus est hic liber, admonitus sim à quodam tum in Papatu degente, nunc verò,

P R A E F A T I O.

abiecta cuculla, ministerio in Ecclesia reformata fungēte, à Theueto in Patriā meā se missum fuisse, quò in me vitāmq; meā inquireret, nec defuisse quosdā veræ religionis professionem præ se ferentes qui ea in re suam operam præstare pollicerentur. Hinc fit vt, quod alias dixi, denuò repeto, cū ne Theuetum viderim quidem, ne dum vt me priuatum offēderit vnquam, nullo alio studio nullāque alia de causa illi me obstitisse, nisi vt criminationes, amouerem quibus Euangelium eiúsque primos in America præcones est infectatus. Idem dictum velim impuro illi Apostatæ Launoeo qui lib.2. quem vt Apostasiam suam confirmaret edidit cò vsque impudentiæ deuenit, vt scribat Ministros, etiam si de religione nulla esset mentio, in scriptis suis non abstinuisse quin doctissimos quosque viros, in quibus Theuetum ponit, morderent. Atqui apparet quo loco à me est refutatus eum ex professo reformatam Religionem, quique eam profitētur lacesseuisse. Quare impudentissimus omnium hominum Launoeus, qui me sibi (vt ait) probè notum (in quo à vero longissimè abest, neque enim Dei beneficio commercium mihi vnquam fuit cum illo) mendicum appellat, quique ipse in Papali culina mendicus, Christo, vera aquarum perennium scaturigine relicto, ad putidas Papæ cyllernas potum redijt, de Papatu fortiter tuendo cogitet, donec ipse suique similes, postquam inutilem suam operam

An-

Antichristo laboriosè navarint, tãdem debitam mercedem reportet, atque ita corã Deo, & hominibus miserrimus euadat. Sed ad rem vt redeam. Respondeat, si libet, Theuetus quæ aduersus ipsũ scripsi verane sint an falsa, hic enim est rei cardo, Ne autem subterfugia captet ex inquisitione in me vitamque meam. Me autem non minùs atque ipse, Cosmographus sit licet, exerto capite incedere norit. Porro si quid à vero alienũ afferat expectet à me ex suis ipsius scriptis tam solidas refutationes, vt nõ opus sit in Americã vsque excurrere quo cuius sint farinæ iudiciũ fiat.

Hoc tandem loco prima huius libri editione refutandis Theueti nugis finẽ imposueram: Hoc tamẽ testatus, vt nuper dixi, si quid à vero alienum proferret, responsum à me portaturum. Atqui quemadmodum olim calumniæ impudentissimæ quibus nos iam antea infectatus fuerat, nimirum quòd illũ perimere in Castello Collignio voluissẽmus, ex quo tamen vt antea demonstratum est, ante aduentum nostrum excesserat, me vt aduersus ipsum hæc scriberẽ pertraxerunt, ita vt si à mendaciis illis & calūniis abstinuisset quęcunque in ipsum dicta sunt, à me fuissent vt *néperçu* omissa: sic etiam nunc postquam non modò non respondit, prout erat admonitus sed & ita furiosè in me egit lib. virorum Illustrium ab eo nuper edito, vt arrepta ex eo oc. Cap. 149. casione quod paucis à me de *Quoniam beco* suo dictum fuerat, nihil minùs quàm apposi-

Prover. 26. 4. tē de me detraheret: Ex Salomonis p̄scri-
 pto, qui stulto secundū stultitiam suā respō-
 deri iubet, perficiam vt hic qui vltro me ite-
 rū laceffuit meritos audaciæ successus ex-
 periat. Ne autē p̄postero ordine agam,
 quod illi omnibus in scriptis est familiare, &
 disputationem hanc aduersus ipsum recto
 ordine institutam, morēque meo istum con-
 tinuo suo gladio iugulem, ipsius verba de-
 scribere pergā. Quandoquidem igitur Quo-
 niambecus ille post mortem vsque adeo est
 à Theueto laudibus ornatus vt optimo iure
 felicior dici hac in parte possit quā fuerit
 Alexander Magnus, qui tāto Homeri flagra-
 bat desiderio qui suarū laudum p̄co esset.
 Agē alterum laudum eius p̄coniū à Theue-
 to in libro Sing. Ameri. conscriptū, quod le-
 pidissimē his verbis est exorsus audiamus. *Ne
 autem fidem faciā Americanos rarissimis & exqui-
 sitissimis tam animi quā corporis, encausto flori-
 būsque ornatos esse, vnum horrendum illum Quo-
 niambecum in mediū proferre volo, de quo verba
 facere meritō possum: qui illum vidi, audiui satis-
 que otiosē observauī ad flumē Ianariū quod est ad
 23. gradū ultra Equatorem sitū citraque polum
 Antarcticum ad gradū 66. cum dimidio. Ad hæc
 inprimis lectorē attendere velim, valeātne
 hæc consecutio añnon. Theuetus vidit, au-
 diuit, satisque otiosē observauit horrendum
 suum Quoniambecū: ergo Americani encau-
 sto & floribus rarissimis exquisitissimisque
 cū animi tū corporis sunt ornati. Omitto
 quod*

PRAEFATIO.

quod hominibus encausti florúmque tribuit ornatum, qui aptiùs aruis, pratis, picturis, rebus denique metallicis arte affabrefactis tribueretur. Optimus itaq; Dialecticus vix magno labore præclarum istud argumentũ Theueticum confirmaret, cui tamen mendacium conclusionis vice apposuit dum affirmat me voluisse flumẽ, quod ipse appellat Ianarium, ego Geneuram ad 23. gradũ citra polum Antarcticum collocare. Ex iis enim apparebit quæ 7. huius lib. cap. de hac re dicentur, non modò istud à me nõ scriptum esse, sed nusquã mihi in mentem venisse. Sed sicut optimè quidam obseruauit Theuetum floridam Regionem cum aliis cõiungere quæ interuallo plus quàm decies centenũ passuũ milliũ inter se distāt, & vice versa alias proximas ab ea remouere: Sic etiam in historiarum narratione mentiri illi est tam familiare vt nihil suprà. Quæ cùm ita sint pudeat censorẽ istũ eos insectari quos falsi cõuincere non potest. Addit *Quoniambecum statura non multum à Gigantibus aliena fuisse, corpore prægrãdi, nec minùs crasso, viribus non vulgaribus, quibus etiam præcipuè ad hostes perdomandos inque suam potestatem redigendos utebatur.* Huius historiæ cap. 8. qua sint statura Americani, è quibus fuit iste *Quoniambecus* demonstrabo: interim dicam obiter cã respectu nostri prodigiosam censerì non debere. De *Quoniambeco* quod attinet, etsi non eo inficias quin sæpe ab Interpretibus Neutriis, qui vnà nobiscũ erant in Castello Col-

vide Histor.
Florid. cap. 3.

lignio audierim istum *Quoniambecum* (quem frequentius quàm fecisset Theuetus viderât) inter fortissimos recenſeri ſolitum, tamen à nemine vnquam pro gigante, neque gigâtea ſtirpe prognato, eſt habitus. Nec ſanè ad giganteam ſtaturam propiùs accedebat, quàm ſolent grandiuſculi qui circumſpici inter nòs ſolent, homines, in quibus ne prægrandem illum & iam fama ſatis notum, Pariſienſem fabrum ferrarium aliòſque conſimiles cõprehenderim. Itaque apparet Theuetum etiam hac in parte lectoribus impoſuiſſe. Idẽ quoque facit cùm addit quæ ſequũtur de Barbariſtius *eminẽtia, qua præ cæteris omnibus conſpicuus erat, quòdque hoſtes ſuos ſibi ſubijciebat*. De ſubiectione Barbarorum ſuo loco dicetur non niſi voluntariam eſſe, nullàmque aliam præter cultum & honorem quo Iuniores ſolent eos proſequi qui prouecta ſunt ætate, à quibus quòd rerum experientia ſint præditi in bellum deducuntur, hoſtibus verò ſubiectionem aliam non imponunt præterquam quòd, vt Cap. 15. dicetur, poſtquam in vinculis quantum temporis viſum fuerit detinuerunt, eos maſtatos vorant. De eo quod addit Theuetus *Quoniambecum uſque ad cõviribus valuiſſe, vt dolio vini in vlnis comportando par eſſet*, vtrique iſtorum perforandum & ebibendum relinquo, cùm vt tanto onere leuetur fictitiuſ iſte Vulcanus, cuius humeris cõtinuò impoſita ſunt ænea tormenta duo, tum vt, fugatis hac ratione hoſtibus, genio indulgeant.

PRAEFATIO.

geant. Quæ tamen fuga infciis Deo & hominibus contigit: ac proinde, quod tamen persuadere nititur Theuetus, nulli vnquam hominum risum commouit. Meritò itaque subiungit, *Historiam non profectò vulgarem*, (de-
buit addere nec veram) *nec cuius familiarem, ijs tamen qui bono naso fuerunt præditi nō erit difficile persuadere rem istam ab eo perfici potuisse, habita præsertim ratione roboris tãti corporis*. Per me sanè, si qui sint qui naso credere aut velint aut possint, licet: at si pars illa olfactui est aptior, vulgòque apud nos bono esse naso de canibus dicatur, quibus nos comparare videtur Theuetus, dignus sanè est cuius naso plagæ infligantur. Atque hæc pro responsione sint ad ea quæ addit, *mibi non posse persuaderi Barbarum illum, eo modo humeris suis tormenta duo imponere potuisse, nihilò veritum, ut eorum percussione laderetur*. Quibus assentior non inuitus: nam neque persuaderi istud mihi potest, nec fidem vllam habeo. Nec sanè habebunt ij omnes qui, meliùs quàm faciat Theuetus, norunt humanos humeros arcium muris duritie non esse pares, ac proinde ne minoribus quidem tormentis displodendis aptos. Quare *licet mihi non sit persuasum* (quod ineptissimo, hyperbolico sermone mihi impingit) *ostrei mei testis, vniuersa noui illius Orbis arcana recludi*: quod sanè glorioso & arroganti Theueto optimè conuenit, qui, vt antè dictum est, sibi vni explorata omnia, reliquos verò rerum om-

nium ignaros esse existimat, admitto quod addit: *Nolle se experientia expugnare me*, (cuius nimirum prorsus est expers) *quamvis enim in meum conspectum non venerit is de quo fit sermo: rationi tamen obsequentem me non futurum, sine experientia stultorum magistra.* Inter quos (etsi longè aliter sentiat) non postremum locum obtinet Theuetus. Addit, *Non statim futurum ut causa vincam, quia non consequitur, si vel ego vel alij quipiam Quoniam beco similes non simus, à maximo illo rege* (putà regno experte) *ea non fuisse gesta quæ de eo narravit fideliter.* Ego verò respondeo, nec etiam futurum ut causa cadam: cuius tamen contro- versiae lectori iudicium omne defero. Absit autem à me cæterisque, quos hoc loco innuit Theuetus, ut vlllo modo bardum illum & ferum Quoniam becum referamus, cuius tamē gesta posteris tam sedulò mandavit Theuetus. Atqui me rursus lepida, sanè, hac inuectiva petit, *Ne autem diu multumque in argumentis subtilioribus atque è Philosophia penu depromptis immorer, rem totam Lorius ipsemet confirmavit.* Tum claudicans utroque pede subiungit argumentum. *Primò* (inquit) *dato nec tamen cōcesso, Libros quos sibi vendicat ab ipso fuisse conscriptos, nimirum de obsidione Sancerrana, deque in Americam profectioe, quamvis y omnes quibus est notus* (in quibus est Spinaus qui duodecim annos in America eodem tempore quo Lorius vixit) *non possunt adduci ut credant ab eo conscriptos fuisse.* Deus bone, quis est qui audi-

P R A E F A T I O.

ta tam acuta Philosophia non obstupescat! Theuetus Leriū sibi ipsi committit! Enim-
 uerò si, ex vnguibus Leo, vt est in prouerbio,
 apparet profectò istum ingenio præditum
 esse incude obtusiore. Quis enim isthæc con-
 uertat, *Non concedit libros, quos de Sancerrana*
obsidiōe, & de profectione in Americā edidi, à me
scriptos fuisse. Quid ita vero? *Quoniam* (inquit)
qui me probè norūt adduci nō possunt vt credant, li-
bros illos, industria mea fuisse elaboratos. Notan-
 dum itaque est in primis, Theuetum, qui suo
 marte, vix ac ne vix quidem, vnā aut alte-
 ram paginam accuratè scribere potest (vtitur
 enim quorundā iuuenum eruditorū opera in
 scriptis suis ornādis, quod mihi à iuvene quo-
 dam cuius opera vsus erat, est renūtiatū) quī-
 que alieno labore expolitas narrationes or-
 dine digerere nescit, ceteros suo metitur pe-
 de. Quare hæc in Theuetum ipsum, cui opti-
 mē quadrant, regero: testorque (quod sine ar-
 rogantia dictum velim) scripta mea aliis ex-
 polienda nō modò non dedisse, sed etiam e-
 ruditos quosdam (quibuscum ea communi-
 caui, vt dignāne essent quæ ederentur ipsi di-
 spicerent) à grauioribus studiis auocare reli-
 gionem mihi fuisse. Quod verò addit *eo-*
rum qui me norunt nullos adduci posse vt credant
tale quid à me scriptum fuisse, in genere falsum
 est. Ad Spinæum quod attinet (cuius mētio-
 nem assentatoriè facit Theuetus, prout suo
 virorum Illustr. libro gratiam inire magnā
 à viris quibusdam non obscuri nominis spe-

rabat,quam tamen nō est consequutus:quip-
 pe talia flocci faciunt) confido fore vt re bene
 perspecta,quod illi tribuit Theuetus abnuat,
 non minùs atque cōscius est Theuetum no-
 bis crimen hoc impingentem vt ipsius & a-
 liorum cēdem simus moliti,impudentem a-
 gere calumniatorem.Sed bene est quod dum
 sibi defensionē quærit,arma quib⁹ repellatur
 mihi subministrat: siquidem ineminit probè
 Spinæus , quem à nostro ab America reditu
 non vidi,nihil nisi placidè & modestè illic à
 nobis gestum fuisse.*Ceterum*(inquit ille)*pos-*
sem, veluti complures alij, eorum quæ ex alienis
laboribus in vsum suum transtulit,non pauca mi-
*hi vendicare.*Autōres quibus sum vsus ad li-
 bri marginem annotaui: ad Theuetum verò
 quod attinet,aliūde sua quàm à scriptis meis
 requirat, etenim si quid inesset, quòd reli-
 qua conspurcaret,non patienter ferrem. *Sed*
ne diueticulum videar querere, detur ei qua di-
*ximus conditione,*inquit Battologus iste,*vt y li-*
bri quos sibi vendicat ab eo sint scripti, dummodò
agnoscat(quod d. ffiteri non potest)*ea conditione ho-*
minem qua fuit Lerius, adeò narrationibus insti-
tuendis non esse informatum, vt ea possit perficere
quæ alieno labore edidit. Mea sanè refert pa-
 rum, detne, an admittat quod impedire ne-
 quit Theuetus.De cō ditione mea autē quod
 addit,duplici expediam responsione.Theue-
 tum itaque,qui me sibi ignotum mendicum
 dicit,in primis monitum velim,si qua sim o-
 riundus familia,fide dignis testibus esset
 pro-

P R A E F A T I O.

probandum, fore ut magno eum intervallo post me relinquerem. Non tamen quod humanam nobilitatem pluris quam par sit faciam, nisi adhibero Dei timore omnium virtutum fonte. Præterea si mecum esset iste comparandus, (quod absit) quid quæso sordidius Franciscano isto? qui quod peram mendicus olim circumgestarit, in rei memoriam, ut est verisimile, Diogenem mendicorū sordidissimum pera humero imposita, suo Virorum Illustri. libro depingendum curavit? Cæterum habeo de quo mihi gaudeā, quandoquidem Theuetus eorum omnium qui hac ætate aliquid scripserunt fastuosissimus sponte agnoscit, se hoc scriptorum genere à me superari: quamvis aliorum omnium respectu minimū me esse, non inuitus agnosco. Quāobrem suam ipsius confessionem veluti pro me facientem lubens admitto. Atqui odiosissimis suis repetitionibus delectatus, addit, *Ne autē existimet, obijci à me sibi nihil posse præter professionis imperitiā: nō parum sanè dolerem, si ego, non infimæ, per Dei gratiam, fortis homo, similis essem Theueto, in cuius scriptis nullo respectu habito Cosmographicæ professionis, quam Regum nostrorum facilitate est adeptus, nihil est tam prophānum, tam ridiculum, tam puerile, tam denique à vero alienum quod non legatur: cū tamen nonnisi graua, seria, vera, tractare debuisset.* Huius autem rei testes eos appello qui lectis Theueticis scriptis liberè & a-

PRÆFATIO.

pertè sententiã sunt dicturi: adultores enim
 Theueto similes nihil moror, quippe sus-
 pectos: & fide indignos esse, res ipsa loquitur.
 Addit, *Videamus quæso annon quedam minus
 credibilia scripserit Lerus, quàm sit Quoniam be-
 ci historia.* Omnino sanè nulla. Quòd si secus
 erat, cur non exemplum saltem vnum in me-
 dium attulit? aures verò legentium obterere
 non cessauit his verbis? *Pudet me*, debuit ad-
 dere quòd impudentissimè sim mentitus,
manum calamo admonere. Etiam si tota hæc nar-
 ratio, quam paucissimis verbis expedire non
 erat difficile, Theueti ingenium referat, si ta-
 men ingenuè quod res est fateri vellet, non
 dubito quin alij quicquid est ornatus accep-
 tum ferret. *Vt pro meritis excipiam nugatorem
 istum, qui fabulis compleuit.* Bona verba The-
 uete: itane cæteros tuo metiris pede? *paucula
 scripta.* Non omnia vidit, hæc tamen nō mo-
 ror: iste verò longè sibi meliùs cōsulisset si
 aut pauciora, eoque meliora, aut sanè omni-
 no nulla edidisset, *qua sub illius exstant nomi-
 ne.* Theuetum tamen, vsque adeò vrunt vt
 (quantum à fide dignissimo viro accepi) quæ
 in eum emisi 500. coronatis redempta vellet.
 At crepet licet: Cur enim Euangelium infamans,
 eos à quibus ne tantillum quidem est
 læsus laceßiuit? Addit prætereà, *eos qui non o-
 mnino malè in me sunt affecti, pudore suffundi:*
 Ego verò respondeo me nulli vnquam (Dei
 beneficio) cur in me malè fuerit affectus oc-
 casionem præbuisse, nedum vt pudoris vl-
 li cau-

P R A E F A T I O.

li causa fuerim. Det igitur fideiufforem The-
 uetus, quandoquidem istud confinxit, si fidē
 sibi vult haberi. Ad sequentia quod attinet
 verba, *ineptias, nanias, gerras, fabulas quibus eo-
 rum*, inquit, *oculos pascere volo, qui in legendis
 meis libris*, quos itidem ineptias vocat, *ope-
 ram ponunt*: video miserum hominem in me
 vehementer exacerbatum, quòd victum se
 sentiret hæc omnia mihi, tum in hac præ-
 fatione, tum in ipsa historia in se scripta sur-
 ripuisse. Apparet igitur istum, qui paulò ante
 furti crimē, mihi affingebat, plumis meis or-
 natum esse: quas tamen, tanquam ipsi accom-
 modatissimas, nō inuitus relinquo. Itē de eo
 quod subiicit dictum velim *me eò impudentiæ
 deuenisse, ut subtilius in nominis mei significatio-
 nem inquirendo, affirmarim, Leri, Barbarorum
 lingua ostreum sonare*. Quod equidem verissi-
 mum esse affirmo. Norūt enim naute, cæte-
 rique qui eò nauigarunt Leri-pes dictionem
 compositam, ostreum ea lingua sonare. Im-
 pudentiam verò quam mihi impingit, i-
 psi relinquo. Nihilominus tamen mordere
 non desinit, ait enim, *Quamuis id mihi cōceda-
 tur*, putà nomen meum Americanorum lin-
 gua ostreum sonare, *tantus tamen autoritate
 non erat, quantus videri cupit, quoniam*, inquit,
*ostreum eram testis, non sanè meis, sed Colligny Ca-
 stelli septo à Villagagnone reclusum*. Nonnihil
 hoc loco de balænis interferit, de quibus, si-
 cut etiam de testinibus & crocodilis suo di-
 cemus loco. Autoritas verò, de qua agit,

quid ad rem obsecro? Quid item reclusio illa in castelli Collignij septo? An iste, qui bonam ætatis suæ partem in monasterio trāsegit, vbi nonnullos ex suis fratribus *in pace* repositos vidit, ac forsitan ipse reposuit, nos veram religionem amplexos, instar monachorum, in illo castello reclusos fuisse autumat? Toto cælo aberrat sanè: quinimò Christiana fruenter libertate, quòcunque ferebat animus ire licebat: & eiusmodi hominum hypocrisim palam faciebamus. Ne autem id mihi obijciat quod alicubi à me dicitur, nos non nisi venia impetrata ex illo loco egredi solitos, quòd omnibus erat commune si ad me vnum restringere vult, tam clarum stultitiæ suæ edit specimen, quàm luculenter ignorātiā probavit suam cùm scripsit, *Sacras literas agriculturæ Abelis mentionem facere*: etenim si paulò attentius aduertat animum, intelliget Abelem pastorem, Cainum verò terræ cultorem fuisse. Genes. 4.2. Etenim fortè in typographum culpam reijciat, cuius excusationis ope euadere conabitur. Sed non ita succedet in sexcentis suorum operū locis in quibus manifestè falsarius deprehenditur. Tādē Theuetus quem satietas nunquam capit *Quoniā becum* suum efferendi (quem etiam pro meritis excipio) ait, *haud dubiè illum Margaiatibus, Lusitanis & alijs hostibus maximo fuisse terrori*, Eito sanè: quemadmodum enim iam antè dixi pessimè in eos fuisse animatum, sic quàm crudeliter posset ab eo exceptos fuisse non

Singul. Am.
cap. 58.

P R A E F A T I O.

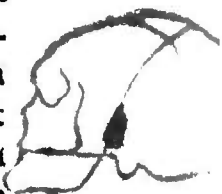
non negarim. Tribuit autem *robur*, & *vires immani illius corpori* non minores, ac si tale fuisset monstrum quale fuit Athleta ille qui Anno 1582. mensibus Maio & Junio, Constantinopoli in spectaculis à Sultano Solymano exhibitis admiranda perfecit. Quippe trabem in altum attollebat, quam deinde sine manuū adminiculo humeris excipiebat, quam homines duodecim loco mouere vix potuissent. Præterea humi prostratus, catenisque ferreis humeros femoræque vinctus, lapidem ab hominibus decem magno labore admotum pectore gestabat. Nec plus ex eo laborabat quàm cum homines quatuor securibus & massis ligna oblonga ventri illius imposita diffindebant. Alia item prorsus admiranda præstabat quæ nota sunt ex historia hac de re nuper edita. Obsecro vos, si *Quoniam* *becus* Theueticus, qui statura fuit mediocri, ad istius monstrosi robur & proceritatem admirandam accessisset, num longè ab eo impensius fuisset celebratus quàm fuerit vnquā à Poetis Briareus ille? Quod verò affert de prudentia & pietate Barbari istius prætereo, neque enim est quòd immorer. Venio igitur ad ea quæ sequuntur. *Iactator*, inquit, *erat omnium de quibus vnquam audierim summus*. Excepto Theueto, qui fastu & arrogantia plenus, cum Lutetiæ tum alibi ad libros à se scriptos coemendos neminem non sollicitat. In quo Solomonis præcepto non parce

Prou.27.2.Laudet te alienus,& non os tuum:
 extraneus & non labia tua. Præterea quod
 addit, *Barbarum istum compluria hostium suorum*
millia à se perempta fuisse iactare solitum. Sed
 perlepidum est quod sequitur. *Illius palatium*
hostium capitibus fuisse extrinsecus ornatum: ditio-
nem verò admodum populosam, quàmque flumina
& montes ab alijs diuiderent. Tantam verò tē-
 poris iacturam quamuis me pigeat fecisse re-
 futandis Theueti nugis, tamen hoc loco eos
 omnes qui eò tum appulerūt appellare iuuat,
 vt aperte dicant annō quo tempore illic de-
 gebat Villagagno ædificiorum genus aliud
 fuit, præter illud quod à me cap.16.his verbis
 describitur: instar pergularum hortensium
 nostratium sunt casæ, oblongæ, humiles &
 rotundæ: lignis herbisque tectæ: quarum
 præstantissimam, vix ausim cum haris Euro-
 pæis comparare.

Quid igitur de tam magnifico *Quoniam-*
beci palatio à Theueto confictio dicemus? nisi
 vt cū sua Herriropoli fictitia, de qua prius,
 atque etiam in sequentibus nonnihil sumus
 dicturi, inter nubiū Chimæras collocemus?
 De *ditione* cuius meminit, iam est à nobis di-
 ctū, atque inferiùs dicetur: non modò quoad
Quoniambecum sed quoad cæteros duces qui
 à Barbaris in singulis pagis eligi solēt. Igitur
 vt huic paraphrasi in Theueti caput hoc 149.
 libri Viror. Ill. tandem aliquando finem im-
 ponam, videamus quid nobis veluti pro bel-
 lariis

P R A E F A T I O

lariis asseruauit. Ait eo loco quo de flumine
 vaforum déque illius in America situ agit,
perinde esse atque est locus ille inter Castilionem
pagum & Colongæum, qui Ollarum pons ab indi-
gæis nominatur: rupes enim in ollarum modum ex-
cisa efficiunt ut Rhodanus qui ad radices, credo
montis in eas se ingerit, olla bullientis speciem re-
ferat. Ad quæ paucis respondeo, Ardelionem
 istum qui in illas rupes Rhodanum ingerit
 admodum esse impudentem: quandoquidem
 iis omnibus qui e Germania aut Heluetia
 Lugdunum commeant, notû est Rhodanum
 ab eo loco duobus passuum millibus esse re-
 motum, quin rupes altissimæ, si illac flueret,
 essent superandæ è quibus torrens ille quem
 Valferinam indigenæ nominant, quique ad
 Meridianum pagum, quâ iter est Genève Sâ-
 claudium, originem habet. Theuetum igitur,
 vt hæc loca, nisi malit à describendo prorsus
 abstinere, veriùs describere discat ad præru-
 ptas hæc rupes relinquo. Moneo tamen im-
 prudenter immanem illam testudinem cui à
 nobis imponetur cap. huius libri 3. periculum
 esse ne præceps ruat non in Rhodanû ipsum
 sed in torrentem illum rapidissimum, citissi-
 méque submergatur. Hæc fuere opponenda
 iis quas in me non ita pridem emisit Theue-
 tus ineptiis: Intelligat autem futurû vt quo-
 tiescunque me laceffet experiatur, licet cucu-
 lam suam cum mitra commutarit, nihilo plus
 Abbatem se à nobis reformidari, quàm olim

P R A E F A T I O .

Franciscanum: etiamſi *Paronaſtium* ſuum Flo-
ridæ Regem Leoninis exuuiis amiētū *Quo-*
niābeco, vt in me impetū faciat, eſſet adiūctu-
rus. Ac fanè efficiet fortasſe vt viri quidam,
quibus nullo modo ſum comparandus, cala-
mo tandem manum admoueant, eūmq; ita
tractent vt notatis craſſis erroribus quæ paſ-
ſim in ipſius ſcriptis occurrunt, vniuerſa illius
opera, ne excepta quidē Coſmographia nec
viror. Illuſtr. libro ad aromatarios relegent.
In quibus tamen peſſimè collocatam eſſe e-
gregiam operarum tum typographicam, tum
cælaturæ operam, nemo non dolet.

Ad finem properanti mihi occurrit Gene-
brardus, is Chronologiæ ſuæ editione po-
ſtrema, poſtquam nos (quos hereticos appel-
lat, nec probat tamen) conuiciis proſcidit,
ſcripturæque locum in nos detorſit, ſcribit,
navigationem noſtram infortunium iſ attuliſſe, qui
ante nos eò nauigarant: inſœlicitatem verò moti-
bus à nobis excitatis aucta fuiſſe, vt proinde Villa-
gagno nos partim ſtrangulauerit, partim in patriā
puniēdos præmiſerit mox, ipſe, nempe Anno 1558.
inſecuturus. Ego verò reſpondeo quoad *inſœ-*
licitatem illam quam nobis tribuit, Præfatio-
nem hanc cæterōſque locos in quibus The-
uetus à nobis refutatur iis ſatisfacere poſſe
qui rectum de cauſſa noſtra iudicium ferre
volent. Addit autē me vnum fuiſſe ex autho-
ribus tragœdiarum quas nobis affingit. At-
qui impurus ille Apoſtata Launoëus, atque
adeò

P R A E F A T I O.

adeò Theuetus ipse longè humiliori me loco collocât,quàm vt vllius rei author essem,nec sanè tum eram. Videbit itaque Genebrardus quomodo cum sociis illis suis cōsentiat: quibus,si quando concilietur, responsum forsitan audiet. Interim testor tota illa nauigatione talem me (per Dei gratiam)præstitisse, vt nullus sit à Religione mea quantumuis alienus qui conqueri de me meritò possit.

Cæterùm lectores rogatos velim ne eo offendantur quòd,quasi mortuos excitaturus, Villagagnonis apud Americanos gesta in hac historia palam ediderim: præterquam enim quòd argumento quod mihi assumpsi necessariò cohærent,testor si superstes esset multò plura me adiecturum fuisse.

Tandem verò pauca quædam de meo instituto sunt dicēda. Religionem inter ea quæ diligenti obseruatione digna censentur primum obtinere locum nemo vnquam negauit. Hinc fit vt (quamuis fusiùs quænam à Barbaris colatur huius libri cap. 16. sim dicturus) hoc loco nonnulla obiter attingere mihi videatur necesse: præsertim cùm narrationis initium à quæstione fecerim quam satis suspicere (meo quidem iudicio) nō possum, nedum vt à me soluatur. Video igitur eos qui optimè ex sensu à natura indito de his rebus senserunt, dixisse quidem, notionem illam, quòd à supremo quodam pendeant res omnes hominum, animis ita naturaliter infixam

esse vt auelli nullo modo possit: Itaque quâuis in cultus diuini ratione controuersie nō pauca exortæ sint, fundamentum tamen hoc cōuelli non posse, hominem instinctu quodam à natura indito eò pertrahi vt religionem aliquam, seu vera illa sit seu falsa, profiteatur. Attamen istis sapienter determinatis non dissimularunt, vbi ad illud ventum est quò propensius humanum fertur ingenium in negotio religionis illud frequenter vsuuenire quod ait Poeta,

Aeneid. 9.

--- *Sua cuique Deus sit dira cupido.*

Quæ duo vt Barbaris nostris applicemus, constat eos homines cū sint, notione hac omnibus communi præditos esse, homine aliquid esse maius, à quo bonum malūque pendeat, tale saltem quale sibi fingunt. Quò referri debet cultus ille quem *Caraiibus* suis exhibent, à quibus statis temporibus bonum malūue omen sibi adferri credunt. Summū autem bonum in hostium ultione fortiter persequenda (quod olim Romanis, hodie etiā Turcis vsuuenit) ponūt. Cultus verò ille qui apud alios populos Religionis nomen obtinet apud eos locum nullum habere dici potest: Quin & illud addi, eos (si quæ gēs in toto orbe terrarum) sine Deo vitam hanc transigere. Attamē hac in parte minùs fortasse sunt damnandi quòd & miseriam suam excæcationēque aliquatenus agnoscūt, (quamuis nec pœnitentiam agunt, nec remedio vtuntur

tur oblato) suamque mentem non dissimulat.

Ad reliqua quod attinet, summæ capitulum quas ad libri initium apposuimus quid in toto historię progressu tractetur satis indicant: ut & primum caput qua occasione ad nauigationem istam suscipiendam permotus cōmonstrat. Præterea typos tres prout prima libri huius editione eram pollicitus addidi: plures etiam dare optabam: at typographus in cælatura sumptibus faciendis negauit se suffecturum.

Cæterum non me latet quod vulgò dici solet: Senes, eosque qui à longinquis peregrinationibus sunt reduces, quod nemo sit qui obstitat, non rarò mentiendi licentiam sibi arrogare? Ego verò testor me, qui & mendacia & mendaces odi, si qui sint qui fidem adhibere nolint multis sanè ante hæc tempora inauditis quæ à nobis commemorantur, non eo esse animo, quo in rem præsentem veniāt, ut ad ea loca deducam. Nec magis commoueor istis quàm adhuc cōmotus sum postquam mihi renuntiatum est non deesse qui fidem iis non haberent quæ à nobis de horrenda illa fame Sancerrana sunt scripta, quā ausim affirmare minùs asperam, quamuis diu turniorem, ea fuisse quam in mediis vndis remigrātes perpeffi sumus. Enimuerò si isti, de quibus fit sermo, fidem iis derogare non verentur quæ in ipsius Galliæ veluti meditullio, plus 500. testibus superstitibus conti-

gerunt, quidni de iis dubitent quæ in remotissimis regionibus visa sunt, maioribus verò nostris inaudita, ita ut nonnisi experientia ipsa hominum animis insidere possint? Me autem hoc loco fateri non pudebit, ex quo in Americam transportatus sum, quæ & incolarum viuendi ratione, & animantium forma ipsaque adeo terræ fœtura à nostris Europæis, Asiaticis, & Africanis prorsus alienis respectu nostri nouus Orbis meritò dici potest, opinionem abiēcisse quam de Plinio nonnullisque aliis induerā. Vidi enim permulta non minùs prodigiosa quàm quæ in eorum scriptis fide indigna censentur. Siquidem ea quæ oculis cernuntur penitus animum penetrāt. Ad genus orationis quod attinget, iam ante, tenuitatem meam probè mihi perspectam esse testatus sum. Non dubito autem quin multorum iudicio phrasibus nō sim vsus tum ad rem nauticam, tum alias satis accommodatis. Illis itaque satisfactum non esse certò scio: præsertim verò Gallis nostris quorum aures delicatissimæ nil nisi tersum sermonibusque nouis ornatum admittunt. At verò multò minùs iis placebimus qui libros omnes ut pueriles & steriles damnant, nisi aliunde desumptis historiis luxurient: Quamuis enim ad ea quæ tractaui multas accommodare facile mihi erat, tamen excepta Gomaræ Ind. Occid. historia, qua ob rerum multarum cum his nostris affinitatem non raro

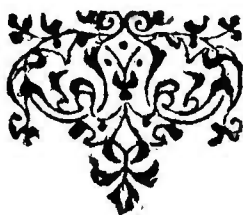
P R A E F A T I O.

rarò sum vsus , vix vllas in medium afferre contigit : nifi quòd poftrema hac editione nonnulla memoratu digna addidi. Ac fanè (quantum mihi cernere datur) hiftoria quæ proprio fuo argumento ornatur repudiatis aliarum veluti alienis plumis, legentium animos à propofito minùs remouet, efficit vt authoris fcopù leétores faciliùs poffint affequi. Præterea ab iis quæro qui commentarios iftius ætatis legunt annon tædium parit, allegatio illa ſententiarum propè infinita quantumuis ad rem accommodatarum? Ne autem mihi quis obijciat quòd vt, Theuetum antè, nunc etiam alios reprehendens in eandem tamen incurram reprehenfionem: Si quis eft, inquam, qui improbet (quali arrogantiùs dicta) quod vbi de vita & moribus Barbarorù verba facio frequenter has vſurpem formulas, vidi, interfui, accidit mihi, atque alia eiufdem generis. Refpondeo res illas ad meum ipſius argumentum pertinere: deinde res deſignare non rumoribus auditas ſed & oculis ipſis & experientia confirmatas, immo auſim dicere à nemine alio vſquã obſeruatas, multò minùs memoriæ proditas. Quod non de vniuerſa America dictum velim, ſed de illa plaga quã per annũ incolui, nimirũ ſub tropico Capricorni apud Barbaros Americanos quos *Tououpinambaulſios* appellant. Denique fidem do iis qui veritatem ſimplici ſermone prolata mendacio verborum exquisito ornatu fucato præferunt , fore vt ea quæ à me ſunt

PRÆFATIO.

in hac historia tractata verissima esse com-
periant, quinetiam nonnulla esse quæ, quòd
maioribus nostris fuerunt ignota, admira-
tione digna sint iudicanda. Deum orbis
& tot præstantissimarum rerum condito-
rem & conseruatorem oro, vt meum hoc
opusculum ad nominis ipsius gloriam ce-
dat. Amen.

PLVS VIDERE QVAM HABERE.

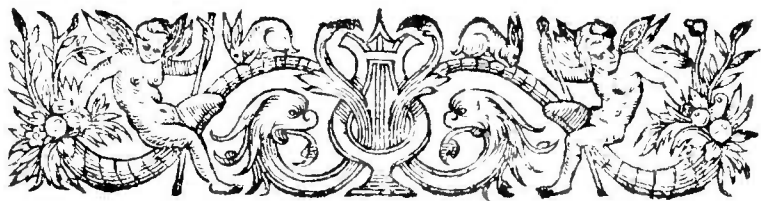

*PSALMVM CVII HVIC NA-
uigationi accommodatissimum, ex D.
Th Beza paraphrasi poetica descri-
ptum hoc loco apponere visum est.*

EIA Deum cantate bonū, cantate benignū,
Cunctisque largum seculis.
Dicite crudeli quos ille redemit ab hoste,
Vos dissipatos colligens,
Quā sol exoritur, quā noctis cōditur vmbriis,
Quā mundus æstuat, & riget, (tes,
Vt miseros quondā per inhospita saxa vagan
Fame, sitique torridos,
Clamantes vos semianimes exaudiit ille,
Malisque cunctis eruit.
Deduxitque viis deserta per auia rectis,
Cultisque statuit vrbibus. (ctis,
Clementē hunc, inquā, cantate, & dicite cun-
Res iste quantas gesserit.
Quos miseros vesana famēsque sitisque necabat,
Potu, ciboque recreans.
Vos quoque contēpti tandē quos numinis ira
Eius rebelles vocibus, (bras
Carceribus clausit tetrīs, mortisque per vī-
Vinculis reuinxit ferreis, (lore,
Quos tādē edomitos longo fera corda do-
Opisque prorsus indigos,
Audiit oppressos tantorum mole laborum,
Potentēque eruit manu, (bris,
Carceris & tetri è tenebris, ac mortis ab vī-
Ruptis reduxit vīculis,

Clementē hūc cātate alacres, & dicite cun&is
 Res iste quantas gesserit.
 Ingenti abrumpens æratos robore postes,
 Vectēsque frangens ferreos.
 Vos quoque neglecto qui recti tramite, tātæ
 Pœnas luitis amentia, (tis
 Prostratis quib' est cibus omnis nausea, mor
 Pulsantibus iam limina,
 Quos tamen ad sese clamātes audit, & vnam
 Semel loquutus voculam, (chro
 Quamlibet oppressos seruat, veluti que sepul
 Putres iacentes eximit, (ctis
 Clementē hunc cantate alacres, & dicite cun
 Res iste quantas gesserit:
 Huic, inquā, laudes cantate, huiusque sonoris
 Narrate gesta cantibus.
 Ac vos tranantes pictis vada falsa carinis,
 Maris coloni diuitis
 Magna Dei verè miracula cernitis, alti
 Dispersa campis æquoris.
 Nam simulac iussit, rapidi tota æquora venti
 Ad ipsa tollunt sydera,
 Abripitur pariter ratis, & nunc nubila tāgit;
 Tumente vecta gurgite,
 Tartara nunc cōtra præceps cōtendit ad ima,
 Ipsis que iungitur inferis.
 Vorticibus miseri titubāt hinc vndiq; nautæ,
 Ceu turba nutat ebria.
 Nil artis præcepta iuuāt, animique, manúsque,
 Spe destitutis concidunt.
 Clamant: clamātes superū pater audit, & istis
 Angu-

Angustiis mox eripit.
Æquora iussa cadūt subitò, fluctūsque silētes
Tranquilla lambunt littora.
Incolumes illi optato se littore condunt,
Miris ouantes cantibus.
Clementē hunc igitur cātate, & dicite cūctis
Res iste quantas gesserit. (teruē,
Narrate hūc, inquā, plebīque senūmque ca-
Dignīque ferte laudibus.
Irriguū iste solum siccis immutat arenis,
Quæ tota sorbent flumina,
Et fœcunda prius salfugine rura colonis
Iratus implet impiis.
Hic bibulis contra fontes educit arenis,
Desertaque madidat sola:
Infamēsque fame cāpos mortalibus implet,
Vrbis frequentis incolis.
Hic segetes, illic assurgunt ordine vites,
Hinc messis, hinc vindemia. (propago,
Succrescit numerosa hominū pecudūmque
Fauente numine cœlitus.
Et tamen his rursus casus, variique labores
Temporibus imminent suis,
Expositis varia in ludibria regibus ipsis,
Inque vltima repulsis sola,
Elatis contra miseris, multaque beante
Prole sterilem prius domum.
Hæc hilares spectate boni, cogantur ad ista
Vt impij obmutescere.
Ecquis erit verò sapiens qui denotet ista,
Bonum vt Deum norit satis?

HISTORIA
NAVIGATIONIS IN BRASILIAM,
QVÆ ET AMERICA
dicta est.

QVÆ DESCRIBITVR AV-
toris nauigatio, quæque in mari vidit me-
moræ prodenda: Villagagnonis in Ameri-
ca gesta: Brasiliensium victus & mores, à no-
stris admodum alieni, cum eorum linguæ
dialogo: animalia etiam, arbores, atque her-
bæ, reliquæque singularia, & nobis penitus
incognita.

CAP. I.

*Quæ causa, tam longinquæ periculoseque, in
Brasiliam expeditionis, fuerit.*

QVONIAM, quæ sit amœnitas,
amplitudóque & vbertas, quartæ
orbis terrarum sectionis, quæ Ame-
rica Brasiliæque vulgò dicitur: qui-
busque cingatur insulis, & regionibus conti-

neatur; quas antiqui penitus ignorarunt: quam-
que multis petita nauigationibus, annis abhinc
octoginta, ex quo primum innotuit: plerique
nostra memoria Cosmographi, in explicandis-
que rebus gestis versati homines docuerunt: il-
lo omni argumento, longè latèque diffuso libe-
rati, hac quidem historia, complecti decreui-
mus ea duntaxat, quæ inter eundum & redeun-
dum, & apud feros Americanos, quibuscum cir-
citer annum vixi, experiendo & obseruando,
visu audituque percepimus. Quod vt planius
exponam, ab initio quænam adeò longinquæ,
difficilisque expeditionis, causa fuerit, breuiter,
explicabo.

Autoris sco-
pus.

Conatus Vil-
lagagnonis.

Anno 1555. Nicolaus Durantius, eques Meli-
tensis, cui cognomen additum est Villagagno,
suam in Gallia conditionem ægrè ferens, maxi-
mè quòd apud Nannetes, vbi tunc agebat, offen-
disset: compluribus in locis, cū honestis omniū
ordinum hominibus cōmunicat, se iamdiu de-
creuisse, nō modò lōginquā in terrā discedere,
vbi puritatē Euangelicā liberè amplexus Deum
coleret: verū etiā esse in animo, iis sedē pone-
re omnibus, qui vt proscriptiones (quæ tunc tē-
poris erant acerbissimæ, adeò vt multi quotidie
mortales nulla neq; sexus, neq; dignitatis habita-
ratione, regio passim edicto, senatoriisque senten-
tiis, bonis fisco addictis, religionis ergò viui cre-
marentur) euitarent, eò confugere vellent.

Addebat, tū ijs quibuscum ageret, colloquē-
do: tum absentibus per literas: se mira cum au-
disset, de eius partis Americæ, quæ Brasilia dicitur

tur

tur, pulchritudine atque vbertate, libenter, vt & sedem poneret, votique compos esset, eò profecturum esse. Qua dissimulatione, hominum quorundam illustrium, qui veræ pietati nomen dederant, conciliatis animis, quòd ea voluntate, quam ille fingeret, istiusmodi receptum desiderabant: maximèque Gasparis Colijnij, beatæ memoriæ, qui maris præfectus cùm esset, regique Henrico, eius nominis secundo, charissimus: docuissetque si Villagagno expeditionem suscepisset, magnas opes inueniri posse, multaque alia, quæ toti regno prodesse: auctor fuit, vt duabus instructis nauibus, & armatis, & CCXXVI M. HS. à rege donatus, mari se committeret.

Gaspar Colijnus, in Gallia mari præfectus navigationis auctor.

Ad hæc, antequam è Gallia Villagagno excederet, data fide, honestis hominibus, qui ea de causa sequebantur, confirmarat: se, quo in loco consisteret, vt sincerè Deus coleretur, operam esse daturum. Quibus ita constitutis, comparatâque nautarum & opificum manu, quam secum abduceret, anno 1555. mense Maio, mare ingressus, varièque iactatus, tandem difficultatibus superatis omnibus, Americam Nouembri tenuit.

Cùm suos in terram exposuisset, de munieru rupe, quæ ad ostium sinus, qui ab Americanis *Ganabara* dicitur, cogitauit. ille vt postea exponâ, tribus & viginti gradibus, vltra Aequinoctialem circulum, porrectus est: nimirum sub Capricorni Tropico, vnde nostri fluctibus repulsi, necessario duo milia passuum progredientes terram versus, insulam antè desertam tenuere: quò tormētis

expositis, impedimentisq; omnibus, ut sese cum à feris gentibus, tum à Lusitanis defenderent, qui iam in continenti multa communicant, aggerem comportare cœperunt.

Villagagno
Geneuam
scribit,

Interea Villagagno, mira se propagandi Euangelij cupiditate, ardere simulabat, suisque persuadere nitebatur, ita ut nauibus onustis, & ad reditum in Galliam paratis, nuntium literasque Geneuam mitteret, ab Ecclesiâque peteret, ut sibi, quoad eius fieri posset, in re tam pia auxilio esse vellet: urgebatq; ut quod in animo habuisset, quodq; totis viribus desiderasset, perficeretur, non ministros modò Verbi diuini mittendos esse: verum etiam, qui se suosque in disciplina continerent, ferasque nationes ad cognitionem salutis adducerent, homines in fide Christiana bene fundatos, comites pastoribus adiungendos.

Philippus
Corguillerius, se ad
Villagagnonem
iturum
proficitur.

Quibus literis Ecclesiæ Geneuensi redditis, primum actæ Deo sunt gratiæ, de amplificato Christi regno, in tam disita regione atque immani, populóque qui in maxima veri Dei ignoratione versabatur. Deinde, ut istiusmodi postulatis satisficeret, posteaquam Colinius apud Gallos Thalassiarcha ad quem Villagagno ea de causa scripserat Philippum Corguillerium, qui se prope Geneuam contulisset, eiusq; fuisset iuxta Castillionem in Gallia vicinus, per literas hortatus esset, ut eos qui ad Villagagnonem ire vellent, deducendos susciperet: is & pastorum Geneuensium quotidianis vocibus excitatus, & singulari erga opus tam pium voluntate, non
fene-

fenectutem neque valetudinem excusans, negatiâque & liberos, qui tot regionibus interpositis essent relinquendi, se profecturum esse pollicetur.

Restabat omninò, vt de pastoribus eligendis ageretur: itaque Philippus amicique cum quibusdam, qui tùm Geneuæ, sanctioribus literis operam dabant, communicat: præcipuè cum Petro Richierio, quinquaginta tùm annis nato, Gulielmòque Charterio. Ii communi sententia respondent, si Ecclesia se legitimè vocasset, non recusaturos esse. Quibus à collegio pastorum Genevensium, cùm essent interpretati desumptas è sacris voluminibus periodos, de more approbatis, suòque vt fungerentur officio admonitis, duce Philippo se nauigaturos ad Villagagnonem, sponte sua professi sunt, vt Euangelium in America publicarent.

Richierius
& Charterius
ministri, in
Americam
missi.

Adiungendi erant etiam comites, qui summa religionis Christianæ capita probè tenerèt, ex literisq; Villagagnonis periti artifices: nihilò secius neminem circumuenire Philippus: demonstrare, longo difficilique itinere, teria trecentis, mari q; adragies centenis milibus passuum si perandis, elaborandum esse: delatisq; Brasiliam, panis loco farinâ ex radicibus apponendam, vinòque abstinendum, quòd eo Brasilienses careant: vtque nouo in orbe, quod & literæ Villagagnonis declarabant, nouo victui, dapibúsque à nostra Europa penitus alienis, assuescendû esse. Qua de causa, qui res incognitas audire quàm experiri mallent, neque solum vertere superèt,

Quæ in Bra-
lia viuendi
ratio.

vt & maris tempestates , Zonámque Torridam paterentur , & Polum viderent Antarccticum, de nominibus dandis non admodùm fuere solliciti.

Eorum nomina, qui Geneva profecti, & nauigauerunt in Americam,

Attamen multùm appellando & conquirendo, cæteris, vt videtur, melius animati, Philippo se, Richerióque & Charterio dant comites Petrus Bordonius, Matthæus Verneuilius , Ioannes Bordelius, Andréas Fontius, Nicolaus Dionysius , Ioannes Gardienus , Martinus David, Nicolaus Rauiquetus, Nicolaus Carmulus, Iacobus Ruffus, egóque Ioannes Lerus , duos & viginti annos natus, qui tum vt Dei gloriæ, pro sua erga me misericordia seruirem : tum vt nouum orbem cognoscerem : illis tredecim succenturiatus, anno 1556.4. Id. Septemb. Geneuam egressus.

Castillionem petimus exitinere, ibique Colinium, quem mari præfectum fuisse demonstravi, conuenimus, is non vt incæpto tantùm insisteremus adhortatur, verùm etiam pollicitus se, in iis quidẽ rebus, quæ ad nauigationẽ pertinerent, auxilio futurũ : in spem nos erigit fore , vt permagnas vtilitates, Deo fauẽte, nostri labores afferrent. Inde Lutetiam profecti, dùm mensem integrum, in vrbe commoramur , tum nobiles aliquot tum plebeij , cùm de nauigatione audiuissent, se nobis adiunxere : Rhotomagóq; tandẽ præteruẽcta, Iuliobonæ , qui portus in Neufria obtigerat, in apparãdis rebus ad profectiorem necessariis, armandáque classe, mensem alterum confedimus.

C A P. II.

*Ascensus in naues Iuliobona: itémque occurſus
navium & expugnatio: tempeſtates, littoraque &
inſula primum obuia.*

TAQVE cùm Boiſius Villaga-
gnonis nepos, qui antè Iuliobo-
nam aduenerat, pecunia regia tri-
bus inſtructis nauibus, prouiſaque
re frumentaria, pro imperio iuberet: 13. Cal. De-
cembr. in naues conſcendimus. Ipſe Boiſius, ex
nauibus vna, quę Roberga minor appellabatur,
octoginta nautis militibúſque occupata, legatí
nomen imperiúſque habuit. Alterá, duce Ma-
rio, Robergę maioris titulum præferentem, gu-
bernatore autem Ioanne Humberto Hareſlori-
enſi, vt res ipſa docuit, experientia in nauigando
ſingulari, centum & viginti mortalibus, quo in
numero cenſebar, attribuit. Tertiá quę Roſea,
céturionis nomine vocabatur, annumeratis ſex
puerulis, ad linguam Americanorum addiſcen-
dam, transportandis: quinque autem, vnà cum
moderatrice, virginibus (quę primú è Gallia mu-
lieres, magna Barbarorum admiratione, qui tan-
tum nudas antè vidiffent in Braſiliam delatę
ſunt) nonaginta circiter hominibus comple-
ta eſt.

Eo die ipſo, cùm è portu ſolueremus, tormē-
torum ſirepitus atq; tympanorú, buccinarúmq;

Boiſius claſ-
ſi præſicitur.

È portu na-
ues ſoluunt.

soni, cæteraque eiusmodi, quæ nauibus in expeditionem euntibus, solennia esse consuevere, circa meridiem audita sunt. Primum in mari Cauxio, duobus à portu salutari milibus, anchoræ iactæque in loco, ut ariole, nautis militibûsque recognitis, & profectioe imperata: eius nauis quam conuinceram funis anchorarius abruptitur, anchoræque labore maximo recuperata, profectio in crastinum indicta est.

Itaque 12. Cal. Decemb. è terra prouectis, & Britanniam si à dextra relinquentibus, duodecim dierum tempestate coortaplenisque metu & nausea vehementer conflictati præcipue qui mare nunquam viderant, singulis se momentis absorbendos esse cogitabant. Resque profectò est admiratione dignissima, nauē è ligno quantanuis magnam atque firmam Oceani vim pati posse. Nam ut è crassissimis trabibus naues fiant, arctæque fibulis vinciantur: quemadmodum qua etiam delatus, circiter centum pedes in longitudinem, in latitudinem verò viginti patebat quænam est. cum altissimo latissimoque Occidentali Oceano, magnitudinis tantulæ collatio? Qua de causa cum nauigandi artem vniuersam, tum figillatim acum nauticam, ad moderandos curius maritimos excogitatam, nemo satis vnquam laudauerit: quam tamen antè annis ducentis & quinquaginta esse in usu, quidam memoriæ prodidère. Igitur, cum dies tredecim, magnis difficultatibus, nobis esset nauigatum, Deo fauente, tranquillitas redita est.

Nauigatio-
nis, ac usque
adeò mariti-
mæ præstan-
tia.

Con-

Consequenti pòst die Dominico, duabus onerariis nauibus Britannicis, ex Hispania redeuntibus occurrimus: parùmque abfuit, quin nauis nostris, cùm esse quæ eripere possent, intellexissent, eas penitus expilarent. Quemadmodum enim demonstraui, tormentis cæteroque omni apparatu bellico instructi, confidebant, neque si infirmioribus occurrissent, ab iniuria facile temperabant.

Et quoniam in hunc sermonem incidimus, Nauarum
rapacitas. quæ nauarum sit rapacitas, hoc primo nauium occurſu, declarare viſum eſt. Qui enim robore & armis præſtant, quod etiam in continente nimium ſepè accidis, reliquos prædæ habent. Aſſerunt tamen, cùm vela obuioſ contrahere iubent, ſe iamdiu tempeſtate aut malacia terrâ non attigſſe, rebus egere omnibus, orântque vt pecunia redimere liceat: qua in colloquutione nauibus occupatis, ne ſcilicet onere peſſantent, præſantiſſima quæque extorquent. Obiicientibus (quod ſepè nobis erat uſitatum) iniquiſſimum eſſe hoſtes iuxta ſociosque prædari: ſoleannia terreſtribus etiam copiis verba reponunt: more belli accidere, ſibi vt quiſque prouideat.

Addam, quod exemplis poſtea comprobabitur, cùm Hiſpani Luſitanique, ſe Braſiliã adiſſe primos, omnemque adeo continentẽ, quæ à freto Magellanico, qui meridiem verſus quinquaginta gradibus extenditur, ad Peruium, citràque Aequinoctialem lineam glorientur: eaque de cauſa poſſidere affirmant, Gallos verò

se in iure suo interpellare : si mari vincant, crudelissimè interficiunt, in eamque feritatem aliquando deveniēre, cutem vt viventibus detraherent, teterrimove genere mortis afficerent. Galli contrà, se Americæ participes esse demonstrant: neque ab Hispanis Lusitanisque vinci facilè patiuntur, seque acerrimè tuentes par pari hostibus referunt, qui eadē certè classe manum conferere non audent.

Mire Deus
mari, pro ar-
bitrio impe-
rat.

Vt ad nos redeam, iterum tempestate orta, sex septēve dies mare ad eò intumuit, plerique vt fluctus non tantùm foros superarent; verùm etiam, cū eius rei periculum faceremus, de qua Psalmus 107. meminit, sensibus pene orbat, ebriorum more vacillabamus: navis autem ita fluctuabat, nemo vt ex nautis stare posset. Vt eodemque Psalmo continetur, cū suprā montes aquarum altissimos, maximèque timendos erecti : è vestigio infrā profundissimos hiatus de merſi, tamen inter tot facta conſervamur: sentimus profectò admirandam Dei optimi maximi potentiam. Itaque, cū periculo tam sint affines, qui navigant: Poeta qui latitudine lignorum, quibus navigia facta sunt, eos à morte separat, videtur, quam par sit longius ſeiungere. cuius, quòd sint elegantissimi versus adſcribere viſum eſt.

In nunc, & ventis animam committe, doloſo

Confuſus ligno, digitis à morte remotus

Quattuor, aut ſeptem, ſi ſis latiſſima tæda.

Tempeſtate ſedata, cū Deus qui mari pro arbitrio imperat, ventum ſecundum excitaf-
ſet,

set, ad mare Hispanum peruenimus, Nonisq̃ue Decembr. obiectum habuimus promontoriũ Sacrum Promontorium.
 Sacrum. quo in loco, Hibernica nauis obuiam facta, arte, de qua paulò ante diximus, nostri epibatæ sex septemve Hispaniensis vini dolia, ficus, malaque Aurantia exportarunt.

Septimo post die, ad tres insulas delati sumus ex Fortunatis: has qui è Neustria nautigant, Gratiotam, & Lancilotam, & Fortauenturam nominant, antiquis autem appellabantur, Aprofitus & Iunonia, Ombriosisq̃ue: septemque numero sunt, quas nunc, vt opinor, omnes, Hispani occupant. Et quamuis in orbe describendo, quidam Fortunatas insulas, sub vndecimo citrà Aequatorem gradu collocent: cum me presente, Astrolabus litem diiudicaret, intuenimus, ad vicesimum octauum Arcticum versus sitas esse: idcirco fatendum est, suo aliorumque periculo, decem & septem gradibus, istiusmodi Cosmographos aberrare, quibus eas insulas à nobis remouent longius.

Hic scaphis eductis, viginti ex nostris benè armati, ad populandũque progredientes, conspicati ab Hispanis, & repulsi, fuga naues petiere. Attamẽ cum se in omnes partes conuerterent, nauigiolo piscatorio metu ab suis derelicto facti obuiã, cum maximã vim marinorũ canum, circinorumque nauticorum abstulere, nihilque omninò, ne velis quidem exceptis reliquere: tũ quòd de Hispanis peius mereri non possent, quos vlciſci percupiebant, scaphã vnã cum lintre securibus depresserunt.

Dùm tres dies, ob malaciam propè Fortunatas insulas commoramur hamis resibusque ingentè piscum copiam cepimus: ideóque veriti, quòd aqua dulcis non scèpetebat, ne siti premeremur, plus dimidia parte, in mare coniecimus. Genera, carces marini, Auratæ, piscèsque alij quorum ignorabamus nomina, erant etiam Trichides, corpore tam parvo, vt caput cum cauda (quæ nihilò minus lata est) coherere videatur: capite autem galeæ cristatæ persimili, satis prodigiosæ. Decimo septimo cal. Ian. mari tertio intumescente, scapham quæ vni ex nauibus adhærebat, fluctus tam citò compleuit; vt pessum iret: vixque duo nautæ, qui asseruabant, demissis è naui funibus periculum effugerent. Illud etiã cōmemorandum videtur quòd accidit, tēpestare dies quatuor deficiente: coquus quidam laridum in cado ligneo temperans, fluctu supra foros elato, cūm cibum in mare longè proiectum amisisset: fluctus alter oppositus, eundem in locum vi magna retulit, neque cadum subuertit, verèque prædium restituit, quod vt aiunt, præter casam fugerat.

Trichides
prodigiosæ.

Admirabilis
fluuium re-
procatio.

Canaria.

Ad 15. Cal. Ian. die veneris Canariam in cōspectu habuimus. consequenti autem Dominico propius facti, erat constitutum ibi comeatū expedire: aduerso tamen vento insulam nō tenuimus. Hæc amœna est admodum, quam & incolūt Hispani, gignitq; saccharum in arundinibus, & vina præstantissima. Cæterum tanta est altitudine, vt LX passuum milibus interiectis conspici possit. A quibusdam Tancriffè dicitur

citur, opinantibus antiquorum Atlântem esse, à quo mare vocatur Atlanticum. Alij contrà, autumant deas esse insulas, Canariam & Taneriffen. quæ his, quod ad me attinet, manebit sub iudice.

Eo die ipso fumus conspicati myoparonem Lusitanum: qui cum neque fugere posset, quod vento ferebatur aduerso, neque armis confideret: contractis de more velis, Boïsio se tradit in manus. Nec morati centuriones, vt qui iandiu decreuissent, suæ classi nauem adiungere, quâ Hispanis Lusitanisve sperabant se crepturos: in myoparonem, ne adfugere posset, quosdam ex suis imponunt. Veruntamen, cum nescio quibus de causis, Lusitano gratificari vellent, si confestim myoparonem alterum inuenisset adduxissetque, quem eripuissent, redditum iri promissere. Ille, vt qui sibi melius esse vellet, quam alteri, accepta, vt posularat, vnâ cum armis scapha, viginti autem ex nostris, cû quibusdam ex militibus suis: prædonis more, pyratice enim, vt opinor facitabat: vt de inproviso fortunam experiretur, longè classem contendit anteuertere.

Tum legebamus oram Africæ, à Mauritanis occupatam, ab ea serè disiuncti quatuor milia passuum: estque, vt à multis tunc fuit obseruatum, terra valdè plana, humilisque adeò, vt quantum oculi valebant, montibus nullis officientibus, ea nobis videremur altiores ita vt, breui submergenda crederetur, navibusque superanda. Et quamuis, oculo iudice, se ad hunc

modum res habeat, in omnibus ferè littoribus tamen cùm illustrius apparèret hoc in littore: cùm tantam ego planiciem, quæ vallis haberi poterat: contra, mare tranquillissimum, quod altissimi mōtis effigiē præferebat, intuerer: memoria repetens quæ, hac de re, sacræ docent litteræ: illud excellentissimum Dei opus, magnam cum admiratione, contemplabar.

Iob. 38. 8. 10

11. Psal. 104.

9.

Myoparonis
expugnatio.

Vt ad piratam redcam, qui vt diximus, scapha erat antegressus, ad 8. Cal. Ian. quo die natus est Christus, in Liburnicam incidit, quā tormentis petere, vique retinere contendit, & ad nos adducere. Quæ res valdè nostris cēturionibus placuit. nauis erat enim eximia, & plena sale candido: quam, vt decreuerant, in Brasiliā ad Villagagnonem deduxêre. At in fide Lusitanis præstanda, de restituendo myoparone, crudeles adeò extitere: vt Hispanis & Lusitanis, in vnum idemque nauigium coniectis, ne frusto quidē nautici panis relicto, velis dilaceratis, scapha etiam ablata, qua destituti terrā tenêre nō possent: mitiore consilio vsi esse viderentur, miseros si depressissent, quam si ita dimisissent. Nā nisi alicundē scapha laborantibus opitulata sit, certū est, aut naufragio tandē, aut fame perisse.

Nauarum
crudelitas.

Duarum na-
mā dediuo.

Hoc facinore, compluribus inuitis, perpetrato: longè fumus in altum prouecti, secundo flante Vulturno. Ne autem lectōri fastidium pariam, si tot naues expugnatas, figillatim commemorē: crastino, tertioque pōst die, cùm resisteret nemo, duas in potestatē, redegitus. Cùm Liburnicam, quæ prius occurrit, epibatæ nostri,

præ-

præcipuè qui myoparonem Hispanicū ascenderant prædæ habere cuperent: eaque de causâ essent minoribus tormētis aggressi: ducibus tamē vltro citroq; colloquetis ab iniuria tēperarunt. Ex Hispaniensi altera, vinum, panis nauticus, aliaque cibaria direpta. Nullius tamē rei iacturā magis conquerebatur Hispanus, quàm gallinæ. hāc aiebat, cum procelloso mari ponere nō intermitteret, ouū sibi quotidie in naui sufficere.

Die dominico, qui proximè sequutus est: cum is, qui speculabatur signū de more dedisset, animaduersis quinque nauibus (de quarū magnitudine atq; forma diiudicare nequiuimus) nauis nostræ, quibus fortasse non sum placiturus, eorū virtutibus prædicādis, expediti & ante victoriā præana concinentes, se cōsequi posse arbitrabantur. Sed cum nos aduerso, illi secundo vento delati, velis, vt aiunt, remisque fugerent: quāuis, magno ne classis euerteretur periculo, pedē vndique faceremus, ad prædandumq; milites incumberent: frustra defatigati manū conferere non potuerunt.

Ne quis autem quæ cōmemoraui hætenus, falsitatis accuset: nos videlicet, cum Brasiiliā peteremus, mare infectum habuisse: obuiis aut fuga salutis consulentibus aut vela demittentibus: affirmabo tribus omnino nauibus, quæ tormētis erāt instructissimæ, adeo vt quæ me accipisset, maiora octodecim ex ære tormēta, minora è ferro plus triginta sustineret: nautas militesq; decreuisse, vt qui omnes ferè essent Neustrij (gens in naumachiis omnium quæ Occidētē versus nauigant, bellicosissima) si Lusitanæ classi

Neustrij a
naumachiis
exc. sunt

Ofor. in Hi-
stor. Lus. lib.
8. & 9.

occurrissent configere, magna spe victoriæ. Animosum certè consilium, si ab iis qui res gestas memoriæ prodiderunt, nominatimque ab Oforio repetamus, quantum armis Lusitani excelluerint, quas nationes, quàmque varias deuicerint: cum & bello contra Mauritanos in Africa contenderent, & Orientem versus contra Indos dimicarent. opponi tamen posset Gallos Barbaris dexteritate præstare (ex quibus cum initio peterentur extitère, qui alucaribus apum in hostes coniectis se defenderent) neque sine sanguine & sudore, tam fortes viros vnquam posse superari.

C A P. III.

Bonita, Albacora, Aurataque, & fues marini piscēsque volatiles, aliquē: quos tum vidimus, tum cepimus sub zona Torrida.

X illo tempore, tranquillitate vñ ventoque accommodatissimo, ad tertium ferè gradū citra Aequinoctialem peruenimus. ibi maximam suam Marinorum copiam & Auratarum, eorūque piscium cepimus quos Albacoras & Bonitas, qui è Neustria nauigant, appellare cōsueuēre: ex aliisq̃ generibus quamplurimos. Quo in numero erant & piscium volantium. de qui

Pisces volantes.

quibus, cùm nauæ mentionem facerēt, existimabam nobis imponere velle: donec ita se rem habere comprobauit experientia. Tum è mari emergere, & sublimè volando gregatim petere pisces vidimus, in morem alaudarum sturnorumque: volatus vero altitudine hastam æquabat, largitudine centum passus. Sæpenuerò ad malum nauium impingentes cadebant, & manu facilè capiebantur. Piscis est, vt eundo & redeundo animaduerti multoties, halecivaldè similis: paulò tamen & longior & rotundior: habetque sub gutture paleolam, alis ad modum vespertilionis toto corpore contextis porrectisque. sapore autem suauissimo & probatissimo. Cæterùm, quoniam huius generis nullum citrà Tropicum Cancrì videram, primò existimabam quod calore gauderēt, sub Torrida Zona degere, in neutramque partem Polos versus excedere. Sed cùm quidam scripserit marinas hirundines, propè magellanicum fretū videri: quas opinor easdem esse, rem in medio relinquere visum est. Obseruaui etiā istiusmodi pisces nusquam tutò agere posse. Nam cum in mari degunt Albaiores prædonisque alios è piscibus habent inimicissimos: si subuolando periculum effugere tentant, aues sunt marinæ, à quibus capti vorantur.

Aues marinæ.

Dicendū quoque aliquid videtur de his aui-
bus quæ prædam è mari pro victu habēt. Hæ sunt
adeò cicures, vt supra foros funesq; nauium fidē-
tes, capi manu patiātur. quarū certissima, vt qui
de iis gustauerim, penitusque cognouerim, hæc

est descriptio, pluma sunt, vt accipitres, leucophaæata; magnitudine cornicum esse videntur nudati paulo plus carnis habent passere: vt mirum sit corpore tam paruo capere posse, atque in vsum vertere pisces multo se maiores, atque crassiores. Denique vno sunt intestino, pedibusque planis, vt anates.

Bonita pi-
scis.

Quod ad ceteros pisces attinet, de quibus paulò ante diximus: Bonita nulli sapore cedit, Cyprinis communibus assimilis, cum squamis tamen careat: illas maximo vidi numero, circiter quadraginta dies quibus ferè nostris nauibus adhæserunt, idque accidere verisimile est, quòd pice naues vinctæ sint.

Albacoræ

Albacoræ autem à Bonitis forma non admodum alienæ, tamen cum & viderim, & comederim Albacoras, quinque pedum longitudine, crassitudine corporis humani, quod ad earum magnitudinem, nulla esse potest cum Bonitis collatio. Deinde cum nullo modo sint Albacoræ viscosæ, sed carne vt salar friabili, nullis aculeis, paucis visceribus, inter pisces optimos sunt annumerandæ. Et quamuis quæ ad condiendam Albacoram, necessaria videbantur, præstò nō essent (vt accidit peregrè nauigantibus,) ideóque sale cōtenti, latis orbibus, igne tostam ederemus: tantillo tamen apparatu erat nobis gratissima. Quamobrem si Cupidiorum natio, quæ mare tentare non audet: nihilóq; secius (vt de fele vulgò dicitur) siccis pedibus, abligurire pisces percupit; Albacoram in cōtinenti tam faciliè mercaretur, quàm reliqua genera;

gener; necquid dubitatis quin vnà cū pisce digitos sæpe circumlamberet? vt enim dixi de hirūdinibus marinis; cūm Albacoræ degant inter Tropicos, in altóque mari versentur, nō ita littoribus appropinquant, vt à piscatoribus integræ ad nos peruenire possint. Quod verò ad Africanos attinet, qui mare ad Orientē accolūt, Perusiósque qui Occidentem versus, tum & Albacoras facile piscari: tum incorruptè suis apponere, credibile est.

Aurata, quæ meo iudicio ita vocatur, quòd in Aurata
aqua luteo esse colore videatur, & auro quā simillima, figura Sulmoni proxima est; differt tamē dorso depressiore. expertus ita pronūtio; Auratā nō tātūm cēteris de quibus mentionē fecimus, bonitate præstare: verū etiā nego, in mari fluminibúsq; quicquam inueniri posse suauius.

Suum autē marinorum duo sunt genera, vnū Sucs marini.
rostro acuto, vt anseres, alterū tā obtuso, vt cūm è mari attollit, sphæra esse videatur. Idcirco ab ea similitudine, quæ est illi cū cucullatis, capita monachorū appellabamus. Ex iis animaduerti lōgos circiter senūm pedū, cauda lata, biffidáq; in capite omnib. erat foramē, quo spiritū ducere, & vndā vibrare solebant. Cū incipit mare commoueri, super aquam eminentes, præcipuè nocte tempestate conflictati, virides apparent, viridémque reddunt maris effigiem. præterea in morem suū terrestriū, altè anhelant stertuntque. Quamobrem nautæ illos vagari & respirare conspicati, tempestatem certissimè præsagiunt, quod & sæpe sum expertus. Et quan-

Ingens seu
marinorum
copia.

Modus piscā
di iuc. mari
nos.

Suum mari-
norum inte-
stina.

uis, cū tranquillitas esset, pelago modò crispante, vndique suum marinorum circumiecta multitudine, quoad prospici posset, totum mare illis constratum videretur: tamen cū nō tam faciles captu essent, quā pisces reliqui esse consueuissent, prout collibuisse in promptu non erant. Itaque, vt lectori satisfaciam cumulatius, qua tandem arte capiātur, explicabo. Qui probè inter eos, piscandi modum callet, cōspicatus è prora, harpagonēque ferreum manu tenens longurio reuinctū longo crassoque vt hasta dimidiata: qui etiam funi alligatur viginti circiter pedum: gregatim accedentibus, quē ferire possit eligens, tanta vi harpagonem iaculatur, vt si rectè percutiat, ferro sus adunco teneatur: tum relaxato fune, quo ad fieri potest, dum se dolore saucius in omnes partes cōuertit, ferrōque magis induit, sanguis cum paulatim virēsque deficiunt. Nec morati nautæ cæteri, manu ferrea, quæ & ipsa longurio adhæret captum in nauē pertrahunt. Hac ratione viginti quinque in itinere cepimus.

Quo ad intestina, si vt porco, ita & sui marino quatuor tanquam pernæ demantur diuidaturque & visceribus, spina etiam dorsi, costisque ablatis eundem in modum pendeat, hic illi valdè similis erit. Iecur eodem sapore. Caro tamen recens dulcior & deterior. Pinguedo in omnibus quos vidi, pollicis crassitudinem non excedebat, nullāque puto inueniri quæ duos superet digitos. Itaque, ne nobis amplius imponat id, quod Lutetiæ alibique laridum quadrage
sumæ

ſimę piſcatores appellans , fuiſque marini pinguedinē eſſe arbitrātur: Nam ea cū plus quatuor digitū crasſitudine pateat , Balenę cenſenda eſt. Ceterū quoniam in quarundā aluo quas venati ſumus paruuli ſunt reperti, quos vt lactentes aſſos apponebamus , nulla contrarię opinionis habitatione , magis exiſtimo ſues marinas vt ſcrophas , viuos quā oua parēre. Qua de re ſi accuſer, ad arbitrium eorū qui experti ſunt potius , quā qui ſcripta tantum legēre prouocans: vt rem diuidicare mei non eſt inſtituti, ita nemo, quin ea quę viderim certa eſſe credā, iure interdicturus eſt.

Per multos etiam Requienēs , vt à Neuſttriis Requienes.

appellantur cepimus. Ii quoque mari ſedato virides apparent: quibuſdam longitudine quatuor pedes ſuperantibus, crasſis pro magnitudine corporis. Tamē quòd eorū caro minus probetur, neceſſitate cōpulſi & meliorum inopia, nautę Requienē attingunt. Pelle ſunt aſpera fer ratąque, capite plano atq; lato. ore patulo tamquā lupi Molofſiue Britannici. Cum hac de cauſa monſtroſi ſunt, tum dentibus accutiſſimis dānoſi: quemque ſemel corripuerint , aut dilacerant: aut in mare deprimunt, Qui lauant in Oceano ſibi à Requietibus valdē timere coguntur. Nec cū eſſent edućti ſupra foros nauium, quod ſępe accidit, hamis è ferro digitali crasſitudine minus ab iis cauendum erat quam à feris canibus. Quapropter cū neque capti, neq; liberi ab iniuria tēperarent: parūque ad veſcendum accommodati cenſerentur: quos eramus

Requienes
damnoſi.

piscat lancinantes, atque cruciantes, vt damno-
sis animantibus dignum erat, claua ferrea ma-
ctabamus. Decisis aliquando branchiis, doli-
que circulo per caudam traiecto, in mare pro-
iciebamus: tum se ipsi iactantes quòd diu non
mergebantur, ingenti nos voluptate perfun-
debant. Caterùm, etsi sub Zona Torrida, non
sint ea magnitudine testudines, qua in Rubro
Indicòve mari Plinius esse dicit, vt singularum
superficies contegendis habitabilibus casis, pa-
randisque cimibus accommodètur: tamè cum
tantæ ibi existant, vt parum sit credibile, breui-
ter attingere visum est. Proponam igitur speci-
men, quo de magnitudine lector iudicare po-
terit, vnâ videlicet in naui Boissiana captam,
adèò grandem extitisse, vt octoginta homini-
bus, quos naus acceperat, more nautico pran-
dentibus, largè suffecerit: superior testa ouali
effigie, lata duos pedes cum dimidio, & iusta
crassitudine centurioni Mario ad clypeum data
est. carne tam proximè ad vitulinam accedunt,
vt lardo traiectæ, tostæque, eodem sapore vi-
deantur. Hic quoque vt animaduerti, earum est
piscatus. Tranquillo mari, aliàs enim rarò appa-
rent, in summa pelagi euectis, Sol testam ac-
cendit, vt pati non possint: itaque se inuertunt
ad tèperandû calorem, diùque in gyru versant:
hoc cõspicati, manu ferrea commissuræ testa-
rû impacta, vi magna nautæ quatuor aut quin-
que connitentes, in phaselum pertrahunt.

Hactenus de marinis testudinibus scripserâ:
At Theuetus in sua viroꝝ illustrium Histo-
ria, Quoniam beci mentione facta gigantis si-

Marinæ te-
studines.
Plinius lib.
9 cap 10.

Modus piscân-
di marinis
testudines.

Attiis graphicè ostendit percussam ingenium.
 Quemadmodum enim patet huiusce Commē
 tarij exordio in me inuectus ineptissimè tandē
 exclamat. *Quid dicemus de prodigiosis testudi-*
nibus illis, quas iam horrenda magnitudine sub
Torrida zona finxit, ut octoginta homines una im-
pleuerit (qui fortasse non esuriebant) testa autē supe-
rior contegenda habitabili casa suffecerit, quā desti-
nasse hominibus nō arbitror, sed insectorum generi.
 Cū igitur Theuetus plagis se denuò induerit,
 cadat sanè in foueam, vidē nunquam poterit
 emergere. Itaque audiamus quæ scribat cap. 14.
 Singular Amer. de testudinibus loquens, quas
 dicit esse in insulis pertinentibus ad viride pro
 montorium. cuius quidem hæc sunt verba. *In-*
ter illas testudines, ait, quædam reperiuntur tam
ingenti magnitudine, ut homines quatuor unā re-
tinere non possint: quod tum vidi, tum ab explora-
tæ fidei auctoribus didici. Plinius etiam tradit, tam
immanes in mari Indica testudines existere, ut ca-
sam testa integat, interque insulas Rutrimaris eis-
dem testis ad cymbas utuntur. In mari Persico fre-
toque Carmania similes inueniri Plinius idē auctor
est, Deinde Theuetus quot modis capiātur explica-
tis cogitandū relinquo, ait, quāta testa sit crassitudo
si cū amplitudine cōferatur. Nā qui & fretū Ma-
gellanicum incolunt Barbari & qui sumē Argen-
teum iis ad excipiendos ictus hostium pro scutis vñ-
tur: Similiter & pro vallo Amazones (has com-
mentus est Theuetus, nusquam enim apparent)
mare Pacificum accolentes, cū oppugnata tu-
griola defendunt, Testamque asseuerare amsim

Plinius lib.
 9. cap. 10.

adeo esse firmam ut minusculi tormenti, quod manu gestatur, glande transire non possit: Insulani circa viride promontorium affatim vescuntur testudine, ut apud nos bubula aut veruecina: Nam & vitulina similis est, eiusdemque saporis. Hæc ille: quæ ut cætera prætermittam, per se satis aperte accusationem qua me, iocando aspergere conabatur in autorem retorquent. Et quoniam, parum de proverbio cogitavit, quo fecit mendacem esse in memorem oportere. quàm perfricta fronte calumniatorem agat, demonstrandum est clariùs. Ac primùm lectoribus animaduertendum est, quod Theuetus accusat, nempe testudinis testa posse casam contegi, non à me sed à Plinio quem laudaui esse dictum: Hunc etiam locum citavit prolixius, bonus ille reprehensor. Et si vitio vertenda est auctoris prolatio, primus peccauit Theuetus scilicet. quamobrè vno verbo tum ego à culpa liberor, cum ille cōuincitur. Restat ut purgem id, quod inculat esse commemoratum elatiùs nimirum testudine in naui Boissiana captam octoginta mortalibus largè cibū præbuisse. Quid tum? An magis vero est simile Theuetū vidisse tā magnas testudines, ut à quatuor piscatoribus retineri nō possent: qui non modò porcum retinerent, tāta corporis mole: verum etiam bouem, vnde homines plus mille quingenti lautè pranderēt. Si tamen robore cum celebri Quoniam beco essent comparandi, quem ineptissimus ille censor cōmētus est. Alias enim ut iocādo ait, se nō arbitrari, casas testudinis coclea intectas, me ho-

mini-

minib. sed insectorū genere destinasse: (quāvis Pliniū accuset) si aut Pigmæi, aut deplorata valitudine homines piscarentur, magnum esset periculū scilicet ne prodigiosa illa testudo effugeret. Itaque vt coerceatur pressius, dandum est homini consilium, vt ascendat bestiam, assumpto etiam è testa clypeo, qui minusculi tormenti glande transfuerberari non possit, accersat quoque Amazonas (quæ nusquam sunt) infinita multitudine ad opem ferendam conuocata, si monstrum illud sæuiat. Denique sibi egregiè providebit, euocato nominatim Quoniam becco, qui permagnum vini dolium vlnis amplexus, & facillimè sustinens, singulæque humeris maiora ex ære tormenta, ministris comitantibus, ad præbendos calices, ignemque tormentis admouendum, ita primam firmet aciem. Quare, quoniam in confutationibus præstigiatorum illi agere visum est hac veste indutum, decreui hominem dimittere. Hæc habui de testudinibus breuiter explicanda & aliis piscibus, postea mentio fiet de Delphinis, atque etiam Balænis, pluribúsque Cetaceis.

Theuent
suis colori-
bus depingi-
tur.

C A P. IIII.

De Aequinoctiali circulo, tempestatibus, ventorum inconstantia, pluuiis corruptis, caloribus, siti, aliisque incommoditatibus, quas circa illam mundi plagam sustinimus.

Ventorum
inconstantia
circa Aequa-
torem.

T de nauigatione absoluam, tribus aut quatuor citra Aequinoctialem lineam gradibus, vento destituti, tēpestate aduersa non modò vsi sumus, pluuiamalaque inuicem succedentibus, verùm etiā (vt nauigatio difficilis atq; periculosa est circa Aequatorē) obseruaui ventorū inconstantia sæpe accidisse, vt tribus nostris coniunctim hærentibus nauigiis, vnumquodque subito peculiari statu raperetur, figuramque trianguli Orientē Occidentēque versus & Septentrionē delata, efficerent: nulla nautarū industria prohibente. Illa ventorum conflictatio, erat momentanea, erumpebantque vortices, qui & subito cursum remorabantur, & è vestigio vela tam impotenter inflabāt, vt mirum sit nauem non inuertisse millies.

Pluuiæ scæda
& contagiosa.
Aequinoctialis.

Præterea quæ sub Aequinoctiali circulo decedit pluuiæ, scæda contagiosaque est, vt si collapsa corpus attigerit, enascantur pustulæ, vestēsque maculentur. Sol autem mirè feruet, qua de causa caloribus pressi maximis, ingenti quoque siti

la-

laborabamus: quòd aqua dulcis, poculétáue alia (si prandioli tempus demas & cénulę) nos omnino deficeret. Vnde accidebat, quod mihi vsu venisse memini, halitu confũpto, vt hora plus obmutescerem. Hac necessitate cõ pulsi naũtę, nihil magis habēt in votis, quàm vt aqua falsa cũ dulci commutetur. Si quis opponat (repudiato in vndis percunte siti Tantalò) fieri posse vt aqua marina bibatur, aut humectando saltē palato inseruiat: Respondeo nullis omninò remediis aquę falsę per ceram colandę, alitérue distillandę (præterea quàm fluctuationes nauium instituendis fornacibus, lagænisque conseruandis minimè conueniunt) effectum esse, nisi quis vellet, simulátque ori admouisset, ipsa etiã euomere viscera, vt ea degustationi accommodaretur, & potui multò minus. Attamen vitro infusa splendore & puritate nulli cedit. postremò aqua marina (quod & sum admiratus & Philosophis examinandum relinquo) si lardum, halecem, aliáue carniũ & piscium genera valde salita temperes, & magis dulcia fient, & citius quàm si fontana.

Nautarum
desiderium.
Aqua marina
minimè potabilis.

Vt vnde sum digressus eò redeam, frstigium nostrę, sub Zona Torrida, miscarię fuit, quòd maximis & continuis in-
tribus ad carinam vsque permeantibus nautico pane corrupto & mucido, quo tamen vtebatur admodum exiguè vermes vnà cum pane, tot inerant enim, quod micę, nihil abominati ne siti conficeremur, edebamus: vitiata quoque aqua dulci oppletáque vermibus

Nauticas na-
tis corrup-
tus.

Eleuatio Po-
li Antartici.

témque participant, cuestigiò Sole ab eorum conspectu alternatim recedente ad sex omninò menses.

Quo igitur die mundi Zonam fumus præter-
uecti nautę solemnia vsurpauere: Etenim ad me-
moriā eius rei conferuandā, qui nunquam
sub AEquatore fuerunt, eos funibus alligatos
in mare demittunt: aut panniculis cacabo affri-
eatis atro vultum inficiunt, vectoribus tamen
se pecunia redimere licet, quod & mihi conti-
git.

Historia vni-
uers Ind. lib.
2. cap. 98.

Itaque Iapyge secundo delati fumus ad quar-
tum gradum vltra AEquinoctialem. Hic Polus
Antarcticus primū à nobis est visus (quem
Neustrij Stellam Su appellabāt) quibusdam stel-
lis, vt ab illo tempore animaduerti, in modum
crucis depictū: ideòq; sydus integrū in stellā *Su*
nominant. Retulere, vt quidā scribit, qui hoc pri-
mū iter sunt aggressi, albidam circa Polū An-
tarcticū nubeculam perpetuò videri quatuor-
que stellas, crucis forma, cum tribus aliis, quæ
Septentriones valdè referunt. Jamdiu Polus Ar-
cticus à conspectu nostro aberat: obitèrque di-
cam, non modò sub AEquinoctiali Polum v-
trumque non apparere, quemadmodum ple-
rique arbitrātur, sed neutrū, nisi duobus emen-
sis vitrà citràue gradibus.

Sol pro Ze-
nith.

Id. Feb. cū sudum esset, Nautæque Solis al-
titudinem Astrolabo depræhendissent, affir-
mant ad perpendicularum radiare. Idcirco,
quamuis periculi faciendi gratia, pugiones,
cultellos, aliáque id genus supra foros defigere-

MUS.

imus, nostris in celocibus eo die, meridiano prefertim tempore, vmbra nusquam est visa. Duodecim ferè gradus prouectis tēpestas tres, quatuorue dies aduersa extitit: paulò pòst è contrario tanta malacia facta est, ut interea celocibus immotis, perpetuò híc mansissemus, nisi ventus flauisset.

Toto itinere nostro nondum Balæne ob- Balæne.
uiam erāt factæ, tum verò propè vidimus. Quo in numero vna, quæ facillimè potuit conspici, iuxta nauim emergens, quoad se commoueret, scopulus credita est, vt metuerem ne impacti, fracta celoce periremus: obseruauì cùm se in mare absconderet, antè caput exerentem, ore plus doliis aquæ duobus eiecisse, demergentemque tantum excitasse fluctum, denuò vt vereretur ne in gurgitem nos ad se pertraheret. Est-
Pse. 104. 26.
Iob 40. 26.
que profectò res horrenda vt in Psalmis, Iob-
que legimus, eiusmodi monstra tam facilè in Oceano ludere.

Vidimus etiam Delphinas compluribus pis- Delphinæ
piscis alii
comitantur.
cium generibus comitatos, & militari ordine incedentes: in mari subrubido esse colore putantur, ex istis vnus sexies septiesue, tanquam gratulari vellet, celocem qua eram vectus circumdedit: nos inuicem nihil non tentauimus, is vt caperetur, sed cautè cùm refugeret capi nunquam potuit.

C A P. V.

*De primo Indie Occidentalis conspectu, et incolentium Barbarorum : deque iis quæ in mari ac-
ciderunt ad tropicum usque Capricorni.*

Dies quo pri-
mum Ameri-
ca nobis de-
tecta est.

Americus
Vespucius in
Americam
primus no-
stra memoria
navigavit.

Huassou lo-
cus asper.

Margaiates
Gallis inimi-
cissimi.

IN D E secundo diu flante Fauo-
nio, ad v. Cal. Mart. anno 1557. ma-
nè circiter octauam horam, in
conspectu Occidentalem Indiam
habuimus : quæ & Brasilia, & quarta orbis
sectio antiquis penitus incognita & America
dicitur: eius nomine, qui circiter annum 1497.
primus eam detexit. Explicare superuacaneum
est, quam læti quanque alacriter Deo egimus
gratias, tam propè intuentes continentem op-
tatissimam, breuique adeundam. Explorato igitur,
quod eramus conspicati terram esse (decipi
enim faciliè est nubibus in aerem abeuntibus)
eo die ipso, flatu secundo, & prora in altum
constituta, cùm Boisius esset antegressus, an-
choræ iactæ sunt mille passibus interiectis, à re-
gione aspera *Huassou* Barbaris appellata tum
educta è naui scapha, & tormentis aduentu si-
gnificato, vt assolent, qui illas regiones adeunt:
virorum mulierumque statim manus ingens
visa est stare in littore. Hi omnes, vt à quibus-
dam ex nostris, qui loca illa iam antè cognoue-
rant, est animaduersum: erant natione *Marga-
iates* Lusitanis confœderata, Gallis autem
inimi-

cifſima: vt captis nulla liberationis merces ſol
uēda eſſet alia, quàm vt maſtati concifq. bar
baros ſaginarēt. Tū quoque vidimus menſe Fe
bruario (qui ferè tota in Europa eſt frigidifſi
mus, gelūque impedit, ne quid è terra pro
deat) nemora & lucos, herbāſque tam eſſe vi- Nemora,
herbæque
ſemper vi-
rent in A-
merica.
rides, quàm ſunt in Gallia, Maio & Iunio mē-
ſibus, quo vere perpetuò fruuntur Braſi-
lienſes.

Hoſtilis nauigantium atque Gallorum in-
ter ſe animus, quem vtrique vehementer diſſi-
mulabant, impedimento non fuit, quominus
è naucleris vnus, qui eorum linguam medio-
criter nouerat, cum nautis aliquot ſcapha con-
ſcenſa, littus peteret, vbi magna multitudine
Barbari conſtiterant. Nec tamen intra teli
iaſtum accedere, ſed vereri ne à feris homini-
bus capti, interfectique torrerentur. Ita e-
minus oſtendere cœperunt cultellos, ſpecula,
pectines, aliāque id genus, cum quibus ad vi-
ctum pertinētia, commutare ſi vellēt, petebāt.
Qua re à quibuſdam qui propius acceſſerant,
intellecta, nec rogati pluribus, mira celeritate
quæſitum excurrere. Mox redeunte Nauclero
farina quapiam ex radice, qua panis loco v- Farina ex ra-
dice, aliāq;
Barbarerū
cibaria.
tuntur Braſilienſes, pernæ, carnēsque ex apro-
rum genere, aliāque ad victum neceſſaria, fru-
ctus etiam magna copia, quales gignit regio,
allati. Præterea vt & dona offerrent, & ad-
uentum gratularentur, ſex, vna comitāte ſœ-
mina Barbari ſcapham ingreſſi, ſpontè tua
nos inuiſere. Quos cum primùm vidifſem, le- Primi Bar-
bari ab au-
thore viſi,
& deſcripti
ſtoribus cogitandum relinquo, quàm eos ſim

attentè contemplatus, de quibus etsi commodius & fusius agendum est suo loco, hic tamen attingere obiter nonnulla decreuimus. Principio tum viri, tum scæminæ nudi æquè agunt, atque quum ex vtero prodière, ad ornatum toto corpore atrati. Cæterùm viris est familiare sinciput attondere in formam coronæ monasticæ, occipitis verò crines dimittere, quos tamen ut hi solent qui apud nos alunt comam, circa collum refecant. Ad hæc per-tuso inferiori labro, viridi colore politulum lapidem, capitati argentei latitudine atque crassitudine insertum gestant, quo dextræ foramen illud aperiunt clauduntque. Hunc ad venustatem vsurpant: quo tamen auulso, & in labro inferiori, tanquam ore altero hiantes apparent turpissimi: scæminæ labrum minimè perforant, sed ut nostrates crinem valdè summittunt, auriculas autem adeò traiciunt, ut digitum accipiant: vnde candida ossa pendere & supra humeros fluctuare solent. Aliò reiicienda videtur eorum confutatio qui Americanos esse villosos falsò sunt opinati. Antequam autem Barbari à nobis discederent, duo fecerunt qui auctoritate præstabant, demonstrant, illa in regione maximam esse vim Brasilijs optimi, cui & secando, & exportando suam operam pollicentur, resque ad victum necessarias: nihilque prætermittunt, quò persuadeant, ut manere vellemus. Prætereà quàm aliò tendebamus, manendi ratio non erat: quod cum inimici essent, & multitudine

Astutus Bar-
barorum ut
ad decipiē-
dos Galios.

via-

vincerent, hoc consilio inuitabant, vt si terrā tenuissemus, more suo, vulneribus confectos deuorarent. At cū *Margaites* tormenta & quicquid adeò naues nostræ aduexerant, valde essent admirati: neque (maximis de causis, præcipuè ne Gallorum periculo fieret, si fortè illuc appellerent) in animo haberemus vim facere, ad suos qui expectabant in littore, veniam redeundi postulant. Itaque, quoniam nullus est apud eos pecuniæ locus, cū rebus quas attulerant, hamos, indusia, cultellos, specula, idque genus quamplurima commutauimus, quæ quidem sunt ad negotiandum apud Brasilienses accommodatissima. Ad extremum vt quum nos adiēre Barbari, pudenda liberaliter ostenderant, ita, quum exire, & in scapha sedere vellent, indusia quæ à nobis acceperant, ad vmbilicum vsque colligentes, atque ne macularent veriti, in natibus demonstrandis nequaquam parci fuēre, mira certè vrbánitas & digna quæ legatione fungatur. Nam etsi prouerbio feratur apud nos pellem indusio esse chariorem: illi contrà, excellenti erga nos magnificentia fortasse, nates aperiendo, pelle arbitrantur indusium esse præferendum.

Pecunia
Barbari ca-
rent.

Vrbánitas
verè barba-
ra.

Hoc in loco paululūm immorati, quamuis noua illa cibaria primū aliena viderētur, necessitate coacti, tamen auidè comedebamus. At postridie eius diei, qui Dominicus erat, sublati anchoris, vela fecimus. Terram legentes viginti ferè millibus passuum interpositis, obiectum habuimus Castellum

Spiritus Sæ
tus Castel
lum Lusita
norum.

Lusitanorum, quod illi Spiritum Sanctum, Barbari *Moab* appellant. Hi celoces nostras, myoparonemque adeò conspicati, quem suis ereptum esse faciliè coniecerunt, tormentis vtrimque ter aut quater displosis: quòd extra iactum efflemus, pilæ abierunt innoxæ.

Tapemiry.

Igitur littoribus appropinquante cursu continuato, plagam præteruecti sumus quam *Tapemiry* appellant: hîc quâ in continentem mare influit, parvæ sunt insulæ, quique has incolunt Barbari, vt mea quidem fert opinio, Gallorum socij fœderatique sunt.

Paraibæ.

Vlteriùs paulò circiter gradus viginti, habitant *Paraibæ* quorum in regione, quemadmodum præternavigando animaduerti, tumuli eminent in caminorum figuram abeunt.

Breuia &
Syrtes.

Calendis Mart. Breuia & Syrtes legimus, scopulis & lingulis intermixtas, quæ loca, ne illis naues pereant, maximoperè nautæ solent effugere.

Onetacates

Ex aduerso Breuium planiciem sumus cōspicati, amplitudine triginta miliarium: hanc incolunt *Onetacates* homines adeò feri, vt neque pacem inter se colant, & cum finitimis omnibus aduenisque bellum gerant. Cùm verò ab hostibus premuntur (à quibus tamen nunquam iugum accepere) mira pernecitate morti se eripiunt, quæ & inter venandum, feras ex ceruorem genere quodam assequuntur. Omnium Brasiliensium more, nudi penitus agunt, nihilo tamen seciùs ad nates vsque comam demittunt, contrà quàm reliquorum fert consuetudo

udo, qui, vt paulò antè diximus, dicemúsque postea fufiùs cùm finciput attendent, tū circa collum crinem refecant. Denique efferati *Ouetacates* illi, regionculam inuicti habitantes cruda carne vefcuntur in morem canum, luporúmque, lingua etiam diffidēt à finitimis, vt inter Occidentalis Indiæ populos immanitate ac fæuitia infignes meritò censendi effe videantur. Cæterum quòd nullum cum Gallis, Hispanis, Lufitanisque commercium habeant, aliisq̃ue transmarinis, carent nostris omnino mercibus. Attamen vt postea audiui à quodam interprete Neuftrio, fi eas finitimi cū *Ouetacatibus* communicare defiderant, hac vtuntur permutatione, *Margaias*, *Caraias*, aut *Tououpinambaultius* (quæ gentes funt vicina) aliíve Barbari, feipfi *Ouetacati* non credentes, oftendant eminus falcem, cultellum, pecti némve, aut speculū, aut alia eiusmodi, nutūque conquirunt an permutationem velit facere. Tum fi consentiat, viciffim plumas depromit, aut virides lapides, qui, vt demonftrauimus, labris includuntur, aut quædam non abfimilia. Deinde locum designant ab hinc trecentisquadringentisve passibus: hic alter in lapidem ftipitémve quæ putat effe commutanda reponens, longè abit. Nec moratus *Ouetacas* ad tollendum accedit, quæ ille depofuerat, eodémq. in loco relinquendū, quæ ipfe oftenderat. Fidem hætenus feruant, permutatione verò facta, cū alter eò redit, vnde primò visus est, violatis induciis magna cōtentione certatur, quis cuique permutatum eripiat. Nec

dubium est quin *Ouetacas*, venatici canis leuitate, primâs ferat. Itaque nostris hominibus qui arthritide laborant, claudis, tardisque sūt pedibus, nequaquam censeo, si de conseruandis mercibus cogitant cum *Ouetacatibus* negotiationem instituendam esse. Cantabritamen, quorum etiam lingua differt à cæteris, utq. notum est, agilitate præstant, optimèque ambulare videntur: cum duobus his rationibus cum *Ouetacatibus* comparandi sunt, tum eos quis meritò dignissimos existimet, qui vnà discurrerent, Quin & annumerari possent, qui Palmarum flumen accolunt, quadam in regione Floridæ. Hi (vt memoriæ proditum est) ceruum assequi, totumque diem irrequieti solēt currere. Prætereà Gigantes ad flumen Platâ (eodem authore) tanta velocitate, vt fugientes capreas sæpe manu retineant: Sed age dum relaxatis habenis, veredos bipedes illos dimittentes. Sed vt si libet, Euro citius euolent, interdum etiam vt est verisimile non sine graui lapsu, tribus in plagis Americæ (distantibus inter se tamen Platenfi præsertim & Florida plus tricies centenis passuum milibus) & in quarta Europæ, niue stipatiùs concidant ad institutum sermonem reuertamur.

Hist. vniuer
Ind. lib. 2.
cap. 46. &
24.

Mag. hé.

Ouetacatum transmissa regione, aliam in conspectu statim habuimus, quam *Mag-hé* appellabant, incolitùrque à Barbaris, quos tantum dicam, ob eas rationes quæ modò explicatæ sunt, minimè in vtramque, vt aiunt, aurē dormire: cum ad incursionem faciendam, paratissimos habeant finitimos. Hoc in li-
tore,

tore, magna rupes in turris modum se at-
tollit: quæ sole tacta lucet adeò & radiat,
vt quibusdam Smaragdi genus esse creda-
tur. Idcirco à Gallis & Lusitanis hæc præ-
ternauigantibus *Mag-hensis* Smaragdi no-
men habuit. Ferūt hanc rupem nauibus adiri
non posse, quòd ad libellā summæ aquæ scopu-
li eminentes, plus quatuor millibus passuum
excurrant in pelagus: terra etiā negant vllam
inueniri semitam, qua rupes ascendatur.

Paruæ ibi sunt tres Insulæ, *Mag-henses* ap-
pellatæ, quarum ex aduerso cū iactis ancho-
ris noctem quicuissemus, postridie sublatis
dolonibus Friense Promontorium tenēre cō-
tendebamus. Vento tamen reiecti, eò vnde
manè profecti essemus, reuertimur: quo in lo-
co ad Iouis diem in anchoris stetimus, parū
que, vt audietis, abfuimus à naufragio. Etenim
postridie eius diei ad VI. Non. Mar. quo Bacha-
nalia celebrantur ab hominibus malè feriatis,
ante ieiunium Quadragesimæ, hora vndecima
pomeridiana, cū primū macquiesceremus,
adeò repentē procella exitit, vt cū tempe-
statem ferre non posset funis anchorarias ab-
rumperetur, naus autem fluctuans, & vi vnda-
rū littus petēs eò delapsa sit, vt cū aqua dua-
bus vlnis & dimidia non esset altior (qua bre-
uiore ne parua quidē naus sustineri poterat)
nihil propius fuerit quā vt in vado adhæresce-
ret. Tū gubernator iacta bolide, cū eò rē de-
uenisse intelligeret, quāquā illi munus incūbe-
bat, vt bono essemus animo iubēre, bis aut ter
exclamauit, Actum est, Actum est. Nautæ

Proximum
discrimen
ex quo eus-
simus.

verò cùm diligentissimè alteram iecissent anchoram, quæ Deo fauente, substitit ne in scopulos vnus ex *Maghen* sibus insulis (profligata salute, si id quidem accidisset, quòd mare commotius illis nauem confregisset) deferremur impedimento fœre. Hoc periculo triumphè horarum spatio sumus defuncti, nec interea proderant nautica keleusmata, quæ commodiùs in alto vsurpantur, quàm propè littora, vbi tempestates maximè sunt timendæ. Cùm autem, sedato mari, dies illuxisset, propterea quòd, vt diximus, aqua dulci utebamur vitiatâ: quidam ex nostris aquatum profecti in desertas *Maghen* ses insulas, non modò terram ouis auibùsque multigenis (& ramen ab iis, quæ sunt apud nos valde forma dissidentibus) constratam inuenêre, sed quòd non essent hominibus assueti tam erant cicures, vt manu capi, sustibùsque interfici sustinerent, ita vt à nostris aquatoribus in scapham constipatæ magna copia exportarentur. Ea de causâ, cùm superiori nocte laboribus extrahenda, nautæ famem excitassent (quamuis in diem, qui à cineribus nomen habet incidissemus) ne Catholicis quidem Romanensibus exceptis, aues illas promiscuè comedere. Ac profecto qui contra veritatem Evangelicam, Christianis, statò tempore, carnis vsu interdicit: cùm signa in regiones illas nondum intulisset, in quibus etiam nulla erat mentio de superstitionis abstinentiæ legibus conseruandis: locus ipse ab eis solutos esse nautas plus satis admonbat. Die Iouis quo *Maghen* ses insulas reliquimus, vento vsi

Aui multitudine in
Maghen sibus
insulis

secundo, postridie quarta pomeridiana Friense Promontorium attigimus, qui portus est oræ totius, ob Gallorum nauigationes, nobilissimus. Hic anchora iacta, tormentisquæ aduentu significato, centurio & nauis magister, quum aliquot militibus in terram egressi, obuios habuere, magna multitudine, Barbaros, ij vocabantur *Tououpinambaultij* Gallorum socij atque scederati. A quibus cum accepti sumus comiter, tum quid ageret *Paycolas* (sic enim Vilagagnonem appellabant) didicimus, quæ res nobis quidem longè accidit gratissima. Eodē in loco, hamis retibusquæ pisces multos cepimus, complurium generum, & ab iis qui in nostro mari degunt, valde forma dissimiles. In quibus maximè varium, atque prodigiosum genus erat, quod eā de causa describā. Hornū magnitudine vitulum ferè æquabat, rostro quinque pedes longo, lato scsquipede, vtrinque dentes acuti, tanquam ferræ prominebāt. Quum verò eductus in terram, rostrum adeò ingens, huc & illuc vibraret, mutuò alter alterum appellans, admonebat, tibias vt remoueret, Cæterum carne est durissima, vt enim esse mus famelici, ea tamen, quatuor & viginti horas, cocta vesci nūquam potuimus. Hic etiam primū vidimus, non tantum sublime volātes Psittacos, & gregatim, vt in Gallia cornices, columbæque: verum etiam vt ex illo tempore obseruaui, binos in aere sibi cohærentes, quæadmodū apud nos turtures solēt. Cū igitur sexaginta ferè millia passuum itineris superessent, quāmq. citissimè fieri posset, cōtenderemus: ad

Friense Promontoriū.

Tououpinambaultij cum Galliæ scederati.

Prodigiosus piscis.

Agmen Psittacorum volantium.

Sinus Gana
bara.

Frienſe Promontorium, breuior quàm erat in votis, mora facta eſt. Itaque eo die ipſo ſublatis veſperi dolonibus, tam proſperè nauigatũ vt ſequenti Dominico, Non. Mart, anno 1557. Oceanum ſub dextra relinquentes, in ſinum ingrederemur, à Barbaris *Ganabara* nuncupatum, à Luſitanis verò Geneurenſis, quòd Calend. Ianu. quem ita vocant, cum primò ſinum adierant. Poſteaquam honoris Villagagnonis cauſa, quingē ūm ferè paſſuum interuallo, tormenta diſploſimus, & nobis ille reſpōdit: (Caſtra enim fecerat in parua quadam huiusce ſinus inſula, vt ante demonſtrauiſus:) anchoræ ſunt in propinquo iactæ. Hæc igitur ſumma eſt eorum, quæ inter nauigandum in Braſiliã, tum paſſi ſumus, tum vidimus.

C A P. V I.

Qui noſter fuerit aditus Caſtelli Colinij apud Braſilienſes quemadmodũ à Villagagnone accepti: ſequæ ille geſſerit, tum in negotio religionis, tum in reliquis imperij ſui partibus.

Appulſus
in Caſtellũ
Colinium.

ITAQUE cum naues in portu ſtarent, ſinus *Ganabara*, non longè à continenti, quiſque impedimentis in ſcapha collocatis, caſtellum Coloniam petimus. Egreſſi, quòd non tantum à frequentibus periculis ereptos, ſed etiã feliciffimè deductos in terram optatiſſimam cogitaremus: primũ Deo egimus gratias: deinde Villagagnonem

adimus, expectātem nos in platea. Quē cū
singillatim salutassemus, ille vultu sereno, vt
videbatur, vnū quēque amplexas, perhuman-
iter appellauit. Tum qui nos deduxerat, Phi-
lippo, Richeriōq., & Chartierio ministris, bre-
uiter cū demonstrassent, quānam causa nos
ad navigationem tantis difficultatibus susci-
piendam excitasset: nempe, vt ex literis, quas
Geneuam scripserat, Ecclesiam ad verbum di-
uinum exactam in Brasilia conderemus: exci-
piens ille ad hunc modum loquutus est: Ego
certē cū diu totōque animo illud ipsum de-
siderarim, vos istis conditionibus accipio libē-
tissimē, quōdque nostram Ecclesiam, puritate
velim autecellere, ab eo die ipso vitia coerce-
ri, sumptuosa vestimēta & quicquid adeo nos
à Dei cultu reuocare posset, tolli iubeo. Tum
sublatis in cœlum oculis & manibus: Habeo
tibi grates, ait, summe Deus, quod ea nunc mi-
hi, quæ à te tandiu, tāmque ardēter expectaui,
dederis. Moxque cœtū alloquēs, filij, ait, (vobis
enim sum pater) quemadmodū Christus nihil
sua causa fecit, sed omnia pro nobis, ita enim
spero Deū me in viuīs cōseruaturū esse, donec
munitione perfecta, me carēre possitis: quic-
quid nūc agere decreui, tū vestra, tū eorū gra-
tia molior, qui huc, eadē, qua vos, mēte vēturi
sunt. Constitui enim sedem ponere fidelibus
expulsis Gallia, Hispaniis, & transmarinis re-
gionibus: quo metu Regis ac Cæsaris, reli-
quorūque principum liberati, purē Deum
colere possint. Ita nos primū Villagagno af-
fatus est die Mercurij ad VI. Id. Mart. 1557.

Quemad-
modum nos
Villagagno
accepit.

Quibus nos
primam
verbis affa-
tus est Vil-
lagagno.

Prima con-
cio in Ame-
rica.

Villaga-
gnonis ge-
stus inter
audiendū
concionem

Quam be-
ne prandio
simus à Vil-
lagagnone
accepti.

Quo sermone peracto, imperat vt cū suis paruto in conclau, quod construxerat in meditullio insulæ conueniremus, ad rem sacram. Tum precibus ad Deum fufis, quintóque Psalmo in cœtu modulato: verba illa xxvii. Psalmi interpretans, *Vnum petij à Domino, illud requiram vt habitem in domo Domini omnibus diebus vita mea*, primam concionem in America Richerius habuit. At Villagagno, dum ille cōtextus exponebatur, frequenter manus iungere, ad cœlum tollere oculos, altè crebrò suspirare, aliáque eiusmodi facere, quæ in admirationem vnum quémque raperent. Ad extremum, Gallicarum Ecclesiarum formula, quæ quidem reformatæ sunt & dicuntur. precibus conceptis cœtus dimissus est. Nos tamen qui nouissimè adueneramus, eodem in conclau prandimus, dapes appositæ farina ex radicibus *Boucanatus* piscis, hoc est assus in morem Barbarorum, aliæque radices in cineribus coctæ (de quibus rebus omnibus, carúmque natura ne orationis confundatur series alio loco dicemus) potus autem (quod fons tota insula nullus, neque puteus, aut aquæ dulcis flumen existat) è cisterna aut colluione potius decidentis pluuiæ, tam subuirides atque fœdæ, quàm illa est quæ in veteri fossa, oppletáque ranunculis stagnare consuevit. Nihil tamen fecius, ad stomachum facere videbatur, quod in nauib. pessimā corruptissimámq. biberamus. Bellaria fuere, otiumque à laboribus tantæ nauigationis: statim à prandio, ad communicandum Castellum, quod de nomine Colini voca-

cabatur deducti sumus. Ita nos perhumaniter accepit Villagagno, primo aduentus die. Vespericū ad quietem domicilia quærerentur, Philippus & Pastores duo vile cubiculum nacti sunt in vmbilico insulæ, vtq; pietati fauere crederetur casa nobis attributa: hanc è Villagagnonis mancipiis Barbarus porrò herbis contegere, atque in littore extruere satagebat. Tum, vt Americani solent, suspensis è xilino culcitris in sublime quieuiamus. Postridie cū necesse non haberet Villagagno tam longa nauigatione debilitatos atque æstu, qui est ferè semper in Brasilia maximus, ad eò vehementer vrgeret: ad hæc malignè cibum præbere, videlicet bina in diem acetabula ex crudæ farinæ radicibus (quam partim aqua putri è cisterna subigentes, vt pulticulā edebamus, partim crudam, vt Barbari) labor idem, vt & diebus, qui postea consequuti sunt, renouatur. Ea certè diligentia, vt tot incommoditatibus cōflictatos, atque à mane ad vesperam in opere esse coactos, paulò inclementius accipere videbatur, quàm officium boni patris (qualem se nobis aduenientibus demonstrarat esse futurum) postulabat. Desiderio tamen arcis illius muniendæ, quàm se fidelibus extruere præ se ferebat: quodq; Richerius è ministris ætate prouectior ad excitandos omnium animos demonstraret, in Villagagnone nos alterum habere Paulum (qui tum profectò de Christiana pietate propaganda excellentissimè differebat) nemo est inuētus quin ultra vires mensem integrum in opere uersaretur assidue, quod to

mea præter consuetudinem accidisset. Itaque Villagagnonem panem quo iure conqueri potuisset, quandiu ad Euangelij præscriptum vitam composuit: vnum illi pro arbitrio nostram operam defuisse.

Disciplina
Ecclesiasti-
ca primùm
à Villaga-
gnone con-
stituta.

Vt autem ad rem redeam, prima nostri aduentus hebdomade, non tantùm Villagagno suffragatus est, verum etiam instituit, vt ad publicas preces, quæ opere, singulis diebus, ab soluto, fiebant: binè Dominico, singulæ diebus reliquis horariæ conciones adderentur, seque omnino velle docuit, purè vt sacramenta ex Dei verbo administrarentur, nullaque additione humana violata. vigère præterea disciplinam Ecclesiasticam contra eos qui delinquerent. Quibus Ecclesiasticis tanquam legibus die Dominico ad 12. Cal. April. cum sacra Iesu Christi Cœna esset primùm celebranda, in Castello Brasiliensi Colinio, eosque ministri antè interrogassent, qui admitti debebāt: quòd in suspicionem venisset quidam Ioannes Cointas qui Hector etiam vocabatur, quòdamè Sorbonæ doctoribus, ab eo petière, vt antequàm ad Cœnam accederet, publicè fidem edere vellet. Ac obsequutus ille coram omnibus Papismum eiuravit.

Dies quo
cœna Do-
mini primùm
in America
celebrata
est.

Papismum
Cointas eiur-
avit.

Villagagno etiam concione peracta, zelo se ardere simulans, erectus in pedes docuit, centuriones, magistros nauium, nautas, reliquosque qui concioni cùm interfuissent, Religioni tamen puræ omina nondum dederant, huiusce mysterij nō esse capaces, ideo egredi iussos sustinere nō potuit vt administrationē panis, atque

atque vini cernerent. Prætereà vt Castellum, sicuti aisbat, Deo dedicaret, fidemque coram Ecclesia ederet, genibus in puluinum è bombyce (quē illi perpetuò ferebat minister) positus, alta voce duas preces pronuntiauit, quarū exemplum nactus, quò quisque intelligat certius, quàm istius hominis difficile fuerit ingenium pernoscere, hîc ascribere fideliter visum est, ne immutata quidem literula.

Deus oculos aperi, oſque mentis meę dirige, te vt laudent, precentur, tibi que agant gratias, pro bonis quę tu in nos excellenter effudisti. Deus omnipotens, viuus, immortalis, pater æterne Filij tui Domini nostri Iesu Christi, qui tua prouidentia, omnia in cœlo & in terra cū Filio gubernas: quemadmodū infinita bonitate tua, Electis à condito mundo patefecisti: & nominatim per filium tuum, quem in terram misisti, & per quem nobiscum te communicas, vt qui alta voce dixeris, Illum audite, ac post eius ascensionem per Sanctum Spiritum in Apostolos effusum: tuæ maiestati corde cōfiteor coram Ecclesia tua quam hîc ædificasti, me omnibus externis viribus meis & prudentia cognouisse, quicquid inde boni emanare videtur, mera tenebrarum esse opera, sapientia carnis, zelo vanitatis polluta, solius corporis cōmodo atque vtilitati seruiēs. Quare spōte mea profiteor me adēpta tui Spiritus lāpade, ad peccādum modò esse idoneu, remotāq. omni gloria, prædico, si qua luce ac scintilla virtutis commendari potest, illud à me opus inceptum, ad solum te honorū omniū autorem

Preces VI
lagagnonia
antequam
Domini cor
nam perci-
peret.

pertinere. Hac fide præditus, toto corde, Deus meus, tibi ago gratias, quòd me à negotiis huius mundi auocato, in quibus vitam ambiciosè traducebam, me tamen illuminatione tui spiritus hîc constituere dignatus sis, vbi totis viribus palam tibi seruiam, sanctûmque regnum tuum adaugeâ. Præterea mihi sedē pacatâ iis optare liceat, qui nomē tuū publicè inuocare nō possunt, te vt sanctificēt atque adorēt in spiritu & veritate agnito Filio tuo Domino nostro Iesu Christo, qui vnus est mediator, vita nostra atque dux, solumq. nostræ salutis meritum. Tibi etiam ago gratias Deus optime, quòd me in loca ista deductum, inter eos qui de nominis tui excellētia nunquam audierāt, à Satana autem tanquam illius hæreditas possidebantur, ab eorum tamen improbitate conseruâris, quamuis humanæ vires deficerent, atque etiam vt nostro tantum audito nomine timerent, effeceris: nosq. palantium & dispersorum laboribus educaris. Ad ferinósque impetus coercendos, immissis atrocibus morbis, eos qui erant magis cauendi è medio abstuleris, cæteris ad eam paucitatem reductis, vt res nouas moliri non audeant. Qua de causa, cum sedē nobis huc rectâ, duce te appulsis, tutò ponere licuit: tùm Ecclesiam inter nos ædificari, vt in vnitae ac timore sancti nominis tui ambulantes, ad vitam æternam deduceremur. Itaque quoniam tibi complacitum est, Domine, regnum tuum in nobis stabilire, oro te per Filium tuum Iesum Christum, quem hostiam esse voluisti, nos vt in tua charitate cōfirmet,

adauge

Hoc additum est,
quòd eo anno Barbari
extra ordinem febre
pestilentiali laborantes
multos ex suis amisere.

adauge tua dona in nobis, in primis verò fidem, nòsque tuo Spiritu sanctificatos illumina, vt toto animi affectu tuæ gloriæ feruiamus. Benedic etiã Domine & Pater, huic castello Colignio Galliæque, Antarcticæ, quò inuictum sit iis receptaculum qui citra omnem hypocrisim, vt te glorificent, huc sunt appulsuri: Itaque ab hæreticorum perturbationibus liberati te vnum verè colamus. Fac etiã vt Euangelium hoc in loco vigeat, tuòsq; seruos erige ne in errores cùm Epicureorum tum aliorum Apostatarum labantur, sed in vero tuæ veritatis cultu ad verbi tui normam constanter perseuerent. Tu quoque Deus Optime Regem nostrum (qui quod ad hanc vitam supremum in nos habet imperium) eiùsque vxorem & familiam protege, eòsque quibus vtitur à consiliis, Gasparem item Colignium cum vxore ac liberis, eiùsque studium iuuandæ huius Ecclesiæ magis ac magis inflammato. Mihi verò seruo tuo humillimo prudentiam quæ me regat largire, ne à recta via deflectam, sed omnibus Satanæ auocamentis tua gratia adiutus possim occurrere, téque Deum misericordem perpetuò agnoscere cum Filio tuo Iesu Christo, qui tecum regnat cum Spiritu Sancto in Apostolos effuso. Creato igitur cor rectum in nobis, mortifica nos peccato, regenera in hominem interiore vt iustitiæ viuamus, carnem domito vt actionibus animæ à te inspiratæ apta sit, tuæ vt voluntati in terra pa-

reamus quemadmodum in cœlo Angeli. Ne autem eorum penuria quæ ad vitam sunt necessaria in bonitatem tuam diffidentia peccemus, tua providentia & victum largire, & sanitati provide. Ac veluti cibus terrenus calore ventriculi coctus abit in sanguinem & alimentum corporis: sic nostrum omnium animas Filij tui carne & sanguine pascito, cûmque nobis nos in illo forma, denique expulsa omni malicia (qui à Satana est cibus) substitutis autem charitate ac fide, nos in filiorum loco habeas. Cûm autem in te peccauerimus, pro tua misericordia, sanguine Filij tui peccata ablue (nosti. n. naturaliter in nobis Adami rebellionẽ hære) peccatum nec posse animam tibi sanctè parere in perfecto repugnâti corporis organo. Quamobrem tui Filij merito ne peccata nobis, imò sacrificium mortis eius imputato, quam fide cum illo perpeffi sumus in illo nempe insiti perceptione corporis eius in Eucharistiæ mysterio. Præterea concede, vt exemplo Christi qui pro *intersectoribus* precatus est, si qui in nos deliquerunt, eis parcamus, simulque non vindictæ, sed ac si amici essent de eorum cõmodis solliciti. Si quando autem felicitatis mundanæ splendoris & honorum recordatione perculsi fuerimus: contra verò paupertate atque onere crucis fermè oppressi. quãdoquidem nos ita exercere tibi visum est, ne mūdanis saginati deliciis in te rebellionem moliamur: erige nos, & afflictionum acerbitatem

ratem tēpera, ne quam seuisti in cordibus nostris sementē suffocēt. Te oramus etiā, Pater cōlestis, vt à conatibus Satanæ nos custodias, quos à te abalienare molitur. Serua nos ab eius ministris, atq; infesta barbarie, cuius in medio nos collocasti: abige etiā qui fidei Christianæ Apostatæ huc & illuc vagantur, ad tuam obedientiam illos reuoca, datóque vt tandem resipiscant. Euangelium salutare tuum per orbem vniuersum publicetur, Qui viuīs & regnas cū Filio tuo, & Spiritu Sācto in æternum. Amen.

ALTE RA P R E C A T I O A D

Dominum nostrum Iesum Christum, quam continuo Villagagno pronuntiauit.

IEsu Christe Fili Dei viui, æterne, consubstantialis, splendor gloriæ Dei, & imago viua, per quem omnia condita sunt, qui genus humanum rato Dei decreto damnatū quod rebellasset Adamus, (is enim vt vita æterna frueretur, à Deo è terra desumptus, nequaquam virili semine contaminata vnde peccandi necessitatem hauriret, omni virtute libero etiam arbitrio præditus perfectionem conseruādā, carnis tamen concupiscentia iactatus telisque Satanæ inflammatis excitatus peccato inferior in se iram Dei prouocauit:) vnde certissima cōsequebatur hominum perditio nisi te pro imensa tua & inenarrabili charitate, Deo pa-

tri obtuliffes, te enim pro Adamo substitui-
fti, atque vt nos purgares, fluctus omnes ma-
ris illius indignationis paternæ tulifti. Quē-
admodum autem Adamus è terra minimè
quidem corrupta eductus est absque vllò vi-
rili femine: ita cōceptus es è Sancto in vtero
virginis, ad similitudinem carnis Adami ten-
tationibus obnoxia assidueque vexatę supra
omnes homines absque peccato: denique tuo
corpori voluifti Adamum eiusque posteros
inferere dum pascis eorum animas carne tua
& sanguine tuo, mortemque subiifti vt tan-
quam corporis tui membra in te alantur,
Deoque Patri tuo sint accepti, tuam enim
mortem ac si perpeffi essent perinde satisfa-
cientem pro eorum peccatis offers. Quem-
admodum autem diffusum est in posteros
Adami peccatum, & per ipsum mors: sic à Pa-
tre impetrafti vt credentibus iustitia tua im-
putaretur, quos manducatione carnis ac san-
guinis tui tecum vniuifti, ac in te ipsum trās-
formasti tanquam nutritos carne tua, quę ve-
rus est ad vitam æternam cibus, quo filij sint
iustitiæ non autem iræ. Quādoquidem igitur
tot bonis nos cumulafti, ad dextramque Pa-
tris sedēs eternum pro nobis intercedis, sum-
moque sacerdotio fungeris secundum ordi-
nē Melchisedech, miserere nostri, serua nos,
fideique incrementum dato, Patri offer con-
fessionem quam corde non minùs ac ore co-
ram Ecclesia tua edo, sanctifica me tuo Spi-
ritu, quemadmodū his verbis es pollicitus,
Non

Non relinquam vos orphanos, hîc etiam Ecclesiam promouet ut tranquillè degentes purè te colamus qui uiuis & regnas cum patre & Spiritu Sancto in secula seculorum. Amē.

His duabus recitatis precationibus, ad mensam Domini primus accedit Villagagnos, genibûsque in terram positus, è Ministris manu panem & vinum recipit. Atque ut paucis expediam non multò post, cuiusdam ex antiquis dictum comprobauit, difficile esse diu virum bonū simulare. Illi enim & Coi-
tæ, quamuis uterque Papismum eiurasset, (ac sanè iam tum nemini non patebat quicquid ab illis factum esset, ostētionem redolere,) litigare quàm doceri magis erat in votis. Quo factum est ut breui spatio interiecto de nonnullis doctrinæ capitibus, præsertim verò de Cœna Domini, disceptare cœperint. Quamuis enim Transsubstantiationem Papisticam repudiabant, commentumque illud crassissimum, & absurdissimum esse prædicabant, Consubstantiationem verò minimè probabant, ab iis tamen erant longè alieni, quæ à Ministris ex Dei verbo docebantur: nimirum panem & vinum, in corpus & sanguinem Domini nullo posse mutari modo, nec rursus hæc illis includi: sed in cœlis Christi corpus esse, unde se ipsum vi Spiritus Sancti signa percipientibus fide in alimentum spiritale communicat. Quicquid sit (aiebat uterque) hæc verba, *Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus*, non alium admittunt sensum, nisi ut

Ad Cœnam
Domini acce-
dit Villa-
gagnos

Disputatio
Villagagno-
nis & Coi-
tæ aduersus
Ministros.

corpus & sanguis Christi signis continēatur. Quod si quærat quispiam, quo tandem sensu Transubstantiatione & Consubstantiatione repudiata? Illud equidem nescire me non diffitebor: ac sanè ipsos nō minùs ignorasse existimo. Etenim, cū euincerent nostri ex complurium Scripturæ locorum collatione, huiusmodi loquēdi formulas nō nisi figuratè accipi, Scripturamque consueuisse Sacramentorum signa pro rebus signatis usurpare: illi verò quid contra afferrent solidi nihil haberent, nihilò tamē secius obstinatis animis in hæresi permanebant: ignoratæque qua id fieret ratione non tantum carnali modo Christi carnem, sed etiam in Ouetacatium morem crudam deglubere volebant. Interim Villagagno animum suum dissimulabat diligenter. Itaque sibi optatius nihil esse, quàm vt rectè doceretur, testatus, Charterium è Pastoribus alterum, nauì Brasilio, Americanisque mercibus onustę impositum (quæ prid. Non. Iun. soluit) in Galliam eo consilio remittit, vt super quæstione de Cœna Domini, sententias nostrorum afferret Doctorum, in primis verò Iohannis Caluini, cuius arbitrio acquiescere se dicebat omnino velle. Ac sanè ab eo nō semel verba hæc audiui, D. Calvinus ex iis est vnus qui ab Apostolis extitere doctissimi, nec vllum legi Doctorem, qui meo iudicio rectiùs, periusue Scripturam eo exposuerit. Vt autem se reuerentia in Caluinum duci testaretur, nō modò
proli-

Charterium
Pastorem in
Galliam re-
mittit Vil-
lagagno.

prolixè quo in statu esset iis narrauit literis quas ad Caluinum rescripsit, sed etiam peculiariter manu propria (quod à me in Præfatione est commemoratum, atque ex epistola data prid. Cal. April. 1557. videre est) Brasílico pigmento quæ subiecit verba adscripsit.

Addam consilium quod literis tuis adhibuisti: summa animi contentione operam daturus ut ne vel tantillum ab eo deflectamus: hoc enim certè nec sanctius, nec rectius, nec sanius ullum esse, persuasum habeo. Quamobrem etiam literas tuas in Senatu nostro legendas, deinde in acta transcribendas curauimus: ut si quando à cursu aberrare contigerit, earum lectio ab errore renocet. Quinetiam Nicolaus quidam Carneus, cui literæ illæ erant commissæ, cùm ad Cal. April. profecturus, valediceret, nobis renuntiavit se in mādatis à Villagagnone habere, ut Caluino significaret, consilium quod dedisset in perpetuum monumentum in æs incisum iri. Itēmque ut aliquot ex Francia viros & mulieres, & pueros secum rediens adduceret, sumptibus se suffecturum. Priusquam verò ulterius progrediar, prætermittendum minimè existimo, puerulos decem Barbaros nouem circiter annorum in Galliam missos. Hi ab hospitibus nostris bello capti à Villagagnone verò empti, postquam Richerius pastor à cōcione manus illis imposuisset, precēsque simul omnes ad Deum fudisserunt, ut essent tanquam primitiæ miseri illius populi, nauibus impositi ad Nonas Ian. tandem in Gal-

Pueri decē
Barbari in
Galliā missi

liam deuecti, Henrico tum Regi oblatis sunt, qui primariæ autoritatis viris bonam partem donauit, nominatim verò Passio vnum, quem Baptismo quoque initiandum curauit, eumque ego post meum in Galliam reditū apud illum agnouī. Præterea ex Villagagnonis domesticis iuuenes duo ad 3. Non. April. iuxta Ecclesiarum reformatarum ritum vxores duxerunt puellas duas, ex earum numero, quæ nobiscum transportatæ fuerant. Quæ à me propterea commemorantur, quòd non modò nuptiæ Christiano ritu tunc primū in America sunt celebratæ: sed etiam quòd è Barbaris plerique, qui ad nos eo die accesserant, mulieres indutas (cuiusmodi nullas ante id tempus conspexerant) maiori cum admiratione contemplabantur, quàm Ecclesiasticas ceremonias, ipsis alioqui planè incognitas. Cointa itidem ad 16. Cal. Mai. matrimonium contraxit cum adolescentula, Rothomagensis cuiusdam cognata, cui nomen Roqueto: hic non multò post nostrum in Americam appulsam puellam hanc mercium omnium quas aduexerat testamento hærede facta, vita functus erat, merces verò erant cultelli, pectines, specula, panni crispati, hami, aliaque id genus commercio cum Barbaris habendo accommoda. Quæ quidem hæreditas commodū Cointæ obuēnit: quippe vniuersam in vsus suos transtulit.

Reliquæ duę (nam quinque numero fuisse, in

Nuptiæ primo in Brasilia Christiano ritu celebratæ.

in describenda nauigatione nostra, à me antè demonstratum est) non multò post duobus è Neustriis interpretibus nupsere: atque ita nullæ inter nos puellæ mulierésue Christianæ superfuerunt innuptæ.

Porro, cum hîc de matrimoniis mentio inciderit, ne id duntaxat videar, quod in Villagagnone vituperandum est, attingere, quod verò laudandum silentio præterire, aliquid obiter in eius commédationem dicam. Neustrij quidã naufragi inter Barbaros agebant, multò antè quàm illuc appulissimus: hi abiecto Dei timore, sese cum indigenis mulieribus & puellis crebris scortationibus cõtaminabant: de quibus liberos quos suscepérât annos iam quinque natos vidi. Itaque Villagagno, cum, vt istorum profligatam libidinem coërceret, tum etiam vt eorum omniũ, qui nostram insulam incolebant, à tanto facinore patrando animos auerteret: ex totius Senatus sentètia legem tulit, qua Christianis omnibus scortationem cum Barbaris mulieribus capitalẽ fecit: addita legi exceptione, tum demum licere cum illis matrimonium contrahere, si ad Dei cognitionem vocarentur, Baptismoque initiarentur. Sed vt nulla extitit, quæ ferinis moribus exutis Seruatorem Christum vellet agnoscere, licet crebris cohortationibus Barbaræ illius gentis aures quotidie personarent, ita tantisper dum ego in terris illis sum versatus, Gallorum nemo exstitit qui yllam in vxorem duxerit. Ac

Optima lex
à Villagagnone lata.

quemadmodum lex illa verbo Diuino dupliciter nitebatur: ita etiam, cum ab omni Villagagnonis familia, tum à nobis vniuersis studiosissimè fuit obseruata. Quinetiam, etsi post meum in Galliam reditum, acceperim solitum esse Villagagnonem in America stupris & libidinibus cum Barbaris mulieribus se inquinare: nihilò tamen secius ingenuè profiteor cum ne iam minimam quidem huius criminis suspicionem quamdiu ibi viximus, incurrisse. Quinetiam legem à se latam adèò inuiolatè obseruandam curauit, vt ex interpretibus quendam suspendio adiudicare vouerit, quòd scortationis cum muliere, quam antè compresserat reus peractus esset. Verum amicis apud eum intercedentibus, capitali pœna liberatus, pede catena vinc̃tus est, ac pro mancipio habitus. Itaque quantum cernere mihi datum est, hac in parte laude dignus est Villagagno. Utinam verò in cæteris eodem se gessisset modo, Ecclesiæ magno cessisset emolumento, quo boni cõplures hodie fruerentur. Sed ille tanto veluti oestro contradicendi transuersus agebatur, numquam vt in ea simplicitate acquiesceret, quam accuratè retinendam esse quibuscumlibet verè Christianis Sacræ docent literæ, cum de administratione Sacramentorum disseritur. Is enim, quæ consequuta est, Pentecostes die, qua Cœnam secundò celebravimus, palinodiam recinens, apertè iis est refragatus, quæ ipse proposuerat, cum Ecclesiasticam insti-

Cœna secundò à nobis in propugnaculo Colignio celebrata, obiectio- nesque Villagagnonis.

tueret

tueret disciplinam: (quo tempore, quemadmodum in superioribus dictum est, volebat humana omnia procul amoueri figmenta, & facefcere:) Afseuerabat enim ex autoritate Cypriani, atque Clementis, aquam in Cœnæ celebratione vino infundendam esse, nec, vt id modò fieret, præfractè, ac necessariè iubebat: verùm etiã credendum esse impudenter affirmabat, panem consecratum equè corpori, atque animæ prodesse. Sal præterea, & oleum Baptismi aquæ immiscendum censebat: neque licere Ministris ad secundas nuptias conuolare: ad cuius sententiæ confirmationem, locum Diui Pauli ad Timoth. dētorquebat, *Episcopū oportet vnus uxoris virum esse.* Tandem consilio alieno penitus repudiato, à se vno duntaxat in posterum pendere voluit, nullòque fundamento nitens, in iis quæ perperam ex Scriptura proferret, omnia fus dēque inuertere pro arbitrio aggressus est. Atque vt cuilibet patefiat, quàm validis utebatur argumentis, ad ea, quæ semel probare instituerat, confirmāda: è Scripturæ pluribus, à me vna duntaxat in medium profertur sententia. Id igitur quod ex ipsius ore audiui aliquando, cum quendam è suis ad hanc modum erudiret.

Nunquāne legisti in Euangelio historiam illius leprosi, qui Christo dixit, Domine, si velis, potes me purgare: cui simul ac Iesus respondit, volo, purgator, statim purgatus est? ita etiam (aiebat insignis ille Scripturæ interpres) cum Christus de

Locus Scripturæ à Villagagnone adaptatus.

pane dixit, Hoc est corpus meum, nulla adhibita interpretatione alia, credendum est illud in ipso pane inclusum esse: neque est quod moremur Geneuenses illos. Præclara scilicet vnius Scripturæ loci ex alio interpretatio. Tam sanè acuta atque illius qui in Concilio quodam, ex illo Genescos, vbi docemur Deum creasse hominem ad imaginem suam, neruosisimè concludebat, habendas igitur esse imagines. Itaque sententia feratur ex isto Villagagnonis (qui tantum postea de se sermonem excitauit) festiuæ Theologiæ præclaro specimine, an nō præstantissimus ille Theologus (quod de se, repudiata Religione vera thrasonicè prædicare non erubuit) Caluino silentium imponere, quique illius partes tueri vellent, vincere disserendo facile potuisset. Aliā insuper ex illo quamplurima de Sacramentis audiui non minùs ridicula, quibus tamen com memorandis supersedeo: propterea quòd, post reditum eius in Galliam, non modò Petrus Richerius suis eum coloribus depinxit: sed & alij deinceps ita detersum, depexum-

Duo ista de-
pectendi & de-
tergendi ver-
ba libellos
duos aduer-
sus Villaga-
gnonem de-
signant.

que dedere, vt palmam, id ipsum in posterum præstare cupientibus, præripuisse videantur.

Eodem tempore ad eruditionis venditionem publicè prælegere Cointas cœpit: ac Euangelium secundum Ioannem exorsus, (cuius quàm difficilis & ardua sit explicatio, iis est cognitum, qui Theologiam profitentur) tãto cū iudicio enarrabat, vt tertio quo-

que verbo extra oleas (vt aiūt) vagaretur, ni-
hilque

hîlque fermè nisi alienum afferret: quo tamen vno administro tunc utebatur Villagagno ad veram Euangelij doctrinam oppugnandam. Quid ergo? obiiciet aliquis, Franciscanus ille Andreas Theuetus, qui grauissimè conqueritur in sua Cosmographia, *cùm Ministri à Caluino in Brasiliam missi, summa erga se inuidia flagrarent, munerique suo se interponerent, impedimento sibi fuisse, quominus miserorum Barbarorum errantes animas Christo lucrifaceret*: (hæc enim sunt illius verba) obmutescébátne tunc temporis? An salutis Barbarorum animosius incumberebat, quàm Ecclesiæ Romanæ defensionis, cuius se veluti fulcrum, & columnam iactitat? Hanc Theueti vanitatem refellere proclive est. Superius enim demonstraui-
 mus, eum in Galliam ante nostrum in eas terras appulsum rediisse. Itaque monitos iterum lectores velim, vt quemadmodum in explicandis nostris cum Villagagnone, Cointâque disputationibus, ad castellum Coligniû in Brasilia habitis, nulla Theueti mentio facta est, neque postea fiet: ita Theuetum à Ministris, de quibus tamen loquitur, conspectû fuisse neque Ministros ab illo. Quamobrem veluti præfatione in hunc librum, à me demonstratum est, cùm egregius iste Catholicus Romanus à nobis abesset eo tempore, marique quadragies centenis millibus passuum interiecto vallaretur: quò tutior esset à Barbaris, quos in suam necè à nobis excitatos fuisse, non erubuit falsò prodere: nugis o-

Tom. 2. lib.
21. cap. 4.

Theueti vanitas.

Cosmograph.
tom. 2. lib. 2.
cap. 2.

mnibus valere iussis, zeli, quo se erga Barbaros flagrasse profitetur, cum interpellatus est a Ministris, exemplum afferat multò certius denuò enim affirmare libet, tam illud esse falsum, quàm quod maximè.

Villagagno
Caluinaum
vituperat,
quem antea
laudauerat.

Verùm, ut vnde sum digressus, eò redeam: statim post Cœnam Pentecostes die celebratam, Villagagno se opinionem, quam ante de Caluino conceperat, prorsus exuisse demonstrat: eum teterrimum hæreticum à fide aberrantem pronuntiat, nec responsum sibi expectandū arbitratur, quod ab eo per Characterium Pastorē postularat. Exinde nos toruè intueri, animūque à nobis abalienare, cōcionibus interesse rarò, quas etiā sub Maij mensis exitum ultra dimidiam horam prorogari vetabat. Ita Villagagnonis simulatio & hypocrisis quæ diu in pectore latuerat, tandem foras erupit, ut cum planè (ut aiunt) in-

Defectio Vil-
lagagnonis à
Religione
reformatæ,
illiūque de
fectionis oc-
casionēs.

tus, & incute nosceremus. Ac si quæretur quænam horrenda istius defectionis causa fuerit: non ita planè constat. Quidam enim nostrū sibi omnino persuadebant, inde id accidisse quod à Cardinali Lotharingo, aliisque qui ad eum è Gallia scripserant per quēdam nauarchum qui circa id tempus ad Friense promontorium sexaginta milibus citra insulam, in qua morabamur, appulerat, grauius fuisset reprehensus, quod à Catholica Romanensi Ecclesia descuiisset: hisque literis eū ita perterritum fuisse, ut sententiam repentè mutauerit. Post meum tamen reditum acce-

pi, Villagaguonem cum Cardinali Lotharino confilium iam iniuisse, antequàm è Gallia excederet, de vera Religione simulanda, vt faciliùs autoritate Colignij maris præfecti abuteretur, Ecclesiæque Geneuensi, & Caluino præsertim imponeret: quemadmodum initio diximus, ad manum colligendam, vtrisque scripsisse. Vtunque res se habeat, id verè affirmo, eum post defectionem, conscientia, veluti à carnifice quodam excruciatam, ita tetricum, & morosum euasisse, nemo vt ad eum vellet accedere. Ac identidem per corpus Diui Iacobi (hanc siquidem deierandi formulam crebrò vsurpabat) deierans se caput ei brachiæque, & crura comminuturum esse minabatur, qui vel tantillum sibi stomachum moueret. Verùm enim verò cum se hic locus offerat, vt de eius crudelitate aliquid commemorem, insigne eius exemplum demonstrabo, quod præsentem me tunc edidit in quendam Gallum Rochæum nomine, quem catena vinctum tenebat. Huic resupino, atque humi abiecto prælongis fustibus ventrem adeò per satellitem cecidit, vt miser ille spiritum ægrè duceret. Quibus minime contentus, altera corporis parte contusa iacibus, ita truculentus ille miserum compellabat per corpus D. Iacobi, scelestè, alterum porrigere latus: præterea infelici hominem sorte, abiectum humi, confectum plagis, mortique proximum coëgit arti operam nihilò dare seciùs, quàm antè consueuisset: super autem

Villagagnonis conscientia excruciatam, eiusque ordinaria deierandi formulam.

Villagagnonis crudelitas.

erat lignarius operis intestini. Eadem animi lenitate, ac mansuetudine erga plerosque utebatur, qui etiam erant in vinculis, quòd eandem cum infelici Rochæo illo causam sustinerent. Causa porrò erat, quòd cùm eos indignis modis antequàm appulissèmus, Villagagno tractaret, communi consilio decreuerant eũ in mare præcipitem dare, vt qui grauius multò premerentur, quàm si ad triremes amandandi fuissent. Ex quibus fabri quidam lignarij ob eius crudelitatem, se cum Barbaris in continentem recipere maluerunt (à quibus etiam benigniùs habebantur) quàm cum eo versari diutiùs. Eum etiam crudeliorem triginta, quadragintave, tum viri, tum mulieres Barbari sunt experti, lingua ipsorum Margaiates appellati. Ii à confœderatis Tououpinambaulsiis bello capti erant, ac Villagagnoni pro mancipiis traditi. Cuius in Barbaros feritatis exemplum proferre visum est. *Mingantiùs* quidam ex iis vnus erat: hunc præsentem me, tormentum vlnis complecti cùm adegisset, lardo igne liquefacto, ac in clunes guttatim distillante cruciavit, cùm ne culpam quidem obiurgatione dignã admisisset. Tot, ac tantis calamitatibus Barbari conflictati, ad hunc sæpe modum querebantur. Si tot ærumnis nos ab isto *Paycola* (hoc enim nomine Villagagnonem compellabant) expositum iri duxissemus, longè ab hostibus dilaniari, deuorariq; maluissemus, quàm ad istum abduci. En obiter humanitas
cuius

Barbari Villagagnonis mancipia male ab ipso tractati.

eius particulam paucis attigi. Hæc verò satis esset attigisse, nisi, vt supra commemoravi, primo aduentu nostro, velle se diffluentem in vestibus coercere luxum disertè denuntiasset.

Itaque necessariò dicendum videtur, quàm egregio cæteris exemplo hac in re præluxerit: nempe vt, cùm non solùm è bombyce, lanæque pannis, verùm etiam vndulatis complurium colorum abundaret: in arculis tamè à teredinibus, ac tineis corrûpi mallet, quàm vestiendæ familiæ distribuere, cuius plerique nudi ferè incedebant. Sibi verò diebus hebdomadæ singulis, mutandâ comparauit sena ^{Villagagnè-} nis habitus: vestimenta: suo singulis colore attributo, tubro, luteo, ceruino, albo, cæruleo, viridi, congruentibus inter se perpetuò tunica, & femoralibus: quæ quàm bene tum ipsius ætatis, tum dignitati quadrarent, cuius existimandum relinquo. Inde tamen id commodi capiebatur, quòd ex colore illius vestimenti, quo indutus erat, facilè conijciebamus, qualis eo die futurus esset: adeò vt viridis & luteus color mali perpetuò quiddam portederent. Inprimis verò cùm talari vndulata veste, nigro è bombyce lyngo circumdata, indutus esset, mirum dictu quantam de se ridendi materiam præberet: ita vt non illepidè à suis histrionis effigiem præferre diceretur. Proinde, si de hac veste quicquam audiissent, qui ad summum maximè illius ruentis ollæ labrum Barbari cuiusdam instar, nu-

dum delinearunt: minimè dubium est, quin pro insigni ornamento vestem illam ei imposuisset, vt & suam ei crucē, fistulámque collo appensam reliquerunt.

Ac si quis reprehendat nimis me curiosè isthæc rimari (prout etiam fateor, quæ attigi postremò, esse indigna quæ memoriæ prodantur) facilis est responsio. Etenim cum Villagagno furētis Herculis, maximè postquam in Galliam reuersus est, personam induerit, aduersus eos, qui Religionem ex verbo Dei reformatam profitentur: demonstrandū existimaui, in singulis quas ille amplexus est religionibus, quàm inculpatè se gesserit: maximè cum ob eas, de quibus in præfatione dixi, rationes, pauca elegerim è multis.

Causa nostri
à Villagagno
ne discessus

Internuntio tandem Philippo ei denuntiauimus, quòd Euangelicam professionem exuisset, neque vlla conditione alia eius imperio essemus obnoxij: nos in posterum operam, in muniendo præsertim Castello denegaturos esse. Qua audita re, interdixit, ne bina illa farinæ ex radicibus confectæ acetabula, quæ (vt à me commemoratum est) diebus singulis dabantur, nobis ampliùs præberentur: sperans hac ratione futurum vt in summum discrimen adduceremur, aut fame etià necaremur: tantum verò abfuit, vt nostrum quisquam id ægrè tulerit, vt contrà lætaremur: multò enim plus farinæ à Barbaris falce vna, vel duobus, tribúsue cultellis mercabamur, quàm sex ille mensibus distribueret. (li
siqui-

siquidem nostram sæpe insulam lintribus adibant: vt & nos ipsi mutuo Barbarorum pagos ad com meatum expediendum, petebamus.) Itaque quòd cibaria non essent attributa, nos ab eius sacramento penitus esse liberos duximus. Ac certissimum est rem vi aggressurum fuisse, nisi vehementer suis diffusus esset, quorum primarij nobis apertè fauebant. Tamen rem tentare voluit: cùm enim ego, Ioannèsque Gardienus è continente reuerteremur: (vbi tunc circiter quindecim dies inter Barbaros egeramus) is veniæ ignorationem simulauit, quam impetraueramus à Barreo ipsius Legato, antequam ex insula egrederemur. Itaque accessit legi, quam ipse tulerat, violatæ: hac cauebatur, ne absque venia Castello quis excederet. Quare nõ modò cam ob rem nobis manus iniici volebat, verùm etiam eò crudelitatis procedebat, vt pedibus, tanquam mancipiis catenam aptari iuberet. Cui pœnæ eò magis fuimus affines, quòd qui nos deduxerat Philippus, quique, vt nõnulli asseriebant, demissius Villagagnoni, quàm eius ferret dignitas obtemperabat, non modò non opitularetur: verùm etiam oraret, vt supplicium illud vnum, alterumue diem sustineremus, à vinculisque nos liberatum iri polliceretur, vbi primum ira Villagagnonis paululùm deferbuisset. Attamen nos id nunquam esse passuros disertè respondimus: tum quòd lege non teneremur, tum verò præcipuè quòd, (vt diximus) cùm fidem

Villagagnonititur nos in seruitutè redigere.

fregisset, quare ceperat, se inter nos religionis verę disciplinam conseruaturum esse, addicti eius esse imperio in posterum recusaremus. Accedebant eorum exempla, qui catena vincti, indignissimè, crudelissimèque palàm accipiebantur. Quo ille respõso cessit: animaduvertebat enim quindecim esse, aut sexdecim è nostris tanto amicitia vinculo inter se cõiunctos, alter vt alteri iniuriam fieri ægrè pateretur: adeò vt difficillimè, si vlteriùs progrediretur, in suam nos potestatem redigeret. Præcipui etiã inter ipsius milites (quemadmodum superiùs attigi) quòd religionem veram profitebantur, iniquo animo illius defectionem ferebant. Ita vt nisi essent veriti, ne Colignius, qui autoritate regia fretus eũ misisset, neque qualis postea extitit cognouisset, offenderetur, quidam ex nostris hac occasione oblata hominem in mare præcipitem dedissent. Eius carnem, & latos humeros piscibus nutriendis aptos esse iocabàtur. Maxima tamen pars benigniùs cum eo agendum satiùs esse duxit. Conciones etsi publicè semper haberentur, (quas vel non audebat, vel non poterat interturbare:) attamen ne ampliùs nobis offendiculo esset Cœnam celebrâtibus, ab eo tempore noctu eo incio celebrabamus.

Quæstio utrũ
Cœna sine
vino posset
celebrari.

Et quoniã in postrema in illis terris Cœnæ celebratione, nobis ex vino illo quod ex Gallia aduectum fuerat, cyathus tantum superfuit, cùmque aliũde habere minimè possemus,

semus, exorta fuit quæstio inter nos, vtrum scilicet, vino deficiente, posset alio potus genere celebrari. Quidam præter cæteros Scripturæ locos, hunc etiam afferentes, quo Christus in Cœna instituenda, post gratiarum actionem, Apostolis expressè testatus est, *se non amplius ex vineæ fructu bibiturum esse*: censebant deficiente vino, satius fore abstinere à signo, quàm illud ipsum mutare. Alij contrà asserebāt, cùm Christus in Iudæa versaretur, eum mentionem vsitati potus fecisse: credi verò par esse, si inter Barbaros versatus fuisset, non modò Americanam ceruisiam: verùm etiam farinam ex radicibus, qua illi pro pane vtuntur, Cœnæ Sacramento adhibiturum fuisse. Ac proinde concludebant, vt, quemadmodum signa panis, ac vini mutare nollent, quandiu ea præstare possent: ita minimè dubitatueros, pane, ac vino deficientibus, Cœnam celebrare iis rebus adhibitis, quæ ad vitam hominum fulciendam, panis, ac vini locum vsúmque obtinerent. Et quamuis plerique in postremam sententiam inclinabant, quia tanta rerum penuria non fuit, quæstio illa remansit sub iudice. Verùm enim verò hæc placida disputatio nullius inter nos dissidij causa fuit, qui per Dei gratiam perpetuò fuimus animis coniunctissimi, vt libentissimè optarem, inter eos omnes, qui religionē verè Christianam profitentur, tam bellè conuenire, quàm eo tempore inter nos conueniebat.

Matt. 26. 26.

Marc. 14. 25.

Causa ob
quam Villa-
gagno in mu-
nitione sua
nos diutius
manere non
permiserit.

Ut verò finem imponā iis quæ de Villagagno dicenda fuerūt, sub exitum Octobris, iuxta tritum illud prouerbiū, quo fertur, In amicitia dissuenda, debere homines fucum facere: magis ac magis nos, Euangelicāque doctrinā execratus, apertēque significans sibi ampliùs in animo non esse, vt in sua Insula, Castellōque moraremur, statim egredi iussit. At si collibuisse, quemadmodum suprā demonstrauius, à nobis Villagagno pelli insula facilè poterat. Verumtamen, tum vt de uobis omnem conquerendi materiā præcideremus; tum ne nota Euangelio inurere- tur, ad cuius præscriptum nos vitā instituere velle, eāque de causā in Americā venisse, iam antè Gallia, cæteræque nationes audie- rant, sine vlla contentione ei loco cessimus. Itaque cū octo circiter menses apud Insu- lam, Castellūque Colignium mansissemus: cui etiam muniendo vehementer nostræ de- sudauerant operæ: in continētē exacti pro- gredimur, ibique expectauimus mēses duos, dum è portu Salutari appulsa nauis, (cuius cū magistro conuenimus, in Galliā nos vt trans- portaret) onustaque Brasilio vela faceret. Interim Ganabaram *sinum* ingredientiē sinistro in litore, locōque à Gallis Laterana dicto confedimus, mille passibus à Castello Coli- gnio. Quemadmodum verò frequēter, & fa- miliariter inde apud Barbaros commeaba- mus, inita cum Barbaris consuetudine, vnā cominari, agere, ambulare: illi se humanissi- mos

Locus quem
in continēte
Americæ in-
coluimus.

mos præbere, (vt eū benignitate facilè superarent, qui ne dicto quidem violatus à se nos expulisset) hospites inuisere, cibariis etiam, rebúsque necessariis adiuuare cœperūt. Hactenus quæ Villagagnonis fuit in religione inconstantia, quàm crudeliter sub religionis specie nos accepit, quæ eius disputationes, ad Euangeliumque repudiandū extitère causæ, qui sermones quotidiani, quæ sæuitia in domesticos, qui cultus corporis, breuiter dictū sit: quem autē dedit nobis cōmeatum, quàmque proditoriè nos dimiserit in tempus illud reijcio, quo ad reditum in Galliam naues ascendemus. Interea Villagagnonem suos in Castello miserè afflictatē paululūm relinquens, primò eius propugnaculum describā, sinūque cui imminet.

CAP. VII.

Descriptio sinus Ganabara, qui & Geneurensis appellatur: Insulæ, Castellique Coligny, atque insularum adiacentium.

IN sinus iste à Barbaris Ganabara dictus, eo tempore, quo illic agebamus, inter cæteros eius regionis portus, nauibus Gallicis notissimus fuerit: abs re non existimari alienum, si peculiarem eius descriptionem hoc

loco proponerem. Ille à Lusitanis Geneuensis appellatur, quòd Calend. Ianuar. primò eum intrasse credatur: trib úsque viginti gradibus iacentem vltra Æquinoctialem lineã, sub Capricorni tropico: Cuius rei meminisse Lectorem cupio, vt Theueti agnoscat impudentiam. Is in libro vir. Illustr. *Quoniam becum* laudans, ait, me, aut alium impostorem, hunc sinum ad tres & viginti gradus, prope polum Antarcticum collocasse, quum tamen nunquam aliter, quàm hîc scripserim. Quæ alij de sinu isto scripserunt, prætermitto, eúmque quatuor & viginti passuum millibus patêre affirmo. In quibusdam verò locis in latitudinem crescere, donec 14. aut 16. conficiat. Et quamuis ij montes, quibus iungitur, non adcò sint excelsi, atque ij sunt, quos Geneuensis lacus alluit, rectè tamen cum eo comparari potest propter vicinitatem vndique terrarum.

Comparatio
lacus Gene-
uensis cum
fluvio Ge-
nabara in
Brasilia.

Ostium eius periculosum est, quia relicto mari trium Insularum incultarum oræ legendæ sunt: vnde magnum nauibus periculum imminet, ne scopulis allisæ penitus frangantur. Deinde præternauigandum est fretum, quod cum trecentos in latitudinem passus non habeat, enascitur sinistrorsum è monte, ac rupe pyramidis formam imitante: quæ nō modò est immensè magnitudinis: verùm etiam eminùs artificio quodam elaborata videtur. Propter eius autem rotunditatem, & quòd ingenti turri persimilis esset, hyperbolicè

licè à Gallis *le Pot de beurre*, appellata fuerat. Rupes voca-
ta vas buty-
raceum.
Paulò vterius intra sinum ipsum rupes extat
satis plana, quæ in circuitu patet circiter
centum & viginti passus. Hæc à nobis *Le* Muscipula.
Ratier dicebatur, quam Villagagno cum
primùm appulisset, imposita primùm su-
pellectile, ac impedimentis, muniri posse
sperabat: vi tamen vndarum inde pulsus est.
Ea porrò, quam incolebamus insula, duobus
est passuum millibus vterior: hæc (vt cōme-
morau) erat inculta ante Villagagnonis ad-
uentum. In circuitu circiter passus mille com-
plectitur, latitudinē sexies superante longi-
tudine: scopulisque ad libellam summæ aque
extantibus cingitur, qua de causa naues citra
tormēti iactum accedere nō possunt: éstque
ideò naturâ munitissima, vt adiri ne nauigi-
olis quidem possit, nisi è portus latere ex ad-
uerso ingredientis Oceani. Hæc si diligen-
ter custodita fuisset, nec expugnari, nec inter-
cipi potuisset, quemadmodū à reditu nostro
fuit à Lusitanis occupata, eorū qui relictī es-
sent culpa: ab vtraque parte eminebat colli-
culus, cuius in fastigio tuguriolum Villaga-
gno extruxerat: rupi verò quinquaginta, aut
sexaginta pēdes in altitudinē porrectæ, & ad
insulæ cētrum sitæ, suū imposuit prætorium.
Reliqua in planiciem redacta, domiciliis con-
tinebantur, quæ, annumerata omni Villaga-
gnonis familia, octoginta circiter homines
incolebant. Illa omnia si prætorium excipias
aliquot fabrilibus lignis ædificatum & pro-
pugnacula qualicumque cæmento superin-

Descriptio
Insulæ &
propugnacu-
li in quo Vil-
lagagno ha-
bitabat.

ducta, parua erant tuguriola, prout Americani solent, lignis extructa rotundis, herbâque contexta, dum paucis artificium munitionis illius, quam Villagagno nuncupauit Coligniû in Gallia erectum Antarctica. Id autem ab eo factû est, vt Gaspari Collignio Galliæ Thalassiarchè gratularetur: néque immeritò. Nunquam enim sine illius fauore, ac ope (vt antea commemorauimus) cum iter illud agere, tum vllam in Brasilia munitionem edificare potuisset. At cum illius viri longè nobilissimi memoriam immortalitati commendare velle, præ se ferret, (Nam, vt eius defectionem taceam, violatamque fidem qua receperat, antequam à Gallia excederet, se verum Dei cultum in Brasiliensi ora instauraturum esse:) quantam quæso ansam Lusitanis arcem à se desertam, nunc obtinentibus præbuisse putatis erigendi trophæa de nomine Collignio, Galliæque Antarcticæ, quod illi tractui fuerat impositum?

In quibus commemorandis satis mirari nequeo, Theuetum Anno 1558. biennio post suum in Galliam reditum, vt Henrico secundo adularetur, qui regnum tunc temporis administrabat, in describendo sinu isto, & propugnaculo Colignij, ad dextrum latus in continente urbem depinxisse, quam Henricopolin nominat. Et quamuis tempus ei satis superfuerat ad illius erroris emendationem, nihilominus in sua eum Cosmographia extare voluit. At ego vehementer affirmo, cum è

è Brasilia migraremus, id quod contigit plus
 octodecim post Theueti profectiōem mē-
 sibus, pagum nullum, urbem verò multò mi-
 nus, eo vnquam in loco fuisse, vbi suam fal-
 sò Henricopolin collocat. Atque etiam flu-
 ctuans vrbis sæpe nomen inuertit, quam pri-
 mò vernaculo sermone Ville-Henry, secūdò
 Henry-uille nominat, idē etiā tertio factu-
 rus, si ea de re loquatur in posterum. Inde a-
 pertè liquet, hominem somnia tantum af-
 ferre, ac vanam quandam picturam. Cæte-
 rum quis non animaduertit, multò magis
 Theuetum nomine Regis Henrici abusum
 esse, quàm Villagagnonem Colignij, quod
 imposuit propugnaculo suo? Errore autem
 denuò repetito, videtur Principis memoriā
 prorsus conspurcare voluisse. Rectè, Plutar-
 chus, Augustum Cæsarem excandescere, ait,
 solitum, si quid de se nisi grauitè, & à viris
 præstātibus memoriæ proderetur: eum quo-
 que magistratibus in mandatis dedisse, ne
 paterentur nomen suum à morionibus, hi-
 strionibúsque haberi ludibrio. Alexander
 publico edicto cauit, ne ab alio, quàm Apelle
 pingeretur: regium quippe nomen in pretio
 esse debet. Vt autem obuiam respondentem
 Theueto eam, locum cuius meminit, eum
 esse nego quem nos Laterariam vocabamus,
 in quo operarij nostri tuguriola quædā ædi-
 ficauerāt. Attamen fateor, vbi primùm Galli
 confedere, montem extare, quem de Regis
 nomine, Henricum appellarunt: vt alterum

Vrbs imagi-
 naria in ope-
 ribus The-
 ueti.

etiam postea Corquillercum diximus, de cognomine Philippi Corquillerci, cuius ductu illuc appuleramus. Sed si tanta est inter montem, & urbem discrepantia, quanta inter templum, & vaccam, Theuetum in describenda Vrbeurica, aut Henricurbe delirasse quis dubitet, aut imponere Lectori⁹ voluisse? Ego autem, ne de his præter veritatem loqui videar, eorum appello testimonium, qui iter illud confecerunt: sedeant etiam inter iudices, qui Villagagnonem simul comitati, quorum adhuc nonnulli supersunt, an in eo loco extiterit quoddam urbis vestigium: & non potius totum illud figmentum poetarum somniis valde sit affine. Quoniam autem (ut in præfatione dixi) Theuetus, me, sociosque sine causa est adortus, molestè ferre nō debet, si vnus facere iacturam urbis hac mea defensione cogatur. Cæterum multos in eo præterea errores notavi, quos singillatim exponam, nisi se his contentum esse demonstraret. Malè me certè habet quòd interrupta sermonis serie, huc delapsus sum, sed cum id veritatis tuendæ gratia fecerim, liberum facti mei iudicium Lectoribus relinquo.

Vt igitur quæ restât de Ganabarasim persequamur, sciendum est ultra propugnaculum, decem ferè millibus pulcherrimam, fertilissimamque insulam iacere: ea cum in circuitu duodecim passuum millibus pateret, Magnæ insulæ nomen à nobis sortita est. Quinetiam quòd à Tououpinambaulsis scederatis

Magna insula.

deratis incoletetur,eam frequenter petebamus , ad exportandam farinam, aliâque necessaria.

Sunt præterea in illo sinu maris multæ insulæ incultæ, in quibus præstantissima ostrea reperiuntur. Barbari quidem in litoribus se submergentes, manibus adferunt lapides ingentes exiguis ostreis (illi *Leripes* vocant) ^{Leripes ostrea.} circumdatos, quæ sic petris adhærent, ut vix sint auellenda. Horum plenos lebetes coquebamus, & in quibusdam exiguas gemmas reperiiebamus.

Hic fluvius multorum piscium genere abundat, in primis mulis quàm optimis, suis marinis, & mediocribus aliis, quorum nonnullos, in capite de Piscibus, describam. Hic verò ingentes, ac monstrosas Balenas ^{Balenæ.} silentio præterire nolo, quæ pinnis aquam superantibus, nobis ita fiebant obuiæ, ut tormentulis faciliè peteretur. Veruntamē istiusmodi globis eas valde lædi non existimo, tantum abest, ut interfici possint: eaque de causa recedebant à nobis innoxie, quòd pelle sint durissima, crassâque pinguedine. Harum una, quatuor, & viginti à Castello miliaribus Friē ^{Balena in vadis.} se promontorium versus in vadis adhærescens, Oceanum repetere, quòd eâ aqua profundior defecerat, non potuit: ad quam tamē accedere ausus est nemo, antequàm expiraret, quippe cum suis conatibus vicinam terrâ concuteret, & à quatuor millibus passuum exaudiretur. Postquam verò vitam exhalavit,

multi ex Barbaris, & nostris frustra quædam carniū decisarum abstulerunt: reliquum autem eo in loco remansit. Eas verò carnes parui faciebamus, propter insipidum gustū: pinguedinem verò colliquabamus, ut oleo expresso ad lucernas vteremur. Lingua verò, quæ pars existimatur præstantissima, sale condita fuit, Thalassiarchæ in Galliam transmissa.

Fluuij dul-
ces.

Duo sunt etiam flumina, quæ ad extremitatem sinus terra vndique circumdata, cum eo coniunguntur. In iis ego aliquoties cum Gallis nauigavi, & multos Barbarorum vicos in utroque littore sitos inuisi. Hæc sunt quæ in hoc sinu præcipua cognoui, atque etiam arcis possessionem Gallis creptam esse, tantò magis doleo: quantò hæc rectè custodita, ut erat facillimum, tutum nobis perfugium, & Gallis commodissimam nauigandi occasionem præbere potuissent. Ultra quadraginta, aut sexaginta passuum millia Platam versus, & fretum Magellanicum, alter est ingēs maris sinus, à Gallis Vasarum dictus, ad quem appellant, illuc qui nauigant, sicut & ad Friēse Promontoriū, quod & primū tenuimus cūm Brasiliam peteremus.

C A P.

CAP. VIII.

De ingenio, robore, statura, nuditate, ornamentis corporis virorum, & foeminarum Brasiliensium, apud quos annum ferè sum commoratus.

HACTENUS ea quæ in mari vidim⁹, dū Brasiliēsiū regiones petijimus, descripsi: quis fuerit in Insula, & Colignio Castello rerum status, tantisper dum illic viximus: qualis denique sit Ganabara sinus demonstraui. Nunc antequàm naui conscensa reditum in Galliā parē, vitæ genus, & alia hīc à nostris incognita, paucis describere volo.

Vt autem ordine cuncta exequar, Barbari Americani, qui terram Brasiliæ incolūt, *Tou-oupinambaulsy* nominantur, quibuscum ego Statura, ac dispositio Barbarorum circiter annum familiariter sum versatus. Ii corpus nec prodigiosum, nec monstruosum habent, sed nostro, qui in Europa viuimus, persimile, quod ad staturam spectat. Sunt quidem fortiores, robustiores, saniores, & min⁹ obnoxij morbis. Pauci apud eos sunt claudi: pauci altero priuati oculo: deformes A Etas Barbarorum. ferè nulli: licet etiam centesimum, ac vigesimum ætatis annum sæpe attingant, (per lunas enim annos numerare norunt) pauci tamen canescunt. Id verò regionis illius temperiem indicat, quæ quum nullis frigoribus,

Barbari rerū
mundanarū
neglectores.

aut pruinis torreatur, virides herbas, agros, & arbores semper habet: ipsi quoque molestiis, ac cutis omnino vacui, iuuentutis in fonte labra rigasse videntur. Et quoniā fontes lutosos, & scaturigines pestilentes non adeūt, è quibus mala omnis generis oriuntur, quæ nos ante tempus attenuant, macerant corpus, animum excruciant, denique perimunt: vtrumque nihil eorum ad illos pertinet: diffidentia, avaricia, litibus, inuidia, ambitione denique non laborant. Colore prorsus nigro non sunt, sed tamen ad nigredinē accedente, propter solis vehementiā, quemadmodū Hispanis, ac Prouincialibus vsuuenire videmus.

Nuditas Barbarorum in genere.

In eos qui Barbaros villosos esse putant.

Hist. gē. Ind. lib. 2. cap. 79.

Cæterum viri, scæminæ, infantes nudi prorsus incedunt, nec vllas corporis partes vnquam tegunt, nullo eius nuditatis pudore. Attamen villosi non sunt, vt quibusdam visum est, imò simul atque pili in corpore apparent, aut vnguibus, aut forcipibus paruulis, quas à Christianis accipiunt, euellunt: barbam ipsam, palpebras, supercilia eradicant, vnde lufci, toruóque aspectu fiūt. Idem legimus in insula Cumana vsurpari à Peruenfibus. Caput quidem illi capillis vestitum habent, qui maribus ab ineunte ætate à vertice ad sinciput raduntur, vt monachorum coronam dicas: ad occiput verò comam nutriunt nostrorum more maiorum, quam, vbi ad collum vsque fluctuat, rescant. Hic, ne (si fieri possit) aliquid à me prætermittatur, quod ad hanc tractationem pertineat: il-

lud

lud addam, esse nimirum in illis terris herbas quasdam duorum digitorum latitudine: hæ paululum incurvæ, in orbem & longitudinem excrescunt, veluti calamus, qui contigit spicam milij illius prægrandis, quod apud Gallos triticum Sarracenum nuncupatur. Vidi aliquando senes (non tamen omnes, nunquam adolescētes, multò minùs pueros) qui duobus illius herbæ foliis acceptis, filò que xyliño virilia contegerent, atque etiam fasciis, ac linteolis, quæ à nobis habebāt, obvoluerent. Qua in re primo aspectu elucere videretur scintilla quædam naturalis verecundiæ, si modò id ea de causa facerent. Etsi enim id penitiùs nunquam sum scrutatus: nihilominùs tamen arbitror id ab illis fieri tegendi alicuius morbi gratia, quo in senectute partes illæ conflictantur.

Quare senes
Americani
interdū viri-
lia tegant.

Hoc insuper de more habent, vt ab infantia puerulis omnibus labium inferius pertūdāt, eoque in foramine os quoddam perpolitum, ac instar eboris candidum inferatur, minimarum figura pyramidum, quæ supra mentem in quincuncem ordinatæ, verricillo petuntur. Pars fastigiata pollice vno, duobusve digitis extrinsecus porrecta, inter gingivas, & labium retinaculo adhæret: idque pro arbitrio auferunt, reponuntque. Os verò illud fastigiatum, ac candidum, in adolescentia tantùm gestant. Cùm verò ad grandiorē ætatem peruenēre, cùmque lingua sua Cons-

Labium pectus
foratum &
eius perfora-
tionis ratio.

mi-ouassou vocari incipiunt, (quod grandem, aut crassum adolescentem sonat) foramini labiorum inferunt lapillum viridem, ex genere pseudosmaragdi, qui similiter obice quodam intrinsecus retentus extrinsecus apparet, capitati argentei rotunditate, ac latitudine, crassitudine autem duplici. Atque etiā nonnulli reperiuntur, qui digiti longitudine gestent, cūmque teretem. Cuius postremi generis vnus à me in Galliam allatus est. His lapidibus interdum sublatis, Tououpinambaultij, linguam foras per rimam illā labiorum, animi gratia egerunt, ita vt gemini oris effigiem spectantibus præbeant. Vtrum verò spectaculum istiusmodi placeat, an deformes admodum hac ratione fiant, facilè est iudicatu. Alios insuper vidi, qui lapillos eiusmodi virides in labiis gestare non contenti, vtrisque malis eundem ad vsum perforatis, includebant.

Lapilli virides labiis inferti.

Malæ perforata ad lapillos inferendos.

Quod ad illorum nasos attinet, cūm apud nos obstetrices soleant ab ipso puerorū ortu, vt formosiores, ac productiores efficiant, digitis extendere: contrarium prorsus institutum apud Americanos nostros obtinuit. Puerorum enim pulchritudinem nasi depressione metiuntur. Itaque simulac ex vtero matris prodiere, pollice nasus eis deprimitur, perinde atque catellis in Gallia quibusdam fieri solet. A quibus longè illi dissident qui quodam in Paruani regni tractu, feruntur tā-

Hist. vniu.
Ind. lib. 4.
cap. 103.

to esse naso præditi, vt ex eo smaragdi, cyanij, aliique lapilluli, cùm candidi, tum rubri, filo aureo suspendantur.

Nostri præterea Brasilienses cō pluribus, Barbari nigro colore infecti, & variis coloribus picti. pigmētis & ac coloribus sibi corpus variegāt: inprimis verò crura, ac tibiae adeò inficiunt atro colore, ex succo fructus cuiusdā, ab illis *Genipāt* dicti, vt eminūs animaduersa, femoralib' sacerdotalitiis induti esse videātur. Ea porrò nigredo expressa ex illo *Genipāt* fructu, ita illorum cuti adherescit, vt decem aut quindecim diebus elui nequeat, quamuis se frequenter abluant.

Adhæc meniscos etiam habent octo digitis longiores, ex ossibus apprimè læuatis, ac instar alabastris candidis (quæ *Yaci* appellāt) Menisci ex ossibus candidis. mutuato à Luna nomine, quam ita vocant: hos funiculo xylyno ad pectus è collo appensos demittunt.

Similiter frustula complura testē prægrandis lapide quodam diu multumque attrita perpoliunt. Rotunda deinde, ac instar denarij tenuia efficiunt, vt vmbilico pertusa, filoque xylyno traiecta, pro torquibus collo inferunt: (hæc *Boñ-re* ipsorum lingua vocantur) vt apud nos catenulæ solent aureæ. Id porrò, quod à multis buccinum appellatur esse crediderem, ex quo plerasque mulieres, zonas apud nos gestare videmus: cuius & quidem præstantissimi, plusquàm tres vlnas habebam, cùm in Galliam appulissē. Bar-

bari præterea torques (quos ab illis *Boii* redici, antea commemorauimus) conficiunt ex quodam genere ligni nigri, ac solidi, cuiusmodi sycomorum esse Matheolus testatur, quod ad eam rem valde accommodatum est: quoniam ad grauitatem, ac splendorem gagatis accedit. Maximã præterea vulgatarum gallinarum copiam habet Americani: quarum progeniem à Lusitanis acceperunt. Albis sæpenuero plumas detrahunt, ac ferramentis quæ nunc habent: antea vero cum illis carent, lapidibus peracutis molliores plumulas minutatim concidebant. Illis aquæ feruidæ, ac bullienti impositis, ac rubro coloris brasílico tinctis: postquam se gummi quodã ad id accommodato, illeuerunt, contegunt, atque ornant corpus, brachia, tibias, variisque depingunt coloribus: ita vt instar pipionis, aliarumue auium recens exclusarum, lanuginem quandam habere videantur. Vnde verisimile est, vt, cum quidam nostrates in eas terras peruenissent, eosque ita initio ornatos prospexissent, nihil penitius de eis perscrutati, hunc rumorem sparserint, Barbaros scilicet prorsus esse villosos. Res tamen longè secus sese habet, vt qui tales naturã non existât. Proinde rumor ille ex rei ignorance manauit, cui deinde nimium leuiter fides adhibita est. Quidam etiam memoriæ prodidit Cumanos sese ungere solitos gummi quodã, vnguētoue glutinoso, ac deinde se plumis vario-

Barbari plumis ornati crediti sunt villosi.

Histot. gen.
Ind. lib. 2.
cap. 79.

variorum colorum conuestire.

Ornatus verò capitis *Tououpinamkiorum* nostrorū hęc est ratio: præter sincipitis abrasionem in coronæ monasticæ formā, crinēsque occipitis quos ad collum summitti diximus, solent insuper auiū plumas, rosei, rubei, Frontalia ex plumis contexta. cuiusvis denique coloris aptissimè cōpositas colligare, easque ad frontalium vsum adhibere. Hęc non malè galericula referunt non ita pridem à nobilioribus fœminis nostratibus vsurpata: Quę proinde à Barbaris nostris accepisse non immeritò dicantur. Frontale autem istud vernacula lingua est *Tempe-nambi*.

Inaurium quoque ex ossibus albissimis apud eos magnus est vsus, ossibus illis nō ab- Inauris. similium quæ perforatis suis labris adolescētes imponere diximus. Apud eos avis est *Toucan* nomine, atra, toto corpore ceu coruus, circa ingluviē plumis tenuissimis fuluo colore, torque miniato ab imo circumdatis. Partis istius pellem detrahunt, detractam siccāt, (avis nomē retinet) siccata vtrique genæ applicant cera agglutinata, quam *Trayetic* nuncupant. Quibus ita aptatis, dicas vmbones lupatarios ex ære, inauratos ab illis gestari.

Præterea si ad bellum sese accingant, aut pro more, de quo alibi, & solenni pompa captium deuorandum sunt mactaturi, vt ad ornatum & elegantiam nihil desit, vestes in-

duunt, pileos aptāt, armillas brachiis imponunt ex plumis viridis, rubei, cærulei, & cuiuscunque alius coloris compactas, eximiæ pulchritudinis. Quibus artificiosissimè aptatis & interfertis atque adeò calamo tenui arūdineo filóque xylino admodum cōcinnè cōpactis & connexis, vt vix vllū credā in Gallia esse phrigionem qui maiori industria plumas illas tractare & aptare possit. Dicis vestes hac ratione contextas è villoso serico confectas esse. Eundem ornatum ligneis suis clavis adhibent quibus ad hunc modum ornatis elegantius dici nihil potest.

Ornamentorum i postremum genus est, quod Struthicamelorum pennis leucophæi coloris, quas ab accolis accipiunt (ex quo licet colligere grandissimas illas aues in regionibus illis versari, quas tamen illic me non vidisse ingenuè fateor) hoc modo conficiunt: caules ordine ab vnâ parte disponunt, plumę ab altera eminent, atque in orbē circumflectuntur in modum conopæi vel rosæ. Itaque fit pennarum fasciculus quem sua lingua *Araroye* appellant. Hunc tergo imponunt, filóque xylino alligant, caulibus cutem eorum contingentibus. Quo cū sunt ornati caueam pullis includendis tergo impositam gestare videntur. Fusiùs alibi à nobis dicetur, eos qui bellicosissimi volunt haberi, quo fortitudinem suam palam faciant, multosque à se interfectos hostes esse demonstrant, captiuos denique vorādos multos ma-

ctaf-

Pennarū fasciculus.

classe iacent, pectus, lacertos & femora incidere, incisuras verò illas atro quodam pulvere inficere, quo, ad mortem vsque earum vestigia conseruantur, itaque aspicientibus thoraces & femoralia Heluetico more incisa representant.

Barbarorum
incisuræ.

Computationibus autem seu *Caouinationibus* & saltationibus illis si sit indulgendum, in quibus certè vt plurimum occupatur, quo magis animum excitent, præter horrendos clamores & eiulatus quos emitte cõsueuere, fructus colligunt, corticis duri satis, echinum forma & magnitudine referentes, cuius exsiccati nucleum auellunt, atque in eius locum lapillos immittunt: huius generis multos filo attexunt, tibiisque apponunt: non minorem concitati, strepitum ederēt, ac testæ limacum, si eo aptarētur modo, quin à saltatoriis crepitaculis non longè absunt. Quæ quidem cupidissimè exoptant Barbari cùm ad eos comportantur.

Crepitacula
è fructibus.

Fert insuper ea regio arborem, cuius fructus Struthiocameli ouum crassitie adæquat, formaque refert. Hunc perforatum (eo quo à puerulis nuces apud nos perforatur modo) lapillisque aut milij crassioris (de quo suo loco) granis immixtis, baculoque sesquipedali traiecto, instrumentum *Maraca* nomine fabricant. Strepitum edit ingentem, adeò vt suillas vesicas pisces plenas superet: quò fit vt à Barbaris nusquam non manu geste-

Maraca instrumentum.

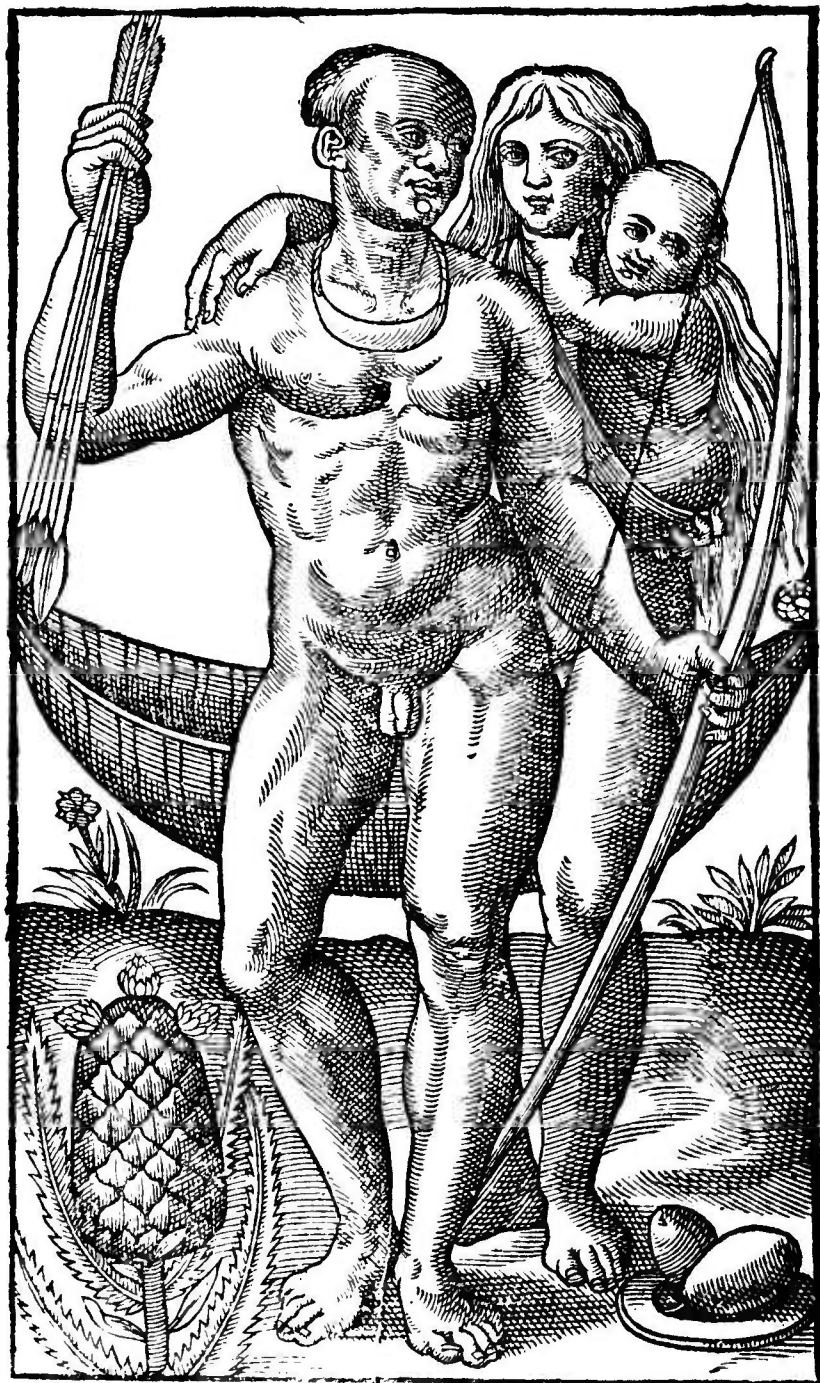
tur. Quæ sit Barbarorum de isto *Maraca* atque eius strepitu opinio, præsertim cum plurimis egregiè ornatum, certòque destinatum vsui fuerit, tum à nobis dicitur cùm de eorū religione agemus. Hactenus de natura, vestitu, & ornatu quo *Tououpinambaulsy* nostri vti consueuere, paucis dictum esto. Veruntamen appendicis vice addam, crispatum panum, rubri, viridis, flauique coloris à nobis magnâ copiâ aduectum fuisse, ex eo vestes omnis generis cōficiebamus: quas deinde permutatione facta cum cibariis, cercopitheris, psittacis, brasilio, gossypio, pipere indico, aliisque id genus quæ à mercatoribus asportari solent, Barbaris dabamus. At plerique nuda corporis parte reliqua, laxa & vndātia femoralia solū induebant: Alij contra, femoralibus contemptis, tunicam nates pertingētem induebant. Mox autem emensis aliquot passibus, & in seipso oculis identidem conuersis, non sine nostrorum risu & cachinnis, exutas illas vestes domi reponebant, quoad rursus eas induere in animum inducerent. De indusiis quoque & pileis idem iudicium.

Barbari ex parte nudi, ex parte vero induti.

Epilogus r.

Quæ de externo corporis habitu cùm virorum tum puerorum dicenda fuerunt, satis fusè persecuti nobis videmur. Itaque si ex hac nostra descriptione Barbarum animo sibi repræsentare quis cupiat: in primis nudū virum imaginetur, cuius membra aptè & cōcinnè fuerint composita, pili euulsi, capilli ad fin-

incipit abasi, labia, genæq; perforatæ, quibus ossa præacuta aut virides lapilli fuerint inserti, auriculæ inauribus traiectæ, corpus variis fucatum coloribus, femora & tibiæ atro illo fuco è *Genipat* infectæ, collum torque ex minutis cochleæ *vignol* frustulis ornatum: talem certè habebis qualem in ea regione cōspeximus, atque in hac tabella depictū, conspiciendum exhibemus, torque tantū osseo ornatū lapillóque labio inserto in cuius altera manu arcum remissum, in altera sagittas imposuimus.

Prætereà ad hanc tabellam implendam, huic *Tououpinambaultio* vnam ex vxoribus suis apposuiamus, puerulum suum pro more mitellæ xylinæ impositum in vlnis gerentem, qui vicissim vtraque tibia matris latus amplexatur. Lectum etiam è gossipio retis ad formam in aere suspensum adiunximus: fructumque eorum optimū *Ananas*, de quo postea, depinximus.

Iam verò si alia forma Barbarum animo Epilog. 2. informare placet, ridiculo illo amictu detractō gummi viscosa vniuersum corpus erit perliniendum, deinde plumæ minutim concisæ superiniiciendæ. Hac verò artificiali lanugine indutus vbi fuerit, quàm lepidus sit futurus non necesse est dicere.

Deinde siue naturalem retineat colorem, seu variis coloribus aut plumis fucatus fuerit, vestes illas, pileos, armillas plumaceas quas descripsimus adhibeto. Tum maximè ornatum esse constabit. Descriptio 3.

At si vestes illas crispatis panni admouere visum fuerit eisque (quemadmodum facere Descriptio 4. eos demonstrauiamus) alia ex parte nudis tunicam imposueris, cuius altera manica sit luteo altera viridi colore, ad certissimas morionis notas perparum deerit. Denique instrumentum *Maraca* his adiungere si lubet, pennarumque fasciculum *Araroye* tergo Barbarorum inter saltandum & potandū ornatus. aptatum, crepitacula quoque ex fructibus tibiis alligata, eam referet formam quā saltaturus aut compotaturus obtinet.

Reliquam Barbarorum in ornandis corporibus industriâ, iuxta integram quam ante edidimus descriptionem, vix multi exprimerent typi, qui etiam nisi adhibitis coloribus rem totam commodè haud repræsentarent: veruntamen præter ea quæ iam ante commemorauimus, cum ad arma & prælia eorum ventum fuerit, toto corpore incisos, clauis ligneis instructos truculento aspectu homines dabo. Attamen hos in præsentia omitamus, ornatuque suo & voluptatibus (quibus non imperitè indulgent) frui sinamus. Cultus verò scæminarum quas illi *Quoniam*, & quibusdam in locis ex quo commercium cum Lusitanis habent *Maria* nominant, quantò sit præstantior dispiciamus.

Americanæ
scæminæ nu-
dæ incedunt.

Nuditas in primis, sicut initio huius capituli monuimus, cum viris illis est communis, pilos quoque consimiliter omnes euellunt, ne palpebris quidem & superciliis exceptis. Ad comam quod attinet, ab illis differunt: viri enim, ut dictum est, ad sinciput abradunt, ad occiput verò demittunt: scæminæ contra non modò alunt: sed etiam more nostratium frequenter pectere & abluere solent. Quinetiam xylina vitta rubro colore infecta constringere & cōplicare illis est familiare. Passis tamen & oberrantibus capillis ut plurimum incedunt, quippe iis circa humeros circumfluentibus & volitantibus delectantur.

In aures mō-
strorū.

Alterum quoque discrimen in eo positum est, quòd perinde ut viri, labia non perforat:

ac proinde gemmis siue lapillis faciem non exornant. Auriculas tamen adeò traiciunt, vt detractis insuribus digitum capiant: in aures istæ ex prægrandi illa cochlea *vignol* candore & longitudine candelam mediocrem adæquant: quo fit vt humeros, atque adeò pectus ipsum pertingentes si eminus conspiciantur, vestigatoris canis pendulas aures referant.

Faciei verò hunc adhibent cultum. Accersita ad hoc ministerium focia vel vicina circulum penicillo in media gena delineat, in cochleæ verò formam fucum feruleum, flavum, rubrum tantisper circunducit dum uniuersam faciem coloribus illis distinxerit ac variarit: Quinetiam palpebrarum ac superciliolorum locum (quod fœminas parum pudicas in Gallia factitare audio) penicillo obliniit.

Mira Americ. fœminar. fucandarum ratio.

Armillas etiam ex compluribus candidissimis ossium frustulis in squamæ modum incisis contexunt. ea tamen adeò aptè & concinnè cera gummi permixta iungunt, vt nihil suprâ. Hæ longitudinem palmi obtinent: ac non malè brachiale illud referunt quo folliculo pellendo vtuntur apud nos. Torques quoque candidissimos quos *Boû-re* nuncupant gestare illis est familiare: collo tamen non appendunt, qui mos est virorum, sed iis in armillarum modum brachia inuoluunt. Hûc in vsû vitreos globulos flauî cærulei, viridisque coloris quos filo traiectos habeba-

Armille prægrandes ex compluribus ossium frustulis cõpositæ.

mus summè exoptabant, *Maurobi* appellât. Hos, siue ad earum pagos accederemus, siue ipsæ Castellum nostrum adirent, vt à nobis extorquerent oblati fructibus aut aliis quibusdam, crebrò blandissimis his verbis vrgebant, *Mair, deagatorem, amabé Mauroubi*. hoc est, Galle, bonus es, da mihi armillas ex vitreis globulis. Eadem prorsus ratione pectines quos *Gnap* aut *Knap* vocât, specula quoque *Aroña* reliquâsque merces quibus delectantur flagitabant.

Certum fœminar. Am. de vestibus reliciendis consilium.

Barbararum fœm. de crebra ablutione consuetudo.

Mirum verò mihi præ cæteris hoc videbatur, quòd licet corpus, brachia, femora, tibiâsque variis coloribus non ita frequenter distinguant, nec plumarum ornamentis vtantur, vestes tamen ex crispato panno, à nobis sæpiùs vnâ cum indusiis oblatas, vt induerēt nunquam impetrauimus. Etenim in ea pertinacia permanebant, à qua nondum demotas esse existimo. Excusationem ex recepta ab omnibus accolis consuetudine captabant; Solere omnes ad obuia quæuis flumina & fontes subsidere, vt hausta manibus aqua, caput aspergant: contingere nonnunquam vt (anatum more) vno die decies immergantur: vestes si toties sint exuendæ, molestissimum fore. Præclarâ certè & speciosam causam. Atqui, quâ necesse erat admittere, quippe cum illis disceptando nihil promouebamus. Adeò autem nuditas est illis cordi, vt non modò *Tououpinambaultiorum* fœminæ liberæ quæ in continente versabâtur, vestes

vestes omnes pertinaciter reiicerent, sed etiam captivæ pretio à nobis emptæ, quibus pro mâcipiis ad Castellum nostrum muniendum utebamur, cohiberi non poterant quin animi gratia, noctu, indusiis reliquisque pan- Captiva foemina mirum in modum nuditate delectatur. niculamētis depositis ante somnum per insulâ nudæ oberrarent. Denique si penes eas accipiendarum aut reiiciendarum vestium fuisset potestas, à nobis verò ad eas induendas flagris adaectæ non fuissent, æstum solis perferre, lacertosque & humeros lapidibus & humo comportandis lædere maluissent.

Hæc de ornamentis, armillis, reliquoque Americanarum foeminarum mundo paucis fuere dicenda. Itaque nullo addito epilogo prout cuique visum fuerit, animo concipiendas relinquo.

Quis sit infantium ab utero matris ornatus tum à me dicetur cùm de Barbarorû coniugiis agemus. Hic locus postulat ut aliquid de maiusculis, hoc est, tertium aut quartum annum excedentibus, quos vulgò *Canomi-miri* nuncupant dicamus. His certè non parum delectabamur: siquidem, præ nostratibus puerulis, corpore præpingui, osse candido labio inserto, circumtonsis capillis, corpore nonnunquam depicto, nobis ad pagum accedentibus, gregatim choreas agitanter obviam veniebant. Ut autem aliquid præmij à nobis referrent, sæpius blanda ista verba repetebant *Contouassat, amabé pinda*. hoc est, Socie da mihi hamos, hos si quando à nobis im-

petrabant (quod non rarò contingebat) hamósque decem vel duodecim minores arenæ aut pulveri imponebamus, tum illi confestim exultare, & humi fusi terram instar cuniculorum radebant. Quæ res non minimæ erat voluptatis.

Barbari cur
exactè expri-
mi non pos-
sint.

Denique quanvis Barbaros cuiusvis ætatis per annū integrū quo apud eos vixi sollicitè admodum sim contemplatus, adeò vt idea quædam etiamnum animo meo inhæreat: fateor tamen ob varios gestus à nostris prorsus alienos, literis eos picturave exactè referre difficillimū esse. Si quis igitur plenā voluptatem ex illis capere cupit, vt ipsam Americam adeat autor fuerim. At verò, dices, non vnus esse iter diei. Id quidem ego confirmo: ac proinde non nisi cautè suscipiendum esse suadeo. De illorum casis, supellectile, cubandi ratione, aliisque non paucis, prout res tulerit, posthac dicturi sumus. Priusquam autem huic capiti finis imponatur, in eos aliquid dicendum videtur qui aut opinantur tacitè, aut etiam scriptis mandarunt commercium illud adeò frequens cum Barbaris nudis ac præsertim cum fœminis, ad lasciuiam & libidinem prouocare: dico igitur, quamuis in speciem nuditas illa concupiscentiæ esca non immeritò censeatur, tamen, vt res ipsa comprobauit, inculta illa nuditate certū est, multò minùs opinione viros ad libidinem pellici. Itaque ausim asseuerare splendidum illum cultum, fucos, supposititias comas, capillos

Americana-
rum nuditas
cultu nostra-
rum fœmina-
rum minùs
noxia.

pillos calamistratos, ampla illa & tanto artificio complicata, amictoria pretiosa, mammillaria, laciniatas & vndantes vestes, cæteraque eiusmodi, quibus scæminæ nostrates tam sedulò formam mentiuntur, plura incōmoda & mala parere, quàm faciat Barbararū nuditas, tametii forma ab illis non vincatur. Ita vt si pluribus seruato decoro hæc persequi liceret, efficacissimas huic sententiæ meę subiicerē rationes, refutatis omnibus argumentis quæ in contrariam partem afferri possint. Ac ne diutiùs immorer, eorum testimonium hîc appello qui mecum in Brasiliam nauigarunt, quique vtrasque conspexerunt. Hæc tamen ita accipi nolim, ac si nuditas illa mihi vllō modo contra Scripturæ autoritatē probaretur. Testatur enim Adam & Euam, post peccatum, agnita nuditate, pudore suffusos fuisse. Eorum etiam detestor hæresim qui violata naturæ lege, non satis hac in parte à miseris nostris Americanis seruata, morem illū turpissimum inuehere moliti sunt.

De Barbarorum nuditate quid sentiat autor.

Sed quæ de Barbaris istis à me dicta sunt eò certè tendūt vt constet, nos nihilo minùs culpandos esse, qui istis damnatis quòd abiecto pudore nudi incedant, in aliud externè peccamus, cultu nimirum nostro nimio. Atque vtinam nostrū quisque modesto cultu habita necessitatis & honesti ratione potius quàm fastus, & vanitatis, vtatur.

CAP. IX.

De crassis radicibus, & crasso milio, ex quibus Barbari farinam conficiunt, qua in panis utuntur locum: deque eorum potione quam Caou-in appellant.

VANDOQVIDEM externum ornatum habitumque Barbarorum superiori capite accepimus, à recto ordine alienum non videtur, si de eorū cibariis hoc loco differamus. Hoc autem in primis est notandum, licet frumentum nec habeant nec serant, vitésque minime colant, nihilominus tamen, (quod experientia non semel sum edoctus), lautè admodum eos vivere quantumvis pane & vino carentes.

Sine pane & vino lautè viuunt Barbari.

Aypi. & Maniot radices.

Duorum generum radices habent, quibus *Aypi & Maniot*, nomina indidere: Hæc intra tres quatuorve menses adeò crescunt, ut sint longitudine sesquipediales, femoris crassitudine. Erutas foeminæ (neque enim circa istæ hæc occupantur viri) igne ex siccatas, *Boucano* nimirum impositas, nonnuquam etiam recentes, acutis silicibus postis infixis atterunt, prout caseum & odoratis nuces corradere solemus, farinamque candidissimam ex ea conficiunt. Tum verò cruda illa farina, atque adeò succus albus, de quo mox, qui ab ea expri-

primitur, recentis & liquidi amyli triticei, aquâ diu madefacti, saporem prorsus refert. Adeo ut cum post meum in Galliâ reditum alicubi me presente fieret, odor ille memoriam refricauit eius quo Barbarorum casæ, tantisperdum ex radicibus farina conficitur, perfundi solent.

Ad farinæ istius apparatusm fœminæ Brasilienses, vasa fictilia prægrandia, ut pote quæ singula capiant modia, satis commodè effingunt. Quibus ad ignem positis farinam immittunt, continuoque dum coquitur, dissectæ cucurbitæ altera parte, qua pultarij loco utitur, permouent. Cocta tragematis minoris formam habet.

Duplex istius farinæ genus ab illis conficitur: Alia enim percocta est & dura, *Ouy-entan* *Ouy-entan* durior farina. appellant, quam in militiam profecturi secum ferunt quod diutius conseruetur: Alia verò minùs est cocta & mollior, *Ouy-pou* *Ouy-pou* mollior farina. nomen: hæc priore est eò præstantior, quod dum recens ori admouetur ac manditur, panis candidi medullæ saporem refert. Prior verò ille sapor, de quo egi, inter coquendum, in gratiorem & suauiore mutatur.

Quamuis autem hæ farinæ, præsertim recentes saporis sint optimi, summam alendi habeant facultatem, ac facilis earum sit concoctio, nihilominus tamen pani conficiendo (ut ipse sum expertus) nullo modo sunt aptæ. Massa quidem conficitur, quæ non dissimili à triticea modo intumescit, specieque est op

Farina ex radicibus ad panem conficiendū minus apta.

tima, ac instar similacæ candida: inter coquendum tamen adeò exsiccat & aduritur crusta, ut pane scisso fractiōne interior pars sicca & ad pristinam farinæ formam redacta reperiatur. Quibus adducor ut credam cum qui primus retulit, (cū non satis diligenter quod à me dictum est perpendisset) eos qui viginti duobus, aut tribus gradibus ultra Equatorē porrecti sunt (quos *Tououpinambaultios* esse planè cōstat) pane ex lignis attritis confecto vesci solitos, quod de radicibus istis de quibus agimus est intelligendū, hallucinatum fuisse.

Hist. gē Ind.
lib. 2. cap 92.

Mingant pul-
mentum &
radicum fari-
na.

Utraque verò farina pulmento conficiendo, quod à Barbaris *Mingant* nuncupatur, præsertim si pingui quodā iure diluatur: tunc enim orizam refert, atque eo condita modo optimi est saporis.

Barbari peri-
tissimè fari-
nā in os con-
iiciunt.

Cæterum *Tououpinambaultij* nostri cū viri tum mulieres, nec non ipsi pueruli ab ineunte ætate huiusmodi farinam siccā panis vice edere consueuerunt. Cui rei adeo apti frequenti usu sunt facti, ut summis digitis è figulinis vasis desumptam certa manu, ne minima quidem excepta mica, eminūs in os coniiciant. Hunc morem imitari aliquoties tentauimus, at farina illa vultum inspergebamus, in hoc nimirum negotio minūs exercitati, ac proinde, nisi mimicos morientes referre volebamus, cochlearibus uti necesse erat.

Galli ad fari-
nam in os
iniiciendam
inepti.

Porrò radices illæ *Aypi* & *Maniot* interdum recentes frustatim conciduntur, ex quarum

rum farina, humida quidem illa, pilæ amplæ à mulieribus compinguntur, è quibus intra manus compressis succum, lactis instar, candidum ac liquidum exprimunt. Eum vasis figulinis exceptum soli exponūt, cuius calore ad modum lactis coagulatur. Edendus verò in patellis testaceis infunditur, ac deinde, prout solemus oua frigere, excoquitur.

Succus ex humida radice expressus esculentus.

Præterea radix *Aypi* non modò ex farinæ usu probatur, sed etiam sub cinere cocta vulgariter comeditur: quippe & tenerascit, & diffinditur, castanæque in prunis coctæ, cuius saporem refert, est persimilis: ac proinde ita parata edulis est maximè. At radicis quæ *Manot* dicitur longè alia est ratio, nisi enim in farinam redacta erit atque percocta, periculosissimè editur.

Radix sub cinere coctus.

Vtriusque caulis, quæ forma inter se sunt persimiles, Iuniperi humilis magnitudinem æquat: foliisque Pæoniæ similitudine. Quod verò in hisce Brasilicis radicibus, *Aypi* & *Manot* maximè est admirandum, totum in copia positum est, earum rami qui calamos cannabinos fragilitate adæquant, quantocopia perfringi ac in terram quàm altissimè defigi possunt nulla adhibita alia cultura bimestri aut trimestri spatio radicum copiam gignunt.

Quæ sit radicis istarum caulis & foliorum forma.

Mira ratio radices illas propagandi

Mulieres quoque amplum illud milium, de quo dictum est, quòdque vulgò à nobis triticum Saracenum, à Barbaris *Anari* dicitur, præacuto baculo in terram defixo se-

Anari, milium amplum.

runt: ex eo item farina ab illis conficitur, quam eodē prorsus modo coquunt & comedunt quo superiorem diximus. At verò crediderim (contra quàm à me dictum fuerat prima huiusce historię editione. duo enim distinguebam quæ vbi penitus perspexi, unū idēque esse iam comperio) hoc *Auari* nostrorum Brasiliensium idem esse cū eo quod Indorum Historiographus *Mais* nominat, quod, vti ipse testatur, Indis frumenti vsum præbet. Illud his verbis describit.

Mais Peruanum triticū.

Hist. Gen.
Ind. lib. 5.
cap. 215.

Harundo *Mais*, inquit, in hominis altitudinem, ac nonnunquam ampliùs adolescit, satis crassa est, foliis palustrium arundinum persimilis, spica nuci pinastrio simili, grano amplo, nec rotundo, nec quadrato, nec longitudine cum nostro tritico comparanda, à semente mensibus tribus metitur: imò irriguis locis XLV. diebus. Ex vno grano 100. 200. 300. 400. 500, nonnunquam etiā 600. gignuntur. His abundè docetur quæ sit illius regionis fertilitas, quam nunc Hispani occupant. Quidam scriptis mandavit adeò fertile esse in Occidentali India solum, vt frumentum, hordeum, miliū denique ad cubitos quindecim adolescat. Hęc sunt quæ panis vicem apud Americanos supplere animaduerti.

Calcondilus de bello Turcico lib. 3. cap. 24.

Americanū solum tritico & vino accommodatum.

Hispani ac Lusitani qui sedes in illis terris fixerunt magna frumenti ac vini copia abundant, ex quo apparet Brasiliensium oram horum esse maximè feracem. Quòd autem iis rebus Barbari carent, ipsorum inscitia tribuendum esse. Nos verò frumētum & vinea-

rum palmites eò comportauimus, expertique sumus vtrumque illic optimè prouenire posse, si modò agri eo labore quo apud nos colerentur. Vites enim à nobis plantatæ rami fluxerunt, maximo feracissimi soli argumento. Quod ad fructus attinet primo anno racemi nati sunt acidi, qui non modò non maturefcerēt, sed etiā in dies indurescerent. At verò quantum à peritis vinitoribus, non ita pridem edoctus sum, constat nouelleta primo & secūdo anno labruscas nullius pretij plerumque producere. At verisimile est Gallos si vitem illam colere perrexerūt optimas ex ea vuas collegisse.

Frumentum verò secale à nobis sata folia quidem emiserunt, inque stipulam sunt fastigiata, ac spem fecerūt, in spicis nulla grana extiterūt. Hordeum grana permulta produxit, & ad iustam maturitatem peruenit: unde credibile est illud solum nimium celeriter extrusisse frumentum, & secale, quæ diutius in terra foueri expetunt, quàm hordeum, ita vt nec florere, nec grana proferre potuerint. Eam ob causam, quemadmodum in Gallia agros, vt sint fertiliores, stercoramus, contra illam terram assiduo cultu, ac versatione defatigandam esse arbitror, vt eo modo ferēdis frugibus sit aptior.

Quis verò dubitat eadem commoda ex illis terris quæ Lusitani iam percipiūt, Gallos si diutius mansissent, percipere potuisse? Quòd certè fecissent, ac frequenter, nisi Val-

Americanū
solū ob pin-
guedinem
frumento no-
stro ferendo
ineptum.

Apostasia Vil-
lagagnonis
in causa
quòd Galli
non sint in
America.

Iagagno puriorem Religionem deferuisset, eò commeassent. Ac sanè cùm tellus lōgè plures quàm facit, incolas alere possit: vt ego verè affirmauerim millena me tum præstantissimi totius Galliæ agri iugera possidere potuisse. Atque hoc obiter dictum sit, vt iis satisfiat, qui curiosius inquirunt, an apud Brasilienses frumentum, ac vinum prouenire possint, si modò excolantur.

Vt autem eò redeam vnde digressus sum, priusquam de carnibus, fructibus, piscibus, & aliis Barbarorum cibis, nostris prorsus absimilibus, loquar, vt melius quæ dicenda proposui distinguam, quæ sit ipsorum potio, quæque conficiatur ratione, edisseram.

Brasil. foeminae potum conficiunt.

Hic primò notandum est, viros, vt in paranda farina operam non ponunt, sed curam illam mulieribus relinquunt, illud idem hoc in negotio illis vsuuenire. Quin à conficienda portione multò religiosius cauent, præterquàm quòd radices *Aypi*, & *Maniot* eo modo quo diximus, paratæ, præcipuum ipsis cibum subministrant, portionem quoque ex illis hac ratione conficiunt. Eas in primis postquam minutatim consciderunt quomodo hîc rapas ollæ iniiciendas, solent, inque vasis luteis suffruescunt, quoad mollescant, emollitas ab igne remouent, ac deferuescere sinunt. His ita expeditis, earum pleræque circa ingentia illa vasa sedentes frustra illa mollita mādendo cominunt, deinde singula manu ab ore ~~potentes~~ in aliud vas igni impositum deiciunt,

ciunt, vt ibi rursus ferueāt: baculo autem continuo agitant donec satis ferbuiffe iudicent: tum secundò à flammis ablatum in alia vasa è cannis, quorum singula cadum minorem Burgundium æquant, minimè colatum reponunt: vbi verò rursus ferbuerit, despumatumque fuerit, cannas illas operiunt quoad, eo quo dicemus modo, ebibant. Vasa porrò illa de quibus vltimo loco dixi, figurā earum coparum imitantur, quibus ad lixiuiū passim vtuntur Borbonij, & Auerni, ore tamē aliquantò angustiore.

Eedem quoque Brasilienses scēminæ feruefacientes, ac ore mandentes milium illud ^{Potus ex milio.} quod *Anati* nomināt, potum eadem prorsus ratione conficiunt cum superiori. Nominatim verò scēminas eā artem exercere repeto. Nam quamuis distinctionem inter virgines & mulieres, quæ propterea non abstinent à virorum consortio (vt malè Theuetus scripsit) ea in re nō viderim: nihilomin⁹ hoc sibi ^{Sing. Amer. cap. 24.} firmiter persuadent Barbari, potionē nullius saporis futurā, si radices aut milium ipsi mandant. Deinde tam hoc indignum arbitrātur, quàm ineptum est quod à rusticis Segusianis factitatur, qui & nent, & colum gestant. Hanc potionem Barbari vocant *Caon* - in quæ sub-turbida & spissa est, ac ferè lactis saporē imitatur: rubeam etiam habent, & albam, vt & nos vinum.

Quoniam autem radices istæ, ac milium quolibet tempore in eorum regione proue-

niunt, ideo quotiescunque visum est potum eiusmodi conficiunt tanta copia, ut semel plusquam triginta cados sexagenum sextariorum Parisiensium in ipsorum ædibus dispositos viderim: ubi pleni, operatique remanent donec illi ad compotandum conueniāt. Priusquam verò quæ sit compotandi ratio referam, exclamando præfari liceat. Procul estote Germani, Flandri, Heluctij, omnesque adeò qui strenuè potando palmā petitis. Vos enim audito Barbarorū potandi modo sponse illis cessuros esse video.

Americani
potatores
eximij.

Caou-in ante
quam bibant
calefaciunt.

Ergo cūm potationem aggrediuntur, præsertim cūm captium mactare adhibitis solemnibus ceremoniis, de quibus postea meminæ lentum ignem circa vasa accedunt, ut potus ille tepescat. tepido enim delectantur, contrario prorsus à nostro more, qui vinum frigidissimum expetimus. Id ubi factum est, primūm aperiunt cadum, & poculorum loco cucurbitæ ample altera parte, quæ tres Parisienses sextarios capiat, hauriunt. Tum viri saltando ad illas accedunt, plenosque cyathos ab ipsarum manibus accipiunt, illæque identidem bibunt, & vno haustu plena pocula absorbent. Haustus verò tantisper repetunt, dum in cadis omnibus vel vna *Caou-in* gutta restat. Ego quidem ipsos tres dies & noctes continuè bibentes conspexi: quin etiam cūm vsque adeo esset expleti, potūque oppressi, ut oneri ferendo imparcs essent, operi sese denuò applicabant, quia incepti cer-
tami-

taminis defectio ignauiam argueret.

Illud quoque est obseruādū, Tououpinā-
baultios inter bibendum nihil edere atque <sup>Tououpinā-
baultij inter</sup>
inter comedendum omnino non bibere: quo ^{edendum nō}
fiebat vt nostrum viuendi morem valde mi-
bunt.

rarentur, cū nos alternatim bibere, ac ede-
re conspicerent. Ac si quis eos hac in re cum
equis compareret, faceti cuiusdam responsum
afferam, qui dicere solebat discrimen in co-
esse, quod Barbari aquatum minimè essent
deducendi, quodque periculum non esset ne
postilenas abrumperere cogerentur. Et quam-
uis ad cibum sumendum horam statutā non <sup>Barbari quo-
ties esuriunt</sup>
habeant, sed ad libitum vrgente fame, vel de
edunt.
media nocte comedant, neque vllum in bi-
bendo modum feruent, in cibo tamen maxi-
mè sunt sobrij. nonnulli os manūsque ante,
ac post pastum abluunt: quod ad os spectat,
id fieri puto, quod alioqui viscoso humore
impeditum illis esset futurum, propter eas fa-
rinas quibus panis loco, vt diximus, vtūtur.
Mirum illi silentium tempore cibi obser-
uant, ita vt in aliud tempus referāt ea de qui-
bus colloquuturi sunt. Nos autem cum vio-
lato ipsorum instituto, vt in Gallia vsuuenit,
inter prandendum sermones misceremus, ab
illis irridebamus.

Itaque tantisper dum hæc celebratur com-
potatio, Americani hilares canunt, saltant,
choreas agitant: quin etiam se mutuò hortan-
tur vt in bello sint strenui, & quamplurimos
hostes capiant: deinde instar gruum ordine

dispositi saltant per domum in quam conue-
nerant, cursitant, donec cados penitus ex-
hauserint.

Ebrietatis
Barbarorum
argumentum.

At certè quòd ebrietatis palmam referant
non infirmum hoc est argumentũ, quòd nō-
nulli in istis symposiis 4. Caouini sextarios
exhauriant: sed tum maximè sunt, quum plu-
mis instructi (vti antea diximus) captiuũ ali-
quem mactant & deuorant: tunc enim Eth-
nicorum more Bacchanalia sua celebrāt. Par-
cius quidem vicini inter se in pendulis illis
lectis è gossypio contextis sedentes compo-
tant: sed cum singuli alicuius pagi incolæ
conueniant sæpius ad compotationes im-
modicas, nunquam ad cibos, hoc fit vt rarò
mediocres illæ & modestæ compotationes
locum habeant.

Nusquam verò, ad compotationes seu me-
diocres, seu immensas accedunt, quin (vt an-
tea diximus) ad expellendas sollicitudines ad
choreas conueniant. Sed præterea peculiare
hoc est iunioribus nondum coniugatis vt
pennarum fasciculis tergo annexis, & *Ma-
raca* manibus admoto, nec nō aridis illis fru-
ctibus traiectis filo, tibiisq; aptatis strepitũ
edentibus, (vt antea dictum est) totā noctem
huc & illuc circumcursent ostiatim saltātes:
ita vt iis visis & auditis sæpius in mētem ve-
niret eorum insania, qui in quibusdā Galliæ
locis vernaculè Famuli dicuntur. Solent isti
tempore cōstituto sanctis & patronis vniuf-
cuiusque parœciæ summa cum pompa decer-
nen dis

nendis stultorū amictu incedere, tibiis multis tintinnabulis resonantibus, atque adeo per ædes & plateas choreas agitantes, ac maximè Pyrricham illam saltationem, huc & illuc diuagari.

Hic verò quiddam notatu dignum succurrit, in omnibus Barbarorum choreis, siue alij alios consecretur, siue in circulum disponatur, ut pluribus alibi dicturi sumus, nusquam tamē mulieres aut puellas viris interferi: quin potiùs seorsim saltare solitas.

Mulieres filieque à Barbarorum choreis seiunguntur.

Priusquam verò narrationem institutā de compotationibus nostrorum Americ. cōcludamus, facerem admodum historiam, tragicam tamen recitare placet, ut à nemine ignoretur quàm largè essent vinum haukturi si copia illis suppeteret. Quidam *Moussacat*, id est paterfamiliās mihi narrauit.

Contigit nobis non ita pridem (inquit vernacula lingua) ut dromadē *Peros* (sic illi Lusitanos cum quibus inimicitias gerunt, nuncupant) opprimeremus, mactatis & deuoratis quos in ea nacti sumus hominibus, cū merces eorum à nobis expilarentur, prægrandes offendimus *Caramemos* ligneos (quo nomine dolia, & reliqua vasa significant) potione quadam oppletos: Quibus ab altera parte apertis ecquid rei inesset periculum facere placuit. Ego verò (inquebat vetulus ille) quodnam esset genus illud ignoro, nec satis scio an etiam apud vos tale exstet. Hoc tamē scio nos vbi ad satietatem potauimus, totos tres

Faceta Brasiliensis *Moussacat* de vino narratio.

dies adeò sopitos fuisse, vt ægrè excitati tertio die fuerimus. Plena nimirum fuisse vasa illa conijcio generoso Hispanico vino, quo imprudentes Barbari Bacchi festum celebrarint. Mirum proinde non est vini illius vaporibus correptos, cōfestim sopitos fuisse prout ab illo vetulo referebatur.

Nos verò conmanducatum illum sceminarum in suo *Caou-in* conficiendo initio abhorrebamus:quem vt vitaremus, radices aliquot *Aypi* & *Manior* cum quadam milij copia contusas seruescimus gratiorem potum confecturos nos esse opinantes: sed experientia edocti sumus rationē hanc nō succedere. Quo factū est vt paulatim Barbarico *Caou in* assueuerimus: Attamen illius vsus nobis non fuit perpetuus. Nam saccari cannis, quarum copia nobis suppetebat in aquam refrigeratā ob perpetuum regionum illarum æstus, per aliquot dies madefactis, potum parabamus gratissimi saporis. Frigidam quoque nonnūquam bibebamus. Illic enim fontes sunt limpidissimi, flumina quoque aquæ dulcis, ob aeris temperiem ita probatæ & salubris, vt nemini quantumvis largè pota periculum crearet. Hic mihi succurrit, aquam dulcem à Barbaris *vhete*, salam verò *vhéen* appellari. In qua dictione efferenda præ cæteris laborabamus: ab illis enim imo gutture pronuntiatur, quo modo suas gutturales Hebræi solent efferre. Denique quia non dubito quin ea quæ radicibus & milio sceminarum dentibus attritis

Aquæ Brasiliensium optima.

eritis ad *Caou-in* parandum diximus stomachum multis ad nauseam usque mouerit, quò fastidium illud abstergant, peto ab illis ut rationem qua mustum apud nos exprimitur animo repetât. Enimuerò si vinitores, vindemiarum tempore, in iis præsertim locis quæ vina generosissima gignunt, nudis pedibus, nonnunquam, calceis indutis labra vinaria ingredi vnasque calcare, inque ipsis torcularibus immundissimè tractare meminerint, multa cõperient non mundiora illo radicum commaducatu. Si verò quis instet feruendo ac despumando vinum purgari, respõdeo *Caou-in* quoque eadem penitus ratione sordes omnes abijcere, ac proinde parem vtriusque esse hac in parte rationem.

Caou-in cum
vino colla
tio.

CAP. X.

De feris, prae grandibus lacertis, serpentibus aliisque America monstruosis animantibus.

PRIVS QUAM vlteriùs progrediar, statim ab initio huiusce capitis lectorem breuiter admonere visum est, nullas è quadrupedum genere animantes, figura nostratibus omnino similes in toto Brasiliensi orbe reperiri, neque solere *Tonoupinambaultios* ex illis aliquas nisi

Animalia in
America na-
scuntur à no-
stris prorsus
dissimilia.

perquam rarò cicuratas domi educare. Ut autem generatim describam animantes feras, quæ à Barbaris *Soo* appellantur, ab iis quæ vsui humano accommodatæ sunt facere initium decreui. Primo illa videtur loco esse ponenda, quæ & vulgaris est maxime: hanc *Tapironsson* appellant, pilo subrubescenti atque promisso, vaccam magnitudine ac forma valde referentem. Attamen quum cornibus careat, sitque contractiore collo, auriculis longioribus & pendulis, scioribusque tibiis atque gracilioribus, ungula continua & asini ungulæ persimili, meritò quis eam vaccæ asinique naturæ participem esse diceret. differt nihilominus ab utroque plurimum, quòd & breuissimam gerat caudam, (obiterque hîc monendus est Lector, permulta in America gigni animantia, quæ omninò sine cauda sint) & dentes habeat multò acutiores. nec hominibus propterea quidquam periculi ab ea potest creari, quum in fuga potius, quàm in viribus salutem ponere consueuerit. Eam Barbari sagittis confixam, ut & alias plerasque interficiunt, aut fossa excauata, decipulisve alius modi ingeniosè fabricatis, venari solent.

*Parmæ ex co-
rio Tapironsson*

Cæterùm fera illa, magno est in pretio apud Barbaros, pellis gratia quam simulatque illi detraxerint, dorsi corium in orbem circumcidentes, ad solem exsiccant, in parmasque fundi mediocris cadi magnitudine conformant, quibus in bello tela hostium excepta repel-

repellunt. Tantam verò duritiem pellis ad solem siccata cōtrahit, vt nullius ictu teli quātumuis magno impetu vibrati, transigi posset, facilè credam. In Galliam duas eiusmodi parmas studiosè efferebam: redeuntibus verò fames ita molesta fuit, vt omni comœatu assumpto, ne Cercopithecis quidem & psittacis, eiusdèmq; generis animantibus exceptis, quæ ex regione illa nobiscum aduehebamus, parmæ illæ duæ, carbonibus impositæ, fuerint etiam ad depellendâ famē comedendæ: quibus reliquæ pelles, quæ, vt suo dicam loco, in naui erant, additæ sunt.

Porro *Tapironsson* caro ad bubulæ gustū ferè accedit. Hanc suo Barbari more coquunt, *Boucanare* patria lingua appellant. At quoniam vocabulum illud iam vsurpauimus, & postea sæpius repetendum erit ne diutius lector hæreat, oblata occasione, quid hoc rei sit exponam.

Tapironsson
carnium sapor.

Americani defixis in terra ligneis quatuor furcis crassitudine brachij, trium pedum interuallo, quadrati figura, æquali verò trium ferè pedum altitudine, baculos in transuersum duobus à se inuicem distantes digitis superimponunt, itaque ligneam cratem comparant: hanc sua lingua *Boucan* nominant. In ædibus permultas huiusmodi crates habent, quibus carnes in frusta concisas imponunt & lento igne siccis è lignis excitato, vt ferè nullus existat fumus, quandiu fert voluntas coqui hunc in modum patiūtur bis horano

Boucan & Barbarorum
culina.

Conseruandorum ciborum apud
Amer. ratio.

spatio inuertas. Et quoniam sale cibos minimè condiunt, quemadmodum hîc mos est, vno tantùm coquendi remedio vruntur ad eorum cōseruationem. itaque etiam si 30. vno die feras quales hoc capite describem⁹ essent venati, omnes frustatim concisas illis cratibus ingererent, quàm citissimè fieri posset, ne corrumpèrentur: ibi sæpiùs circumactæ aliquando plus quatuor & viginti horis torrèntur, donec pars interior carniùm æquè cocta sit atque exterior, eaque ratione omnes sint à corruptione tutæ. Nec in piscibus apparâdis & conseruandis alia est ratio, quos quû nacti sunt, magna copia ad farinam conficiendam exsiccant, eos præsertim quos patria ipsi lingua *Piraparati* vocant, qui germanissimi sunt muli, de quibus dabitur aliàs dicendi locus. Istæ autem crates apud Barbaros carnaria & promptuaria meritò habenda sunt: ideóque vix eorum pagos adire licet, quin ferarû pisciûmque carnibus onusta conspiciantur: sæpiùs etiã vsuuenire solet, vt postea dicemus, si adeas Barbaros, vt istiusmodi crates humana carne refertas, quam scilicet, de victis hostibus interficiendis & comedendis, vt optima spolia reportant, intueare. Hactenus de Americana *Boucanatione* dictum sit, cui cùm Barbaris placet elixæ carnes succedunt, quod cum bona Theueti venia scribâ, qui hoc negare ausus est.

Farina è piscibus.

Humanæ carnes Boucan impositæ.

Vt autem inceptâ ferarum descriptionem persequar, secundæ magnitudinis partes deferen-

ferendæ videntur cuidam ceruorum generi, *Seouassou* ge-
 quod illi *Seouassou* nominant, sed cum hoc nus ceruo-
 differunt à nostris, quòd multò sint humilio- rum-
 res, quòdque minora gestent cornua, tum e-
 tiam illo, quòd æquè pilos descittant, atque
 nostrates capræ. Apoc autem Americanus,
 quem illi *Taiassou* vocant, corporis mole, *Taiassou* 1.
 auriculis, capite, pedibus, atque iis quæ apud
 nos gignuntur forma valde similis est, denti-
 bus etiam & prolixis & acutis, vehementer
 damnosus: tamen cum & macilentior existat
 & gracilior, frendeâtque terribiliter, illa quo-
 que deformitate insignis est. Habet à natura ^{Sues quibus}
 foramen in dorso, quemadmodum in capite ^{foramen est}
 suum marinum habere dixi, quo spiritum e in dorso.
 mittit adimittq;. Ne quis verò illud prodigio Lib. 5. cap.
 sum existimet, Autor Gener. Indic. Hist. 204.
 memoriæ prodidit apud Nicaraguenses qui
 non multum à noua Hispania distat, ^{Sues uas}
 ci quibus umbilicus in dorso est: qui procul
 dubio, ad idem genus cum iis de quibus hîc
 trado, reuocandi sunt. Cæterum *Tapiroassou*
 & *Seouassou* & *Taiassou* reliquas Brasiliensis ^{Maxima A-}
 oræ feras magnitudine superant. ^{mer. animâ-}
^{tia.}

Est quoque apud Americanos fera quædã
 rufa quam *Agouti* nominant nefrendis tri- ^{Agouti nefrẽ}
 ginta altitudine, pede bifido, breuissima cau ^{dis ceruus.}
 da, rostro & auriculis ferè leporinis, palato
 gratissima. Sunt & aliæ duorum aut trium
 generum quas *Tapitis* appellant, nostrati-
 bus non absimiles leporibus, subrubescenti
 autem pilo.

Tapitis lepõ-
 ris genus.

Mares sub-
run.

In sylvis quoque magnas venantur forices sciurorum pilo & magnitudine, quæ ad cuniculorum delicias accedunt.

Pag animal
maculis di-
stinctum.

Pag aut *pague* (quoniam enim modo id pronuntiant, vix ac ne vix quidem intelligas) fera est altitudine mediocri venatici canis, capite deformi, carne ad vitulinæ gustum accedente, pelle pulcherrima, & maculis albis, leucopæis, nigrisque distincta, ut maximi apud nos pretij futura esset, si modò nanciscerentur.

Sarigoy foeti-
dum animal

Alia etiam inuenitur, quam *Sarigoy* appellant, quæ ob foetorem à Barbaris non comeditur: Nos autem quibusdam excoriatas, & detracta renum pinguedine, unde foetor ille manabat, sine fastidio edimus: carne enim cum tenera, tum optima est.

Tatou armata
squamis

Est etiam illa quam *Tatou* vocant. Hæc non adeò cursu valet, veruntamen (ut apud nos hermalei) per dumeta reptans, durissimis est armata squamis, ita ut gladio transuerberari nequeat, pellem etiam illi detractam, ex qua Barbari permultas compingunt cistas. Caramenos ipsos nominatas, si complicaueris, digitalia esse militaria diceres. Carne candida est, optimique saporis. Quod autem ad figuram attinet, tantæ proceritatis nullam videre licuit, quantam expressit Be-
louius suarum observationum extremo libro tertio, ubi tamen Brasiliensem *Tatou* nominatum designat.

His etiam animalibus, quæ apud Americanos

nos frequentissima sunt, adduntur Crocodili *Iacare* dicti, instar humanæ coxæ, longitudine iusta. At tantum abest ut noceant, ut plenæ istis Iacaris Barbarorum sint domus, puerique sine ullo periculo cum iis lusitent. Nilominus audiebam senes commemorantes, dum peregrinarentur, se à nescio quo Iacararum genere peti, à quo se magna difficultate sagittis tuerentur. Illud cum appropinquare homines persentisceret ex arundinibus erumpere dicebant, & impetum in obuium quemque facere.

Cæterum ut illa omittam quæ Plinius & alij de Crocodilis, qui in Nilo degunt, memoriam prodidere, vniuersalis Indiar. Hist. scriptor illis in regionibus infestos fuisse Crocodilos, ad urbem Pamana refert, qui plus ceterum pedes in longitudinem patebant: quod mihi quidem mirabile & portentosum videtur, tantum abest ut affirmem, quemadmodum falsò Theuetus obiecit, eo in libro quæ de viris Illustribus edidit, de suo fabulari Quoniā beco verba faciens: à qua calumnia quem margini adscripsi, author me vindicabit. Eis autem Crocodilis quos mihi videre cōtiguit, os erat valde patulum, alta crura, cauda verò nec rotunda, nec acuta, sed ad extremum tenuissima. Vtrum autem, ut quidam scripsere, superiorem mandibulam moueant, ingenuè fateor me non obseruasse. Venantur insuper Americani lacertas, *Touous* illi appellant, ut nostrates rerum leucopeas & pelle variegatæ.

Iacare Crocodili.

Lib. 5. cap. 196.
Crocodili
portentosa
magnitudinis.

Touous lacerta.

ta, vt nō strates parua lacertæ. Et quāuis longē sint quatuor, aut quinque pedes, iusta crassitudine, idcircoque forma terribili, nihilominus in ranarum morem flumina paludēque incolunt, nemini noxiæ. Addam pelle illis detracta exenteratæ si coquātur summè delicatas esse, nihil vt in America gustauerim suauius. Carne enim sunt, vt apud nos capones alba, delicata, tenera, suauis, vt nihil supra.

Maximè in
America e-
dotes lacertæ.

Edotes in
America Bu-
fones.

Initio tamen ab istarum gustu abhorrebam, postea verò quàm primum attigi, quod ad cibos attinet, ferebāt apud me primas lacertæ.

Bufones quoque permagnos habēt Tououinābultij, quib⁹ minimè exenteratis, tostis vescuntur. Quū verò & medici doceāt & vulgus etiam notum sit, & perspectum carnem, atque saniam, & quicquid adeò bufonis est, lethale esse, facile quilibet me tacente propter illius regionis temperiem, aliāue de causa, quæ me lateat, vsu venire vt illic bufones, vt sunt apud nos, minimè sint venenati atque periculosi.

Americani
permagnos
serpentes co-
medere so-
lent.

Comedunt etiam serpentes crassitudine brachij, quinque ferè pedum longitudine, quinetiam animaduerti Barbaros, vt de Crocodilis commemorauī, genus quoddā ex nigro & rubeo discolor, domum afferre intèrque vxores & liberos proijcere, ita securos vt manibus cōtrectarent. Has immanes anguilas terrestres, frustatim conscindūt apparantque. Insipidæ tamen sunt & per quàm exigui saporis.

Di-

Diuerſi etiam generis ſerpentes apud eos
 gignantur, & in fluuiis præſertim, vbi ole-
 rum inſtar virides apparent: longi atque gra-
 ciles, quorum iſtus maximè noxiuſ eſt. nec
 non in ſyluis exiſtunt lacertæ, præter eas de
 quibus ſupra mentionem fecimus valde pe-
 riculoſæ vt ex narratione quam ſubijciam pa-
 tebit. Itaque quum aliquando duobus Gallis
 comitantibus iter facerem viſendæ regionis
 gratia, neque vt mos erat, vię duces Barbaros
 haberemus, ideoque oberraremus in ſyluis,
 vellémque profundam pedibus metiremur,
 audito ſtrepitu venientis animalis ad nos
 cuiuſdam, imbellem eſſe feram opinati, non
 ſecus iter inceptum perſequentes ſecuro era-
 mus animo. Statim verò ad dextram triginta
 ferè paſſuum interuallo, in colle lacertum
 conſpicimus: corpore humano craſſiorem
 quinuſ aut ſenuſ pedum. Ille in modum
 Oſtrei ſquamis albicātibus & aſperis totus,
 altero pede anteriori erecto, capite ſublimi,
 collucētibus oculis nos intueri cœpit. Qua-
 re attoniti (nemo enim fortè noſtrū ſclo-
 pettam tum ferebat, gladiis tantū eramus
 accinſi, arcuſque nobis ſuppetebāt & ſagit-
 tæ. quæ tela illi monſtro tam duris armato
 ſquamis nocere non admodum poterat, ni-
 hilominus veriti, ne ſi fuga nobis conſulere
 vellemus celeritate ſuperius nos vnà confi-
 ceret) alter alterum trepidè quū intueretur,
 eodem in loco ſterimus. At poſtquam ille
 prodigioſus & formidabilis lacertus, ore aper

Autoris de
 prodigioſa
 lacerta com-
 memoratio.

to, & quòd æstus magnus esset (sudum enim erat meridiano ferè tempore) altè anhelans, vt facilè exaudiremus, per quadrātem horæ nos esset intuitus, derepentè mōtis verticem petiuit, tanto fragore virgultorum, atque ramorum, quantū ceruus syluam cursu pererrans vix ederet. Itaque nos, qui tum valdè timueramus de illo insequendo non admodum solliciti, Deo liberatori gratias egimus, & institutum iter denuo sumus aggressi. Mihi autem eorum opinionem recolenti, qui affirmant lacertum aspectu hominis delectari, visum est illi monstro tantū placuisse intuitum nostrum, quantū eius angebatur præsentia. Nec non apud eos fera gignitur è præda victum quærens, quam appellāt, *Ian-ouare*. Ea ferè tibiarum altitudine & velocitate canem equat venaticum, circa mentum verò pilo est promisso, pelle variegata, pulcræque instar lyncis, ac in reliquis vehemēter illi similis. Barbari non immeritò feram illā valdè reformidant. Nam cū prædæ sit assueta, quemadmodum & leo, si quem eorum assequitur in frustra concisum deuorat. Illi verò vt sunt vindictæ appetentes, nec quid eorum quæ molesta sunt inultum esse patiūtur, si quā excauatis ea de causā foueis aliōne decipulorum genere intercipient, sagittis confixam pluribus, quo diutius langueat, lēte interficiunt: vt quæ facilius pateat, quàm malè fera illa cum Barbaris agat, cū aliquando quinque aut sex Gallorū de comitatu, hāc trāsirent

Ian-ouare fera hominibus infesta.

firent, monebant Americani vt nobis à *Ian-ouare* crueremus, quòd illa ipsa hebdomade tres crudeliter mortales in quodam eorum pago absumpsisset.

Addendum verò huic editioni Latine ex-
stimauì, Americanos ante Villagagnonis ex-
peditionem canes nunquam vidisse: ideòque
cùm permagnum ex venaticorum genere canem
intuerentur, quem cum aliquot paruulis eò
aduexeramus, nobisque ille applauderet,
propterea quòd vt antea commemorauì, ad
Ian-ouare formam accedit, obstupescébāt, ab
illòque refugiebant. Ea de causa etiam Go-
mara in generali sua Indiarum historia testa-
tur, anno 1509. cùm Christophorus Colum-
bus primùm ad Insulam Beringuam appulit,
quæ & S. Ioannis nomine insignitur, huiusce
regionis Indos, qui cum Hispanis bellū ge-
rebant, vehementer canem subrubidum timuisse,
quietiā duorum ferè sclopetariorum erat loco:
propterea quòd non modò in Barbaros ferociter
impetum faciebat, verùm etiam socios ab hostibus
discernens quātumuis prouocatus minimè illis erat
molestus, quin etiam Caribas recognoscens (pessima &
maximè detestanda illarum omnium regionum
natio) fugientes persequēbatur in mediam
vsque hostium aciem, qui etiam tantùm excitatus,
nulla quiete fruebatur, quousque arreptum
hostem dilaniasset: pro Hispanis tam dextè
præliabatur, vt illo comitati tam alacriter
aduersus Indos pugnaret quàm si

Canes pri-
mum ab
Americanis
conspēcti.

Cap. 44.

tres in suo numero habuissent equites. hic tamen canis dum nescio quem Caribam nãdo persequitur, venenata sagitta iētus oppetit, dominumque tristem admodum reddidit, latantēque Indos. Sic & Vallouas Hispanorum centurio fortissimus cū primū Australē patefecit Oceanum, emissis quos habebat canibus in Indos, qui aditu illum arcebant, Barbari tanto timore sunt perculsi, vt fuga sibi cōsulere cogerentur, Vallouēque canes tam profuerint quā milites omnium prætantissimi. Insuper multi reperiuntur in Brasiliensium ora Cercopiteci, paruuli atque nigri, quos illi *Cay* vocant, quibus describendis supersedebo, propterea quod nobis sunt notissimi. Vnum hoc tantum dicam, quum in arborum cacuminibus, quod fructu quodam filicis vestito, instar fabarum nostratiū viuunt, procelloso præsertim tempore acruatim garriant atque clamitant, iucundissimos esse tum aspectu tū auditu. Cæterum, cū vno tantum partu, vnicum edat foetum, Cercopithecus simul atq; editus est in lucē, ea naturali præditus est industria, vt à collo patris matrisque firmissimè pendeat: itaque si venatores ingruāt, parentibus per ramos desilientibus viactum fuga abripitur: Quod certe incredibile videri non debet cū Mathæolus Commentariis in Dioscoridē editis, Plinio atque Aristotele authoribus affirmet, tam amātes prolis esse mures, vt teneram adhuc ore comprehendam, huc & illuc circū-

Cap. 62.

Cay cercopithec.

Cercopithecorum in paruulis è periculo eripiendis, industria.

ge-

gestent. Quin etiam animantibus est omnibus illud à natura tributum , vt non modò conseruandæ prolis studio teneantur , sed etiam ad id efficiendum sagacitate mira sint præditæ. Qua de causa non facilè Barbari Cercopithecus quacūque sunt ætate venari possunt : sagittis tamen vulneratos deiiciunt de arboribus, ac deinde sanatos, & aliquātiſſime per domi cicuratos cum mercibus commutant. Verùm initio adeò sunt feri vt attrectantium digitos dentibus conuulnerēt, adeò vt morſi dolore cogantur illos ſepiſſimè iſtibus conficere.

Modus capiendorum Cercopithecorum.

Est quoque apud Americanos alterius generis Cercopithecus, quem ipsi *Sagouin* nominant, crassitudine Sciuri, eodémque piloruso : Quod verò ad formam attinet rostro, pectore, collo, reliquísque ferè partibus leoni persimilis, aude etiam, nulli paruulorum animalium pulchritudine cedit, quos quidem illic viderim. Et si tam facilè mare trāsmitteretur quàm cætera, multò maioris esset pretij. Sed cum tam infirmo sit corpusculo, vt vacillantem nauem ferre non possit, ea etiam est superbia, vt vel minimùm offensus, tædio vitam cum morte commutet. Hic tamē quidam reperiuntur, mihi que fit verisimile eam esse bestiolum, de qua Marotus suum induxit loquentem seruulum, cuidam zoilo cui nomen erat Sago : alludēs enim Cercopithecum nomen esse dicit Sagonem. Vt autem fatear ingenuè quòd res est quamuis fuerim curiosus

Sagouin pulchrum animalculum.

me, omnibus animantibus Americanis offeruandis, non ita fuisse diligentem, quàm optarem, nihilominus vt semel finem faciam, duo adhuc describā genera, quæ figura sunt prodigiosa vtquæ maximè.

Hay deforme animal.

Vnum quod Barbari *Hay* vocant, magnitudine canis est, facie Cercopithecæ, vêtre pedulo, quemadmodum Scrofæ parturientis, pilo leucopeato valde diluto, longissima cauda, pedibus in morem Vrsi villosis, prolixis unguitibus: vt autem dum in syluis agit valde sit ferum, captum nihilominus cicuratur facillimè. Nudi autē Tououpinambaultij non libenter cum illo colludunt, propterea quòd tum longos habeat ungues, tum acutos. Cæterum (quæ res fortasse videbitur incredibilis) audiui & à Barbaris, & à quibusdam interpretibus qui diu in America sunt commorati, neminem vnquam vidisse tum in syluis tum domi animal illud cibo frui, vt quidam aura illud viuere opinentur.

Coaty rostro prodigioso, largo.

Alterum, de quo etiam mihi dicendum est, à Barbaris *Coaty* appellatum, altitudine leporis est, breui pilo & maculoso, auriculis parvulis & acutis, capite cum paruo, tum ab oculis eminente rostro, plus pede vno longo. scipionis instar tereti, subitò ad extremum decrescente, ita vt æquè sit omnino crassus, ore ita angusto, vt vix auricularem digitum recipiat. nullū prodigiosius inueniri potest: deinde cum hæc est capta fera collectis quatuor pedibus, aut in alterum vergit latus, aut

con-

concidit, neque vnquã erigi, neque cogi potest vt vescatur nisi præbeatur formicæ, vnde etiam in syluis sibi victum parat. Octauo ferè die, quo ad Villagagnonem venimus, Barbari eius generis ferã ad nos attulerunt, quæ ob novitatem omnes magna implevit admiratione. Nam, vt commemoravi, cum si cum nostratibus conferatur sit valde prodigiosa, sæpe à quodam ex nostris familiaribus excellenti plectore summopere contenditur, vt tum illam, tum plerasque ceteras, non tantum admirabiles verum etiam nobis incognitas, penicillo representare vellet, quod maximo dolore meo nunquam ab illo impetraui.

CAP. XI

De varietate Americanarum auium. De vesperilionibus, apibus, muscis, aliisque regionis illius insectis.

Hoc etiam caput, quo de auibus agam, ab iis ordiri placuit, quæ *Oura* auct. victui humano sunt accommodatæ, generalique vocabulo à Tououpinambaultiis *Oura* nominantur: maximam illi habent earum copiam gallinarum, quibus ab India cognomen addimus easque

*Arignau-ou-
sou* Gallinæ
Indicæ.

Arignau-ou-sou appellant : me non ab eo tempore quo Lusitani apud Barbaros agūt, gallinas etiam nostrates alere solent, ipsis

*Arignau-mi-
ri* Gallinæ
nostrates.

Arignau-miri dictas. Quamvis autem ut alias commemoravi, candidas plurimi faciāt, ut plumis auulsis, rubrōque infectis exornēt se atque vestiant, ab utroque tamen genere plerumque abstinent, quod ad vescendum at tinet. At hæc quum sibi persuadeant oua quæ

*Arignau-ro-
pia* ouum.

Arignau-ro-pia nominant, esse instar veneni, non modò stupecebāt, si oua coram illis forberemus, verum etiam nos increpantes addebant, non ferendū esse dum pullationē anteverteremus nos gallinam in ouo comedere. Itaque de suis gallinis æquè ferè sunt solliciti, atque de aibus quæ vitam in syluis agunt. Illas ubicunque fert impetus ponere patiuntur. At gallinæ vicissim, pullos & dumis & vepribus domum deducūt, ita ut ea molestia careant Americanæ mulieres, quæ nostrates, in pullis Indicis educandis, quibus etiā ouorum præbent vitellos, fatigantur. Ac tanta fit apud eos pullatio, ut iis in pagis, qui minùs sæpe ab extraneis inuisantur, gallina Indica gladiolo veneat, qui quidem apud nos vix sestertio nummo æstimaretur : altero autem duorum obolūm quinque aut sex gallinæ nostrates constent.

Gallinarum
magna copia
in America.

Vpec Anates
Indicæ.

Vnà cum Gallinis Barbari alunt etiam domi anates Indicas *Vpec* ipsi nomināt. Quoniam verò ea imbuti sunt superstitione Tououpi-

oupinambaultij, fore vt si Animali tā tardo
 uelcerentur, eandem tarditatem contrahe-
 rent, ita vt si hostes imminerent, fuga sibi
 salutem quærere non possent, vt vel tātillum
 de iis degustent non facile quisquam persua-
 ferit, eaq; de causa sibi repperant ab omnibus
 eis animantib⁹, quę tardē incedūt, piscib⁹ etiā
 vt raiis alijsq; , qui nō celeriter nare possūt.
 Quod ad illas aues attinet, quę degunt in
 syluis magnæ caponum instar, capiuntur, il-
 læque trium generum, quod Barbari *Iacon-*
tin, *Iacoupen* & *Iacon-ouasson* appellāt. Pluma *Iacous pha-*
 est omnibus nigra & leucopeata, gustu ad *fianorum*
 phasianos accedunt, verēque possū affirmare, *genus.*
 nihil *Iacous* illis edi vnquam suauius.

Præterea duo sunt genera exquisitissima-
 rum auium, quibus nomen est *Mouton* Pauo *Mouton auis*
 num magnitudine, ijsdem plumis quibus *rara.*
 superiores, rarōque admodum inueniuntur.

Macacoua & *Tnambou-ouasson*, duo sunt
 genera perdiciū, anserum nostratium magni-
 tudine non ab simili, quo *Mouton* gustu. Idē *Magnarum*
 est, ferē trium sequentium sapor *Tnambou-* *perdicum ge-*
miri perdicum altitudine: *Pegasson*, palumbi, *nus.*
Paicacu turturis.

Vt autem breuiter de auibus, quę ma-
 gna copia reperiuntur, tum in syluis, flumi-
 nibus, tum etiam in littoribus finiam, ad eas
 veniam quę non ita sunt ad victam accom-
 modatæ. Inter cæteras duo sunt genera ea-
 dem magnitudine, ad corui crassitudinē ac-

Ara auis ex
cellenti plu
ma.

cedentia: quæ vt reliquæ aues Americanæ ro
stro sunt atque vnguibus incuruis, quemad-
modum & psittaci quorum in numero cen-
feri possent. Quod verò ad plumam attinet,
vt facile est iudicatu, vix crediderim in toto
terrarum orbe aues inueniri tam excellenti
pulchritudine, in quibus contemplâdis abun-
dè non naturam vt profani, sed creatorem
laudandi suppetit materia: vtque res pateat,
prima, cui nomen apud Barbaros est *Ara*
plumis caudæ, atque alarum sesquipedè por-
rectis, partim purpuræ instar rubeis, partim
cæruleo colore, vehementer splendēti, cui &
reliquæ partes corporis respondent. cum in
sole agit hæc auis vbi plurimum versatur, ne-
mo vnquam illius aspectu satiari potest.

Canide plu
ma cærulea.

Altera *Canide* dicta plumis inferioribus;
queque collū circumagūt auri colore mican-
tibus, quæ verò dorsum, alas, caudamque ve-
stiunt excellenti cæruleo cum textili aurco
infernè induta esse videntur, supernè autem
holoserico pallio eos qui intuentur summa
perfundit admiratione. In suis versibus Bar-
bari huius persæpe meminerunt ad nume-
rum cantillantes.

hoc est, auis flaua, auis flaua, &c. nam *Iouue*
aut *Ioup* apud eos flauum sonat. Quamuis
autem domesticæ non sint hæ aues, frequen-
tiùs tamen in arborum quæ in mediis Vicis
sunt

sunt cacuminibus nidificant, quàm in sylvis, quò fit vt ter quaterue in anno à Barbaris depumentur, è quibus plumis pileos, vestes, armillas compingunt, clauarum suarũ capulos exornant, corpusque suum cohonestant. Huiusmodi ego pennas non paucas mecum in Galliam afferebam; earum præsertim quas flauo & cæruleo colore esse dixi, sed vbi Lutetiam veni, aulicus quidam cui videndas exhibui, prius importunus mihi esse non destitit quàm eas à me extorsit.

Plumæ è quibus pilei, vestes &c. componuntur.

De psittacis, trium aut quatuor generum illic capiuntur, maximos, & pulcherrimos *Aionurus* Barbari nominât. His rubeo, luteo, ac violaceo colore caput est distinctum, extremis alis est coccineus, cauda, quæ est prælonga, lutea: reliquo corpore viridis. Huiusmodi perpauci ad nos adferuntur. Præter plumarum elegantiam eo commendantur nomine quòd edocti, optimè humanum imitantur sermonem. Vnum ab interprete quodam accepi, ab ipso iam per tres annos educatum, qui Gallicas, & Americanas voces tã genuinè pronuntiabat, vt si non esset in conspectu, eius vocem ab humana discernere vix quisquam potuisset.

Aionurus psittaci maximi & pulcherrimi.

Longè admirabilius erat, Mulierem in viço quodam qui ab Insula nostra IV. passuum millia distabat, huius generis vnum educasse, qui non secus ac si ratione præditus esset ea quæ iubebatur, caperet. Illac quoties nobis iter erat, statim ab aus illius hera audieba-

Psittaci mira
historia.

mus, vultisne mihi dare pectinem aut speculum, ego veò iamiam coram vobis psittacum meum iubebò canere & saltare? Si forte postulatis illius annuebamus, psittacus confestim auditis quibusdam heræ verbis, non modò saltabat in pertica cui infidebat, sed & garriebat, & sibilabat, Barbaros denique in bellum euntes mirabiliter referebat. In summa si heræ visum erat imperare vt caneret canebat, saltaret, saltabat: Contrà, si indonata paulò acerbiori sermone illi suum *Auge* hoc est consistit, imperasset, tum ille obmutescibat, nec vllis verbis efficere poteramus vt vel linguam vel pedem motitaret. Quare reputandù Lectoribus relinquo annon Romani qui, Plinio autore, coruo à quo omnibus matutinis nominatim ad Rostra salutabàtur, funus innumeris exequiis olim celebrarunt, eumque à quo esset interfectus morte multarunt, Si huiusmodi psittacum habuissent per quam maximi fecissent. Illum barbara mulier *Cherimbaue* hoc est dilectissimum appellabat. Eiusanè adeò Charus erat, vt quærētibus nobis, quo pretio mercari possemus, illa *Mocouassou* hoc est tormentum æneum maius, per irrisionem respondebat, itaque nullo pretio ab ea extorqueri à nobis potuit,

Lib. 10. cap.
43.

Marganas psittaci apud nos frequentes.

Psittacorum alterum genus est eorum qui in Galliam aduehi solent, quos *Marganas* Barbari appellant, & minimi faciunt. At verò tam sunt illic frequentes quàm apud nos columbi quo fiebat, vt licet carnibus essent paulò durioribus, quòd ad perdicis saporē acce-

derent illis non rarò vesceremur.

Tertium genus psittacorum *Touis* Barbari, nautæ verò Neustrij *Moissons* vocât: stur- *Touis* psitta-
corû genus
minimum.
norum magnitudine, caudam prælongâ, cro-
ceis pennis distinguuntibus, cætera viridis est. Priusquàm autem sermoni de psittacis insti-
tuto finem imponam, succurrit nonnihil à
Cosmographo quodam relatum, Psittacos
nimirum in arborum ramis pendulos nidos
construere, ne à serpentibus ova absorbean-
tur, quod quidem meras esse fabulas existi-
mo, siquidem in arborum cauatarum antris
nidos construere eos deprehendi.

Inter reliquas aues Americanorum, primus *Toucan* aui-
columbi ma-
gnitudine.
locus cuidam *Toucan* nomine dabitur, cuius
antè meminimus: Is columbi est magnitudi-
ni, colore atro seu coruus, excepto pectore,
quod crocei est coloris, torque miniato ab in-
feriori parte circumducto, detracto Barbari
ad genarum aliarumque corporis partium or-
natum vtuntur. Tum verò maximè apud illos
est in pretio quòd saltaturi eo vtuntur. No-
men inde est sortitum *Toucan-tabouracé* hoc
est pluma ad saltandum. Nihilominus tamē,
tâta illis earû suppetit copia, vt cū mercibus
nostratibus permutare eas non grauētur. A- Rostrum a-
uis mōstro-
sum.
uis istius rostrum reliquum corpus longitu-
dine superat, cum quo gruis rostrum mini-
mè est comparandum, itaque pro monstro-
sissimo totius orbis rostro est habendum, er-
go non immeritò Bellonius, vnum cum na-
ctus esset, sub finem tertij libri descriptionis

auium depingendum curauit: nomen quidem non edit, at ea omnia quæ ab illo narrantur de isto rostro necessariò sunt intelligenda.

Panou cui pe-
ctus rubrū.

Alia est merulæ magnitudine, & colore, excepto pectore quod bubuli sanguinis ruborem adæquat, à Barbaris eodem quo superem detrahitur modo, Auem verò *Panou* nominant.

Quampiana
uis coccinea.

Est & alia turdi magnitudine, plumis omnibus coccineis, hanc illi *Quampian* vocāt.

Gonambuch
avis minima.

Minimè verò est prætermittenda auicula nō minoris admirationis quàm subtilitatis, quam Barbari *Gonambuch* appellant, plumis albicantibus, & fulgentibus, fucum, aut scarabeum magnitudine non superat, miros tamen cantando edit concentus. Milio illi crasso quem Americani *Auari* nomināt, aut aliis altioribus herbis insidens, tam editum edit cantum, vt, nisi cōspiciatur, vix credas ab illo corpusculo tantum, tamque suauem edi posse. Luscinia nostræ minimè cedit.

America-
uium varie-
tas.

Cæterum, quia sigillatim Americanas aues omnes, quæ à nostris nō modò genere, sed & coloris varietate, putà rubei, rosei, violacei, albi, leucopæi, purpurei, &c. à nostris non parū differunt, describere non possum, vnam tandem descripturus sum quàm adeò obseruant Barbari, vt eam non modò afficere damno nolint, sed afficientes inultos abire non patiantur. Columbi est magnitudinæ, colore cinericio, lugubri voce eam *Tououpinambaultij* noctu frequentius quàm interdiu ex-
au di-

audiunt, atque ab amicis & cognatis mortuis ad se mitti credunt, tum vt bonū omen renuntiet, tū præcipuè vt animos addat, monéatque vt se aduersus hostes fortiter in bello gerant. Existimant præterea si rectè istæc auguria obseruent futurū vt hostes, hac quidem in vita superent, sed & post mortem ad maiores suos animas post montes conuolaturas, vt illic perpetuas agitent choreas.

Contigit mihi semel vt in pago à Gallis *Vpea* denominato diuerterem, ibi de nocte aues illas non quidem canentes sed gementes audio. Barbaros attentissimos video. Rei totius gnarus, stultitiam illā increpo. Sed vbi Gallo mihi adstanti arrisi paululū, vetulus quidam seuerè fatis me compescuit his verbis: Tace, ne nos audiendis faustis nuntiis auorum nostrorum intētos auertas. Quoties enim hæc aues audimus, toties & exilamur, & vires nostræ augmentum capiūt. Cui ego ne gry quidem, frustra enim cum illo contendissem. In mentem tamen mihi tum veniebat eorum opinio qui afferunt animas è purgatorio igne ad suos officiij monendos deuolare, Barbarorūque nostrorum figmentum ea tolerabilius esse iudicabam: Etenim, vt suo dicetur loco, quamuis animas credant immortales, eò tamen dementię nō veniunt, vt è corporibus semel egressas ad patrios lares redire dicant, aues istas earum esse nuntias tantummodo fingunt. Hæc sunt quæ de auibus Americanis dicenda mihi fuere.

Barbarorū
deliratio,
qui aues cā-
tum obser-
nant.

Habent tamen præterea terræ illæ vespertilio-
 nes corniculatū nostrarum magnitudi-
 ne: hi noctu non rarò in casas veniunt, si ve-
 rò quem apertis pedibus dormientem offen-
 dant, summum eius articulum adoriuntur,
 sanguinēque exugunt tanta copia, vt duos
 sextarios nostrates plerumque antequàm
 perspiciantur ebibant. Experrecti, manè cu-
 bile xylinium cruentatum admirantur. Bar-
 bari, siue suis siue nostris id contingebat in
 ludibria vertebant. Mihi semel istud accidit,
 præterquam verò quod sannis sum exceptus,
 accessit & illud quod extremo illo (licet nō
 infestissimus erat dolor) summi articuli lēso,
 triduum in tibialibus induēdis non parū la-
 borauī. Cumanenses quoque qui cis æquato-
 rem decē gradibus iacent, grandibus illis &
 infestis vespertilionibus infestantur. Gener.
 Indic. histor. Scriptor de his rem & faciem
 & notatu dignam memoriæ prodidit. Mo-
 nachi cuiusdam puer pleuretide laborabat,
 ad Sanfidem Ciribici, cuius cū vena ape-
 rienda reperiri non potuisset, mortuus verò
 ipse haberetur, accedit ad eum noctu vesperti-
 lio, talūque momordit, tātāque copiam
 sanguinis hausit, apertāque vena sponte emi-
 sit ager, quanta ad valetudinem sufficiebat.
 Ego verò cum historiæ illius Scriptore dico,
 opportunissimū & faustissimū agro illi fuisse
 istum Chirurgum. Itaque præter eam quam
 vespertilioes istos afferre dixi molestiam, sa-
 tis docet exemplum istud postremū, non
 adeo

Lib. 2. ca. 80.

De vesper-
 tilione face-
 ta historia.

adeo noxios esse, ac fuerunt olim græcorum striges, quæ ut inquit Ouid. fast. 6.

Nocte volant puerosque petunt nutricis egētes,

Et vitiant cunis corpora rapta suis.

Carpere dicuntur lactentia viscera rostris,

Et plenum poto sanguine guttur habent.

quam ob causam nomen illud veneficis est attributum.

Apes Americanæ à nostris sunt ab similes, ad minores muscas atras quibus æstatis tempore infestimur accedunt, fauosque suos in exæsæ arboris antro condunt. Barbari mel ceramque colligere norunt. Mixtim collecta, *Yra-ietic* vocant, *yra* enim mel sonat, *yetic* verò ceram. Seorsim positum mel, nostro more comedunt, ceram verò picis nigredinem imitantem, asservant, massis brachij magnitudine compositis. Non tamen quod faces vel candelas ea conficiant, lucernæ enim alius apud eos usus non est præterquam ligni cuiusdam flammam lucidissimam emittentis. Præcipuè verò ea cera vtuntur ad obturandas ingentes illas cannas quibus plumas suas imponunt, ne à papilionibus exedantur, quos etiam hoc loco describemus.

A Barbaris *Arauers* appellantur, gryllorū magnitudine, gregatim quoque ad focum ut & grylli accedunt, si quid autem offendant, exedūt, præsertim verò thoraces coriaceos & calceos ita corradunt ut superficiem penitus absument. Si vero gallinas aut alia id genus cibaria, negligentiùs recondebamus, manè à

Americanæ apes.

Yra mel *yetic* cera nigra.

Arauers papilioes.

nobis ossa carnibus nudata reperiebantur.

Ton insecti
genus infe-
ctissimum.

Barbaros præterea infestat exiguum insecti genus, quod *Ton* nuncupât. In pulvere nascitur, pulicis magnitudine, At ubi sub pedû & manuum ungulis sese insinuavit prurigo statim oritur, acyri modo, nisi verò confestim euellatur breui spatio, ad pisi magnitudinem accrescit, extrahique nisi magno cruciatu non potest. Non solùm autem Barbari qui nudi toto corpore incedunt, sed & nos quoque, quantumvis bene induti hoc insecto infestabamur. Ego pro mea parte, licet diligentissimè mihi ab illis cauebam, ita fui infestatus ut vno die ultra viginti è variis mei corporis partibus sint euulsi.

Lib. I. ca. 30.

Nonnullos etiam vidi minùs sibi prospicientes, quibus non modò manus & pedes ab illis infestabantur, sed & axillæ reliquæque molliores corporis partes pustulis istorum insectorum erant refertæ. Hoc illud esse animalculum credo quod Ind. Occid. hist. Scriptor *Nigua* appellat, quod etiam apud Insulam Hispaniolam extat: Ab eo his describitur verbis. *Nigua* pulicis salientis speciem refert, pulvere delectatur, nonnisi pedes infestat, quorum cuti sese insinuat, moxque lædes maiori copia gignit, quàm sit credibile, habita subtilitatis ratione, hæ alias quoque generant, Ac nisi maturè obuiam eatur, nonnisi igne & ferro eiiciuntur: si verò tempestiuè extrahas, minimo dolore curantur. Quin & addit, Hispanos quosdam adeo illis fuisse infestatos

statos vt multi articulorum, nōnulli verò pedum ministerio caruerint.

Aduersus ea incōmoda hoc remedio Barbari vtuntur: Eas partes, quæ huic lui sunt obnoxia, oleo quodam inungunt, spisso, rubri coloris, ex fructibus quos illi *Couroq* nominant expresso. hoc etiā remedio nos Galli utebamus. Addo oleum illud curandis vulneribus aliisque corporis humani incommodis, ad eò esse accommodatum, vt apud Barbaros non minoris sit pretij atque est apud nos, confectio illa quam Sanctum oleum nuncupant. Chirurgus noster, in Galliam remigraturus 12. ingentia vasa istius olei asportauit, totidēque seui humani, quod dū suos captiuos torrebant Americani collegerat.

Gignit prætereà Americanus aer subtilis ^{*Retin* culices} simum culicum genus, quod Barbari *Retin* nomināt, adeò lancinat etiam leuius indutos vt mucrones acuum referant. Ex quo facile est colligere quàm ridiculè Barbari nostri conspiciantur vbi his culicibus infestantur, manibus enim sua crura, nates, humeros, brachia ita plaudunt vt aurigam flagellum quatientem referant.

In puluere quoque & sub lapidibus latent in America Scorpiones, iis qui in Prouincia ^{Americani} conspiciuntur longè minores, non tamen, vt ^{Scorpiones.} experientia edoctus sum, ictu minùs venenato & mortifero. Hoc insectum munditie delectatur. Cubile meum mundari curābam,

mundatum denuo appenderam, more solito, Scorpio in ruga quadam delituerat, qui mihi quidem incauto dum cubile ingredior sinistra manus pollicem perculit: Manus mirum in modum è vestigio intumuit, ita vt venenū fuerit corpus totum inuasurū nisi mihi præstò fuisset pharmacopola, ad quem confestim

Remedium
aduersus
Scorpionum
iæsus,

me recepi: Is mortuos Scorpiones cum oleo in phiala asseruabat, quorum vnum vulneri applicuit. Illud remedium etsi præsentissimum ab omnibus habetur, tanta fuit tamen vis veneni vt per 24. horarum spatium summo dolore laborauerim. Barbari quoque eodem vtuntur remedio, scorpiones nimirum, si eos assequi possint, vulneri attritos applicant. Præterea, prout alicubi à nobis dictum est, eos esse vindictæ cupidissimos, immo penè dixerim in noxia quæque furentes, ita vt si imprudentes in lapidem impingunt, rabidorum canum more eos mordeant, in animantia quæuis sibi noxia sedulò inquirunt, eaque quantum possunt penitus extirpant.

Barbari vin-
dictæ cupi-
dissimi.

Terrestres
Canti.

Habet quoque Americana regio Cancros terrestres, eos *Oussa* nominant *Tououpinambaultij*, turmatim locustarum more ad maris littus, & palustria loca conueniunt, si quis ad ea loca accedat hac illac fugientes videat: In truncos arborum radicésque sese recipiūt, è quibus extrahit utò nō possunt, digitos quippe & manus capientium forcipibus comprimunt: Marinis longè sunt macriores, quoniā
autem

autem iuniperinas redolent radices palato
minimè sunt grati.

CAP. XII.

*De nonnullis piscibus apud Americanos maximè
vulgaribus, deque eorum piscatu.*

NE idem sæpius repetere cogar,
à quo abstinere quoad eius fieri
potest cupio : Lectorem tam ad
capita 3. 4. 5. & 7. historiæ huius
tum ad loca alia in quibus de Balænis, ma-
rinis monstris, piscibus volantibus, aliâque
complurium generum egimus, remitto. Eos
verò hoc capite describam qui maximè apud
Brasilienses nostros sunt vulgares, de quibus
nulla est hætenus facta mentio.

Ac primùm quidem pisces in genere Bar-
bari *Pira* vocant. Mullorum genera duo ha-
bent : *Kurema*, & *Parati* appellant : optimi
saporis tum elixa, tum tosta. Quoniam verò
nulli gregatim oberrant, (quod non ita pri-
dem in Ligeri aliisque fluminibus est obser-
vatum) Barbari eos ubi vident telis petunt,
ac nonnunquam tam certa manu, ut duos
tresue vno iactu figant, transfixos natantes
quæsitum eunt Barbari, ut qui mergi nequât.

Pira pisces.

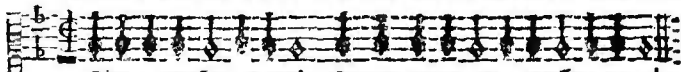
Kurema &
Parati-muli.

Sagittis mul-
los petunt
Americ.

Horum piscium caro est admodum friabilis, quo fit ut si magno capiantur numero, *Boucan* impositi exticcentur, deinde friati in optimam farinam redigantur.

Camourou-
pouy-ouassou
piscis præ-
grandis.

Camourou-pouy-ouassou piscis est prægrandis (*Ouassou* enim Americana lingua grandem autoassum sonat, prout accentu discriminatur) Huius *Tououpinambauliy* in suis cho-
reis & cantibus frequentem faciunt mentionem: hæc enim verba hoc modulatur modo:

Pira- ouassou a-ouch, Camou rou-pou y- ouassou a-ouch.

edulisque est maximè.

Ouara & A-
caraouassou
piscis opti-
mi.

Duo insuper sunt illis piscium genera, quæ *Ouara & Acara-ouassou* nominât à superio-
re non absimiles, bonitate tamen vincunt: Immo affirmare ausim *Ouara* salari nostro nullo cedere modo.

Acarapep pla-
nus piscis.

Acarapep piscis est planus, inter coquendû pinguedinem subflauam emittit quæ eis est pro condimento, estque carne optima.

Acarabouten
piscis subru-
ber.

Acarabouten viscosus est, colore ceruino, aut subrubro, superioribus bonitate cedit, minúsque palato sapit.

Pira-ypochi
piscis oblon-
gus.

Pira-ypochi longus est instar anguillæ, est-
que minimè edulis, quod etiam Americana lingua *ypochi* sonat.

Raia à no-
stratibus dif-
fimiles.

Raia quæ in *Ganabaræ* sinu marique vici-
no capiuntur, nō modò à Neustriis & Britan-
nicis aliisque nostratibus magnitudine dif-
ferunt, sed etiā eo quòd cornua duo oblonga
gerant, præterea quinque aut sex fissuras in

ventre

ventre habeant, quas minimè natura sed arte factas credas, cauda oblonga est & tenui, atque adeo venenata, cuius rei experimento sum certior factus. vnam enim cepimus, in-
 que scapham eduximus, quæ mox cuiusdam
 è nostris tibiam punxit, quæ statim intumuit & inflàmata est. Hæc sunt quæ paucis de piscibus marinis Americanis, quorum tamen numerus est infinitus, habui dicenda.

Raiarū cau-
 dæ venenatæ

Ad hæc flumina aque dulcis, piscibus mediocribus & minimis abundât quos sua lingua Barbari, *Para-miri* & *Acaramiri* nuncupant. *Miri* enim eorum lingua, paruulum sonat. Huius generis duos monstruosissimos paucis perstringam.

Para-miri &
Acaramiri,
 pisces minores.

Vnum Barbari *Tamouata* appellant, palmi longitudine, capite amplissimo atque monstruoso, habita reliqui corporis ratione, pinnulas sub brâchis habet duas, dentibus lucio nostrate est acutioribus, aristis quoque acutissimis, squamis quoque durissimis, adeo vt (quot de *Taton* iam antè dixi,) gladio trâsuerberari nequeat. carne est probatissima, & saporis gratissimi.

Tamouata
 piscis monstruosus.

Alterum *Pana-pana* vocant, mediocris longitudinis, cuius hæc est forma, pelle est instar Requeuis aspera, corpore & cauda illius non absimili, capite plano, atque admodum deformi, quod ab aqua elatum, in duas diuidit partes, ita vt caput piscis deformius & monstruosius conspici minimè possit.

Pana-pana,
 piscis capite deformi.

De Barbarorum piscatu quod attinet, in

Viri, mulie-
res, pueri-
que peritissi-
mè natant.

primis ad ea quæ dixi de nullis quos sagittis transfigunt (quod etiam de reliquis quoque piscibus est intelligendum quos petere in aquis possunt) notandum est, non modò viros & mulieres, sed etiam puerulos natandi peritissimos esse. illi prædam natando more barbatulorum canum in medias petunt aquas. hi simulac ambulare didicerunt, in flumina marisque littus se coniiciunt, atque anatum more huc illuc oberrant. Cuius rei ad fidem faciendam exemplum paucis commemorabo. Die quadam Dominica manè, in quodam Castelli nostri propugnaculo expatiabamur, in trémque corticeam (quæ etià suo loco à nobis describetur) qua, vltra triginta tū virorum & mulierū cum puerorum capita ad nos inuisendos vehebantur, in medio mari euersum. Confestim nauigium conscendētes opem laturo ad eos properamus, omnes ad vnum natantes & ridentes comperimus. Quidam verò eorū his nos compellauit verbis, Quónam ita festinantes tenditis vos *Mair*? (quo nomine Gallos appellant) Ad vos, (dicebamus) opem laturo. Magnam, inquit, habemus gratiam: Atqui existimatísne nos quàmuis in mare delapsos, in discrimen vitæ adductos fuisse? Octo dies potius hoc modo in aquis versaremur, quàm vt mergeremur. magis verò metuiamus ne magni quidam pisces in fundum nos pertrahāt: Cæteri verò qui instar piscium placidissimè natabant, audita ob quā ad eos accessissemus causa

causa, fannis nos exceperunt, præque risu nimio eos suum marinorum more flantes videbamus. Ac sanè, licet 500 passibus à Castello nostro aberamus perpauci eorum (idque potius garriendi causa, quam vllius periculi metu) nauigium conscenderunt. Ego obseruabam eos nonnunquam nobis præire, ad libitum modò tardè, modò celerius nantes, quotiesque visum esset ad aquæ summum quiescere. Lintrem verò cum quibusdam xylinis lectis, cibariis, nonnullisque aliis quæ ad nos aduehebant submersum tantundem curabant quantum sollicitudinis afferret nobis pomi vnus iactura. Dicebant enim, An non sunt alia in terra?

Priusquàm verò ab hoc de piscatu sermone digrediar, historiam à Barbaro acceptam prætermittere nolo. Cùm inquit die quadà vna cum nonnullis aliis in summa maris malacia lintre quadam veherer ingens quidam piscis manu nauigij oram apprehendit, meoque iudicio aut euertere aut conscendere volebat: Id ego conspiciatus falce quam præ manibus habebam, manum illam abscidi quæ in lintrem decedit, digitos vero nostris persimiles quinque habebat, præterea præ dolore quo piscis ille fuit affectus exerto supra aquâ capite, ad humanum accedente, aliquâtulum concrepuit. Ego lectori dispiciendum relinquo vtrum (iuxta vulgi opinionem, quæ fertur mare in se singula animalium genera habere quæ in terra conspiciuntur, præsertim

Barbari narratio de pisce manibus & vultu humanum formam referentibus.

verò habita eorum ratione quæ de Tritonibus & Sirenibus à nonnullis sunt scripta) Sireni an verò potiùs simiæ marinæ manus illa fuerit amputata: Tamen (non quod præiudicium iis quæ in hanc rem afferri possunt allatum velim) ingenuè fateor me, qui menses nouem in alto mari versatus sum, quique non rarò circa littora nauigans oberrauì, piscem vllum, in tanta tot generum copia quæ à nobis sunt capta, non conspexisse qui adeò ad humanam accederet formam.

Spinæ quibus pro hamis vtuntur Barbari.

Toucon herba.

Piperis rates earumque vñs.

Atque vt tandem sermoni de Americanorum piscatu finem imponam, præter eum, de quo diximus, modum quo pisces sagittis trāsfigunt, prisco etiam suo more, spinas in hamorum modum componunt, luicāmque herba quadam quam illi *Toucon* vocant conficiunt, quibus non modò in littore piscantur: sed etiam in medium mare, flumināque progrediuntur, ratibus vecti, quas illi *Piperis* vocant quāsque hoc modo componunt, longuorios quinque aut sex rotundos brachij crassitudine, vinculis ligneis colligant, quibus, ex porrectis cruribus, ac tibiis incidentes, fustē plano pro remo vtentes, quocunque fert animus errant: Attamen rates istæ vlnæ longitudinem nō superant, latitudine pedes duos, quo fit vt neque procellarum fluctus ferant, neque plures vno homine capiant. Noctu itaque Barbari tranquillo mari singulis illis insidētes ac solis radiis oppositi, simias optime referunt, seu potiùs ranas eminùs consp-

specti. Attamē, quia hæ rates celeriter admodum componuntur, & mergi nunquam possunt, si apud nos in usu essent, cōmodissimas fore autumo tranandis tum fluminibus leniter fluentibus, tum stagnis & paludibus, quibus tranandis cūm viget necessitas frequenter non parū laboratur.

Ad hæc, Barbari nostri non modò mirè delectabantur retiū nostrorū quibus piscabamur conspectu, sed & ipsi nos adiutabāt, atque adeo si per nos licebat peritè ipsi piscabantur. Hæc illi sua lingua *Puissa-ouassou* nuncupant. Prætereà Gallos eo præcipuè laudant nomine, præter alia non pauca comoda quæ ex mercibus eorum percipiunt, quod cūm antea spinas ad piscandum lineis aptare necesse esset, eorum beneficio iam copia illis sit vinculorum illorum ferreorū quos adeo ad piscandum accommodatos esse prædicant. Ac sanè pueruli, (vt ante dictum est,) ab aduenis hamos flagitare probè sunt edocti his verbis: *De agatorem, amabè pinda*. hoc est, tu bonus es, da mihi hamos. *Agatorem* enim eorum lingua bonum sonat, *Amabè* da mihi, *pinda* verò hamum. Si verò repullam patiantur, capite conuerso in hæc verba statim erumpunt *De engaipa-aionca*, hoc est, tu es nequam, es occidendus.

Itaque si quis gratiā inire à parētibus & à liberis cupit, nihil illis est denegandū. Grati quidem sunt, præcipuè verò senes tū cūm minis de eo cogitaueris, muneris accepti me-

Puissa-ouassou
retia.

Hamos mā.
ximè probant
Barbari.

Barbari libe-
ralibus ho-
minibus de-
lectantur,
morosos ve-
rò detestan-
tur.

mores, aliquid dare solent. Hoc ergo observatum est à me, homines hilares, alacres, & liberales, summo apud illos esse loco: Contrà verò tristes, morosos, taciturnos, avaros, eóque qui sibi solis vivunt, vsque adeo detestantur, vt author sim istius farinae hominibus ne Barbaros nostros adeant.

CAP. XIII.

De Arboribus, herbis, radicibus, exquisitissimisque fructibus qui in Americano proveniunt solo.

VANDOQVidem in superioribus, de quadrupedibus, de avibus, piscibus, reptilibus, denique de omnibus Americanis animantibus, à nobis actum est, consentaneum videtur vt priusquam ad religionem, bellum, politeiam, alióque Barbarorum mores accedamus, nō nihil de soli illius arboribus, herbis, plantis, fructibus, radicibus, omnibus denique iis quæ vegetante anima sunt prædita agamus,

Primò autem, quia Brasilia arbor est totius soli illius celebratissima, (à qua etiam nomen est sortita regio illa) præcipuè ob fucum què ex ea conficiunt insectores nostri, eam hoc loco describam. Hæc itaque arbor Barbaris *Araboutan* nuncupatur, quercum nostram proceritate & ramorum copia adæquat. Quædam reperiuntur quarum crassitudo trium

Araboutan
Brasilia arbor eiusque forma.

trium hominum vlnas complectentium implet. Scriptor Hist. Occid. Ind. prodidit duas in illis regionibus visas esse arbores, quarum cap. 61. 83, & 204. altera ultra octo vlnas, altera sexdecim in ambitu haberet: ita vt ad culmen prioris, quæ tanta erat altitudine, vt lapidis iactû superaret, *Caticus* quidam casulam cum construxisset, Ciconiæ modo, Hispanis risum cō mouebat. Alterâ admiratione dignissimam afferit. Idē quoque narrat in *Nicaragua* Pro- Arbores miræ crassitudinis. uincia arborem prouenire nomine *Cerba* cuius crassitudo quindecim hominum complectentium vlnas impleat. Sed vt ad Brasiliam nostram reuertamur, foliis est buxeis persimilibus. Fructum verò non fert.

Qua verò ratione materia illa in naues importari soleat hoc loco describere visû est. In primis verò sciendû est, nisi ab incolis iuuarentur mercatores, intra annum vix nauem ea materia onerare posse, tum ob duritiem, ac proinde in secando difficultatem, tum verò præcipue, quòd iumentis omnibus careat illa regio, ac proinde humeris humanis sit com- Iumentis caret America na regio. portanda. Barbari igitur, vestibus, indusiis, pileis, cultellis, aliisque mercibus conducti, non modò materiam illam securibus & cuneis secant & findunt & rotundât, sed etiam Barbari materiã secant, & in naues important. humeris nudis impositam in naues comportant, nonnûquam verò locis impeditissimis, tribus aut quatuor passuum millibus à sylua ad littus intercedentibus. Nominatim verò dico Barbaros, ex quo Galli & Lusitani ad

Priscus arbo-
res excidēdi
modus apud
Barbaros.

eos accessere, suas Brasílias arbores secare, earum enim excindendarū (quantum à senioribus accepi) ante illud tempus, ratio alia nō erat, nisi quòd igne admoto eas deturbabant. Præterea quoniam nonnullos scio existimare materiam illam quæ ad nos aduehiter arborum crassitudinem obtinere, de industria addidi Barbaros eam rotundare quo facilius comportari ab ipsis possit.

Brasílicum
lignum ferè
in gutturi.

Brasílici li-
gni cineres
industria ru-
bro colore
inficiunt.

Ad hæc obseruatum est à me, tātisper dum in America vixi, caminóque luculento ligni istius beneficio vsus sum, minimè humidum hoc ligni genus esse quod plerisque aliis lignorum generibus vsuuenit: immo quasi natura siccum esse, accensum verò perparum sumi parere. Sycomorus verò contrà (vt ait Matthiolus,) præ cæteris lignorū generibus hoc habet peculiare, vt etiam si excisa sit, humiditatem retineat, ac nisi in aquam demersa, non exsicceatur. Aliud insuper commemora-
bo, Quidam è nostris industria nostra mūdare cupiebat, cineres brasílij ligni imprudens in lixiuium imposuerat, adeo tenaciter rubeo infecta sunt colore, vt quantumuis abluta illum nunquam mutarint, atque eo colore infecto fuerunt nobis induenda. Si verò delicati illi qui suas rugas dealbandas in Belgium mittunt minùs fidem his adhibeant, per me licet illis non modò periculum facere, sed etiam si volēt, ingentes illas suas rugas viridi inficere colore.

Cæterum quia non mediocriter miratur

Touon-

Tououpinambaultij nostri quum vident Gallos aliósq̃ue aduenas è procul remotis terris venientes, tantum laboris sumere vt Arabo utano suo (id est Brasilio seu coccineo ligno) naues onustas reuehant. Itaque magno natu quidam ex Barbaris hunc in modum me super ea re aliquando interrogauit: Quid sibi vult, inquit, quod vos *Mair & Peros* (id est Galli & Lusitani) tam procul petitum ligna veniatis? Nullane vobis ligna ad focum tellus vestra suppeditat? Tum ego, Suppeditat verò, inquam, & quidem magna copia: sed non ex eo genere arborũ quales vestræ sunt: Brasiliu in primis, quod hinc nostri non ad vrendum, vt tu existimas, sed ad tingẽdum exportant: sicuti & vos & funiculos vestros bobyminos, pennas aliáque rerum inficitis. Hic ille protinus excipiens: Verum tantane eius ligni copia vobis opus est? Enimuero inquã, quum enim (vt hominis animum admiratione suspenderem) apud nos vel vnus mercator plures coccineos pannos, plures cultellos, & forfices (nota ipsi & familiaria exempla subiiciens) plura specula possidet, quàm quanta huc ad vos vnquam allata sunt: solus ille omne Brasiliu coëmet, quo plures hinc naues onustæ redeunt. Ah! (inquit Barbarus) mira mihi narras. Mox eorum quę audiuerat memor, percontari vltra perrexit: At, inquit, vir ille adeo locuples, quem tu refers, non moritur, Moritur, (inquam) vt & alij homines. Ibi tum ille (vt isti Barbari commẽtari amant,

Barbari cuiusdam cum auctore colloquium.

& cœptum sermonem nullis interruptum diuerticulis ad finem vsque haud absurdè pertexunt) querere ex me. Ergo, inquit, eorum que ille moriens bona reliquit, quis heres est? Liberi eius, inquam, si habet: si nō habet fratres, sorores, aut proximi eius agnati.

Quum hæc dixissem, Equidē (inquit meus ille haud sanè ineptus senex) facilè hinc animaduerto vos *Mair*, (id est Gallos) esse insigniter fatuos. Nam quid trajiciendo maritāt opere vos fatigari necesse est, in quo superando (sicuti nobis quidē huc appulsi dicitis) tantū malorū exhaustitis? Nēpe ut liberis vestris aut superstitibus cognatis opes queratis? Tellus quæ nos aluit, nō illis quoque alendis sufficiet? Nos quidē, & liberos, & p̄pinquos habemus, eosque, ut tu vides, summa caritate amplectimur: sed quum confidamus fore ut post mortem nostram terra quæ nos aluit, eadem & illos quoque enutriat, in eo acquiescimus.

Sententia
eximia à Bar-
baro prolata.

Et certè in hanc sententiam, præclarè Socrates olim cuidam vehementi studio suadenti ut se liberis etiamnum paruulis seruaret incolumem, Liberi, inquit, Deo qui mihi eos dedit curæ erunt: Agesilaus verò Lacedæmoniorum rex amicos admonebat ne tam pecuniis quàm fortitudine, ac virtute studeant ditescere: quod frustra parat opes, qui veris animi bonis vacat. Quæ sententiæ ab Ethnicis profectæ admirationem non parua merentur. Prior enim conuenit cum eo quod scriptum est, Ero Deus tuus & seminis tui

post te. Altera verò respondet dicto illi Christi, Operemini non cibo qui perit, sed Ioa n. 6. 27.
cibo illi qui permanet in vitam æternam,
quam Filius hominis dabit vobis.

Haftenus paucis, sed fideliter narrationē
ab Americani Barbari ore acceptam recitavi.
Quamobrem, gens illa quæ adeò Barbara à
nobis habetur, non modò lepidè eos irridet
qui magno suo periculo Brasilio ligno quæ-
rendo ex quo quæstum faciant mare traj-
ciunt: sed etiam quârumvis obcæcata (quan-
doquidem naturæ & soli fertilitati plus quàm
nos Dei potentiæ & prouidentię tribuit) ali-
quando cum raptoribus in iudicio surget qui
Christianum nomen præ se ferunt, quorum
tam est Europa ferax quàm Brasilia immu-
nis, quoad incolas attinet. Quare, prout à me
dictum est, immortale odium aduersus aua-
ros à *Tououpinambaultijs* geri, vtinam aua-
ri omnes qui cùm satiari nusquam possint
cōtinuò pauperum medullam & sanguinem
exugūt, in illis terris essent relegati, vt ab iis
iā furiis aut Dæmonibus exagitarentur. Ne-
cesse mihi fuit magno nostro pudore in Bar-
barorū gratiā qui adeo res mūdanas cōtēnūt,
digredi. Addere autē non incommodè meo
quidē iudicio possum rem ab Ind. Occid. hi-
stor. scriptore memorię proditā, de quadam Libr 4. cap.
108.
Barbara gente Peruana, quæ cū primū
Hispanos versantes in suis locis sunt cōspica
ti, tum quòd barbari essent, tum verò præci-
puè quòd luxui indulgerēt, verebantur ne ab In errores
Barbarorum
accusatio

illis ipsi corrūperentur aut auiti mores im-
mutarentur, eos abeuntes increpabant, his
nominibus, Spuma maris, sine patribus ho-
mines, inquieti, quique nullibi consistere pos-
sunt ad laborandum, quo victum sibi parent.

Palmarū in
America 4.
aut 5 gene-
ra.

Sed vt arborum Americanarū descriptio
nē persequar, Palmarū quatuor aut quinque
genera illic reperiuntur: inter quæ frequētissi-
ma numeratur ea, quam illi *Gerau*, alia quoq;
quam *Tri* nomināt: Attamē quemadmodum
fructus nulli à me sunt conspecti, credo etiā
nullos edi. *Tri* quidem fructum rotundū pro-
ducit instar spineorū prunorum ad effigiem
racemi amplioris tātī ponderis vt ægrè vna
manu subleuetur, sed nucleus tantūm cerasi
crassitudine, est edulis. Præterea in culmine
harum palmarum est turio quidam albus,
qui à nobis vescendi gratia abscindebatur:
Philippus verò qui hæmorrhoidibus labora-
bat asseuerabat illi morbo remedium esse,
cuius rei fides penes medicos esto.

Turio in ca-
pite palma-
rum edulis.

Ayri hebeni
species spi-
nosa.

Alia quoque est arbor, à Barbaris *Ayri*
appellata, quæ licet foliis palmæ sit persimi-
lis caudice spinis circumquaque armata
acuum micronum specie & aculeo. Fructus
mediocri crassitudine, cuius in medio nucle-
us est niuali albedine, qui tamē edulis non est,
quam hebeni genus esse credo: præterquam
enim quod colore est nigro tantaque duritie,
vt Barbaris clauis suis & sagittis partim con-
ficiendis, (quas fusiùs cū de bellis eorum
agetur describam) sit in usu, læuigatum est
quo-

quoque ac lucidissimum, adeo denique graue
vt in aquam deiectū a limum statim feratur.

Compluria quoque lignorum multiplicis
coloris in America reperiuntur genera, quo-

*Ligna varij
coloris.*

rum nomina sigillatim edere non possum. Nonnulla videtur buxi colorem imitantia, alia violacea, è quibus frustula quædam in Galliã aduexeram, albi vt charta, rubra, diuersi à Br. filio generis, è quibus etiam clauas suas Barbari conficiunt: vnum quoque quod illi *Copau* nominant, cuius arbor nuci luglandi est per similis, nucibus tamen caret, materia quoque affabrefacta easdẽ cū nuce maculas habet. Denique nonnulla reperiuntur, quorum folia sunt capitati numi crassitudine: alia, quorum etiam folia sunt latitudine sesquipedali, atque adeo complurium generum quæ omnia sigillatim recensere longū esset.

*Copau ar
bor nuci per
similis.*

*Arborū folia
crassissima,
alia quoque
amplissima.*

Ad hæc arbor in illis nascitur terris pulchritudinis eximiæ, atque etiam, (quod est maximum) adeo suavis odoris, vt dum à fabris vel scinderetur, vel expolliretur frustula à nobis collecta vel fragrantissimam rosam referrent. Contra alia illic adolescit quam Barbari *Aou-ai* nominant alij teterrimo odore, quem dum secatur, aut vritur nemo est qui ferat: foliis est à pomis nostris nõ ab similibus: fructus verò eius (qui proximè ad echinū formā accedit) præsertim verò nucle⁹ adeo est venenatus vt comedēti veneni præsentissimi effectū referat. Nihilominus tamē Barbari nostri, quòd ex eo crepitacula sua

*Lignum ro-
sei odoris.*

*Aou-ai li-
gnum teter-
rimi odoris.*

Complures
Americanae
arbores fru-
ctus ferunt
venenatos.

componunt, fructum illum plurimi faciunt. Hic quoque animaduertendum est, Brasiliã (vt mox dicemus) poma complurium generum optima ferentem, abundare etiam arboribus, quæ pulcherrimos quidem fructus edunt, ad vescendum tamen inutiles. In litore præsertim multæ sunt arbusculæ, quarum poma mespilis nostratibus valde similia, periculosè comeduntur. Idcirco Barbari cum Gallos, cæterosque aduenas ad poma illa colligenda accedentes conspiciantur, suo idioma te *Tpochi* crebrò vsurpantes, vt ab eis abstinuant, admonent.

Hinourae
guaiaci spe-
cies.

Hinourae, cui cortex est semidigitati crassitudine, sapore gratus, præsertim recûns ab arbore extractus, genus est Guaiaci, quantum accepi à duobus Pharmacopolis, qui mare nobiscum transmiserant: eaque Barbari vtuntur ad morbum, quem *Pians* appellant, qui, vt postea dicam, æquè apud eos perniciosus est, atque apud nos lues Venerea.

Choyne arbor
ex cuius fru-
ctu Barbari
suū *Maraca*
conficiunt.

Arbor *Choyne* Barbatis appellata, medio-cri altitudine, foliis, forma & viriditate lauri, pomis, magnitudine capitis infantis, ad figuram ouorum *Struthiocameli* accedentibus, quæ quidem non sunt edulia. Ex his *Tonon-pinambaulty* ob duritiem corticis integra quædam in longitudinem, latitudinẽque perforantes, quibus *Maraca* conficiunt (de quo iam ante mentio facta est, fierique insequentibus:) illa etiam ad calices, aliæque vascula excauant, dimidiãntque.

Inter

Inter arbores quoque Brasilienses numeratur *Sabaucæ*, pugnīs ambobus pomo ampliore, formamque calicis imitante: in cuius imo exigui quidam nuclei amygdalinis similes comperiuntur, eundem quoque ferè cum amygdalis saporem referunt. Cæterum cum pomi istius putamen vasis conficiendis sit aptissimum, arbitror illud esse quod vulgò nucum Indicarum nomine appellamus, aut certè ex illarum genere. Matthiolus enim suis in Dioscoridem commentariis aliarum nucum Indicarum meminit, quæ formæ sunt rotundæ, ac magnorum melonum instar ab arbore dependent: quarum ego in illis regionibus, prout sunt ab illo depictæ, ac descriptæ, putamina vidi, quæ torno expolita hîc solent à nostris hominibus argento includi. Præterea cum in illis terris versaremur, quidam Petrus Bordonius nomine artis torrandi peritissimus, varia eaque pulcherrima vascula fabricavit, cum ex istis *Sabaucæ* fructibus, tum ex aliis versicoloribus lignis, quorum partem Villagagnoni dedit, à quo plurimi fiebant. Verumtamen aliquâto post indignissimam reportavit mercedem: ex eorum enim fuit numerosus (vt à me suo loco dicitur) quos Villagagno propter Euangelij professionem in mare demersos suffocavit.

Sabaucæ arbor cuius fructus vasis conficiendis est accōmodatus.

Petrus Bordonius tor-nator peritissimus, quam mercedem à Villagagno ne retulit.

Est præterea in illis terris arbor proceritate sorbi nostræ, cuius pomū Barbari *Aca-* *ion* nominant, amplitudine, & figura oui gal-

Aca-ion fructus edulis.

linacei, quod ubi maturuit, colore ad aurum inclinato instar cotonei mali, non modò utiliter comeditur, sed etiam subacidum, nec minùs palato gratum succum emittit, qui calore æstuantès iucundissimè refrigerat. Attamen cùm difficulter è proceris illis arboribus decutiatur pomum illud, nonnisi à Cercopithecis qui illis vescuntur excussa habebamus.

Paco-aire frut-
tex tenera.

Paco-aire frutex est decem aut duodecim pedum altitudine, caudice femorali nōnunquam crassitudine, qui tamen adeo est tener ut gladio vno ictu secetur: pomum *Paco* vocant Barbari palmi longitudine, formâ cucumeri non absimile, eiusdem etiam coloris cùm ad maturitatem peruenit. Hæc autem poma nascuntur ut plurimum viginti aut vigintiquinque simul & confertim in singulis ramis, quæ Americani legentes in casas suas important tanto pondere quantū altera manu ferre possint. Ad pomi verò istius bonitatem quod attinet, ubi maturuit, calyce ad modum recentis ficus auulso, grumosum apparet: quo fit ut mandentibus ficum referat, unde à nobis ficus nominabatur: sapore

Paco ficus
sapore.

verò vel delicatissimas Massilienses ficus superat: itaque non immeritò inter optimos totius oræ illius fructus recensetur. Memoriam quidem est prodiitū, Catonem cùm Carthagine Romam rediisset, miræ magnitudinis ficus attulisse: verum quoniam antiqui de his nostris nullam mentionem fecerunt, credi-

bile

bile est aliud fuisse generis, ab istis de quibus fit sermo. Foliorum verò *Paco-aire* forma foliis lapathi aquatici non est absimilis: tanta tamen sunt magnitudine, ut vulgò lōgitudoad sex pedes, latitudo ultra duos protendatur: quo fit ut nulla ratione adduci possim ut credam in Europa, Asia, & Africa tantæ longitudinis & latitudinis folia extare. Nam et si Pharmacopolam quēdam audiui asseuerantem se vidisse folium Petasitis latitudine vlnæ cum quadrante, hoc est (siquidem rotunda est hæc planta) cuius circumferētia tres vlnas cum quadrantibus tribus suo ambitu caperet: nusquam tamen accedebat hæc amplitudo ad nostri *Paco-aire* magnitudinem. Verum quidem est foliorum illorum crassitudinem longitudini non respondere, imò exilia maximè esse, assiduè tamè erecta, adeo ut venti paulò vehementioris, (quo regio illa frequentissimè vexatur) mediana tantùm costa impetum ferat: reliquum verò ita disseccatur ut eminùs conspicienti hi frutices plurimis struthiocamelinis ornati esse credantur.

Mattheolus commentariis in Dioscoridē de palma & dactylis agens, scribit quandam esse plantam in Aegypto, Cypròque nascentem, quam Veneti inde redeuntes Musam appellant, & Musas similiter fructus: quàmque optimè eo loco depinxit: cuius descriptionem, quia non parum ad nostrum *Paco-aire* accedit, hoc loco adscribere placet. Musa igitur, inquit ille, adolescit ad quinum, se-

Paco-aire folia immensa magnitudinis.

Musa arbor eiusque descriptio.

nûmûe cubitorum proceritatem è stolonibus alterius sata: folio est arundineo, quod tamen perquàm longo, latóque ambitu se diffundit, adeò vt in longum trium cubitorum mensuram quandoque excedat, in latum verò sesquicubitum spatietur, lata, crassáque per medium excurrente costa. Torrescunt folia æstate sui naturâ, vel etiam fortasse solis ardore, adeo vt mense Septembri eorum costæ prorsus nudæ cernantur, decidente foliorum materia, quòd admodum sit tenuis. Caulis squaroso foliorum cortice vestitur, palmæ, vel arundinis modo. Ramos habet nullos, sed caudice tantùm consistit. E vertice germen emergit materie molli, longitudine ferè cubitali, à quo alia ab origine, ad summum prodeunt germina ternûm, quaternûmve digitorum inuicem distantia: è quibus circumueniunt fructus, parui cucumeris magnitudine, qui per maturitatem quadantenus flavescent, cortice fici, qui eodem modo digitis detrahitur. Substantia pulpæ consistit melopeponum modo, nullo intus ossè, neque semine. Primum gustantibus fructibus insipiditatem quandam præ se ferre videntur, adeò vt primo statim gustu non placeant, verùm qui esui assuescunt, iis indies magis delectantur: quippe qui quadam occulta saporis suauitate allekti, quæ nisi tractu temporis cum palato init gratiam, nunquam saturi videantur. Ita Musam (inquit Matthiolus) mihi descripsere qui ex Aegypto, & Cypro ad nos re-

uertuntur. Sed quænam antiquis Musa fuerit planta, quid referam non habeo. Fusiùs hoc ille persequitur allato Theophrasti, & Serapionis testimonio, vt videre cuius licet. Alibi quidem de ficu Indica (puta Oriëtali) agit, cuius pictura quam eo loco exhibet, indicat arborem esse monstruosissimæ formæ: ac veritus ne Lectori tædium afferam, (præsertim cùm minùs ad *Paco-aire* nostri formam accedat) intermissam repetam historiæ meæ feriè: siqui verò plura nosse cupiant, eos ad 145. commentariorum illorum libri I. caput remitto.

Quod igitur attinet ad Xyla frutices, quæ Xyla arbores. in mediocrem proceritatem assurgunt, in Brasilia magno reperiuntur numero: flores instar campanularum lutearum citrullinarû emittunt: vbi verò efformatum est pomum, non modò ad fageam glandem proximè accedit, sed etiam maturum in quatuor diuiditur partes, quæ per floccos pilæ magnitudine xylum emittunt, quod Barbari *Ameni-* Ameni-1000 Xylon. *ion* nuncupant. In floccorum illorum medio reperiuntur grana quædam nigra compacta, atque admodum compressa ad renis humani formam, cuius compacturæ magnitudo fabam non superat. Porro Barbaræ fœminæ xyli illius colligendi, & nendi ignaræ nō sunt, eo siquidem cubilia sua conficiunt ad eū qui à nobis dicitur, modum.

Præterea quamuis olim (quantum accepi) Aurea & citrea mala in America nullæ crescerent aurei ac citrei

magna in A-
merica co-
pia crescūt.

mali, hodie tamen cū Lusitani multas ma-
ritimis oris quas accolunt conseruerint, non
modò indies propagantur, sed etiam poma
ferunt aurea (quæ à Barbaris *Margouia* ap-
pellātur, prædulcia, & amborum pignorum
crassitudine, citrea quoque & ampliora, &
maiora numero.

Saccari cāne
in America
nascuntur.

Saccari quoque cannæ optimè in illister-
ris crescunt, & maxima copia: At tamen cū
nos Galli, & hominibus, & machinis ad eli-
ciendum saccharum idoneis nondum essemus
instruēti (vt sunt Lusitani in iis quæ occupāt
apud Barbaros locis) in aqua cannas illas vt
saccari saporem induerent, madefaciebamus:
prout ante est à nobis dictum cap. 9. vbi de
Barbarorum potu egimus: alij succum & me-
dullam earum exfugebant. Hoc porrò loco
rem multis fortasse admirandam narrabo,
cannas huiusmodi nonnunquam mucescere
sinebamus, & in aqua madefaciebamus, quæ
contra saccari qualitatem, quam dulcissimam
esse nemo ignorat, adeò acida fiebat, vt aceti
nobis esset loco.

Acetum è
cannis sacca-
ri.

Arundines
quibus Bar-
bari sagittas
suas arment.

Similiter in syluis non rarò arundines nas-
cuntur crassitudine cruris humani: sed quem-
admodum supra dixi de *Paco aire*, ad o sunt
teneræ vt singulæ earum vno iētū gladio se-
centur adhuc stantes, aridæ verò tanta duri-
tie vt fissis illis, & in modum chirurgicorum
scalprotrū efformatis sagittas suas ita arment
Barbari vt vno iactu feras humi fundant. Sed
quando de cannis & arundinibus incidit ser-
mo,

mo, Calcondilus hist. de bello Turc. scribit in India Orientali arundines reperiri tantæ ^{Libr. 3. cap. 14.} magnitudinis ac crassitudinis vt nauigij vicem præstent, non modò tranandis fluminibus, sed etiam singulæ quadraginta tritici medimnos capiant, medimno sex modios Græcos continente.

Ad hæc Matthiolus suis in Dioscoridem commentariis ait, arundinem quæ magna copia in Italia nascitur palis vitium apta, ad decem cubitorum altitudinem exsurgere, læcæ crassitudine, & pari firmitudine.

Mastiche etiam in hac nostra America in ^{Mastiche.} dumetis nascitur, quæ vnà cū aliis propè infinitis herbis & floribus odoratis, terram suauissimo odore perfundit.

Quamuis autem ea quam incolebamus regio, quæ nimirum Capricorni tropico subest, à tonitruis horridis (quæ Barbari *Toupan* ^{Americana regio à niue gelu & grandine immunitis.} vocant) imbribus vehementioribus, ventis que rapidissimis non sit immunis, tamen quia nusquam in ea gelu, nix, nec grando conspicitur, ac proinde suis nunquam spoliantur arbores frondibus, vtpote quæ frigore ^{Arbores assidue virentes in America.} non infestentur, per totum annum eo vigent modo, quo mente Maio solent apud nos syl. uæ. Præterea quando huc vsque sum progressus, iuuat commemorare, cū mēse Decembri non modò breuissimi sint dies apud nos, sed etiam frigore rigentes manus perflamus, glaciésque naso dependeat, tum temporis A-

Cœlum sub
tropicis de-
ment. simū.

mericanos diebus longissimis vti, tantoque
estū torrerī, vt ego socjque ad 25. Decembris
fluuijs illū ardorē solari cogeremur. Verūta-
mē, quod spherę nō ignaris facile est intellige-
re, cū dies sub tropicis nusquā tā longi, neque
rursū tam breues atque in nostro climate
exoriantur, multò sunt æquabiliore multò
clementiore cœlo vtuntur incolæ. Hæc mi-
hi dicenda fuere de arboribus Americanis.

Planta foliā
que *Ananas*.

Plantarum, herbarūque facturus men-
tionem, ab iis exordiar, quas tum fructibus,
tum effectis aliis antecellere existimo: ac pri-
mū quidem planta quæ fructum *Ananas*
edit, forma iri similis, foliis incuruatis, in am-
bitu diuisis, ad aloë accedentibus, eiusdem
cum carduo maiore formæ, pomū verò me-
lonis mediocris est crassitudine, nucis que pi-
næ forma, in nullam reclinatam partem ad
cinaræ nostræ modum crescit.

Ananas opti-
mus totius
Americæ
fructus.

Cæterū *Ananas* illa cū ad iustam per-
uenerunt maturitatem, colore sunt aureo cœ-
ruleum imitante, odorem Idei rubi fructus
edit, adeo vt à nobis in syluis aliisque locis,
vbi nascuntur, errantibus ex odore facilè de-
prehenderentur: sapore adeo dulci vt à nullis
salgamis nostris superetur. Itaque optimum
esse totius Americæ fructum existimo. Ipse
vnum aliquando compressi, ex quo cyathum
succiclicui qui maluatico vino nihilo cede-
re mihi videbatur: sceminæ verò America-
næ canistros iis plenos, quos *Panacous* nun-
cupant, vnà cum *Pacos* illis, de quibus paulò
antè

antè mentionem feci, aliisque fructibus ad nos afferebant, quos singulos singulis pectinibus, aut speculis mercabamur.

Inter ea quæ in America nascuntur simplicia, vnum est quod *Tououpinambaultij* nostri *Petum* nominant: eodem cum lapatho maioris nostri modo crescit, altitudine non nihil superat, foliis ab eo non absimilibus, quæ tamen propius ad Consolidam maiorem accedunt. Hæc herba ob insignem, qua est prædita, vim, magno apud Barbaros est in pretio. Hoc autem modo ea vtuntur, Collectam manipulatim in calis appendunt, & exsiccant, dein quatuor aut quinque folia alio ampliori folio inuoluta accendunt, orique accensa admovent, fumumque attrahunt quo, licet naribus, labiisque perforatis exeat, adeo sustentantur, vt si ad bellum proficiscantur, aut alia vrgeat necessitas, eo per triduū, aut quadriduū alantur. Benzo quoque Noui Orb. hist. ait Indos Peruanos peregrè profecturos, herbam (quam Coca ipsi appellant) ore clausam, veluti panchrestum quoddam pharmacum circumferre: quippe eius præsidio freti, integrum diem nullius nec cibi, nec potus egentes iter faciunt. Matthiolus quoque post Theophrastum scribit Scyrhas glycirissa contentos absque alio alimentorum præsidio decem, duodecimque dies degere: Quæ *Petum* Barbarorum nostrorum non malè respondent. Ea quoque in alium vtuntur vsum: nam quod è cerebro humores superfluos eliciat,

Petum admiranda vires.

Fumus *Petum* quomodo à Barbaris absorbeatur.

Lib 3. c. 28.

Fumus *Petum* cerebrum purgat.

vix vllum ex Barbaris offendas, è cuius collo fasciculus istius herbæ non pendeat, cuius fumum cōtinuò absorbent, etiam cum familiaribus colloquentes: fumus verò (vt ante dictum est) per nares, labiâque pertusa exhalat, velut à turibulo: odor verò ille minimè est grauis. Benzonis itaque interpres magno errore credidit, hanc eam esse herbam, quam Mexicani *Tabacco*, Hispaniolę verò insulę incolæ *Cozobba* nominant, cuius odorem acutum, & tetrum, atque adeò Diabolicum esse Benzo affirmat. Mulieres hac herba vtentes nunquam animaduerti: cuius quidem rei causam ignoro: assero autem fumū illum (quem expertus sum) famem non mediocriter depellere.

Lib. I. c. 26.

Nicotiana
verum non
est *Petum*.

Cæterum Nicotiana, seu Reginæ herba, licet apud nos *Petum* nominetur, tamen ea nō est de qua iam ago: quin imo duæ istæ plātæ, neque in forma, neque in viribus vllō conuenire modo Villæ Rusticæ scriptor Gallicus lib. 2. cap. 79. asserit Nicotianam, quæ à Nicoto, qui primus eam è Lusitania in Galliam trāstulit, è Florida allatam esse, quę 200000, passuum millibus ab America distat. tota enim torrida Zona inter vtramque est interiecta. Præterea diligenter in plerisque hortis, quorum domini vera *petum* gloriabâtur, perquisiui, nec tamen hætenus in Gallia nostra reperi. Ne autem Theuetus (qui non ita pridem Angolismensem suam herbam adeo celebrauit, vt veram esse *Petum* affirmet) credat à me

à me quod scripsit ignorari, de ea idem quod de Nicotiana iudico: siquidem effigies quam in sua Cosmographia depingendam curavit, plantam referat. Itaque à me illi non conceditur quod sibi assumit, se primum omnium veræ *Petum* semen in Galliam attulisse. Quin credo ob cœli inclementiam ægrè apud nos adolescere posse.

Brassicarum quoque illic vidi genus à Bar *Caion-a bras-*
baris Caion-a nominatum, quibus nōnunquā *licæ.*
 ius condiunt, foliis est latitudine & forma ad
 Nenufar accedentibus.

Quantum verò ad radices attinet, præ-
 ter *Maniot* & *Aypi*, ex quibus, ut dixi cap. 9.
 Barbaræ mulieres, farinam suâ cōficiūt alias
 etiā habēt, quas *Hetich* appellant: quarū non *Hetich radi-*
 modò æquè ferax est Brasiliēse solum, atque *ces optimæ*
 Lemouicēse, & Sabaudicum est raparum, sed *& magna co*
 etiam radices ipsæ sunt crassitudine amborū *Pla.*
 pugnorum, longitudine sesquipedales plus
 minùs. Licet autē primo aspectu à terra auul-
 sæ vnius generis esse videantur, quia tamen
 inter coquendum aliæ violaceum ceu pasti-
 nacæ, aliæ aureum ceu cotonea mala, aliæ de-
 nique album colorem induūt, trium esse ge-
 nerum autumo. Ut ut sit, verè possum affir-
 mare has radices præfertim quæ aureo sunt *Mira multi-*
 colore in cineribus coctas piris nostris vel *plicandarum*
 optimis bonitate non cedere. Earum folia *Hetich radi-*
 quæ hederæ terrestris more humi serpunt, *cum ratio.*
 foliis cucumerum, aut latissimorum spinacio-
 rum simillima, colore tamen differunt, pro-

piùs ad vitem albam accedente. Cæterum quia semine carent, Barbaræ mulieres quibus est curæ radicum istarum propagatio, minimo negotio (rem in agricultura inauditam) eas ferunt minutatim: siquidem concisas instar pastinacarum, quibus in acetariis utimur, ferunt: quæ frustula non multò post totidem gignunt crassas radices *Herich*, quot in terrâ fuerunt injecta. Tametsi quia cibarium est terræ illius præcipuum, passimque peregrinantibus occurrunt, eas etiam spõte nasci existimo.

Manobi auellana-
rum nunc. genus
sub terra nascentium.

Barbaris quoque fructuum genus est quod illi *Manobi* vocant, qui sub terra nascuntur more tuberum, tenuibusque filamentis inter se deuinciuntur, nucleum auellanae amplitudine & sapore habent: colore tamen leucopæo, putamine pisi siliqua non firmiore. An verò folia, seménque proferat hic fructus, quamuis sæpius eo vesci mihi contigerit, non tamen adeo est à me obseruatum, ut à memoria repetere possim.

Matthiolus quarundam auellana-
rum meminit, quæ à Serapione, inquit, Faufel nominantur, nuci myristicæ persimilium, in quodam inuolucro crescunt Bombycis non absimili, quæ frequenter inter alia aromata, ex India aduehantur.

Piper Indici
cornutum.

Præterea illic quoque magna est copia Indici piperis, non oblõgi (sicut magno errore meo à Neustris nautis accepto, superioribus editionibus scripseram) sed cornuti à quibusdam,

dam, (inquit Matthiolus, à quo etiam est optimè depictum.) Siliquastrū appellat, quòd sit gustui acerrimum: foliis, vt idē ait hortensi Solano similibus, paulò tamen amplioribus, caule cubiti magnitudine, viridi colore, albicante & geniculato: floribus albicantibus, fructu longo corniculorum instar, qui primo exortu virescat, maturus verò adeo refuscat, ac leuore quodam ita pelluceat vt corallum referat: & in quo concludatur pumilum semen lentium modo compressum, vsque adeo acre, præsertim antequam sit exsiccatum, vt si quis manu attrectet, eamq; postea ori, aliue corporis parti admoueat, pustulæ statim exsurgant, quod & ipse experimēto didici. Quo fit vt mercatores nostrates ad tincturam tantum eo vtantur. Barbari verò nostri cū sale, quem conficere optimè norunt, aqua in fossis ad id reseruata, piper illud conterūt: compositionem illam *Ionquet* appellant, qua eo modo, quo nos sale in cibis vtuntur, non tamen quod *Ionquet* buccellæ antequam in os ingerant applicēt, buccellam enim ante, post verò *Ionquet* summis digitis apprehensum, vt cibo saporem addat, ori imponunt.

Ionquet sal
Barbarorū.

Denique crescit quoque in illis terris fabæ *Commenda-*
genus pollicis crassitudine, à Barbaris *Commenda-*
ouasson appellatæ: pisa quoque alba, & *ouasson* fabæ
leucopæa, quæ *Commanda-Miri* nuncupant: *Commanda-*
citrullæ quoque rotundæ nomine *Mauron-*
gaus suauissimi cibi. *Miri* pisa mi
nora,
Maurongaus
citrulli.

Hæc sunt nō quidem quæ in vniuersum de

arboribus, herbis, & fructibus Americanis dici possunt, sed quæ à me sunt observata per annum quo illic vixi.

Arbores, her-
bæ fructus-
que omnes
Americani à
nostris exce-
ptis tribus
differunt.

Denique sicut est à nobis dictum apud Americanos, quadrupedes, nullas aves, pisces, nulla denique animantia per omnia Europæ nostris respondere: ita nunc assero, quantum per sylvas, & agros errando experiri mihi datum est, nullas esse arbores, aut herbas, nullos denique fructus, qui à nostris non sint dissimiles, his tribus exceptis plantis, portulaca, ocymo, & filice, quæ in quibusdam locis nascuntur. Quapropter quotiescunque novi illius Orbis imago ob oculos obuersatur, aerisque temperiem, animantium multitudinem, avium varietatem, arborum & plantarum elegantiam, fructuum denique bonitatem animo recolo, toties Prophetæ ista Psal. 104. exclamatio mihi in mentem venit,

*O quæ vis fuit illa, quæ potestas,
Quæ prudentia multiplex, creandis
Tot rebus, simul, & simul regendis!
Nam quacumque pater globosa tellus,
Vis quoque imperij tui patefcit.*

Ergo beatos terræ illius incolas prædico, si verum istorum omnium Conditorem agnoscerent. Atqui ad res describendas me accingo, quæ plus æquo, quàm sint ab eo alieni, demonstrant.

CAP. XIII.

*De bello, prælijs, fortitudine, & armis
Barbarorum.*

QUANTUM *Tououpinambaultijs* *Toupinenquin* nostri bellum immortale gerunt aduersus varias finitimas gentes pro more reliquorum omnium Barbarorum, quartam illâ Orbis partem incolentium, quæ à Magellanico Americæ amplitudo. freto (quod ad 50. grad. ultra Antarct. cū Polus iacet, vsque ad terras Nouas, quarum situs est ad 60. grad. citra eundem Polum) latitudine citra quadragies centena passuum milia occupat: proximi tamen & infensissimi eorum hostes ij sunt qui *Margaiates* appellantur, quique eorū sunt socij Lusitani, quos *Peros* appellant. Sicut etiam *Margaiates*, nō modò *Tououpinambaultijs*, sed etiam Gallis eorum sociis sunt capitales hostes. Americanis quæ causa belli. Non tamen quòd Barbari isti de finibus propagandis bello certent (plures enim agros quàm opus sit occupant) aut de diuitiis ex spoliis, redemptionibus, armisque deuictorum parandis, cogitēt. Hæc, inquam, eos minimè mouent. Prout enim fitentur omnes, non alio permouentur affectu, quàm vt parentum, amicorūque iam olim captorum, & ab ho-

stibus eo qui à nobis dicitur modo, deuoratorum, mortem quàm seuerissimè vlciscantur. Cui studio tam pertinaciter adhærent, vt quisquis eorum in hostium manus incidet, eandem pœnam necessariò expectet, nimirum fore vt mactetur, deinde deuoretur. Præterea, vbi primum inter quosdam ex illis populis bellum est indictum, in eo consentientibus omnibus hostem cui illata sit iniuria in perpetuum de ea vlciscenda cogitaturum, ac proinde ignauix tribuendum esse, si in suam redactum potestatem impunè dimittant: eorum inimicitix adeo sunt inueteratæ, vt in gratiam inter se reduci nunquam possint. Merito itaque dicemus Machiauelem, eiusque discipulos (quibus hodie magno suo malo scatet Gallia) Barbaras istorum actiones imitari. Cum enim ~~admitti~~ cōtra doctrinam Christianam & docent, & ad praxim reuocant, recenti gratia veteres iniurias non esse abolendas: hoc est, homines Dæmonum similes alios alijs parcere nunquam debere, annon satis declarant animos suos tygribus esse ferociores?

Barbari in
gratiam cum
inimicis re-
duci non
possunt.

Ratio autem qua *Tououpinambaultij* nostri ad bellum profecturi conueniunt, hæc est, quantum obseruare mihi licuit. Et si Reges aut principes inter se nullos habent, sed pares sunt fermè dignitate, tamen hoc illis à natura inditum est (quod etiam à Lacedæmoniis exactissimè olim est obseruatum) vt seniores, quos *Peoreru pickéh* nominant, propter

pter rerum experientiam suspiciant & obser-
uent: in singulis itaque pagis non aspernan-
dum illis præstatur obsequium. Oblata hî oc-
cassione, vel in ambulantes, aut lectis suis pen-
silibus xylinis insidentes, cæteros his aut simi-
libus hortantur verbis.

Brasilienses
senioribus
obsequium
præstant.

Ergone (inquiunt alternatim loquentes, Seniorum
sermone minimè interrupto) maiores nostri, Americ. ora-
tio.
qui tot hostes non modò debellarūt, sed etiā
deuicerunt, & mactarunt, & deuorarūt, exem-
plo nobis fuere vt perpetuò domi delitescam-
us? Gentemne nostram, quæ tanto olim cæ-
teris omnibus fuit terrori, vt eius cōspectum
ferre minimè potuerint, magno nostro cum
dedecore, tanto affici probro patiemur, vt in
laribus ipsis nostris ab hostibus bello petamur?
Nostrane ignauia commitemus, vt
Margaiates & Peros-engaipa (hoc est ille gē-
tes nequam,) primi in nos impetum faciant?
Tum orator ille, manibus humeros, & nates
plaudens, cum exclamatione hæc addit ver-
ba, *Erima, Erima Tououpinambaults, Conomi-*
ouassou Tan, Tan, &c. hoc est, Nequaquam,
populares mei, adolescētes fortissimi, ita no-
bis est agendum: quin potius ad certamē nos
instruamus, mortique & mactationi nos de-
uoueamus, aut nostros vlciscamur.

His ergo seniorum orationibus, quæ ali-
quando in sex horas producuntur, auditores,
qui attentissimè audiunt, adeo vt ne syllaba
quidem illis excidat, & animo & viribus au-
cti, in singulis pagis se inuicem compellātes,

ad præfixum locum quàm celerrimè possunt magno numero conueniant. Verùm antequàm *Tououpinambaultios* nostros ad prælium deducamus, quibus sint armis instructi dicendum est.

Tacape genus
clauæ lignæ.

Ac primùm quidem *Tacapes* hoc est clauas, autenses rubro, aliàs nigro ligno fabricatos habent: longitudine vulgò sunt quinque aut sex pedum, extrema parte orbiculatæ, aut ouali figura, latitudine pedali, crassitudine digiti pollicis in media sui parte, oræ verò commodissimè exacuatæ, siquidem ex grauissimo ligno, quale est buxum, sunt confectæ: securis acutissimæ aciei perparum cedunt. Adeo vt faciliè credam vnicum *Tououpinambaultium* istiusmodi claua armatum, ac furore percitum, multum negotij duobus gladiatoribus nostratibus exhibere posse.

Orapats arcus.

Arcus insuper habent, quos *Orapats* nomenant, ex eodem ligni genere rubro nimirum & atro fabricatos: ij longitudine & crassitudine nostros adeo superant, vt eos nec lentare, nec adducere vllus nostrum possit: quin potius imò totis viribus puerorum decem annorum arcubus curuandis opus esse. Pro neruis ea est illis herba quam *Tocon* vocant, quæ licet admodum sit exilis, tanta tamen est firmitudine vt equi vires ferat. Sagittæ sunt vlnali longitudine: tribus iuncturis perficiuntur: media pars ex crūdine, reliquæ verò duæ è ligno sunt nigro: segmina porrò illa adeo concinnè quibusdā arborum corticibus col-

Tocon herba
arcubus ner-
uorum loco.

Sagittarum
longitudo.

ligan-

ligantur, ut firmius agglutinari nequeant. Plumulas duas illis applicant pedali longitudine, quas filo xylino: quod gluten apud eos non sit in usu, cōstringunt: ossa præacuta mucronibus aptant: aliquando arundinis siccæ frustulum palmi longitudine in modum scalpri dolatum: nonnunquam raia piscis caudæ extremum, quæ ut alibi dixi maximè est venenata. Ex quo verò Galli & Lusitani in eas regiones commeant, recepto eorum more Barbari sagittas ferreis spiculis, aut saltem clavis acutioribus firmare assueverunt.

Iam dictum est quæ sit illorum in versandis clavis illis suis dexteritas: ad arcus verò quod attinet, confido fore ut ij omnes à quibus sunt conspecti Barbari, confirmet eos nudis brachiis tanta celeritate, tamque certo ictu iaculari, ut (quod bona Anglorum pace, qui tamen peritissimi sagittarii habentur, dictum sit) sagittis suis manui quæ arcum tenent impositis, duodecim ab illis citius quàm ab Anglis sex fuerint emissæ.

Postremò parmas habent ex tergo *Tapi-rousson*, cuius iam ante memini, latas, planas, & rotundas ad modum fundi tympani germanici. His inter præliandum non obteguntur ad eum quo solent milites nostri modum, sed iis dimicando sagittas hostium excipiunt. Hæc verò sunt vniuersa Americanorum arma: neque enim aliis armaturis corpus suum obtegunt: quin contra (exceptis plumaceis pileis, armillis, breuibûsque aliis indumentis

Americani
sagittarii peritissimi.

Parmæ coriaceæ.

quibus corpus suum, vt ante dictum est, exornant) si vel indusio essent induti ad præliū profecturi, confestim illud exuerent, veriti ne illo intricarentur.

Ferreo en-
ses Barbari
parui faciūt.

Vt autem sermoni de armis Barbarorum finem imponam, illi siquando à nobis enses ferreos accipiebant sicut *Moussacat* cuidam ex meis vnum dono dedi, statim vaginas procul abiciebant: (idem quoque acceptis cultris factitabant, eorum fulgore delectabātur, aut ad abscindendos arborum ramos vtiliores, quàm ad pugnant censebāt: ac fanè, vt à me dictum est, optimè suis versandis eos esse exercitatos, commodiùs illis vtuntur.

Cæterùm tormenta aliquot minimi pretij eò deuexeramus: hæc Barbari terni singula displodebant, vnus manibus impositum ad destinatum intentabat, alter collimabat, tertius ignem admouebat. Tamen quia cannam ad os vsque complebant, nisi carbō ^{con-}tusus pulueri tormentario à nobis fuisset admixtus, magno eorum periculo tormentum fuisset disruptum. Ad hæc nolo prætermittere Barbaros, cùm primùm tormentorum maiorum, & minorum strepitum audirēt, quodammodo territos fuisse, præsertim cùm nōnullos ex nostris auem ab arbore deijcentes videbant, ferāmue humi sternentes plumbea glande, quam ipsi non cernebant, tamen arte cognita, hæc reformidare desierunt: dicebant enim se celeriùs sagittas sex iaculari posse, quàm quis tormentum semel aptaret. Si quis
autem

autem obijciat tormentum longè altiùs penetrare: Respondeo nec thoraces bubalinos, nec hamis confertos sagittæ à Barbaris emissæ impetum ferre, quin eâ æquè ac glande tormentularia traijciantur. Veruntamen quia commodiori loco hæc à nobis dici poterūt, cū ad Barbarorum prælia ventum erit, ne confusè agam, iam Barbarorum copias ad præliandum educo.

Ea qua dictum est ratione coacti ad octo, aut decem capitum millia, mulieribus non paucis, non ad præliandum quidem, sed ad impedimenta, & commeatus comportādos, Seniores Barbari agminis duces. in castra cōuenientibus, ex senioribus ij qui hostes maximo numero interfecerunt, & deuorant, copiis præficiūtur: quibus ducibus itineri se accingunt. Quamuis autem incedāt nullo ordine, tamen cū iter faciunt conglomerati, fortissimis primam aciem occupātibus, Barbari sine ordine, inconfusè tamen incedunt. mirum est quàm commodè vniuersa illa multitudo, sine tribuno & mensore se recipiat, ita vt signo dato celerrimè in aciem conueniāt.

Cæterum nonnulli sunt qui cornibus quæ ipsi *Inubia* vocant, sesquiulnæ longitudine, & crassitudine hastæ nostratis ab inferiori parte palmi latitudine, instar buccinæ milites cient, tum patriâ excedentes, tum etiam castra mouentes. Nonnulli etiam fistulas ex ossibus hostium olim mactatorum & deuoratorum, gerunt, quibus assiduè in itinere cantant, vt sociorum animos excitent, studiūque hostes consimiliter mactandi, augeant. Inubia cornua ingētia. Fistulæ ex ossibus humanis.

Ygat linter
corticeus.

Si verò, quod frequenter contingit, nauigio expeditionem in hostes facere placeat, litora legunt, nec alto mari se committunt. In suis verò se linteribus disponunt, eos *Ygat* nominant, singuli constāt ex singularum arborum cortice detractō in hunc vsum destinato, tantæ tamen amplitudinis vt singuli quinquagena capiant hominum capita. Itaque stantes pro more suo nauigium agūt remo vtrinque plano, quem medium comprehendunt. Hi porrò lintres cū plani sint, minimo negotio aguntur. Eorum tamen in alto mari, vel oborta tempestate vsus est nullus. Sed in summa malacia Barbaris nostris ad militiam proficiscentibus, classem sexaginta huiusmodi linteribus constantem conspicias. Hi tam celeri æquor percurrunt motu, vt mox oculos fugiant. Atque hi sunt exercitus *Toupinēquin* terrâ, marique.

Primum Bar-
barorum stra-
tagema.

Hoc instructi modo quinquaginta nonnunquā passuum millia in hostium fines progrediuntur. Primòque hoc vtuntur stratagemate, fortissimi quique cæteros cum mulieribus, & impedimentis post se relinquūt itinere vnius, aut duorum dierum: summo cum silentio accedunt, syluâsque occupant infidias hostibus struētes, quibus adeo sunt intenti vt non rarò per 24. horas illic delitecant. Hostes verò si ex improviso fuerint adorti, quot quot viri, scæminæ, ac pueri occurrunt, non modò deducuntur, sed etiam mactantur ab hostibus in patriam reducibus, frustatimque

Вон-

Boucan imponuntur, ac tandem deuorantur. Atque eò faciliùs incautos opprimunt, quòd pagi (nam vrbes nullæ sunt illis) mœnibus non cinguntur, casarúmque, (quæ tamen 80. aut 100 passus in longitudinem protenduntur) fores nullæ sunt, earum verò loco palmarum ramos, aut herbæ *Pindo* caulē ad ianuas suas apponunt. Quosdam tamen pagos, qui hostibus sunt contermini, iam palis ex palmis longitudine 6. pedum munire & circunvallare didicerunt, præterea stipitibus ligneis præacutis muricum loco aditus muniunt: itaque si hostes noctu aggredi pagos illos voluerint, quod illis est familiare, pagani tum in eos tota via irrumpunt, quo fit vt siue pugnam, siue fugam capeffant, nusquam euadant, quin aliqui pedum vulneratorum dolore prosternantur, qui confestim ab pagani torrentur, & eduntur.

Si verò aperto Marte pugnare contendunt, copiis vtrunque eductis, vix credibile est quàm atrox, quàmque horrendū sit prælium: cuius ipse spectator fui, ac proinde meritò de eo referre possum. Ego cum Gallo altero, paulò curiosiùs (magno nostro periculo, si enim à *Margaiatibus* capti aut læsi fuissetus, deuorationi fuissetus deuoti) Barbaros nostros in militiam euntes comitari volui. Hi numero 4000. capita cum hostibus ad litus decertarūt, tanta ferocitate vt vel rabidos & furiosos quosque superarent.

Ad prælium
venientium
Barbarorum
vlulatus.

Ossium ma-
statorum o-
stentatio.

Barbari fero-
cissimi.

Tououpinambaultij, cum primùm hostes conspexêre, in tãtos, tãmq̃ue editos vlulatus perruperunt, vt qui lupos hîc venantur, cum illis vlulatibus comparandos minimè edant: clamor verò aërem adeo fericbat, vt tonitru vix exaudiri tum potuisset. Accedentes verò propiùs clamores ingeminabant, cornibûsque concrepabant, fistulis denique canebant, minas anj in alios intentabant, ossâque mortuorum hostium ostentabant: dentes item quorum nonnulli filo traiectos vltra vlnas duas collo appensos gerebant: denique gestibus horrorem spectantibus incutiebant. Ad manus autem vbi ventum est, longè in peius res rueret: tanta enim sagittarum nubes est vtrinque emissâ, vt muscas volantes multitudine imitarentur. Saucij verò non pauci strenuè tela à corpore auellebant, quæ rabidorum more canum mordebant, nec tamen propterea prælio abstinabant. Hæc enim gens adeo fera est, & truculenta, vt tantisper dum virium vel tantillum restat, continuò dimicent, fugâmq̃ue nunquam capeſſant. Quod à natura illis inditum esse reor. Etenim à Nobili quodam accepi viro Gallo, qui militiam colit, bellorum ciuiliũ nostrorum tempore, in legionibus Gallicis Americanos milites duos fuisse, qui strenuè & fortiter se gerebant: quapropter à Centurionibus plurimi fiebant. Quod tamen in eam accipi partem no-
lim,

lim quasi affirmarem nullos in illis reperiri posse, qui ignauiam Asianorum, molli-
tiam Europæorum aut Afrorum imitaren-
tur: assidua enim exercitatio militē strenuum
facit. Vtut sit, vbi manus cum hostibus *Tou-
oupinambaultij* conferre ceperunt, clavis illis
suis vtrunque acertimē ferierunt, adeo vt
obuium quemque non modò humi sterner-
ent (non secus ac lanij boues) sed etiam pe-
nitus mactarent.

Vtrum generosis insideant equis annon,
à me non quæritur: Lectorem enim memo-
rem esse credo eorum quæ superiùs à me di-
cta sunt, equis aliisque iumentis Barbaros
penitus carere, ac proinde pedites omnes in-
cedere. Ego verò qui aliàs sæpe equū mihi o-
ptarem quem Barbaris conspiciendum præ-
berem, tum sanè optimum cui insiderē, præ-
sentique me periculo liberarem, votis omni-
bus exoptabam: Quippe mihi fit verisimi

Barbari e-
quos si vi-
derent quid
de illis sen-
tiant.

le, Barbaros si cataphractarum militem no-
stratem equo generoso insidentem, igném-
que hinc è tormentulo erumpentem, illinc,

Hist. Gerl.
Ind. lib. 4.
cap. 113.

verò equum resiliētem cōspicerent, *Aignan*,
hoc est cacodæmonem adesse credituros.

Tametsi à quodam memoriæ est proditum,
magnum illum Attabalipam Peruensium
Regem, quamuis equum ante conspexisset
nullum, tanta fuisse animi magnitudine, vt
Pisarro (qui cum vt sese ostentaret, tum vt
Indos Attabalipam stipantes perterreface-

ret, continuò equum suum glomerato gressu solo insultantem agitabat, Propriùs ad Regem accedente, spumáque ab equi ore in regis vultum desiliente, minimè tamè commotum fuisse, quin morte plecti eos imperasse qui equi horrore stupefacti terga vertissent. Quæ res (inquit historiographus) Barbaris fuit terrori, nostris verò admirationi.

Iam verò, vt narrationis seriem repetam, si quis quærat quid tu, comésque tuus tantisper dum prælium committebatur, annon vnà cum Barbaris dimicabatis? Ingenuè fateor nos, qui adeò imprudenter Barbaros essemus comitati, imprudentiam illam altera cumulare noluisse: sed paullum à conflictu remotos, spectaculo illo contentos fuisse. Testor intereà me, qui non semel tum equitum tum peditum copias ingêtes in aciem instructas, hîc conspexi, tanta nunquam voluptate videndis peditum legionibus armis fulgētibus, quanta tum pugnantibus istis *Tououpinambaultys* perfusum fuisse. Præterquàm enim quod sibilantes, saltantes, & celeriter admodum & dextrè sese in orbem glomerantes, iucundissimè spectabantur, accedebat insuper telorum nubes densissima, quorum pênæ rubræ, cærulæ, virides, rosæ, aliorumq; id genus colorum, soli obiectę radiabant, vestes itē, pilei, armillæ, cæteraque ex plumis compacta ornamenta, quæ mirum in modū spectantium oculos fulgore feriebant.

Hoc prælio trium horarum spatio confecto

Corpora telique Barbarorum plumis ornata.

Et, multis vtrunque cæsis & faucis, *Touou-pinambaultij* nostri victoriam reportarunt, captiuosque, cum viros tum fœminas plus minùs triginta ad suos deduxerunt. Nos verò qui officium aliud præstiteramus nullum, nisi quòd strictis gladiis, tormentulisque ut Barbaris animos adderemus, nonnunquam dispolis præliantes spectaueramus, (quòd maximè gratum sit illis si cum ipsis ad bellum proficiscantur hospites) tantam de nobis cõcitauimus opinionem, ut ab eo tempore seniores peculiari nos beneuolentia & amore sint complexi.

Captiuis itaque in medio agmine collocatis, nonnullisque ex robustioribus funibus vinctis, ad Ganabaræ sinum tendimus, à quo passus circiter XXIV. M. aberamus. Vndique verò ex fœderatis perimulti saltantes, tripudiantes, & plaudentes nobis gratulatum obuiam veniebant. Denique cum ad locum insulæ nostræ oppositum peruenimus, ego comèsque meus scapham conscendimus, ad castellumque nostrum reuertimur. Barbari verò in continente pagos suos singuli repetiere. Paucis pòst diebus Barbari quidã ex iis qui captiuos apud se habebant, ad castellum nostrum accessere, quos per interpretes rogamus, ut mancipia aliquot Villagagnoni vendant. Sic captiuorum pars magna ex Barbarorum faucibus est erepta: agrè tamen, & inuitis Barbaris. Quod mihi non multò post est apertissimè indicatum. Mulierem quãdam

Captiui vincti.
Barbarorum ob victoriã reportatam plausus.

Captiui a Gallis empti.

Cum puerulo suo vix dum bimulo emebam,
 pretium erant merces quædam, quarum æsti-
 matio ad tres libellas Francicas accedebat,
 venditor autem meus ita cōquerebatur, Quid
 in posterum futurum sit nescio, ex quo autem
Paycolas (sic Villagagnonem nominabant)
 huc appulit , vix dimidiam captiuorum no-
 strorum partem comedimus. Puerulum illum
 mihi referuare vehementer cupiebam , sed
 Villagagno, restitutis mercibus meis & ma-
 trem & filium vendicauit. Matri nonnun-
 quam dicebam fore vt cū mare trans mitte-
 rem, puerulum huc transportarem. Illa verò
 (adeo vindictæ reposcendæ animis gentis il-
 lius hæret cupido) respondebat malle se vt à
Tououpinambaultis voraretur, quàm vt in tam
 remotas terras deportaretur: sperare se vt
 grandior factus ad populares suos quoquo
 modo elapsus se reciperet , ac cognatorum
 suorum mortem vlcisceretur. Nihilominus
 tamen (vt ante est à me dictum) è quadragin-
 ta aut quinquaginta mancipiis quibus ad Ca-
 stelli nostri munitionem utebamur , decem
 pueros selegimus quos nauibus impositos ad
 Henricum secundum tum Galliarum regem
 misimus.

CAP.

CAP. XV.

Captiuos suos quo tradent modo Barbari, quibúsque caremonijs in ijsdem mactandis & edendis utantur: quibus per occasionem immanissima crudelitatis alia exempla adiecta sunt.

NUNC superest vt dicamus quonam modo captiuu à victoribus excipiantur. Vbi primùm in victorum fines sunt deducti, non modò exquisitissimis alùtur cibis, sed etiam vxores viris dantur, (non autem viri scëminis) Immodò non dubitabit is qui captiuu apud se habet, filiam suam aut sororem in vxorem illi dare, quæ viro diligentissimè ministrabit. Cæterum cum mactationis tempus non sit præfixum, sed modò citiùs, modò tardiùs expédiantur prout fuerint vtilis, viri quidè aucupio, venationi, & piscatui: scëminæ verò hortis colendis, aut ostreis colligendis: omnes tandem suum more saginatos mactant, vorantque his ritibus.

Captiuu quo
modo exci-
pantur ab
hostibus.

Primùm finitimis omnibus res denuntia-
tur, tum virorum, scëminarum, puerorum fit
concurfus ad locum vbi est futura mactatio.
Ibi matutinum tempus potando transigunt.
Inter quos captiuus ille, quem non latet eam
in se cudi fabam, plumis ornatus, non modò

Ad captiuu
mactatione
conueniens.

337
Captivus vin-
ctus per vicū
circumduci-
tur.

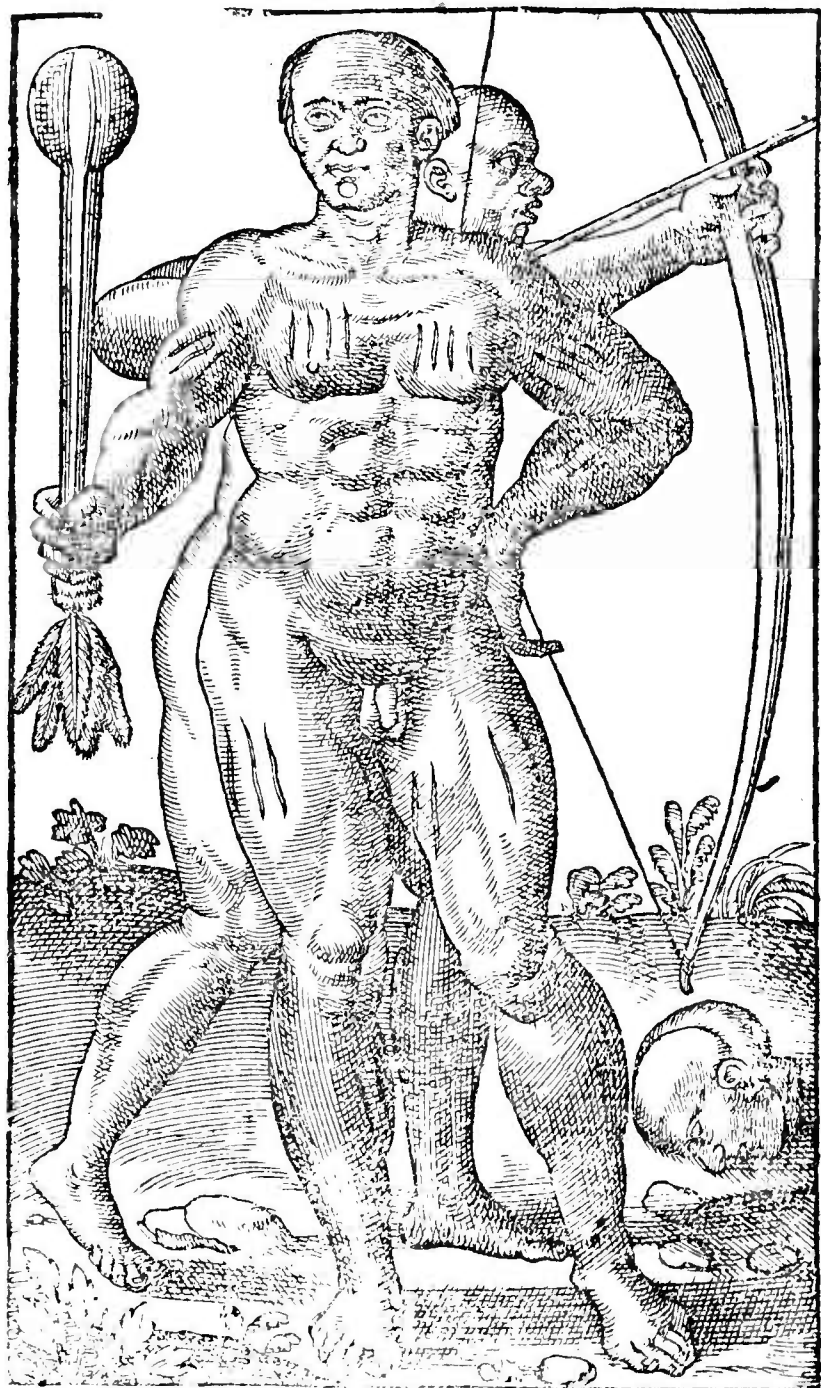
mortem non horret: quin immò saltando, bibendo, ridendo reliquos superat. At postquā per sex aut septem horas ynā cum ceteris per-
bacchatus fuerit, duo trēsue ex robustissimis eam arreptum funibus xylinis, aut ex arboris illius cortice (quam *Tuire* vocant, quæque tiliæ est persimilis), medium, minimè renuente[m] quamvis vtróque sit brachio soluto, cōstringūt: p[er]que pagum quasi in triumphum deducunt. At verò, num putas propterea eum caput dimittere vt solent hīc fontes? Minimè verò id quidem. Quin contrā incredibili audacia res suas gestas apud eos à quibus constrictus detinetur enumerat, his verbis. Ego, ego ipse fortissimus, sic vestros olim cognatos vixi, tum se laudibus magis ac magis euehens, modo in hanc, modò in illam conuersus partem, alium quidem ita compellat. Heus tu, patrem tuum ego voravi, alium verò ô bone, fratres tuos mactavi & *Boucanani*. Tot denique viros, scæminas, puerulosque, ex vobis *Tououpinambaultis* bello à me captos deuoravi vt numerum assequi non possim. Cæterum ne ignorete populares meos *Margaiates* tot in posterum mactaturos esse quot è vobis intercipere poterunt: atque ita mortem vlciscantur meam.

Tandem, postquam omnium oculis satis superque fuit expositus, duo illi lictores à quibus constrictus tenetur, circiter trēs vlnas ab eo recedunt, funē tamen pari longitudine firmissimè vterque contrahit: adeo vt captivus

tius gradū præcisè sistere cogatur, progredi autem aut regredi minimè possit. Vinculo lapides aut testæ confractæ adferuntur. Tum lictores parmis ex tergo *Tapironsson* (cuius antè memini,) sese obtegūt, captiuūmq; his compellant verbis. Mortem tuam ante obitum vlciscere: Ille confestim lapides in eos summo impetu cōtorquet qui se circumstāt quorum numerus plerumque ad quatuor milia accedit. Ex his minimè est quærendum quàm multi vulnerentur. Equidem in vico quodā quem *Sarigoy* appellāt vidi captiuum eiusmodi tanto impetu lapide mulieris crus pertigisse, vt cōfractum illud esse crederem. Porro lapidibus, accesspitibus, quos potuit colligere absumptis, prodit is qui mactationi se accingit, quique per totum diem latuerat, clauam ligneam plumis decoram manibus gerens, pileo quoque ac cæteris ornamentis plumeis ornatus: atque ad captiuum accedit, eūmq; his compellat verbis. Annon ex *Margaiatū* es gente nobis infensissima? Annon tu ipse ex nostris amicis & cognatis cōplures mactasti, ac deuorasti? Cui captiuus, animo quàm antea longè præsentiore, sua sic respondet lingua, (*Margaiates* enim à *Tououpinambaultys* sermone non sunt dissoni,) *Pa, che tan tan aionca atoupanè*. hoc est, vtique sum fortissimus, atque ex vestris quàm plurimos mactaui & deuoraui.

Captiuus præcisè reuinctus mortem imminere vlciscitur.

Mactatoris cū captiuo colloquium.

Deinde, quo magis hostes suos vrat, vtraque manu capiti imposita, in hæc erumpit verba: O quàm strenuè in eo me gessi! O quàm gnauiter vestros bello laceffiui, cepique, quos penè innumeros vorauì. aliàque id genus multa subiungit. Maëtator verò addit, Idcirco tu qui in nostra es potestate, mox à me maëtaberis, *Boucanóque* affatus à nobis voraberis. Quid tum? (inquit ille, ne fractiori quidè animo pro sua gète maëtationē subire paratus, ac Regulus ille quondā pro Rep. Romana mortem oppetijt) mei quoque cognati mortem vlciscentur meam. Ad hæc, vt pateat istos mortem (quam tamen mirum in modū reformidant) prorsus cōtemnere, quòd beari se credant publico illo & solenni supplicio: exemplo ré cōfirmabo. Fortè in pago quodam Insulæ maioris quam *Pirani-ion* nuncupant diueri, mulieremque offendi mox isto supplicij genere interituram, ad hanc accedo propiùs, moneo vt se *Toupan* cōmendet (nam ad illius captum sermo erat accommodā dus. *Toupan* verò non Deum, sed tonitru sonat,) atque ad eum prout à me docebatur precēs conciperet. Illa verò nutato capite me deridens respondit, Quid verò mihi es daturus si id quod vis exequar? Tum ego, Miserrima muliercula, mox rerum omnium istarū vsus tibi nullus erit: Itaque de anima tua quā immortalem esse credis (quod faciūt Barbari omnes vt mox sequenti capite dicemus) seriò cogitato. Illa verò rursus me irridens, est

Mira captiui
confidentia
mortem cō-
temnentis.

Barbara mu-
lier mortem
contemnit.

maetata.

Captiuus v-
no icu ma-
etatur.

Barbarorum
proverbium
à Gallis vſur-
patum.

Luētū ſimu-
lat vxor cap-
tiui maetati.

Captiui ca-
dauer nō ſe-
cus ac ne-
frens calida
perfunditur.

Sed vt ad rem redeam, variis diſceptatio-
nibus vltro citroque habitis, nonnunquam
inter colloquendum, maetator qui præſto
adeſt, claua lignea vtraque manu in altum ſu-
blata, orbiculo extremo, captiui caput totis
ferit viribus, adeo vt pauciſſimo ſanguine ef-
fuſo, altero icu non ſit opus. Hinc prouer-
bium illorum, quod iam apud Gallos noſtros
erat in vſu, Confringam tibi caput, pro eo
quod ſolent altercantes milites aduerſario
minitari his verbis, Ego te confodiam.

Captiuo in hunc modum maetato, ſi con-
iugatus erat, (vxores enim nonnunquam illis
dari diximus) vxor illius cadaueri adhærens,
aliquantulum luget, aliquantulum inquam,
nam Crocodilum imitatur, quem ferunt, an-
tequam hominis à ſe necati cadauer deuoret,
lachrymas emittere ſolitum. Non abſimili
modo illa poſtquam lachrymis extortis lu-
ētum ſimulauit, viri ſui carnibus omnium
prima niſi quis anteuertat veſcitur. † His ita
geſtis reliquæ mulieres, præſertim vero anus,
quæ cū ſint humanarum carniū appeten-
tiores, iuniores continuò eos à quibus ca-
ptiui detinentur hortari ſolent vt conſeſſim
morti addicant) aquam feruentem admouen-
tes ad cadauer accedunt, quod adeo fricant,
lauant & calida perfundunt, vt cute ſublata
pari ſit cum nefrendibus aſſandis candore.

Deinde captiui dominus aſſumptis ſecū
quanto

quanto numero visum fuerit fociis, cadauer diuidit, ac tanta celeritate frustatim discerpit, vt lanius apud nos vix reperiatur vllus qui veruecem celerius in frustra secare possit. His Cadauer capitiui incredibili celeritate in frustra secatur. accedit quod prout venatores, hic cerui capti viscera canibus venaticis porrigunt, Barbari consimiliter hostium suorum mactatorum sanguine liberos illinunt suos vt ad ferociam crudelitatemque animos illis addant.

(Hæc porrò immanis crudelitas, apud Barbaros frequentissima, per se est quidem abominanda. Atqui portentosius id esse videtur quod patratum à Iudæis fuisse legimus, (quos tamen humanitate cæteras gentes antecellere par erat, prohibito à Deo sanguinis esu) Illi enim tumultibus concitandis, vt tradunt historiæ, deditissimi, Traiani tēporibus adeo horrendas seditiones excitarunt, eoque crudelitatis & immanitatis processerunt, vt cæsis quadraginta hominum millibus in Ægypto, Cirene, & Cypro, eorum carnibus vesci, sanguinéque vultū oblinire suum sustinuerint. Quin multos à vertice transfixere medios, eorumque pellibus induti immanissimam præ se ferentes rabiem obambulauere. Quæ historia si nō absoluat, saltem extenuet Americanorum crudelitatem.) Cæterum ex quo Christiani ad eos accessere cum mactatorum corpora, tum animantia omnia, reliquosque cibos cultris secāt. Antea verò, quantum à senioribus accepi, lapidibus præacutis ad eum usum accommodatis utebantur. Barbarorum pueri cur hostium sanguine illinantur. Iudæorum immanis crudelitas. Lapides cultrorū usum Americanis olim præbebant.

Captiui car-
nes *Bouca-*
no impositæ.

Singula porrò cadaueris frustra, atque adeò ipsa viscera abluta, & expurgata, *Boucano* imponuntur. Hæc tantisper dum coquuntur, anus continuò *Boucano* adhærent, mirum enim in modum carnes humanas appetunt, adipemque à *Boucani* baculis diffluentem excipiunt. Adeo eorum sapit palato vt continuò adolescentes ad capiendos hostes hortentur, qui cibum eiusmodi suppeditent. Digitos quoque suos adipe illo conspersos lingentes, conclamant suum *Yguaton* quod sonat, bonus est. Habes, Lector, quantum obseruando assequi potui, qua ratione Barbari Americani captiuos suos affant, more nimirum penitus nobis ignoto, nimirum *Boucanando*.

Barbaræ
anus adipem
diffluentem
lingunt.

At verò quoniam cap. 10. de *Tapirousson* agens, *Boucani* formam fuscè descripsi, ne tautologia laborare videar, ad locum illum Lectores remitto. Intereà verò eorū error à me refutabitur qui suis chartis Barbaros nostros carnem humanam verubus perinde ac nos armos veruecinos affantes depinxerunt, duos etiam prægrādibus cultris ferreis carnes dissectas ad speciem suspensas exponere sunt commenti, prout hîc bubula venalis exponitur. Sed ista tam vera, quàm ea quæ fabulose de Panurgo Rabelesius refert, quòd lardo transfixus & semiaffatus tandem euaserit, arguunt chartarum illarū authores crassissimæ ignorantia. Hæc vt confirmem, addo. Brasilienses nō modò à nobis differre affandi mo-
do

Chartarum
Cosmogra-
phicarum
error.

do, sed etiam nostrum morē illis planè fuisse incognitū tum etiam cū apud illos degēbamus. Etenim ego & sodalis quidā meus in vico quodam Indicam Gallinā cum non nullis aliis volatilibus veru ligneo impositis nostro more ad ignem versantes assabamus. Barbari nostrum assādi morē, ludibrio habent. Quod factum Barbari in ludibria vertebant, nec prius adducti sunt vt crederent carnes quæ continuò agitentur percoqui posse, quā ipsi periculum fecere. Ergo (vt vnde digressus sum eò redeam) vnus aut plurium captiuorum carnibus (duos siquidem aut tres nonnunquam vno die mactant) in eum modum assatis, turba illa vniuersa quæ mactationi interfuit *Boucano* circumit exultans, Barbari singuli captiuum carniū frustum arripiunt. membræque hostiū torrentia toruis intuetur oculis, deinde quantūvis multi particulā singuli arripiunt: non tamen cibi causa, (quod suspicari non immeritò quis posset) isthæc perpetrant: quamvis enim sine controuersia carnes humanas sapore cōmendent, vltionis tamen potiùs iis edendis quā victus rationem habent: anus excipio carniū illarum, vt dixi, auidissimas. Huc verò tendūt, vt mortuos ad ossa vsque corrodes superstitibus metum incutiant. Quippe, quò animos suos truculentissimos & sæuissimos expleant, nulla est cadauerum illorum particula, ab extremis articulis ad nasum vsque aures & verticem (quæ excepto cerebro) ab illis non exedatur. Ptolemæi itaque Lathuri Regis Ægypti barbaries eò fuit immanior, quòd licet

humaniore est disciplina excultus, ad tãtam sit delapsus crudelitatem, vt cæsis xxx. Iudeorum millibus captiuos cęforũ carnibus vesci adegerit. Cæterum *Tououpinambaulij* nostri

Caluarũ acerui à Barbaris cur asseruentur.

in singulis pagis acervatim mactatorum caluarias diligenter asseruant, (prout apud nos in cœmiteriis solēt) Gallis verò ad eos commentibus fusissimè rerum suarum gestarum præconium persequuntur, acervũque illos quasi trophæa quædam, fortitudinisque suæ monumenta ostentant. Præterea grandiora crurum & brachiorum ossa non negligeret recondunt, fistulis (vti dictum est) conficiendis: dentes quoque auulsos filo traijiunt, & circa collum obuolutos gestant. Gen. Ind.

Lib. 2. cap. 71.

Hist. scriptor de Insulæ *Zamban* malis agens, refert eos hostiũ ab se mactatorum capita ædiũ sacrarũ valuis affigere solitos: dentesq; collo appēsos ad ostentationē gestare.

Mactatores verò isti summo illud tribuũt decori, patrato enim egregio illo facinore, secedunt, pectũsque, brachia, crura, suras & reliquas corporis partes incidunt, incisurásque vt perpetuo cuti inhæreát vnguento nescio quo illinunt, atróque puluere inspergunt, quem nulla temporis diuturnitas delere potest. Creduntur autem eo plures mactasse hostes quo pluribus scatent incisuris, ac proinde fortissimi censentur. Quæ vt facilius à quibusvis percipiantur sequenti pictura expressimus, Alterum quoque Barbarum sagittam arcu iaculantem adiunximus.

Hæc pictura superiori pag. 126 collocanda erat, quæ verò ea
pag. habetur in istius loco hic debuit poni.

Horrenda
crudelitas.

Neuftrij in-
terpretes vi-
tam atheorū
more transi-
gunt.

Denique vt tandem horrendæ isti tragœdiæ finem imponamus, si fortè contingat vt mulieres quæ captiuis nupserant grauidæ ex illis sint factæ, Barbari (dictū horrendum, visu verò maximè stupendum) liberos nonnunquā recens natos, rarò paulò adultiores vorant, hanc autem causantur rationem, pueros illos ex hostium semine progenitos esse. Barbari verò hostes suos quibuscum continenter bellum gerunt funditus aboleri non modò percipiunt (eandem enim crudelitatem *Margaiates* in *Tououpinambaultios* exercent) sed etiam mira perfundūtur voluptate si videant hospites suos eodem esse animo. Etenim carnes humanas nobis ab illis appositas quoties reiiciebamus, (quod à me & plerisque ex nostris semper est factum, neque enim per Dei gratiam adeò immanes vnquam fuimus vt eas vel attingere religio nobis non esset) nos non satis fideles sibi censebant. At meo maximo dolore referre cogor, Neuftrios quosdam interpretes, qui apud Barbaros nouennium exegerant, sese vt ad illorum mores accommodarent vitam atheorum more transigentes, non modò crebris scortationibus sese cum Barbaris fœminis inquinabant, adeo vt vnus ex illis trimulum puerulum ex vago illo concubitu sustulerat: sed etiam exuto omni humanitatis sensu, Barbarosque immanitate superantes, à se permultos *Margaiates* & mactatos & deuoratos fuisse gloriabatur. Porro vt quæ sit *Tououpinambaultiorum* in ho-

hostes suos crudelitas pergā describere; contigit eo tempore quo apud illos degebamus, vt de vico quodam in maiori insula sito cogitarint. Pagus hic à quibusdam *Margaiatibus* incolebatur qui tamen *Tououpinambaultiorū* ingruente cum *Margaiatibus* bello *Tououpinambaultijs* in deditionem venerant, perque totos viginti annos pacificè apud illos egerant. At tandem inter *caouinandum* sese mutuò incitantes & animos addentes, pagi illius incolas vniuersos internecioni deuouēt. Decretum exequi non cunctantur, noctu inopinantes intercipiunt & semisopitos opprimunt, adeò vt non sine commiseratione clamores & eiulatus audirentur. Galli re audita circa mediam noctem eò properant armati, pagus enim à castello nostro non longius X passuū millibus aberat. verum antequàm eò aduenissent, Barbari rabie & præda incitati obuios quosque trucidarant, casusque velatentes extruderent incenderant, adeò vt perpaucos superstites nostri inuenerint. Quinimò ex nostris nonnulli asseuerabant se non modò adultos frustatim concisos, sed etiam infantulos lactantes integros *Boucano* impositos vidisse. Ex adultioribus tamen aliquot mari sese commisere, & noctis tenebris obsecundantibus natantes euasere, inque nostrum Castellum se recepere. Quod vbi rescuerunt Barbari non æquo tulerunt animo: immò suos hostes à nobis detineri iussitantes conquerebantur. Tandem verò mer-

Pagus à Barbaris vastatus.

Barbaries horrendæ.

cibus quibusdam à nobis placati fuere, clientes verò nostros, Villagagnoni mancipia reliquere.

Interiectis aliquot diebus, ego cum quibusdam aliis Gallis in pago ab indigenis *Pirani-ion* nominato, in insula illa maiore animi gratia exspatiabamur, inopinantes captivum iuvenē, forma & statura non mediocri, in cōpedibus ferreis quas Barbari à Christianis acceperant, detentum offendimus. Is lingua Lusitana nos compellat, (duo ex nostris ob Hispanici sermonis peritiā eius verba capiebant) significat se in Lusitania fuisse, Christianum esse, Baptismo initiatum, Antonio sibi nomen. Præterea, quamvis natione

Margaias in Lusitania baptisatus captivus.

Margaias esset, quod frequenti cum Lusitanis commercio ferinum ingenium ex parte exuerat, innuit se vehementer optare, si quid ratione fieri posset, ab hostium manibus evadere. Tū nos, præterquàm quod nostrarū erat partium quotquot dabatur è Barbarorū faucibus eripere, auditis vocibus Christiani & Antonij longè vehementiùs commoti sumus, & miseratione ducti. Atque ita è nobis vnus, qui linguam Hispanicam callebat, quique fabrilem exercebat artem, recepit se postridiè eius dñei limam ad compedes dissecandas allaturum: monuitque vt simulac solutus esset, (nam à nemine observabatur) in dumentis ad maris littus sese abderet, tantisper dum
Barba-

Barbaros colloquio occuparemus : nos scapha exceptum, in Castellum nostrum transducturos: quò si perduceretur, minimo negotio cum Barbaris de sua redemptione transigi posse.

His non parùm recreatus gratias egit, sequæ singula exactè exequunturum spondet. At Barbari licet sermones vltro citroque habitos non cepissent, non nihil tamen suspicâtes, simulac è pago egressi sumus vicinitate demum, idque tumultuariè coacta, miserum Antonium mactant. Nos postridie limam afferentes, per speciem farinæ aliorumque cibiorum quærendorum pagum illum repetimus: atque à Barbaris quærimus ubinam captiuus ille, quem pridie videramus. Illi nos in casam proximam deducunt, carniùmque Antonij frustra *Boucano* imposita ostendunt. Deinde nos abs se elusos fuisse suspicâtes per ludibrium caput ostētabant, nōsque cachinnis excipiebant.

Non multò pòst duos quoque Lusitanos Barbari nostri cepere: quos ex improviso in Tuguriolo luteo, in mediis syluis constructo, non procul ab Castello suo quod *Morpion* vocant, adorti fuerant. Lusitani quidem totius dici spatio Barbarorum impetum sustinuerant, ac tandem cum eos tela cæteræque munitiones deficerent strictis maioribus gladiis, quos nos ambarum manuum dicimus, in Bar-

Lusitani duo à Barbaris capti, & deuorati.

in Barbaros irruunt, ac complures cædunt; multos quoque vulnerant. Barbari contrà pertinaciter obfistūt, singulis potiùs occumbendum ducunt, quàm victoria non parta pedem referre. Itaque tãdem Lusitanos captos abducunt è quorum spoliis ipse vestes bubalinas à Barbaro emi. Vnus quoque ex interpretibus argenteam lancem emit, quam Barbari cum multa alia supellectile in illo tuguriolo erant deprædati, quàmque, pretij ignari, cum duobus cultellis permutarunt. Porrò Barbari in suos pagos reuersi Lusitanis per ludibrium barbam conuellunt, dolorisque impatientes derident, hisque verbis increpāt. Quid? vósne qui nuper impetum nostrum tã fortiter sustinuisistis, nunc cum mors erat fortiter obeunda muliebri esse animo? Ac tandem more solito eos immaniter mactant deuorantque.

Exempla quidem permulta de Barbarorū crudelitate præter ista à me possent afferri, nisi quæ attulimus ad horrorem cuilibet incutendum sufficere existimarem. Verum enimuerò vt ij qui hæc tam horrenda passim apud Barbaros v̄surpata legent, norint permulta quoque non minùs detestanda alibi geri, præter eam quam commemorauimus Iudæorum crudelitatem qui Traiani temporibus quadraginta hominum millibus cæsis non modò eorum carnes deuorarunt, sed etiam sanguine vultum obliuerunt, pellésque induerunt: Præter etiam horrendum Ptolomæi

mei Lathuri Regis Ægypti facinus qui triginta Iudeorum millibus cæsis, captiuos occisorum carnibus vesci vi adegit, alia quoque exempla in medium afferam. Chalcondilus historia de Imperij Græci lapsu & Turcici incremento, (quod verè tragicum dixeris) scribit Turacatum vnum ex Amurati II. Legatis, Albanorum copiis instructa acie deuictis, fufisque captiuos 80. immaniter trucidasse, quorum capita truncata, in pyramidis formam coaceruari iussit, quasi partem victoriæ insigne trophæum. Amuratus verò vltra istmi angustias transducto exercitu, trecentos milites qui noctis tenebris obsecundantibus in proximum montem confugerat, intercludit. Illi cōmeatus inopia in deditionem venerūt honestas expectantes conditiones, At Amuratus omnes in vnum locum conuenire mandat, ac coram se iugulandos curat. Idem Amuratus, cuius nondum erat sæuitia expleta, ex omni captiuorum copia sexcentos adolescentes forma præstantes, sua emit pecunia: quos deinde patris Manibus immolat quasi peccatorum expiatio in tanta sanguinis humani profusione esset posita. Sed isthæc ludiiocique dicantur præ sceleratissimi Mechmeti XII. Turcarum Imperatoris crudelitate, qui non modò Imperij administrationis Amurato successor fuit, sed maximè in immanitatis genere, immo quem in hac parte magno superauit interuallo. Vt enim omittam florentissimæ simul ac celeberrimæ vr-

Lib. 5. c. 5.

Trophæum
ex capitibus
humanis.

Lib. 7. c. 4.

Immanitatem
Amuratus
immanitate
cumulat.

Lib. 8. c. 6.

Cōstantino-
pol expugna-
tio, regnante
Mechmeto
12. Tur. Imp.
ad 56. Cal. II.

bis Constantinopolcos expugnationem quę ipso regnante Anno salutis 1453. Ad V. Cal. Iunias contigit, qua sanguine omnia, horrore, morte, fugientibus & persequentibus, victoribus & victis repleta erant: Adeo vt cæforum & eorum qui præ ingenti irruentium multitudine suffocati erant cumulus portarum fornices superaret: Peculiaria quædam de monstri illius crudelitate posteris mādāta recēsebo. Viginti Albanos milites, qui Thracia, quam ipse expugnarat, relicta, in oppidulum quoddam Phiasæ, Rupellam nomine, sese receperant, rotario supplicio brachiis cruribusque conquassatis semiuivos in summo cruciatu languentes desperabundos reliquit. Insuper immanissimo illi monstro non satis erat quoscumque in oppidis aut castellis offendeat ferro cedere, prout Leontarij contigit, vbi ne vnus quidem superstes est relictus, adeo vt sex mille hominum cadauera, præter ingentem equorum & pecorum copiam, illic fuerint numerata: Sed inaudito hoc supplicij genere complures insuper affecit. Ac inace peracuto singulos homines in duas partes vno ictu circa transversum septū diuidi iubebat, artificio barbariem omnem superante: bis enim singuli mortis persentiebant dolores. Vtraque pars per aliquod tempus præ summo quo opprimebatur cruciatu huc & illuc non sine gellibus horrendis sese volutabat. Trecenti milites in oppido Mitylene anno 1459. quo capta est vrbs illa, hoc imma-

Lib. 9. cap. 1.

Mechmeti
in ipsa bruta
animātia cru-
delitas.

Monstrosa
crudelitas.
Lib 9. cap 7.
& Lib. 10.
cap. 12.

immanissimo supplicij genere sunt affecti. Quingenti quoque alij ab Omare Bassiano Constantinopolim missi, quos in oppidulo à se expugnato ceperat eadem occubuerunt morte. Horum Cadauera postquã aliquandiu in area in qua laniati fuerant neglecta iace-
rũt, bos horrẽdè mugiẽs ad ea accedit, vnãm- De boue quĩ herum mor-
tum agnos-
cit mira hi-
storia.
que cadaueris partẽ cornu attollit, aliõq; loci cõportat, tum alterã petit priõrique adiũgit. Quæ res cùm à multis perspecta fuisset breui ad Mechmetum perfertur: Ille mirum in modum anxius, cadauer illud disiungi, partẽsque seorsim ad pristinum locum comportari iubet. Bos insequitur repetitis mugitibus, cadauer verò illud, inter cætera agnoscit, denuõque cornibus sublatum aliò asportat. Mechmetus hoc portento vehementer commotus (ac meritò quidem) è vestigio, cadauera sepeliri iubet, bouẽ verò ad sua pecuaria deducendum, ac per reliquũ vitæ tẽpus alendũ curat. Tradunt nonnulli cadauer illud à boue canibus Turcis clementiore asportatum Veneti cuiusdam corpus fuisse: alij Illyrico tribuunt. Atqui vt vt sit (inquit Chalcondylus) hoc ostento multum fœlicitatis genti à qua ille oriundus erat, portendebatur.

Vladi verò sãuitia humanis auribus tinnitum longè grauiorem ciebit, idcirco de ea referre vltimo loco visum est. Vlando attributa Moldauia Mechmeti liberalitate in gratiam fratris cuiusdam Vlandi quo sceleratus Vladi imma-
nitas horren-
da & cætero-
rum omniũ
atrocitatem
superans.

Libro 3. cap.
12. 13. & 16.

Mechmetus ad nefarias libidines abutebatur, hoc primo veluti auspicio prouinciam illā administrare cœpit. Potentissimos quosque Moldauienses, ac primariæ autoritatis viros, à quibus propter authoritatem & gratiam, ne defectionem molirentur sibi metuebat, corripit, eosque non contentus est vulgari aliquo supplicio è medio tollere, sed viuos omnes palis transfixos summo cum cruciatu extinxit. Immo eorum familias ne vxoribus quidem & infantibus exceptis, eodem furore sustulit. Adeo vt breui temporis spatio triginta & eo amplius hominum millia ab eo trucidata fuisse à multis confirmetur. Mortuorum porrò bona & honores satellitibus suis est largitus. Mechmetus certior factus Vladū de defectione & rebellionem in se cogitare, quendam suum à secretis Catabolmum nomine, natione Græcum per speciem amicitiae ad eum mittit, eo cōsilio vt Vladum ad se blādis verbis pertraheret. Eodem quoque tempore Mechmetus ad Chamum quendam cui Valaquiam prouinciam clām demādarat, litteras dat, mandātque vt quacumque ratione vi, doloue Vladum corripere: eo nihil gratius sibi accidere posse significat. Hi duo communicatis consiliis Vladum intercipere conantur, Vladus verò nullo modo perturbatus confirmatis militum suorum animis, reliquis omnibus in fugam versis Chamum & Catabolmum cum quibusdam aliis viuos capit. Quos cruribus & brachiis abscissis

sis palis viuos affixit. Chamo verò, prout eius postulabat dignitas eminētiorem tribuit locum. Quod ab eo hoc consilio factum est, vt subditis suis terrorem incuteret, ac ne tale quid in posterum auderent nisi idem supplicium subire vellent, ansam præriperet. Preterea exercitum ingentem summa celeritate conscripsit, Danubiũque flumen transiit, atque in Mechmeti ditionem quam flumen illud alluit, magno irrũit impetu, eamque est populatus, pagos incendit, scēminas ipsas, immò infantes, in cunis vagientes ferro cecidit. Quacũque verò iter faceret immanissimè sæuiebat, & vastitatis vbique notas inurebat. Quibus ad Mechmetum perlatis, maximè vero nuntio de Legatorum morte crudelissima, ac in primis de Chamo tam atroci supplicio affecto, qui præcipua in aula ministeria olim gesserat, Mechmetum non parum commouerunt. At longè molestius illi fuisset tantam iniuriam ab infimæ sortis homine sibi illatam inultam relinquere. Itaque cum instructissimo exercitu valaquiam ingressus, & Legatorum suorum cadauera palis adhuc affixa conspicatus, nouo quasi dolore, & nouo furore fuit percitus. Cadaueribus autem illis auulsis & sepultis, tria passuum millia est progressus, ac in Ianienam illam incidit ab Vladio in subditos patratã, quæ res horrorē conspicantibus mouebat. Erat enim locus a-

horrendum
visu specta-
culum.

hquantulum editus, & in omnes partes aper-
tus, duo passuum millia in longitudinem ob-

tinebat, latitudo mille occupabat: Innumeris rotis, palis, crucibus, furcis, cadaueribus onustus ceu sylua quædam confitus erat. Ex cadauerum facie perhorrida, cruciatus quos ante obitum pertulissent cõijcere facile erat. Laniatorum numerus ad millia viginti facinoris atrocitatem augebat. In his erant infantuli maternis adhærentes vberibus, lactantes enim suffocati fuerant. Inauspicatæ præterea aues, aerem seu nubes atra condensabāt, ac in corporum humanorum concauo vnde iam antè viscera extraxerant, nidos struebant. Quibus conspectis Mechmetus, ingenio aliqui barbaro & crudelissimo, apud se cogitans vnus homunculi, & quidem abiectissimæ conditionis, atrocitatem ac immanitatem crudelissima quæque facinora ab se patrata longo interuallo superasse, modò obmutescibat, modò misericordia quadam ducebatur, atque apud se mussitabat, mirum nō esse quod sceleratus ille subditis suis adeo formidolosus esset, quandoquidem tale facinus patrare sustinuisset: Ideoque difficillimum esse statuebat hominem ab sua ditione depellere, qui & imperio suo & subditorum obsequio tam insigniter vteretur. Mox verò collecto animo, neminem esse qui carnificem illum non contemneret arbitratur. Quinimmo Turcæ ipsi tam horrendo καὶ μὲν πρὶν conspecto, Vladum adeò atrocis facinoris auctorem diris deuoueabant. At Vladus omnibus illis neglectis, Mechmeti exercitui continuò instat-

instabat, eúmque modò in alis, modo in nouissimo agmine laceſſebat, atque ita non paucos ſingulis diebus perimebat, damnúmque non minus equitibus ac Arapibus afferebat. Tamen (ne vltteriùs in his recensendis progrediar) ille ſuo tandem periculo eſt edoctus ſæuitiam illam qua in ſubditos uſus erat, dum res ſuas egregiè ſtabilire volebat, multò plus detrimenti quàm commodi ſibi attuliſſe. Nā paulatim ſuis à ſe deficientibus Mechmeto prouinciā cedere, atque in Hungariam profugere coactus eſt. Eò ubi appulit, ob ſcelera quæ mille ſuppliciis expiari non potuiſſent in vincula coniectus fuit. Quatuor hæc monſtra coniuganda & quaſi concathenāda duxi, vtpote quæ infernali remigio ſint aptiſſima, Turacanium videlicet, cuius (quantumuis flagitioliſſimi) nequitia penè nulla videatur ſi cum Amurato conferatur: Quem rursus crudelitate & ſæuitia ſuperauit Mechmetus: Omnes verò ſcleratiffimus & immaniſſimus Vladus magno poſt reliquit interuallo. At verò (inquies) Turcæ iſti fuerunt, inhumaniſſimi, quos merito Braſilienſibus *αἰθρωποφάγοις* immaniores dixeris.

Quare vt paulò attentius ad ea quæ apud nos geruntur animum aduertamus, quæro in primis quid à ſœneratoribus & rapacibus auaris præſtetur? qui ſanguinē & medullas tot viduis, tot orphanis exungunt, ac proinde viuos deuorant, quos ſemel ingulaſſe ſatiùs eſſet quàm languentes diutiùs detinere? Annò

Fœneratores
barbaris
Americis
immaniores

Mich. 33.

feritate & crudelitate Barbaros Americanos superât? Atque hinc fit vt exclamet Prophe-
ta. Quod comedunt, caro est populi mei, & cutem eorum ab eis nudant, ac ossa eorum diffringunt: diuiduntque vt quod est in olla, & velut carnem quæ est in lebere. Iam verò si de carniū humanarum esu ferino prorsus & tygrino, quot quæso, hîc apud nos reperti sūt, cum in Italia, tam in aliis regionibus, ex iis qui Christianum præ se ferunt nomen, qui eò immanitatis delapsi sunt, vt sæuitiam suā explere cupientes, cor iecurque inimicorū suorum deuorarint? Penes historias innumeras de rebus istis scriptas fides esto, singula enim persequi si cupiam tempus me deficiat. At ne in aliena inquiram, Quæ lingua, quis calamus immania facinora referat quæ in Gallia nostra sunt patrata? Tædet me certè, tam horrenda commemorare, Gallus enim sum. Funestissimis bellorum civilium temporibus, quibus ab hinc annis xx. iuxta eorum calculum qui diligentius isthæc sunt persecuti, decies quater centena hominum millia interierunt, inter quos quadraginta reperiuntur nobilissimorum virorum millia, qui vniuerso terrarum orbi, deuincendo, vel saltem Græciæ Turcarum Tyrannide tam diu oppressæ in libertatem asserendæ suffecissent. Atque vt aliquid afferam è tot in vulgus emissis ingentibus voluminibus, quibus prouinciârū, locorum, vrbium, homicidarum, atque adeo trucidatorum ipsorum nomina eduntur, quæ
con-

consultò à me omittuntur , ne ea quæ iam consensuisse videntur recrudescant : Nobilis cuiusdam viri reformatam religionem profitentis viscera auulsa fuere, ac primò per totam vrbein circumducta deinde in vrbis fossas ad Ilerquilinum coniecta sunt. Cor autem, & iecur, baculis affixa, instar trophæi verè Diabolici circumgestata fuere. Quin eo usque perrupit scelesti cuiusdam rabies, vt iecinoris illius particulam cani obiecerit, canis verò homine longè humanior attingere recusauit : tum immanis herus canem nō sine blasphemis vocibus hoc sermone insequēbatur, Nunquid tu quoque es Lutheranus? Alibi vir quidam insignis & de literis optimè meritis, ventre, vultūque humo pertingente, in publicam vrbis plateam pertractus, primò semiustulatus in mare deiicitur, tum extractus canibus lacerāndus obijcitur. Mechmeti immanitatem superiùs meritò sumus detestati, qui vno Acinacis ictu medios homines dissecabat, duabúsque veluti mortibus mulctabat: At si istum de quo agimus dispiciamus quater eum necatum fuisse comperiemus, nam vultu ventréque terram euerrete pertractus, quodammodo mactatus fuit, deinde ustulatus, tertio submersus, quartò à canibus dilaniatus. Non multò clementiùs cum alio actum est cuius cerebrum lapidibus comminutum fuit, deinde in flammās coniectus est, indèque extractus, muro est appositus vt quibusuis tormentulorum dispo-

Consule hī-
storiam ec-
clesiasticam
Gallicam.
Anno 1580.
excusā lib.
3. pag. 374.

Canis homī-
nibus ipsis
longè hu-
manior.

Lib. 3. pag.
383.

Tomo 2. lib.
7. pag. 356.

dentibus scopus esset. Puerpera quædam die à partu quarto de lecto deturbata & in infimos gradus deiecta fuit. Infantulum verò cui diligentissimè in vlnis posito cauerat, lamij illi crudelissimè ei auellūt, muróque allidūt, vocibúsque blasphemis Lutheranórum progeniem esse extirpandam prædicabant. Cor ex cadauere iacente ab militibus seu potiùs furiis eductum mordebatur: illi verò mutuo sibi illud porrigentes se prælagijssè iam antè dicebāt, Hugonottum à se comestum iri. Mulieri honestissimæ, vestibus penitus nudatæ, vbera in orbem excisa fuere, tum patratis in eam nefandis sceleribus, in proximum flumē deiecta est duabus eius filiabus tam horrendum facinus spectantibus. Itali quidam in religionis odium puerulum viuum in duas difsecant partes, eiúsque iecur deuorāt. Adolescenti cuidam oculi pugione effosi sunt, tū vlmó est ex pedibus suspensus tormentulorúmque glandibus est confossus. Viri quatuor veram religionem profitentes carceribus noctu educti in pontem deducti sunt, vbi primùm vestibus omnibus exuti sunt, tum miserè excarnificati sunt, sicarij enim eos minutim concidentes per ludibrium sese inuicem compellant, nescio an brachium possem amputare, tum crebris ictibus alius brachiū, alius collum, alius caput contundebat, donec semiuuios in subiectum flumen coniecerunt, at humus eorum sanguine infecta horrorem prætereuntibus incutiebat. Carnifices verò

ad

ad eluendam crudelitatis suæ notam humum multa aqua perfundunt. Sed efficere non possunt quin sanguis ille continuò apud Dominum personet, qui cùm sanguinem humanum à brutis effusum reposcere non cunctetur, quid de hominibus est statuendum à quibus adeò iniustè effusus fuerit, quique hac ratione Dei imaginem violare nō dubitarint? Quidam Evangelij minister multis acceptis vulneribus, ambobus oculis effosis, tū fune pedibus alligato, huc & illuc est pertractus ac tandem palo alligatus, in struem lignorum coniectus est, atque ita viuis exultus.

Gen. 9. 5. 6.

585.

Vt autem appareat nullius conditionis homines à tanta barbarie fuisse immunes, Quidam ex summi senatus præsidibus, senex, & venerandus, qui quidem iam pridem Religionis reformatę opinionē habebat, quam tamen (quæ erat illius timiditas) palàm professus nunquam erat, baculis primùm immaniter verberatus, ac penè mactatus est. At sicarij cum satis amplos loculos pro libidine non inuenissent, eū pecunias suas deglutisse prætexentes capite ad pectus vsque in aquam demerso, ex pedibus suspenso, adhucque viuo, ventrem dissecant, visceraque in flumen proiciunt. Cor verò hastæ affigunt, perque urbem circungestant, in hæc erumpentes verba. En vobis cor nefarij illius Hugonottorū Præsidis. Quid plura? Nonquid ex humanis auriculis frictura est confecta? Nobilis quidam adolescens glandibus scopetariis ictus,

595.

596.

pag. 608.

Lib. 8. pag.
728.

717.
Lib. 9 775.
777. 778. &c
823.

260.

785.

795.

815.

nudusque in dumum spinis confitum con-
iectus est, atque ibi ardentissimis ad Deum
precibus animā agit. Prouecta ætate vir pu-
gionibus confossus & lapidibus obrutus, ca-
nibus obiectus est. Ex permultis cadaueribus
viscera extracta sunt, sicariis exclamantibus
annon quis esset qui Hugonotti viscera eme-
re vellet. Sed, ô rem nefandam & inauditam!
annon pueruli affati fuere? virique viui terræ
mandati? Quinetiam inuentum est cadauer
multis confectum vulneribus sale aspersis.
Quo nimirum supplicij verè diabolici gene-
re miser ille crudelissimè fuit excruciat.
Præterea ducenti vigintiquinque homines
brachiis adnexo fune colligati fuerunt qua-
terni, & quini, nudi, oculis ad solē positis, at-
que hoc modo ensibus, securibus, & pugio-
nibus confossi fuere, stramine incenso pu-
dendis eorum ambustis. Vir pugione cōfos-
sus cum statim animam non ageret crebris
securis ictibus confestim mactatus fuit. Alius
letali vulnere percussus in lecto decumbe-
bat, huic malè ad aures vsque dissectæ sunt,
tum in ipso cubili iugulatus est.

Sed ne in istis historiis recensendis quæ li-
bris quos ad marginem adnotauimus memo-
riæ proditæ sunt, æquo sim prolixior, præser-
tim quum tabellis iam pridem excusis depi-
ctæ sint, quæ hæc præ se ferunt nomina, La-
nienæ Valsiacæ, Lanienæ Turonenses, La-
nienæ Cadurcorum, aliæque in Gallia nostra
patrata: Quid quæso, dicturi sumus de cruen-

ta illa Tragœdia quæ initium habuit Lutetiæ die 24. Augusti, Anno 1572. qui dies D. Bartholomeo dicitur sacer, atque Gallicis in calendariis meritisimè rubrica est adnotatus? Cuius quidè culpam in eos non relicio, quos authores minimè habuit. Quàmque Rex noster pacis edicto summo suo dolore actam fuisse iure declarauit. Inter cætera innumera, quæ tum per vniuersum regnum crudelissimè sunt admissa, annon cadauerum humanorū adeps, ex Arari flumine (in quod proiecta fuerant plusquam Americana aut Turcica feritate mutilata,) extractorum Lugduni auctione publica venundatus fuit? Nonne iecinora, corda, aliæque humanorum corporum partes ab immanissimis sicariis, quosque inferi ipsi abominantur, deuoratae fuerunt? Nunquid Antissiodori, viri cuiusdam pij, nomine Cor-regis, atrociter excarnificati, cor in frustra concisum venale est à carnificibus expositū, ac deinde ad prunas tostum & deuoratum? Innumera etiamnum sunt in viuīs hominum millia, qui de istis ante nostra tempora inauditis cumulatissimè testabuntur.

Libris quoque (vt iam dictum est,) hac de re scriptis & excusis, posteris mandabuntur. Ac ne plura persequi cogar, (nam horret animus, deūmq; precor vt tanto vulnere remedium adhibeat) sæuitia cum sæuitia; immanitasque cum immanitate comparetur: tresque aptentur tabulæ contiguæ, in quarum

Vide Comment. Gallica. & h. stor. nostri temporis. Gallica immanitas cum Americana, & Turcica comparatur.

prima Barbari Americani depingantur, Clavis suis ligneis captiuos mactantes, fœminæ quoque cadauera, calidâ perfundentes, tum corpora frustatim concisa, brachia etiam, crura, scœmora, capita *Boucano* imposita, inter coquendum horridè contrahantur & deturpentur, ipsi denique Barbari gellu quàm fieri poterit inmanissimo carnes illas vorantes apponantur.

In secunda Turacanus tiara amictus, pyramidem ex humanis capitibus crudeliter obtruncatis construens. Amuratus quoque & Mechmetus Turcarum imperatores adhibeantur: quorum prior, innumeris necatis hominibus eorum sanguine Patris Manibus litet: Posterior rotario afficiat supplicio complures milites, aliôsque in duas partes vno acinacis ictu disseceat, atque ita bis mori cogat. Addatur Vladus, qui subditos palis transfigat, & quidē magno numero, effingantur quoque rotæ & patibula, tanta copia vt syluam efficiant, humanis cadaueribus onusta, infantuli ab matrum vberibus pendeant, vultu quos dolores moriendo persenserint, deformitate indicante: Coruis aliisque inauspicatis auibus circumuolantibus, atque in mediis quorum antè oculos, & viscera deuorant nidos construentibus: Cæterâque ad rem exaggerandam adiiciantur, quæ ex descriptione superiùs allata pictor excogitare poterit.

In tertia, furentes & rabidi Galli, naturæ

turæ leges & Principum suorum edicta violantes, qui veluti Tortores & carnifices immanissimi, homines ex pedibus suspendant, facie ad humum inuersa, ventrem ferro dissecent, viscera eximant, per vicos circumducant, & in fœdissima quolibet sterquilinia conijciât: Qui humana corda & iecinora verubus & longuriis transfixa circumgestent, eaque modò cruda, modò in prunis tosta vorent, immò cani deuoranda porrigant, qui horrore percitus aufugiat, taliæque monstra humanitate superet: Qui semiusta corpora humana, in mare proijciant, rursúmque extrahant, muróque applicent, ac tormenta disploidentibus pro scopo proponant: Qui adipem humanum educant, venalémque instar bubuli seui exponant: Qui quorundam capita lapidibus comminuant, corporaque in flâmas conijciant, ac postea canibus dilanianda proijciant: Qui muliebres mammas circumsecant: Qui puerperas è cubili auellant, puerulósque muris allidant, nonnullos instar nefrendis assent: Qui viris quibusdam oculos pugionibus eruant, quos arbore ex pedibus suspensos tormentulorum glandibus conficiant: Qui de media nocte nudos homines ad pontem quendam sicis dissecent, minutimque concidant, inque subiectum flumen dent præcipites: humo cruore adeo infecta, vt tortores ipsos horrore perculsos notam illam eluere oporteat: Qui Eumenidû furorem longè superantes, auriculas humanas in

ſartagine frigrant, omaſorúmque inſtar comedant: Qui viuos homines ſepeliant: qui minutatim corpora concidant, vulneráque ſale aſpergant, vt grauiori cum dolore coniunctam mortem comminiſcantur: Qui complures ſimul vinctoſ, nudato corpore, ſoli oculis oppoſitis, gladiis, ſecuribus, pugionibus dilanient: quorum pudenda accenſo ſtramine amburant: Qui corpus ſica conſoſſum nec dum exanimatum, ſecuri maſtent: Qui viro, vulnere lethali accepto ac in lecto decumbente, vtramque malam ad aures vſque diſſindant, cúmq; inſtar ouis iugulent.

His, inquam, ita depiſtis, quæ minimè exaggero, ita enim geſta ſunt, immo maiori quàm quæ verbis exprimi poſſit, crudelitate: Quænam trium harum tabularum immanior & viſu magis horrenda eſt iudicanda? Nunquid hæc poſtrema? hæc vtique. Itaque non abs re quidam, cuius nomen me ignorare ſanctè affirmo, poſt Gallicam illam lanienam quam reliquas omnes omnium temporum immanitates longo interuallo ſuperare videbat, verſiculos Gallicos ſcripſit, quos ita expreſſimus.

*Exulta Pharaó, Neróque ſæue,
Herodéſque & Achabe: nam furore
Gallo ſenitia eſt ſepulta veſtra.*

Immo addere poſſumus ſæuitiæ omnia quæ vnquam extiterunt exempla, ſiue apud
Scy-

Scytas, aut Tartaros, siue apud alias nationes, ne excepta quidem immani Triumviratus Romani laniena. Quapropter ne deinceps Barbarorum *αὐθροσύνην* crudelitatem adeò abhorreamus, quandoquidem non minor, immo longè immanior apud nos passim locum habet. Illi enim feritatem in hostes suos tantum exercent: Nos verò, vt constat ex iis quæ relata sunt, cognatorum, vicinorum, propinquorum sanguine manus nostras commaculamus. Itaque monstrosissima quæque vt videamus in Americam vsque non est excurrendum. Verùm hîc forsitan Catholicus quispiam Romanus obijciat, quid? tu inuidiam omnem in nostros deriuas, de vobis autem Religiosum nomen profitentibus, ne verbum quidem. An scelerum immunes, & quasi Angeli in armis fuistis? Ego verò respondeo, quantum obseruando assequi potui, primo quidem ciuili bello ex nostris nō paucos tales extitisse, præsertim si cum vestrarum partium hominibus conferantur: Secundo autem non parum à pristina pietate degenerasse, ac proinde humana æquo plura perpetrasse: Tertio verò in peius ruentes, præsertim ex quo vobis admixti fuerunt, non negarim complures deploratæ spei homines in furias degenerasse. Quibus æquiores ab eo tempore minimè nos præbuimus, ac iis, aduersus quos sese bellum gerere profitebātur, buibus tamen meliores non essent: Quod apparet vel ex ea, quam edidi, historia de fa-

Religiosi
bellorum ci
uiliū in peius
rue re cœpe
runt.

me & obsidione Sancerrana, cui ipse interfui, Anno 1573. nec non ex iis quos in ipso exercitu conscripsi commentariis. Eorum itaque peccata minimè dissimulaui, à quorum partibus stabam in optima causa, quantumvis pessimè acta. Atque ut hoc etiam loco tester quanto cum dolore Galliam à suis alumniis sanguine scædatam conspexerim, facinus narrabo cuius recordatio animū meum sine fremitu nunquam subit, adeo mēti meæ, immanitatis illius imago adhæsit.

Nostri oppidulum quoddam (cuius nomē consultò non edo) obsedēre, oppidani rei militaris imperiti, sese ad defensionem parant, auxilium præsto sibi affuturum rati: itaque tormenta crebrò displodunt, ac nō modò milites quosdam interficiunt, sed etiam ex ducibus nonnullos vulnerant, Item equos præstantissimos. Quæ res nostros non parum exacerbauit. Denique cohortes aliquot ex nostris sub vespertinum crepusculum, Ducum industria deductæ, ac sermone animatæ muris succedunt, scalas admouent, conscendunt, oppido denique quamuis munitissimo, fortiterque ab ciuibus propugnato, adeo ut nō semel nostros mœnia iam occupantes propulsarint, vi potiuntur: obuios quosque ferro transfigunt, immo ne vnum quidem virum superstitem fuisse credo, nisi si qui abditissimis latibulis sese commiserant. Ego tum in vrbe vicina ab nostris occupata eram. Postri-

stridie cum quibusdam aliis ad expugnatum
 illud oppidulum accedo, vt quid ibi conti-
 gisset viderem. Tantam nimirum stragem Funeſtū ſpe-
ſtaculum.
 nactus ſum vt totus cohorrerim: quippe iu-
 gularis plerisque, locoque decliui, vndiqua-
 que sanguinis riuuli deſſuebant. Ego tā atrox
 facinus conſpicatus, quod tamen infectum
 fieri nequibat, Præſectum rogo, liceat cada-
 uera illa terræ mandare, quod lubens conceſ-
 ſit. Ruſticos duos latentes metu conſterna-
 tos magno labore inuenio, eos mortis metu
 eximo: tres ingentes fossas ab iis excauari cu-
 ro: vnam in Sacello, reliquas duas in hortis,
 pro temporis opportunitate commodis, illa
 enim die eò vnde migraram redeundum mi-
 hi erat. Cadauera vndiquaque ſcalis & aſſeri-
 bus imposita ad fossas illas cōportari iubeo. Fœminæ &
pueruli ab
Religioſis
per impru-
dentiā in-
terfecti.
 Inter mortuos ſeptem mulieres repertę ſunt
 tręſque pueruli. Eueſtigio Præſectum adeò,
 rei atrocitatem oſtendo, iuſta Dei iudicia tā-
 tam crudelitatem vltura nobis imminere ex-
 pono. Ille diligenti facta inquisitione, refert
 ea non conſulto ſed per imprudentiam con-
 tigisse, dum noctu milites oppidum ingreſſi
 domos intrant, lucernis que minimè accenſis
 obuios quoſque trucidant, vel in iſſis cubi-
 libus vbi permulti latitabant: veriti ne op-
 pidani inſtauratis viribus noui quidpiā mo-
 lirentur. Ego ad inſtitutum opus reuertor.
 Mortuorum, qui numero erant centum &
 quinquaginta plūs minūs, aceruo iuſto. Fœ-
 minæ viros ſuos & affines ſingulę perquirūt,

Facinus lu-
gendum.

quarum pleræque lugentes & lachrymantes me quem sedulò de sepeliendis illis curam gerere videbāt, rogant liceat sibi linteis suos inuoluere. Id verò per me omnibus quibus ea res erat cordi licuit. Sed (Proh, facinus indignum! atque irati in te Dei certissimum iudicium, miserrima Gallia, apud quam iustis suppliciis minimè profecit, tu enim magis ac magis induruiſti.) mulier quædam suos inter cadauera requirit, virum primò conspicit, vnumque ex natis: tum alterum mox animaduertit: suos deinde fratres duos conspicatur. Hæc iustissimo mœrore ac dolore (si quæ unquam mulier) perculsa, puerulum septem annos natum quem manu tenebat his compellat verbis: Ah mi filiule, quàm verè orphanū te homicidæ isti effecerunt! Patrem tuum, duos fratres, duos etiam auūculos tibi hodie abstulerunt. Quanto tum dolore perculsus fuerim quærendam minimè arbitror. Ac ne quid diffimulē, immo quas pepererint miserrias bella nostra ciuilia commonſtrem (hic enim est scopus meus vt agnito malo, nostro saltem cauti ſiamus periculo) miles quidam è nostris legionibus (noſtrum non dicam) repertus est adeo humanitatis ſenſus expers, vt audita homicidarum voce quam mœſtiſſima illa mulier emiſerat, viris quinque illa cæde amiſſis quibuſcum tam arcto amoris vinculo erat coniuncta, eam conſoſſurus pugioni manum admouerit. Illum ego compeſco, quæróque nunquid me agnoſcat: probè ex-

bè excipit. (nos enim cuilibet satis eramus noti, utpote qui ministerio nostro in ipso exercitu fungeremur.) Tum doceo miserri-
mam illam mulierculam in tanta animi ægri-
tudine ferendam esse: Se nisi ferreus sit, mecum
gemitus illius luctibus adiungere debere, ob
tam immane facinus, quod omnium nostrum
peccatis acceptum erat ferendum: Simulque
miseri illius populi reliquias consternatas
metu consolor, ac periculi, quo nondum li-
beratas se esse credebant, metu eximo. Miles
verò ille seu ebrius, seu potius infano aut
Diabolico furore percitus, gementi illi mu-
lieri denuo minatur. Ego verò qui amicis
verbis erga immanissimum illum nihil pro-
feceram, denuntio, si eam attingat, fore ut no-
strum alter sepeliendorum augeat numerum.
Hoc ego narraui exemplum, ut quanta con-
fusio nostros quoque inuaserit palam faciam.
Nostrum omnium Deus misereatur: Enim-
verò si Gallos ob insignem suam comitatem
& mansuetudinem olim per uniuersum ter-
rarum orbem adeò celebratos inspiciamus:
eos ab auitis moribus usque adeo degenera-
rasse comperiemus, ut crudelitate vincant
non modò ceteras omnes gentes, ut satis de-
monstratum est à nobis, sed & feras ipsas, Leo-
nes, Tigres, ursos, lupos, ipsumque adeo *Ian-*
ou-are Americanum. Deum Opt. Max. rursus
oro ut Gallorum tot sceleribus condonatis,
faxit tandem ut ad sanam mentem redeant.

Miles naturæ
affectu va-
cuus ac Dia-
bolico furo-
re percitus
inter Reli-
giosos.

CAP. XVI.

Quid nomine religionis apud Barbaros Americanos veniat: De erroribus in quos ab impostoribus, quos Caraibes vocant inducuntur: Deque crassissima Dei ignoratione qua apud eos obtinet.

i. de legib.

Toupin. verū
& falsos
Deos ignor-
ant, mundi-
que creatio-
nem.

UAMVIS Ciceronis illud dictum, nullam esse gentem neque tam im-
māsuētā, neque tam ferā quæ
non, etiam si ignoret qualē Deum
habere deceat, habendum sciat, communi om-
nium calculo pro axioma certissimo ha-
beat, tamen quomodo erga *Tououpinam-
baultios* nostros constet, non satis scio. Nam
verum Deum ignorāt. Nullos quoque Deos
falsos siue cœlestes siue terrestres agnoscunt,
nec colunt: ac proinde locum vllum publicū
in quem religionis ergò conueniant non ha-
bent. Contrā quā ab Ethnicis olim, ac etiā-
num ab Idololātris nostri temporis vsurpa-
tur. Nominatim verò ab Indis Perūanā pro-
uinciam incolentibus, quæ cum *Tououpinam-
baultiorum* regione est continens, ab eāque
distat passibus 1000000, qui Soli & Lunæ sa-
crificant. Mundi quoque creationem igno-
rant, dies nominibus non discrimināt, alium
alio non præferunt: hebdomades, menses &
annos non obseruant, Tempora Lunis di-
metiun-

metiuntur : Scripturę , siue sacra illa sit , siue prophana , non modò penitus sunt ignari, Quid de scriptura sentiāt Barbari, sed etiam Characteribus quibus animi sensa notare possint penitus carentes , Quum primò in eas terras venissem , verba & sentētias aliquas vt sermoni eorum assuescerem scribebam, cāsque mox coràm ipsis legebam. Illi pręstigias id esse rati, inuicem his verbis alij alios alloquebantur: Non mirum! istum qui heri ne vnum quidem verbum idiomatis nostri callebat, nunc vi & ope huius chartę, quę illum nostra eloqui docet, ita peritè ea sonare vt à nobis intelligātur? Barbari Hispaniolam Insulam incolentes idem prorsus de hispanis qui primi ad eos accesserunt , iudicabant: Hęc sunt historiographi verba. Indi animaduertētes Hispanos etiam absentes, mutuò inter se colloqui literarum beneficio, credebant vel eos prophetico agi Spiritu, vel literas ipsas loqui. Quo factum est vt Barbari, veriti ne peccata innotescerent sua, ita sese in officio cōtinuerint, vt ab eo tēpore, nec mētiri, nec quicquā Hispanis suffurari ausi fuerint.

Hic si quis hoc argumentum dilatare cupiat latissimus ei pateat campus tum ad scripturę artem laudibus prosequendam, tum ad demonstrandum quanto nos Deus affecerit beneficio, nos, inquam, Europęos, Asiaticos, & Afros, prę Barbaris istis quartā orbis partem incolentibus. Illi enim mentis conceptū nonnisi expressis vocibus exponere possunt, Nos verò scripturę adminiculo, aliorum arcana cognoscimus, nostra verò consilia cum

Scripturę ars
excellentis-
simum Dei
donum.

eis communicamus, qui vel in remotissimis degūt terris. Ac sanè præter bonas artes quas ex libris addiscimus, (quæque Barbaris sunt ignotæ) scripturæ quoque ars inter excellentissima quibus nos Deus cumulavit dona est recensenda.

Minimè autem moror quod Socrates (ut refert Plutarchus) dicebat: Literas quas vulgus putat repertas iuvandæ memoriæ, vchemēter illi officere. Olim enim homines si quid audissent dignum cognitu, nō libris sed animo inscribebant: hac exercitatione confirmata memoria facile tenebant quicquid volebant: & quod quisque sciebat habebat in promptu. Post, reperto literarum usu, dum libris fidūt, non perinde studuerūt animo infigere quod didicerant. Ita factum est, ut neglecto memoriæ cultu, minùs viuida esset rerum cognitio, & pauciora quisque sciret: quandoquidem tantum scimus, quantum memoriā tenemus. Quam ego sententiā, præsertim in Philosopho, ac Græciæ sapiente dignam iudico reprehensione. Nam & Cicero, cæterique docti, post eum, historiam, quæ sine librorum usu commodè contexi non potest, matrem esse temporum affirmarunt. Illud quidem verum est, Patres qui ante Mosis scriptorum omnium primi, tempora vixerūt permulta, & quidem optima, quæ non commentariis, sed menti & memoriæ mandabātur posteris per manus tradebant. At longè tutius illud est factum ex quo obtinuit scriptura.

Ergo, ut ad *Touonpambaultios* nostros

redeamus}, Quoties cū illis colloquebamur, ac mentio de Deo incidebat, dicebamus nos credere in vnum Deum creatorem cœli & terræ, qui vt orbem & quæcunque in eo sunt, condidit, ita omnia pro arbitrio gubernat. Illi vbi hæc audierant, alij alios intuentes, & in hanc vocem (quæ admirationis nota ipsis familiaris est) erumpentes, *Teb!* defixi & stupefacti hærebant. Præterea, quoniam, vt suo dicemus loco, Tonitru fragore vehementer terrentur, (id *Toupan* vocant) si eorum consulescentes ruditati occasionem inde arripemus, eos edocendi, diceremúsque Deum illum esse de quo verba illis faciebamus, qui, vt suam indicaret potentiam, cœlum terramque eo modo concuteret: illi excipiebant Deum illum à quo adeo terrentur esse nequam. Hæc est hominum illorum miserrima conditio. At, quærat fortasse quispiam: fieri ne potest, vt brutorum instar Americani sine religione viuant? Ego verò respondeo, quod iam antè attigi, perparum ab eo abesse, nec credere me gentem vllam in toto terrarum orbe esse quæ ab omni religione sit magis aliena. Attamen vt etiam exponam quantum lucis inter densissimas tenebras quibus obcæcantur perspexerim, Affirmo eos non modò immortalitatem animarum credere: sed pro certo quoque habere, post mortem eorum animas qui virtutem coluerint (virtutem autem illi definiunt suo more, nēpe vltionem sumere de hostibus & quam plurimos mandere) post altissimos montes euo-

Barbari de Deo vero audientes admirabundi defixi manent.

Toupan tonitru.

Psal. 29,

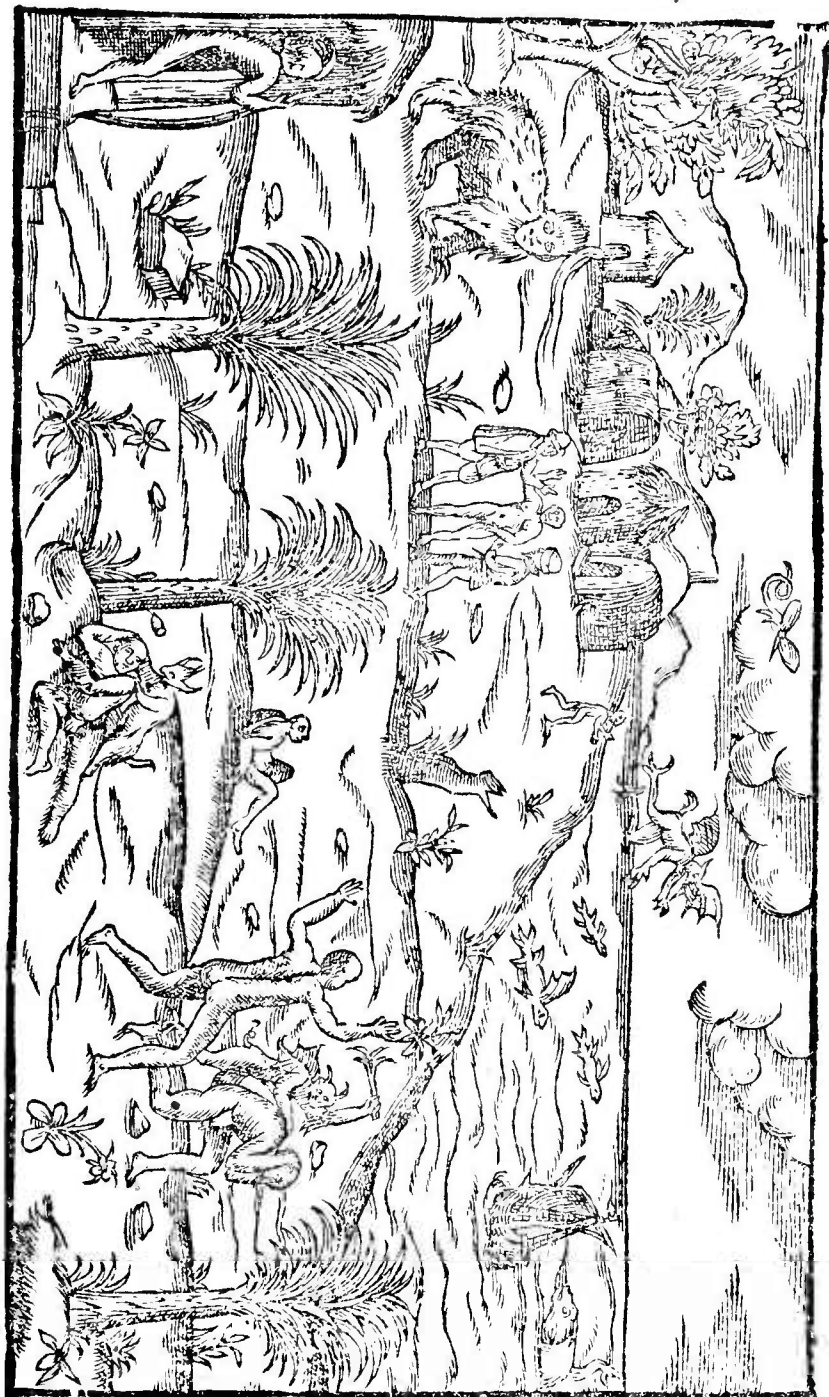
Americani animarum credunt immortalitatē.

lantes, patrum & auorum suorum animis aggregari, ibique in amœnissimis hortis perpetuis deliciis ac tripudiis lætum æuum ageret (Hæc est longa illa Socratis peregrinatio, hi Poetarum Elysijs campi) ignauorum contramanes, qui sine vlla propugnandæ patriæ cura inglorij vixerunt, abripi ab *Aygnan*, (sic illi cacodæmonem vocant) & cum eo sempiternos inter cruciatus viuere.

Ioseph. de
bello Iudæi.
lib. 2. cap. 7.

Constat etiam Essenios Græcorum sententiæ suffragantes, olim credidisse bonas animas carnalibus vinculis releuatas vltra Oceanum degere, (cui furori si fides esset adhibenda, Brachia denotaretur) vbi eis sit reposita perfructio: Illic quippe esse regionē, quæ neque imbris, neque niuibus, neque æstu aggraueetur, sed quam Oceano oriens Zephyrus, & leniter aspirans amœnet: malis autem animabus affirmant (seu pot. uis somniant) procellosa loca & hyberna destinari plena gemitibus exercedarum sine fine pœnarum. Cæterum miserrimi nostri Barbari, in hac etiam vita misere ab Cacodæmone torquentur. (quem alio nomine *Kaagerre* vocant) ipse enim eos nonnunquam vidi etiam nobiscum colloquētes protinus inflat phreneticorum exclamantes! *Hei, hei*, opem ferre nobis, nos enim verberat *Aygnan*. Immodò affirmabāt illi cacodæmonem ab se conspici modò beluæ specie, modò auis, modò etiam portentosa aliqua forma. Quia autem magnopere mirabantur nos ab cacodæmone non infestari.

Aygnan cacodæmon Barbaros vexat.

Itaque dicentibus nobis tormētis illis à Deo illo nos eximi, de quo frequenter illis verba faciebamus, qui Aygnano longè superior esset, ac ne nobis molestiam vllam parerēt obesset, non semel contigit, vt periculo vrgēte, se in Deum credituros pollicerentur, malo autem liberati promissionis erant immemores. At verò vt constet tormenta quibus infestantur ludicra non esse, ipse eos nonnunquā vidi, malum illud recordantes adeo horrore perculsos, vt præ angore sudantes manūque femur plaudentes, his verbis apud nos conquererentur. *Mair Atourassap, Acequeiey Aygnan Atoupaue*. Hoc est mi stulte, mi socie, Cacodæmonem præ reliquis omnibus malis reformido. Si verò quis nostrū contrā hiseū compellabat verbis, *Nacequeiey Aygnan*, hoc est ego verò Cacodæmonē non metuo. Tum illi sortem suam deplorantes, Ah, quam nos felices essemus, si eo, sicuti vos estis ab illo, tuti essemus! Tum nos excipiebamus, credendum igitur esset in eum qui *Aygnan* est potentior. At illi, vt dictum est, quamuis periculo præsentē sese id facturos pollicerentur, mox ad ingenium suum redibant. Antequam progrediar vlteriùs, ad ea quæ de Barbaris animam immortalem esse credētibz, addam, id quod ab Occid. Ind. hist. scriptore est relatū, Barbaros Cusco vrbis accolas non modò animarum immortalitatem, sed etiā (Præter Theologorum axioma Philosophos omnes cæterosque ethnicos ac Barbaros corporum

Peraēses Bar-
bari, corporū
credunt re-
surrectionē.

rum resurrectionem ignorasse, immò negasse) corporum resurrectionem credere. Quæ res hoc exemplo ab illo confirmatur. Indi, inquit, cum animaduernerent Hispanos sepulchra, ut auro, cæterisque pretiosis potirentur, aperientes ossa proicere, ac dispergere rogabant ne ita dispergerentur, ne illud resurrectioni obesset: illi enim (inquit) corporum resurrectionem ut & animæ immortalitatem credunt. Alius quoque author prophanus affirmat gentem Barbaram & ethnicam eò usque processisse ut resurrectionem crederet. Hæc sunt illius verba. Postea Caesar Ariouistum & Germanos deuicit, qui corporis erant insolita proceritate, fortitudine non minori, fortiter enim pugnabant, mortemque contemnebant, se resurrecturos opinantes.

Hist. Gen.
Ind. lib. 4. c.
124.

Vide Appia-
num de bello
Celtico.
co cap. 1.

Hæc ego ideo commemoro ut intelligant omnes, si Athei, quorum plena hæc sunt omnia, id habent cum *Touonpinambaultys* commune, quod sibi persuadent, & quidem portentosiùs quàm illi, nullum esse Deum, ab illis saltem discant Cacodæmones esse, qui in hac etiam vita eos excruciant, qui Deum, eiusque potentiam inficiantur. Si verò obii-
ciant (quod faciunt nonnulli,) Cacodæmones aliud nihil esse quàm prauos hominum affectus, ac proinde stultè Barbaros ea imaginari quæ non sunt: Respondeo: si ea quæ à nobis verissime dicta sunt considerentur,

In Atheos.

nimirum Americanos visibiliter, & realiter à Cacodæmone excruciaci, ex eo patere satis quàm ineptè cruciacus ille humanis tribuatur affectibus. Etenim quàm fieri potest, ut quantumvis sint violèti, homines vsque ad eò afficiant? Ea omitto quæ quotidiana hic edocet experientia, immò etiam, nisi illud esset coràm porcis margaritas prolicere, Dæmoniacos, quorum meminit historia Euāgelica à Christo sanatos huc afferre possim.

Deinde quandoquidem Athei isti indigni sunt penitus, quibus ea proponatur, quæ tã disertè de animæ immortalitate sacræ testantur literæ, Barbaros denuò illis nostros opponam, à quibus, licèt obcæcatissimis, discant animâ hominem præditum esse, quæ non modò nunquàm intreat, sed etiam à corpore seiuncta, vel æternæ destinetur beatitati, vel damnationi sit obnoxia.

Tertiò, ad carnis resurrectionem quod atinet, quoniam canes isti sibi quoque persuadent, corpus semel extinctum nunquam excitatum iri: Indos Peruenfes illis oppono, qui falsa licèt sint imbuti religione, immò non alio quàm naturæ ducantur instinctu, cum nefariis tamen istis in iudicio sunt surrecturi. Verumtamen cum sint Cacodæmonibus ipsis peiores, (uti iam diximus) qui Apostolo teste Deum vnū esse credunt & horrescunt, plus æquo illis à me tribuitur,

buitur, quando Barbaros Americanos illis pro doctoribus propono. Quapropter perditorum illorum mentionem in posterum non faciam, sed eos iam inde ad Inferos relego ubi portentosorum errorum suorum fructus pro meritis percipient.

Ergo ut ad institutum sermonem meum reuertar, nimirum de eo quod religionis nomine apud Barbaros nuncupari potest, si diligenter id quod iam antè attigi perpendatur, eos nimirum quibus alioqui maximè grata esset ab omnibus perturbationibus immunitas, audito tamen tonitru inuitos contremiscere, potentiæ cuiusdā metu, cui resistere nullo modo possint, inde facile est colligere nō solum Ciceronis sententiā à me initio allatā apud eos locum habere, verū etiam metū illum potentiæ Dei, quem agnoscere nolunt, *ἀπαλογία* illos redditurum esse. Ac sanè ex eo quod Apostolus dicit Deum, qui præteritis temporibus finit omnes Gentes suis ipsarum viis incedere, non tamen passum esse se expertem testimonij, bona tribuendo, dando cœlitus pluuias, ac tempora fructibus edēdis apta: patet satis solam hominum malitiam obstare quò minùs ad Creatoris sui notitiam perueniant. Alibi quoque dicitur Dei inuisibilia ex creatione Mundi per- Act. 14. 17.
Rom 1. 20.

Itaque licèt Americani nostri ore Deum non confiteantur, quandoquidem apud sei-

p̃slos conuincũtur aliquam esse diuinitatem: Inde colligo eos nec excusabiles futuros, nec ignorantiaẽ prætexitum meritò captaturos esse. Verũm præt̃er ea, quæ à me dicta sunt de animæ immortalitate, quam ipsi credunt, de tonitru, quem perhorrescunt, & de Cacodæmonibus, à quibus excruciantur: (quæ tria in primis sunt notãda) quartum insuper addam caput, ex quo manifestum erit tenebras densissimas, quibus obruuntur, minimè efficere vt religionis illud semen, (si modo nomen tam augustum rei adeo obscuræ conueniat) in illis non pullulet, aut penitus extinguatur.

*Caribes seu
doprophetæ.*

Igitur vt narrationem ipsam ordiar, in primis tenendum est Prophetas, seu sacerdotes quosdam apud eos esse, quos ipsi *Caribes*, qui viciatim commeantes miseris illis persuadent, se (quod cum Spiritibus commercium habeant) quibuscunque visum fuerit fortitudinem impertiri, qua bello hostes superẽtur, sed etiam sua ope fructus omnes, crassasque illas radices enasci, quas Americanum solum producere diximus. Præt̃erea (quantum à Neustriis interpretibus accepi, qui multos à annos in illis terris vixerant) *Tououpinambaultys* id moris est, vt tertio, vel quarto quoque anno frequentissimi conueniant. Cui conuentui ex inopinato vt mox dicam, ipse interfui. De quo quæ sequuntur referenda habeo. Ego, cum Gallo quodam nomine Iacobo Russo, atque etiam interprete quodam Neu

Neustrio peregrè profecti, in vico quodam diuertimus: postridie illius diei ad iter nos summo manè accingebamus, cùm vndiquaque confluentes accolæ conspiciamus. Vici verò illius incolæ aduenientibus sese adiunxerunt, ac mox sexcentenos in area quadam aggregatos videmus. Nos conuentus illius causam sciscitamus: consistimus: sciscitantes turbam illam in tres diuidi partes videmus. Viri omnes in casam quandam se recipiunt, scæminæ in alteram, pueri quoque in tertiam confugiunt. Ego, qui *Caraibes* aliquot viris permixtos videram, insolitum quid ab illis factum iri suspicans ab comitibus meis efflagito, vt mecum rem totam obseruaturi illic consistent: quod ab illis impetraui. *Caraibes* antequam scæminas & pueros dimitterent summa cautione prohibuerunt ne è casis suis egrederentur, sed diligenter ad cantum attēderent, nobis quoque indicūt vt in ea in qua erant mulieres casa delitesceremus. Nos qui ientaculo intenti eramus, atque eorum quæ acturi erant ignari, murmur quoddam submissum è casa, in quam viri secesserant erumpens exaudimus (casa porrò illa à nostra triginta fermè passibus distabat) mulieres quæ numero erant 200. stantes, aurésque arrigentes in vnum veluti acervum sese glomerant. Viris verò vocem paulatim attollentibus, adeò vt eorum distinctæ voces à nobis exaudirentur hortantium istam interiectionem identidem repetentium,

Barbarorum
modulatio.

Vlulatus ge-
stusque hor-
rendi foemi-
narū Amer.

mox mulieres tremula voce eandem illam
interiectionem recinentes audimus, *He, he,
he, &c.* Vocem verò tantâ animi cōtentione
fustulerunt, idque toto quadrantis horæ spa-
tio, vt nos spectatores in admirationem ra-
puerint. Ac sanè illæ non modo horrendum
vlulabant, sed etiam magno impetu prosilic-
bant, mammâsque suas concutiebant, spu-
mâmq; ore emittebant, immo nonnullæ
(non absimili ab iis modo qui comitali
morbo conflictantur) exanimis procidebant.
Quo fit vt credam Cacodemonem corpus il-
larum inuasisse, easque dæmoniacas repentè
factas fuisse. Præterea perspectis iis, quæ à
Bodino libro cui Dæmonomania nomen
fecit de veneficarum exstasi, quam asserit ve-
nificis omnibus quæ cum Cacodemone ex-
pressum foedus pepigerunt, familiarem esse,
quæque nonnunquam spiritu rapiuntur, cor-
pore sensus omnis experte remanente, quam-
uis etiam & corpore & animo nonnunquam
rapiantur. Adde (inquit ille) quod nusquam
conueniunt quin choreas agant, inter quas
quantum ex veneficarum quarundam con-
fessione elicere potuit, conclamant omnes.
Har, har (quòd optimè cum *He, he*, America-
narum nostrarum conuenit,) *Demon, huc sal-
ta, illuc salta*. Aliæ verò respondent, *Sabbath,
Sabbath*, hoc est festum, seu quietis diem, ma-
nus,

Lib. 3. cap. 3.

Lib. 2. cap. 3.

& lib. 3. cap. 1.

nus, scopasque, quas in manibus habent attollentes, vt certissimum letitię edāt signum, sęque ex animo Dæmoni seruire significant. atque adeò vt adorationem Deo debitā imitentur. Nam in Lege diuina Israelitis præscriptum erat, vt ad Dominum manus attollerent, ac coram ipso sese exhilararent. His inquam perspectis colligo Satanam vtrarumque Dominum esse: easque eodem duci spiritu, nec locorum interuallum obstare quominus pater ille mendaciorum hīc & illic in eos agat, qui sibi iusto Dei iudicio traditi sunt. Pueros consimiliter conclamantes cū audissem (etiam, si iam per semiannum cum Barbaris egeram, ac penē eorum moribus assuefactus eram,) tamen, ne quid dissimulem, nonnihil tum timui, præsertim quum quis rei illius exitus esset futurus ignorarem, tandem quum clamoribus illis finis est impositus, viris aliquantulum silentibus, pueris quoque & fœminis penitus tacentibus, mox viri tam suauiter, tantāque cum harmonia cantare cœperunt vt miro eos videndi tenerer desiderio. Sed cū è casa illa exire vellē, & à mulieribus detinebar, & ab Interprete admonebar, se (qui septem iam annos apud Barbaros exegisset) ad solennia illa accedere nunquam ausum fuisse, denique si accederem non satis prudenter me facturum. Quibus effecit vt periculi metu paulisper hæserim, attamen, quoniam ille probabilem nullam rei illius causam afferebat, fœminis & inter-

Deut. 12. 6. 7.

Americanæ mulieres eodem cum veneficis nostratibus ducuntur spiritu.

prete nonnihil reluctantibus, egressus sum: vetulorum quorundam vici illius incolarum amicitia fretus. Accedens igitur ad eum locum in quo concentum illum audiebam, ego ut commodius quid intus fieret perspicerem,

Quæ sit casa-
rum Americ.
forma.

casæ tectum manu perforavi. Sunt enim oblongæ ac rotundæ in morem pergularum hortensium nostratum, herbisque à summo ad imum contactæ. Inde comites meos digito innuens aduoco, ac tandem in casam illam ingredimur. Barbaros ut vidimus præsentia nostra non commoueri, (quod futurum suspicabatur Interpretes) immò ordines optimè seruire, ac versus suos persequi: in angulum quoddam secessimus, ac otiosè eos contem-

Barbarorum
in orbem
Saltantium
gestus.

plati sumus. Atque ut id exequar quod pollicitus sum superius, descripturum me esse alterum chorearum genus: Hi sunt eorum inter saltandum gestus. In orbem dispositi erant, sibi mutuò adhærentes: manus tamen sic mutuò non apprehendebant proni, corpore nonnihil inclinato, alteram tatum è tibiis, nimirum dextram, succutientes, manu dextera clunibus imposita, sinistra verò pendula, atque hoc habitu & cantilabāt, & tripudiabāt. Tres istiusmodi orbis vniuersa illa multitudo constituebat, in quibus mediis terni erant

Caraibes Ma-
raca conse-
crantes.

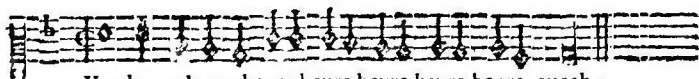
aut quaterni *Caraibes*, pileis, vestibus, atque armillis plumaceis ornati. Eorum singuli vtraque manu *Maraca* gestabant, hoc est crepitaculum illud è fructu struthiocameli-
ouum

Quum magnitudine superante, cuius iam antè facta est mentio, in eum inquiebant vsum, vt ex illis Spiritus loqueretur: atque vt ea ritè consecrarent continuò concutiebant. Hos eo habitu commodissimè conferre possum cum circulatoribus papisticis, qui ementita diuorum Antonij, & Bernardi fercula, aliáque idololatriæ instrumenta circumferentes miseræ plebeculæ imponunt. Porro typo, quem subieçimus & tripudiatorem, & *Caraihem Maraca* quatientem oculis conspiciendum præbemus.

Insuper *Caraibes* illi saltantes modò progrediebantur, modò regrediebantur, nec continuò vt cæteri in eodem loco fixi manebant. Præterea obseruaui eos frequenter cānâ prælonga, cui *Petum* herbam accensam imponebant, huc & illuc sese conuertisse, ac herbæ illius fumum in circumstantes exsuflasse cum his verbis. Accipite omnes Spiritum fortitudinis quo hostes vestros superetis. Id verò ab *Caraibibus* illis sæpius est factitatum. Rithmum istorum celebratio in duas horas producta est: viris illis continuò saltantibus, & cantillantibus. Concentus verò eorum adeò suauis erat, vt inexpertis vix sit credibile quàm optimè symphonia illa quadret, præsertim cum Barbari musicę artis penitus sint ignari. Ac sanè cum initio aliquo fuisse perculsus metu, vt nuper commemorauimus, contrà tunc tanta fui lætitia perfusus, vt non modò extra me raptus fuerim: sed nunc etiam quoties mihi in mentem venit concentus ille & exultat animus, & eo aures continuò personare videntur, præsertim verò rithmi epodiū gratum auribus sonum exhibebat, quod post singulos versus ad hunc modum modulabantur.

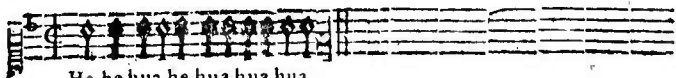
Caraibes
Barbaros ex
sufantes.

Heu heura heura heura heura heura heura heura ouech.

Modulationi illi finem imposituri pede dextero vehementiùs quàm antea humum quatientes singuli quoque sputum emisérunt, at-

que omnes vna voce, eâque rauca, hunc cre-
brò repetitum modulabantur cantum.

He he hua he hua hua hua.

Tum ego qui, quòd eorum linguam non-
dum planè callerem, non pauca eorum quæ
ab illis fuerant dicta non ceperam, Interpre-
tem rogo vt ea mihi explicare velit. Ille mi-
hi significat istos primùm quidem auos vita
functos, qui fortissimi fuerant, luxisse, tandè
verò consolationem ex eo cepisse quòd spe-
rarent futurum vt illos tandem pòst montes
adirent, ac cum illis tripudiarent & hilaria
celebrarent: deinde grauissimè *Ouetacatibus*
(populi sunt non multùm ab eis remoti, qui-
buscum inimicitias perpetuas gerunt, quos
etiam superare nunquam potuerunt.) inter-
minatos esse, ac prædixisse futurum vt breui
caperentur ac deuorarentur, prout ab *Ca-
raibibus* ominatum erat. Insuper nescio quid
cantionibus suis interseruisse de diluuiò a-
quas olim adeò exundasse, vt vniuersam ter-
râ operuerint: atque illa inundatione homi-
nes omnes fuisse extinctos exceptis demùm ma-
ioribus suis, qui præaltas arbores cõscende-
rant. Quod postremum proximè ad sacram
accedit historiam & ab illis aliàs non semel
audiui. Verisimile est autem illos de Diluuiò
quod Noachi temporibus contigit aliquid
audiuisse, ac postea (quæ est hominum in ve-
ritate obscuranda procliuitas, adde quod vt
nuper

Confusa Bar-
barorum opi-
nio de di-
luuiò.

nuper attigi, omni carent scripturæ genere, ac proinde difficile est illis res vetustate obfita ab mendacio factas rectas conseruare) fabulam illam confinxisse, Proauos nimirum suos proceris arboribus conscensis saluti consuluisse.

Sed ad *Caraibes* nostros redeamus. Illi eo die ab Barbaris lautè excepti fuere, nam & cibis exquisitissimis, & largo potu *Caouin* liberaliter fuerunt tractati. Ego quoque cum sociis meis qui inopinato Bacchanalibus illis interfueramus à *Moussacat* nostris, hoc est patribus familiâs, qui victum hospitibus præbent, lautissimè fuimus excepti. Præter ea autem quæ à me dicta sunt diebus illis (quibus hæc solennia tertio quoque anno celebrantur apud *Tououpinambaultos*) exactis, aliquando quoque antequam aduenerint, *Caraibes* illi vicatim circumeunt, plumis præstantissimis in singulis familiis iubent ornari tria quatuorue illa crepitacula quæ *Ma-*
raca nominât: quibus ita ornatis, longiorem
 baculi quo transfiguntur partem humi defigunt, tum cibum potumque eis apponi iubent. Quo fit ut miseri illi ex impostorum illorum persuasione credant fructus illos ex-
 cauatos atque ad illum modum ornatos, cibos absumere. Quare singuli *Moussacat* diligenter eis apponunt non modò farinam cum carnibus & piscibus: verum etiâ *Caouin*. Quinimodò *Maraca* illis in terrâ ita defixis totos dies quindecim summa cum diligentia

Maraca
Apparatus.

Crassa superstitio.

*Crassissi-
mus error.*

ministrant. Denique miseri illi post fascinationem illam tantam de *Maraca* illis (quæ continuò manu gestât) opinionem induunt, vt sanctitatem illis tribuentes, affirmêt dum ab se concutiuntur spiritum quendam secum è mediis illis colloqui. Adeò autem erât præstigiis illis fascinati, vt si nos illac iter facientes conspectis delicatioribus quibusdâ cibis quos *Maraca* suis apposuissent, edendos accipiebamus, (quod sæpe factum est à nobis) Barbari magnum aliquod infortunium inde nobis euenturum rati, non minùs offende- bantur, ac solent superstitiosi, ac Baalis sacerdotum successores, si libationes idolis suis oblatas abripi videant: Quibus tamen in Dei contumeliam tum ipsi, tum meretrices cum spuris suis aluntur. Præterea si ex eo arrepta detegendi eorum errores occasione, significaremus se ab *Caraibibus* decipi non modò in eo quod *Maraca* edere ac bibere docerent, sed præsertim in eo quod falsissimè iactarent sua opera, fructus & radices crassas quibus vescerêtur, nasci: quod soli Deo in quem crederemus esset acceptum ferendum: hæc inquam tanti erant apud eos momenti, ac si quis hîc in Papam obloquatur, vel Lutetiæ Genouefæ ferculum pluuiam ciere negarit. Quam ob causam impostores illi *Caraibes* non minore nos prosequabantur odio, atque olim Baalis pseudoprophetæ Eliam suas præstigias detegentem. Ac proinde conspectum nostrum fugiebant. Cæterum licet *Tououpinambaultij* nostri,

1. Reg. 18. 19.

Veritas mendaciũ fugat.

nostri, vt à me initio huius Capituli est dictū, externo ritu nullo, immò ne adgeniculatione *Caribes* suos nec *Mataca*, nec rem vllam creatam colant, multò minùs adorant, vel inuocant. Exemplum subiiciam earum quas in illis obseruaui religionis reliquiarum. Cùm forte aliquando cùm aliis Gallis aliquot in quodam pago essent (*Ocarentim* ipsi nomināt) & in aperto ac propatulo cœnaremus, confluentes Barbari eius vici incolæ, nostri contemplandi non conuiuandi gratiâ (nam hoc de more habent, vt cùm iis quos maxime colunt nusquam conuiuentur) maiores natu præsertim, cum multis beneuolentiæ signis nos tanquam stipatores nostri circumstabāt. è naribus piscis cuiusdam os longitudine trium quatuorue pedum, in ferræ formam, præ manibus habentes pueros à nobis arcebant his verbis: Procul este, nebulones: estis enim indigni qui ad viros istos accedatis. Nos verò ne minimo quidem verbo dicentes interfati, attentè & tacitè intuebantur. Donec peracto conuiuio magno natu quidam quum obseruasset nos à precibus cibum auspicatos, precibus cibum auspicatos, precibus quoque cœnam clausisse, accedēs ita inquit. Quid sibi vult hic ritus, quo vos modò vti estis cùm sublati pileis omnes præter vnum qui loqueretur silentium tenuistis? ad quem pertinebat ea oratio quam ille habuit? Vestrumne præsentium ad aliquē, an ad ab-

Vetuli Barbari quomodo Gallos excipiant.

Occasio veri
Dei annun-
tianti Bar-
baris.

sentium? ibi ego opportunè oblatam eam
occasionem arripiens, vt apud eos de vero
Dei cultu loquerer: cùm præter eius pagi am-
plitudinem & frequentiam, Barbaros etiam
solito attentiores animaduernerem: rogare
Interpretem nostrum vt suis verbis meum
illis sermonem quoad capere ipsi possent ex-
plicaret. Tum à quæstione senis exorsus, pre-
ces nostras ad Deum dirigi respōdi: eumque,
etsi sub ipsius aspectum non caderet, non
tantum liquidè audiuisse nos, sed etiā quid-
quid pectore occultum haberemus, id per-
spicue cognoscere. Inde ad creationem mun-
di delapsus, in primis laboravi, vt docerem
hominē nobilissimum inter creaturas à Deo
esse conditum, vt eo magis celebrandæ opi-
ficis sui gloriæ studeat. Ac nos quidem quod
ipsum coleremus eius manu infinitis pericu-
lis longissimæ nauigationis in tam vasto ma-
ri eripi, eiusdémque ope fretos ab omni *Ai-
gnan* metu tum in hac, tum in ventura vita es-
se liberos. Quare si *Caraibum* suorum impo-
sturas, & Barbarum deuorandæ humanæ car-
nis morem abiicere vellent, eadē prorsus Dei
dona consequuturos, quæ nos habere cerne-
rent. Multa præterea de humani generis labe
ac ruina, vt eorū animos ad Christū præpara-
remus subiecimus, quoad eius fieri potuit
accommodatis ad eorum captum rationibus
& exemplis: (prout legimus à Paulo & Bar-
naba factum, qui Listrenses ab idololatria ad
verum

verum Dei cultum reuocaturi docebant, vt à vanis rebus, quibus dediti erant ad Deum viuum conuerterentur qui, fecit cœlum & terram & omnia quæ in eis sunt) quæ in præsens fusiùs persequi supersedeo. Illi quum nos ingenti cum admiratione duas amplius horas perattentè auscultassent: tum vnus ex iis auctoritate & ætate grauis, in hûc modum disseruit: Mira, equidem, optima & nobis non antè audita, hîc dixistis, Ac vestra quidē oratio mihi in memoriâ redigit, quæ nobis sæpe auos nostros narrantes audiuiamus: Nempe iam inde à priscis temporibus; & tâ multis ab hinc Lunis quot iam meminisse non possumus (quippe illi Lunarum numero aut vicibus, non mensibus atque annis, temporû spatia definiunt) venisse in has terras quendam *Mair*; (id est Gallum seu qualibet alia è gente aduenam) vestro more vestitum & barbatum. Atque eum, vt ipsos sub Dei vestri obsequium duceret, eadem oratione apud eos esse vsum qua nos hodie affamini. Sed, vt nobis quoque à Patribus per manus traditum est, eos illius verbis fidem adhibere noluisse. Itaque mox successisse alium, qui Ensem, symbolum maledictionis, illis traderet. Inde sequuta inter nos bella, neque ex eo mutuis cædibus alij in alios sæuire desistimus. Nunc verò postquam diuturno vsu his assueuimus, si nunc repentè autum morem exueremus;

Barbari de vero Deo sermonem audientes obstupescunt.

Notatu dignissima Barbari narratio.

apud vicinas gentes ludibrio & derisui essemus.

Hic nos summa contentione ac vehemētia testari, tantum abesse, ut finitimorum ludibriis moueri oporteret, ut cōtrā, si summum illum & cœli & terræ opificem seriò colerent, de omnibus, qui ob id vltro molesti essent, victoriam referrent. Postremò eam verbis nostris efficaciam addidit Dominus, ut non multi tantum Barbarorum, ad eam quā ex nobis didicissent legem, deinceps vitam composituros, nec cætorum hostium carnes vltro esturos, se promitterent: sed secundum hoc Colloquium, positis humi genibus, nobiscum Deo gratias agerent. Ea oratio quæ

Barbati Dei cultui adherere pollicentur precibusque intersunt.

ab vno è nostris clara voce in medio eorum cœtu ad Deum concepta fuerat, mox illis per interpretem exposita est: nos ab illis in pensilia è bombyce cubilia, dormitum deducimur: Sed nondum somnus nos corripuerat, quum ecce istos cantantes, & conclamantes audimus. Sumendam de hostibus vltionem, & plures quàm antea esse mandendos. En inconstantia miseri huius populi, & humanæ naturæ triste exemplar. Mihi tamen equidem persuadeo, si Villagagno nunquam à vera Religione descuiisset, & nos diutius in illis terris morati essemus, fore ut aliqui tandem Christo lucrifacerent.

Id mihi ab illo tempore non semel in mentem venit quod dixerat ille à maioribus sibi per

per manus traditum fuisse, *Mair* quendam, hoc est nostratem hominem, (neque enim Gallusne fuerit an Germanus multum laboro) ad se deuectum, verum sibi Deum annuntiasse: Ac quærere apud me cœpi an non ex Apostolis quendam innuant. Ac sanè, quamuis eos libros meo calculo comprobare nolo, qui præter Dei verbum de Apostolorum peregrinationibus mira narrant, Nicephorus de Diuo Matthæo agens, scribit illum apud Cannibales Euangelium prædicasse, qui & *αἰθιωπῶνες* sunt, nec multum ab *Tououpinambaultis* distant. Sed multò magis mouet me Diui Pauli, quem ex psalmo 19. desumpsit locus, In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrarum verba eorum, quod à doctis quibusdam interpretibus ad Apostolos refertur. At enim quandoquidem constat Apostolos in remotissimas vsque orbis partes penetrasse, quid incommodi ex eo consequetur, si asseramus vnum aut plures Apostolos in Americam comisse? Faceret illud quoque ad generalissimam expositionem, quam nonnulli afferri volunt dicto illi Christi, fore vt prædicetur Euāgelium regni in vniuersa terra. Quod tamen præcisè de Apostolorum ætate affirmare nolim. Confirmo tamen (quod à me iam initio est dictum) me nostra memoria Euangelium apud Antipodas annuntiatum vidisse & audisse. Itaque & obiectio soluetur quæ illi loco fieri solebat, & Barbari in extremo die magis

Lib. 2 cap. 41.

Rom. 10 18.

Mat. 24. 14.

Euangelium nostra ætate apud antipodas annuntiatum.

fient ἀπαλόγητοι: Ad reliquum verò Americanorum sermonem quod attinet, quo affirmant maioribus suis recta docenti & monenti obsequentes se præbere recusantibus, gladium datum fuisse, quo etiam nunc se mutuo trucidant: non alienum ab eo videtur, id quod est in Apocalypsi equo rufo insidenti datum fuisse ut tolleret pacem è terra, ut alij alios mactarent, datumque fuisse ei gladium magnum. Hæc sunt ipsa Ioannis verba, quæ, quo ad literam (ut loquuntur) ad *Tououpinambaultiorum* nostrorum sermonem proximè accedunt: Attamen, ne sententiam detorquere, nèue longius petita afferre videar, locum hunc aliis applicandum relinquam.

Interim alterum succurrit exemplum, ex quo patet Barbaros illos Brasilienses, si modò diligenter docerentur, satis dociles esse, ut ad veram Dei cognitionem perveniât. Exemplum illud hoc loco inferam. Ego cibariorû parandorum causa, in continentem transductus, cum Barbaris duobus *Tououpinambaultijs* ac tertio *Oueanen* (quæ gens est *Tououpinambaultijs* sœdere iuncta) qui cum vxore amicis inuiserat, atque tum domum redibat. Cum his tribus iter per syluam faciens, noua arborum herbarumque specie, simul canoro auium concentu, ad prædicandas Dei laudes imitatus, totum psalmum 104. alta voce cecini. Tres illi mei comites adeo cantu (neque enim verba capiebant) sunt delectati, ut *Oueanen* ille finito psalmo vultu maximè hilar

Cap. 6. 4.

Nota sermonis seriem & quæstiones Barbari.

lari his me compellarit verbis. Tu sanè suavis-
sime cecinisti, ac tuus cantus mihi in me-
moriā reuocauit gentis cuiusdam, quæ &
vicina est nobis & socia modulationem: Quo
nō mediocri affectus sum lætitiā. At (inquit)
illius verba capimus, tua verò minimè: Quo-
so igitur vt quidnam id sibi velit quod ceci-
nisti nobis exponas. Ego, tum quantū po-
tui copiosè (solus enim tum Gallus cum illis
eram, duo verò me in proximo vico oppe-
riebantur) exposui me in genere Deum cele-
brasse, ob rerum conditarum pulchritudinē,
ac earum administrationem: Speciatim verò
id illi à me tributum fuisse, quod solus homi-
nes cæteraque animantia alat, quòdque ar-
bores ac plantas, quæ in vniuerso sunt ter-
rarum orbe eius vi ac potentia enascantur.
Cantionem porrò illam iam olim ante de-
cem Lunarum millia (quæ sola est illis tem-
porum distinctio) à Dei illius mei Spiritu di-
ctatam fuisse, atque ab Propheta ex nostris
summo cantatam, & posteris in eundē vsum
traditam. At hæc Barbari, (prout sunt ad ea
quæ dicuntur attentissimi, & cæptum ser-
monem minimè abrumpunt) hunc meum
sermonem, quem in semihoram produxe-
ram auidè excipientes ingenti cum admira-
tione in exclamationem hanc eruperunt.

The! quàm vos *Mair* (sic illi Gallos appel-
lant) scælices estis, qui tot arcana scitis quæ
nobis miseris occulta sunt! Inde ex illis qui-
dam vt mihi gratularetur animalculū *Agoué*,

Barbari suā
agnoscunt
obsecratio-
nem.

quem gerebat, (de quo Ca. 10.) ita me cōpel-
lans dono dedit. En tibi quia suauiter acciui
sti. hāc ego digressionē haud grauātē adiun-
xi, vt docerem Barbaros Americanos quan-
tumuis in hostes ferocissimos, non adeo esse
agrestes vt ea quæ audiunt cum iudicio non
discernant. Immò ausim affirmare illos ser-
monibus texendis aptiores esse quàm sint
rustici nostrates, atque adeo ex illis permul-
ti, qui vel magnificē de se sentiunt,

Vndēnam
originē tra-
xerint Bar-
bari.

Gen. 10. 5.

Iam superest vt quæstionem expediam,
quæ hinc oritur, vnde nam Barbari Ameri-
cani genus duxerint. Ego verò primū asse-
ro quidem eos ex vno filiorum Noachi ori-
ginem traxisse, sed à quo non ita constare;
Quòd neque ex sacra historia, neque ex pro-
fana confirmari possit. Constat quidem Mo-
sem, vbi de Iapheti filiis verba facit, eos In-
sularum incolas fuisse asserere, sed quia om-
nes in eo consentiunt, quòd eo loco Moses
Græciam, Galliam, & Italiam designet, quas
regiones, quod interiectum sit mare, insulas
appellat, minimè consentaneum est illud ad
Americam referre. Neminem quoque credo
assenfurum si dicantur à Semo oriundi à quo
Iudæi & semen benedictum: licet ipsi quo-
que vsque adeo fuerint deprauati vt eostan-
dem meritisimè, reiecerit Deus. Itaque
quandoquidem illi earum rerū penitus sunt
ignari, quæ ad salutem æternā spectant, (quā
in solo Christo sumus adepti,) sint quæ gens
(si quæ alia) à Deo maledicta & derelicta; et si
ad

ad hanc vitā quod attinet iam demonstraui
 atq; demonstrabo etiā deinceps, eos de rebus <sup>Americani
feliciter hāc
transigunt
vitam.</sup> istis caducis non admodū sollicitos esse, quo
 fit vt vitam hilarem ac ferme curis vacuum
 transigant, contra quā faciunt nostrates
 non pauci, terrenis istis adeo inhiantes,
 vt veriū linguere quā viuere dicātur) pro-
 babiliū esse videtur eos à Chamo originem ^{Ios. 2. 9}
 trahere. Quam sententiam hac coniectura,
 verisimillima confirmo. Cū Iosue iuxta
 promissiones Patriarchis factas mandatū-
 que sibi peculiariter datum, in terram Cha-
 naan ingrederetur, testatur Scriptura, tātum
 terrorem irruisse super illius terræ incolās,
 vt diffluxerint metu Israelitarum: vnde etiam
 fieri potuit (quod aliorum pace dixerim) vt
 Americanorum nostrorum Maiores, Israeli- ^{Lib. 5. c. 217.}
 tarum conspectum fugientes mari se com-
 miserint, ac tandem in terram Americam
 appulerint. Quinetiam Gomara, historiæ In-
 dicæ scriptor, vir eruditus, existimat Peruen-
 ses, (quorum terra Americæ est continens) à
 Chamo originem ducere, ac maledictionis
 diuinæ in Chamum heredes esse. Quod mihi
 in mentem venerat & in commentarios re-
 tuleram, annis 16. antequam Gomaræ libros
 conspexissem. Huic quoque sententiæ id suf-
 fragari videtur, quod in Sapientiæ libro scri-
 ptum extat, cap. 12. ver. 4. 5. Antiquos habita-
 tores terræ sanctæ, viscera comedisse huma-
 narum carnium. Attamen quia multa aduer-
 sus isthæc afferri possunt, prout multos in ob

iectionibus afferendis laborasse scio, nihil mihi hac de re statuendum existimo. Ergo fruatur unusquisque sua sententia, ut ut sit, ego pro mea parte, certissimò scio eos homines esse, ex Adami corrupto semine prognatos, ac tantum abest ut eorum in diuinis rebus *avauonoiq* perspecta, fides mea, quæ aliunde, per Dei gratiam firmatur, concussa aut labefactata fuerit, multò minùs, ut inde, Atheorum & Epicureorum more, aut nullum esse numẽ, aut si quod sit rerum humanarum curam abiecisse cõcluserim: Cùm potiùs agnito in illis maximo discrimine quod est inter eos qui Spiritu Sancto & Sacrarum literarum lumine sunt illustrati, & alios qui cæcitati suæ ac reprobo sensui sunt traditi, magis ac magis fuerim in amplexanda cœlesti veritate confirmatus.

CAP. XVII.

De coniugio, polygamia, & consanguinitatis gradibus quos Baybari observant: deque liberorum apud eosdem educatione.

Consanguinitatis gradus.

IN coniugiis hi tantum observantur consanguinitatis gradus: Nemo eorum matrem, sororem, vel filiam in uxorem ducit: reliquorũ ratio nulla habetur: patruus neptem ducit, atque ita deinceps. Tamen, ut infrà dicetur in Collo-

Colloquio Americano, nemo filiam aut sororem sui *Atourassap* matrimonio sibi iungere potest. Is autē *Atourassap* dicitur, cuius tanta est cum quodam necessitudo, ut bona inter utrumque sint communia. Ritibus vero seu ceremoniis nullus est locus. Qui viduā aut virginem cupit, comperta amatæ voluntate parentes, aut si desint, propinquos adit, rogātque num filiam suā sibi nubere velint? Si annuit, eam continuò domum deducit, nullo conscripto dotali instrumento (perscriptoribus enim apud Barbaros nullus est locus) atque pro legitima vxore habet. Si vero repulsam patiatur, absque vlla animi perturbatione, cœpto desistit. Sed notandum *Polygamia.* est polygamiam apud eos in usu esse, ac proinde cuilibet viro tot vxores ducere, quot visum fuerit licere. Immo quò plures quis habuerit, eò fortiolem & generosiolem censeri. Inter cæteros quendam vidi qui octo Domi haberet, atque de illis non rarò permulta in sui commendationem prædicaret. Id verò est maximè mirandum quòd in tāta vxorum multitudine, licet vna præ cæteris à viro diligatur, cæteræ nusquam illud ægrè ferāt, aut Zelotypia ducātur, aut apertè mussitent. Itaque tranquillissimè & maximè concorditer *Cōcordia inter Americ. mulieres ad miranda.* viuunt, sua xylina cubilia texentes, rem familiarem curantes, hortos construentes, radices plantantes. Dispiciant verò omnes, annon (etiamsi polygamia à Deo non esset prohi-

bita) inter mulieres nostrates tam bene conuenire posset. Melius sanè cum quouis ageretur si ad trirèmes demāderetur, quàm vt tâtorixarum inuolucro implicaretur. Huius rei

Gē. 29. & 30.

testis est Iacobi Sancti Patriarchæ anxietas, ductis Lea & Rachel quantūvis sororib⁹. Qui verò fieri posset vt nostrates mulieres plures vnà simul viuerent? vt vna illa quæ à Deo in adiutorium viro data est non rarò instar mali cuiusdam genij domesticum cum vexet? Attamen non eo hæc à me dicuntur animo, quasi eas in simulare velim quæ sese in officio continent, hoc est, obsequium cultūque viris debitum exhibent: quin immò has quæ sibi hac ratione laudem conciliant, tanto magis laudandas, quam reliquas vituperādas existimo. Atqui, vt ad institutum de Americanorum coniugiis sermonem reuertar, sciendum est adulteras mulieres adeo Barbaros abominari, vt sola naturæ lege ducti, hæc obferuent, in viri sitam esse potestate adulterā, vel mactare, vel saltem summa cum ignominia & opprobrio dimittere. Hoc quidem verum est eos de innuptarum pudicitia conseruanda non admodum sollicitos esse: immò facilè cuius eas prostituere. Ita vt (quod iam à nobis est dictum) permultas in variis pagis ab Neūstriis Interpretibus compressas viderim, quibus tamen nulla ob eam rem ignominia nota iniusta erat. Nuptæ verò diligenter caueāt ne hac in parte peccent, ni mactationis aut ignominiosæ dimissionis pœnam

adulteriū ab
horrēt Am.

velint

velint incurrere.

A me præterea est obseruatum, (quamuis illi regionem calidam incolant, ac contrà quàm de Orientalem plagam incolentibus vulgò dici solet,) Iuvenes cum mares tū feminas libidini non admodum deditos esse. Atque vtinā nostrates æquè sibi hac in parte temperarent. Verùm ne plura quàm par sit illis tribuam, memini eos non aũquam interrixandum, conuitium hoc *Tyuire*, hoc est, ἀρσενονοίται, mutuò sibi obiicere solitos, ex quo conijcere est (neque enim pro comperto habeo, nec asseuerare velim) sagitiũ illud apud eos locum habere.

Grauidæ mulieres, ab grauioribus oneribus tantũ abstinent, reiqua munia consuetudine exequũtur. Ac sanè mulieres multò labore viros antecedunt, viri enim (nisi quod aliquãdo matutino tempore, nusquam meridiano, arbores quasdam ad hortos construendos collocant) tempus insumunt in militia, venatione, piscatu, clauis ligneis fabricandis, arcubus, sagittis, alijsque id genus. Ad mulierum partum quod attinet, non auditione accepta, sed visu percepta referemus. Ego aliũque Gallus in vico quodam diuerteramus, circa mediam noctem clamorem muliebrem ingentem exaudimus, surgimus, eam ab belua *fan-ouare* interceptam rati, accurrimus, mulierem parturientem offendimus, cui vir obstetricabatur: is puerulo in vlnas recepto, dẽtibus vmbilicũ abscidit, nasum verò de-

Grauidę mulieres Americ. quomodo se gerant.

viri Amer. vxoribus obstetricantur.

Quare Bar-
bar. infantu-
lis deprima-
tur nasus.

Infantuli cre-
pundia.

Quæ sit Ame-
ric nominū
imponendo-
rum ratio.

Infantulorū
alimentum.

pressit, (illi enim puerorum formam in simi-
tate collocant contrā quā faciunt obstetri-
ces nostrates, quæ infantulorum recens nato-
rum ad elegantiam protrahunt) quod etiam
apud cæteros omnes locum habet editus in
lucem infantulus statim lauatur, ac coloribus
atro & rubro ab patre depingitur: tum, fasciis
minimè inuolutus, xyolino cubili pensili im-
ponitur. At si masculus fuerit, pater ligneum
gladiolum, pusillum arcum, & paruas sagittas
iam inde ab natiuitate ei dabit, lectulōque
cum puero imponet, ac puerulum osculis,
hīsque compellabit verbis. Mi fili, vbi adole-
ueris, ad ultionem de hostibus tuis sumendā
fortis esto. Ad nominum impositionē quod
attinet, memini eum de quo modò egi ab
parente *Orapacen* nominatum fuisse. Quæ
dictio arcum & neruum sonat: vox enim est
composita ex *Orapat* quod est arcus, & *Cen*
neruus. Eadem quoque in aliis seruatur ratio.
Nam illi sine delecturæ sibi cognitarum
nomina liberis imponunt, vti nos canibus,
alijsque nostratibus brutis verbi gratia, *Sa-*
rigoy, quadrupes animal: *Arignan*, gallina: *A-*
rabauten brasilia arbor: *Pindo*, herba prægradis
& sic de aliis.

Alimentum est præter lac maternum, fari-
na mæsa, & tenerrimum quodque cibi genus:
Puerpera biduo tantum, aut ad summū triduo
discumbit, deinde puerulo mitella xyolina
imposito vel hortum petit, aut ad cætera ex-
pedienda negotia proficiscitur. Quæ tamen
non

non ita sunt accipienda , quasi nostratium mulierum cōsuetudini detractum quicquam velim, quæ ob aeris intemperiem viginti minimum dies resupinæ in lecto iacent: Quæque adeo sunt delicatæ vt nulla urgente necessitate, simulac liberos sunt enixæ, procul ab se eos ablegent, atque adeò vel insciis ipsis extinguntur, vel saltem iam grandiusculi sint, oportet vt lusuibus eas oblectent, antequam domum admittantur. At vero si delicatula quædam querantur iniuriam sibi à me fieri, qui eas cum Barbaris mulieribus comparem, quarum, inquit, rusticitas nihil habet cum sua teneritudine commune: Equidem ad leniendum acerbum istud dictum eas ad Bruta ipsa animantia remittam. Quæ quidem vniuersa ne exceptis minimis auiculis vna veluti voce eas docebunt generi animantium omni à natura esse inditum, vt de prolis educatione sit sollicitum. Atque vt tandem obiectiones omnes anteuertam , quæro ab istius farinæ mulierculis annon sint delicatiores regina quadam Gallica? quæ cum comperisset puerulum suum alienæ mulieris lac exuxisse, materno accensa affectu, adeo excanduisse fertur, vt non priùs conquieuerit, quàm Infantulus lac alienum euomisset?

Sed ad rem, apud nos hæc obtinuit opinio, puerulos, nisi diligenter fasciis inuoluerentur, ac constringerentur, distortis futuros cruribus: Atqui afferro isthæc minimè à Barbaris curari (vt pote qui infantulos recens natos

nudos ac minimè religatos lectis xylinis imponant) quorum tamen liberi omnium mortalium rectissimè incedunt. Fateor equidem aeris temperiem ad id plurimùm valere, ac proinde concedo, puerulos nostrates hyemis tempore diligenter esse inuoluendos ac fascijs in cunis religandos, quòd alioqui frigori ferendo sint impares. At æstate ac temperatis anni tempestatibus, præsertim cum gelu non riget, (cum bona tamen aliorum venia) censucrim, quantum experientia assequi potui, infantulos vinculis illis esse soluendos atque in libertatem vindicandos, genere quodam cubilis ad id excogitato ex quo decidere minimè possent. Ac sanè in hac sum sentètia, non parùm incommodi afferre calorem sumum, quo æstatis tempore pueruli apud nos fasciis reuincti quasi percoquuntur.

Infantuli Americani mundissimi absque linteorum usu.

Ne tamen plura quàm par sit Satagere me ab nonnullis obijciatur puerulos nostrates parentibus & nutricibus educandos relinquo. De Americanis verò, addo matres quæ & linteis carent, & foliorum (quorum tamen maxima illis suppetit copia) ad hæc ministeria non vtuntur adminiculo, frustulis ligneis tam diligenter posteriora infantulorum abstergere, vt ab omni sorde continuò sint immunes. Adultiores quoque eandem seruant rationem, quos etiam (in fœdam istam materiam paulisper digrediens) commemorare libet, in casis quidem mingere consueuisse, nec tamen fœtorem vllum inde oriri: licet ignibus

bus crebris ferè iugiter colluceant, atque arena sint stratæ: at quoties aluum sunt exoneraturi, procul ab ædibus secedere solitos. Præterea, cùm Barbari de liberis suis singulis sint solliciti, quorû in singulis familiis magnus est numerus, (non tantus tamen ut occurrat Pater qui sexcentos filios susceperit, Cap. 96 prout Gen. Ind. Scriptor affirmat se regem vidisse cui tot essent liberi, quod meritò quidem inter prodigia est recensendum,) tum verò maximè mares diligunt quod soli bello sint apti, ac vindictæ de hostibus sumendæ sint cupidissimi. Iam verò si quis quærat quonam eos imbuant à teneris eruditionis genere? Respondeo: ex iis quæ à me capitibus 8. 14. & 15. de eorum ingenio, bellis, ac hostiû deuorandi ratione dicta sunt, facile esse colligere, eos, quibus scholæ ne auditione quidem notæ sunt, bonas artes minimè edocere. Ac proinde, eos tanquam veros Lamechi, Nimrodi, & Esauī successores, non modò venatores esse, & bellatores: sed etiam hominum mactatores & deuoratores.

Insuper de *Tououpinambaultiorum* coniugio dicere quantum feret pudor, pergens, Affero (contrà quam ab nonnullis est confectum) viros naturalem verecundiam seruâtes, nusquam cum vxoribus coràm congregari. Quam in re, non modò sunt Cynico illi præferendi qui ἐπ' αὐτοφώρῳ deprehensus impudentissimè respondit, se hominem plantare: sed etiâ fœtidissimis nostratibus hircis, qui homi-

Gen. 4. 13. & 10. 3. 9. & 27. 23.

Quibus in rebus occurrunt Barbari.

Naturalis verecundia in Americanorum coniugiis seruatur.

Americ. fœ-
minarum
purgatio.

num conspectum turpia quæque admittentes minimè fugiūt. Præter ea quæ dicta sunt, notatu est imprimis dignum, nos qui in terris illis per annum integrum viximus, fœminam nullam menstruis laborantem vnquã conspexisse. Ego crediderim fluxum illum ratione nobis ignota eas diuertere. Puellas enim annos duodecim natas, vidi, quarum latus ab axilla ad genuũsque animalis cuiusdam dente acutissimo, ab matribus incidere-tur. Puellæ verò præ summo dolore fren-dentes, magnam cruoris copiam emittebant: Hoc illas remedio menstrua antevertere cõ-iicio. Hic verò si à Medicis, atque aliis harum rerum peritis obijciatur, hæc cum eo quod nuper à me est dictum mulieres Barbaras esse fœcundissimas, non conuenit, quandoquidem menstruis cessantibus mulieres nec cõ-cipere, nec parere possunt: Respondeo, mihi in animo esse quæstionem hanc soluere, im-mo nec plura de his adijcere.

Cap. 8. sub finem eorum refellimus erro-rem qui vel scripserunt, vel tacitè crediderūt, fœminarum nuditate viros ad libidinem pel-lici. Nonnulla etiam de puerorum Barbaro-rum educatione adiūximus. Itaque ea lector inde requirat moneo, vt fusiori suppleant tractationi.

CAP.

CAP. XVIII.

Quid leges, quidque politia apud Brasilienses nuncupari possit: Quàm humanit̃r excipiant hospites: Deque lachrymis ac factis sermonibus, quibus hospites in ipso ingressu ab mulieribus excipiuntur.

AD politiam Barbarorum quod attinet, vix credibile est quàm pulchrè inter eos sola naturæ luce ductos conveniat. Nec referri Barbari cōcorditer videntur. istud potest nisi summo eorum pudore qui Diuinis & humanis sunt instructi legibus. Quod tamen de tribulibus inter se, aut de fœderatis est intelligendum: etenim erga inimicos quomodo se gerant, iam est à nobis demonstratum. Si quæ tamen contentio inter quosdam apud eos exoriat, (quod rarissimè accidit, nam toto anni spatio, quo apud eos vixi, bis tantùm rixantes videre mihi cōtiguit) spectatores litem componere minime Homicidarum apud Barbaros poena. curant: sed eos pro libidine agere, oculos licet sibi mutuo sint confossuri, sinunt. At si alter alteri vulnus inflixerit, comprehendique possit, vulnus ei eadem in corporis parte ab vulnerati cognatis infligitur. Imò si fortè vulnus mors consequatur, ab mortui cognatis de medio tollitur homicida. Denique Leuit. 24. 19. vitam pro vita, oculum pro oculo, dentem

pro dente rependunt. Sed isthæc, vt dixi, rarissimè apud illos contingunt.

Res soli apud eos sunt casæ, & agri longè

Pagi & fami
lia Americ.
quo disponā
tur modo. ampliores quàm qui incolis alendis desiderentur. Ad casæ quod attinet, sciendum est primùm, singulos pagos sexcentena hominum capita capere: quare complures eadem casa habitare necesse est. Attamen singulis familiis suum occupantibus locum (absque vilo interstitio, nam nihil est quod impediatur quominus ab extremo vno ad alterum ædes illæ pateant quæ in passus 60. vt plurimum producantur) pater quisque familias vxores & liberos seorsim positos habet. Ad hæc obseruandum est (quod est sanè mirandum) Americanos vnum locum vltra quinque aut sex menses non incolere. Sed exportata materia, atque herba *Pindo* quibus casæ eorum constant, vicos suos frequenter transportant, quibus tamen eadem semper seruantur nomina. Nos ipsi pagos nonnullos à pristino loco mille passibus remotos conspeximus. Ex quibus satis constat, non modò apud Americanos nostros ingentia non edificari palatia (quemadmodum à quodam scriptum est Indos Peruenses domos ligneas tã magnificas habere, vt in illis cœnacula sint longitudine passuū C.L.L. atitudine vero LXXX.) sed etiã à nullo casam edificari, quam & perficere, inmo vltra vicies struere ac destruere ante obitum non cogatur, si tamen iustam hominis ætatem attigerit. Iam si quærat ab ipsis

cur

Pagorū apud
Americ. trās-
portatio.

Hist. gen. In-
dic. lib. 2 c. 3.

curuam tam frequenter sedes mutant? In promptu est respōsio. Cœli mutationem ad valetudinē multū conferre: Præterea se si ab maiorum consuetudine recederent confestim interituros. Ad agros quod attinet *Quos agros peculiari tenet possideat Americ.*
Moussacat quisque aliquot quidem peculia res habet quos pro arbitrio vbiūque visum fuerit ad componendos hortos seligit. Sed anxiam illam curam de fundis diuidendis, & limitibus figendis, & definiendis agris Auaris & leguleiis nostratibus relinquunt.

De eorum suppellectile non semel à nobis in superioribus est dictum. Sed ne quid eorum omittamus quæ ad Oeconomiam Barbarorum pertinet, hoc loco recensebo Americanarum mulierum in gossipio, (cuius apud eas vsus est multiplex tam in funiculis, quàm in pensilibus suis cubilibus texendis) nendo artificium.

Extractum ex flocculis, pro omni carminatione digitis aliquantulum extendunt, tum humi acervatim disponunt, (nam colis vti non norunt) pro fuso virgulam habent digiti crassitudine, pedali longitudine, qua orbiculum ligneum transfigunt, gossipium virgulæ summæ alligāt, tum ad femur (vt fusos suos solent nostrates) instrumentum illud torquentes, è manu emittunt. Orbiculus ille per domos vel plateas instar verticuli deuoluitur. Atque eo modo filum nent, non modò crassum ad cubilia xylina texēda, sed & sub-

Gossipium
quo modo
nent Amer.
mulieres.

tilissimū. Huiusmodi ego in Galliam attuli, quo thoracem è candida tela ornari curavi: cuius tanta erat tenuitas, vt à quibusvis prolectissimo Serico haberetur.

*His cubilia
xylina.*

Cubilia sua xylina *fnis* nuncupant. Fœminæ, ad quas pertinet istud opificium, textrinas habent ab nostratibus nōnihil absimiles: neque enim in planum sunt constructæ, neque tot machinamentis constant, sed editæ ad earum staturam: suo more ordiuntur, tum ab imò texendi initium faciunt. Quædā ex cubilibus illis ad formam retium, alia dēsiora instar telæ rarissimæ conficiunt. Quinque aut sex pedum longitudinem obtinent, latitudinem vlnæ: extremo vtrique fibulæ xylinæ adduntur, quibus funes annectunt: ac tribus ad hunc usum in casis accommodatis suspendunt. In Castris degentes, aut in sylvis ad venationem aut in litoribus ad piscatum ea ex arboribus suspendunt. Hæc cubilia (nequid à nobis prætermittatur) vbi sordes vel ex humano sudore vel ex fumo, ob ignis perennitatem contraxerunt, hoc abluuntur modo. Mulieres fructum quendam in sylvis colligunt, forma ab cucurbitæ planæ non absimili, verum longè ampliorem, adeò vt ægrè singula poma alterâ manu gestentur, hos fructus frustatim concidunt, atque in prægrande aliquod fictile vas coniectos aqua madefaciunt. Tum baculo vehementer mouent, atque spumam ex illis exci-

*Cubilia Bar
barorū quo-
modo sternā
tur.*

*Spuma quæ
Saponis vicē
supplet apud
Americ.*

tant,

tant, cuius ope (loco saponis) cubilia sua ita mundant, vt niuem vel fullonicos pannos cā-dore adæquent. Cæterùm expertis iudican-dum relinquo, annon suauius, æstiuo præfer-tim tempore, in Cubilibus illis decumbatur, quàm in lectis nostris vulgaribus: An etiam temere in Història nostra Sancerrana, affic-marim longè commodiorem esse eiusmodi cebilium vsum in excubiis, quàm & rece-pto more, milites in *stibadis* volutentur, nam & vestes conspurcantur, & pediculi compa-rantur, & quod magis est, si ad certamen sit confurgendum corpus quodammodò armis quæ continuò militibus adhærent conquis-fatur: quòd in vrbe Sancerranæ obsidione ex-perti seriò sumus. Hostes enim per integrum annum ad portas nostras permansit.

Reliquam Americanorum Suppellectilem vt in pauca contrahamus, mulieres (quibus res Domestica est curæ) Cannas ingentes parant, & prægandia fictilia vasa conficiunt ad *Caouin* suum imponendum. Ollas quoque varia forma effingunt, pelues paruulas & me-
Ingentia, me-
diocria &
exigua ficti-
lia vasa mu-
lieres Amer.
fabricant.
diocres, paropsides atque id genus alia, vasa quæ extrinsecus quidem minimè sunt polita, intrinsecus tamen adeò læuigata & alba ne-scio qua infectura quæ continuò indurefcit decorata, adeò vt figulorum nostrorum indu-ftriâ mulieres illæ facilè adæquent. Præterea fucū nescio quē Leucopēū aqua madesciūt, deinde varias rerum formas in suis vasis af-

figunt intrinsecus, atque in iis præsertim, in quibus farinam, aliâque ciborum genera asseruanda reponuntur. Eorum itaque vsus est gratissimus, immò longè præstant illa vasa ligneis quibus non pauci hîc vtuntur. Hoc tamen pictrices illæ laborant vitio, quòd vbi penicillo quicquid collibuerit effinxerunt, si rogentur eadem denuò pingere, minimè possint: quod exemplum nullum præter phantasiæ suæ industriam propositum habeant. Hinc fit vt picturarum istiusmodi duæ vix vnquam similes reperiantur.

Pocula aliâque vasa ex fructibus Corbes & Canistri.

Præterea (vt alibi dixi) Barbari cucurbitas aliâque fructuum genera habent, quæ diuidunt atque concauant, illique pro poculis (quæ *Coni* appellant) aliisque varij vsus vasis vtuntur. Corbes quoque habent amplas & mediocres, atque adeò canistros, iuncis aut herbis subflauis, ab stramine triticeo non alienis aptissimè contextos. Hos *Panacon* nominant, inque illis farinam, aliâque quæ fuerint visa imponunt. De armis, vestibus plumaceis, Instrumentoque *Maraca* iam est à nobis facta mentio, itaque vt breuitati consulam plura non addo. Ecce iam Casas Barbarorum extructas atque supellectile instructas habemus, iam ipsi in illis sunt inuisendi.

Sed paulò altiùs istud est repetendum. Et si *Tououpinambaultij* hospites perquam humanissimè excipiunt, tamen Galli, aliique aduenæ

uenæ, qui eorum linguæ sunt ignari, initio non parùm sunt ob tam insuetos mores attoniti. Ego quum primùm inter illos versarer (quod vigesimo circiter die post nostrum ad Castellum Collignium appulsum cõtigit) Interpres quidam ad vicos quosdam in continentem me deduxit, is quem primum vidi indigenarum lingua *Ybouraci*, Gallica verò *Pepin* de naucleri cuiusdam nomine qui quondam ad eũ locum nauem onerarat, nuncupatur: quatuor tantùm passuum millibus ab Castello nostro distat. In ipso ingressu me frequentes circumeunt Barbari, hisque compellant verbis. *Marapé-derere*, *Marapé-dererê*? hoc est, quo nomine vocaris? quæ quidem voces verè mihi erant Barbaræ, alius verò eorum galerum meum mihi ablatum capiti suo imponit, alius cingulum & ensẽ meum lateri nudo suo subligat: alius tunicam induit: mèque suis clamoribus hebetant: atque meis induti spoliis huc & illuc discursant. Ego tum meorum omnium iacturam fecisse me arbitrabar, nec satis sciebam quàm tutò apud illos essem. Verùm vt ipse expertus sum, metus ille ex moribus illorum ignoratione oriebatur, illi enim idem omnibus aduenis, præsertim iis quos nondum conspexerũt, facitare solent. sed vbi animi gratia aliquantisper eo habitu obambularunt, singula præcisè restituũt. Tum fui ab interprete admonitus illos vehementer optare quod mihi nomen esset intel-

Barbari
mitter hopi
tes excipiũt

Eorum quæ
authori cum
primum Bar
baros adiit,
acciderunt,
faceta nar
ratio.

Autoris no-
men Ame-
ric, lingua.

ligere : sed in eo edendo ab nominibus apud nos vsitatis abstinendum esse , vt pote quæ Barbari nec pronuntiare, Ioannis enim loco *Nuan* dicebant, nec memoriæ mandare possent: sed aliquid esse proponendum quod illis esset notum. Res tam feliciter successit vt, quantum significauit mihi interpret, qui linguæ Brasiliæ erat peritissimus, (neque enim subtilius inquirendo hæc confinxi, vt impudenter calumniatur Theuetus, ineptissimè de suo *Quoniam beco* Viror. Illust. libro disserens) nomen meum *Lery* Ostreum significaret. Itaque respondi me, *Lery-ousson* vocari. Illi rem probare, atque interiectione sua admirante *Teb!* crebrò vsurpata, his me compellare. Præclarum sanè nomen! nec vnquam *Mair* vllum offendimus cui tale esset nomen. Ac sanè Circe nusquam hominem in tale ostreum transformauit, nec qui tam sedulo cum vlyssæ dissereret, quàm ego ex illo tempore cum Barbaris disserui. Obseruandū est autem eos adeo tenaci esse præditos memoria, vt si cuiusquam nomen seniel audierint, illud nusquam obliuioni mandent. Reliquos quos in hospitibus excipiendis obseruant ritus postea recenseboriam quid mihi tum primū inter Barbaros versanti contigerit explicabo. Ego cum interprete eo die vltius sum progressus, atque in pago *Euramir* Indigenarum lingua, Gallica verò *Goset* de interpretis cuiusdam nomine, qui eum aliquādiu incoluerat, diuertimus: occidente sole

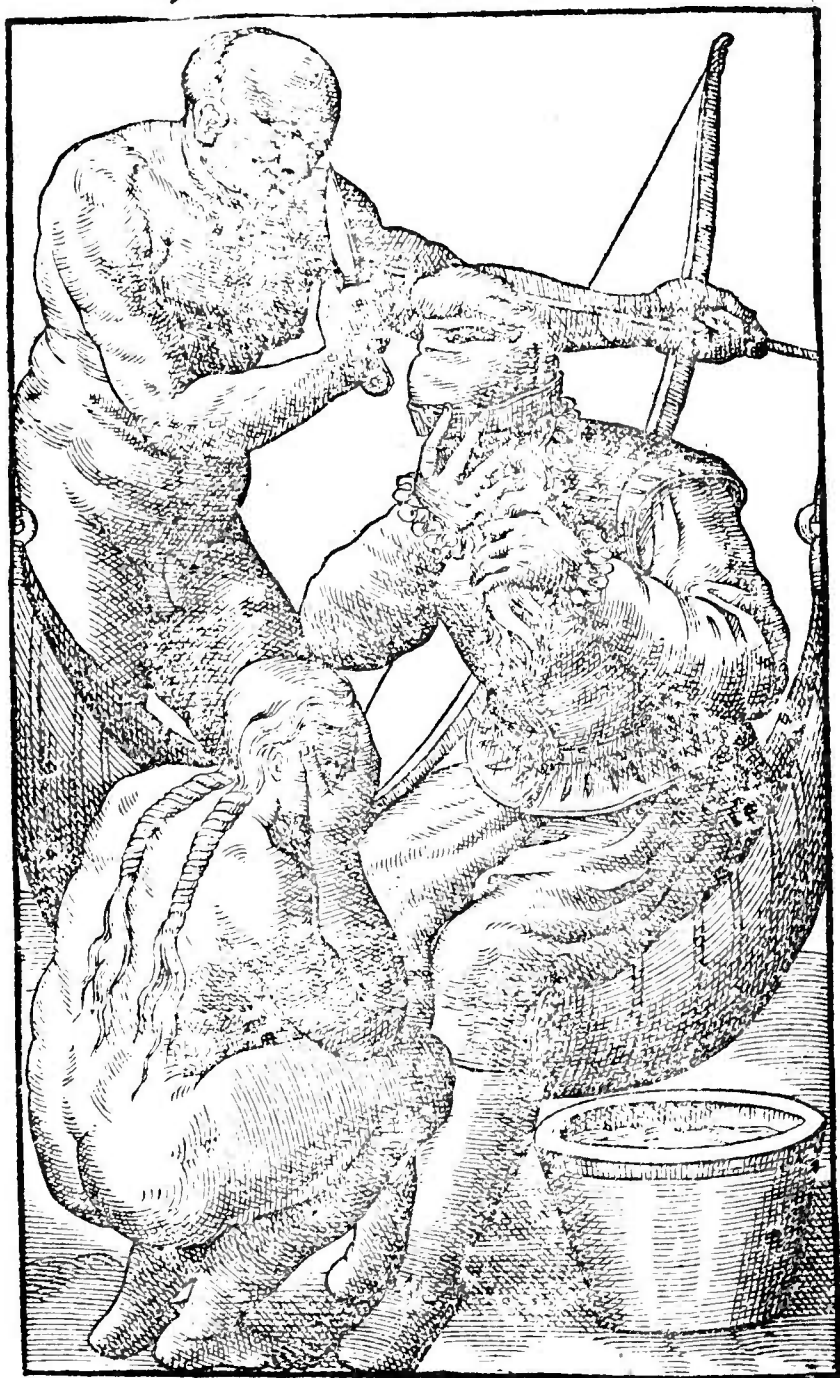
sole appulimus, Barbaros saltantes, & *Caoninantes*, ob captivum, quem eo die mactarant, offendimus. Carnium illius frustra Boucano imposita animaduerto. Quanto ibi horrore fuerim perculsus, minimè quærendum arbitror. Attamen id minimum fuit si cum summo metu quo postea fui consternatus conferatur. Casam ingredimur, cubilibus pēsilibus insidemus more recepto, fœminæ eo, qui à nobis dicitur modo, lugent, Paterfamiliâs amicis nos excipit verbis. Interpres qui istis erat assuefactus, quique eorum comotationibus apprimè delectabatur, me rerū omnium ignarū insalutatū relinquit, atque ad saltantes ac *caoninantes* abiit. Ego vero qui defessus eram, postquam me farina, & quibusdam aliis cibis nobis apposis refeci, in cubili decubui. Attamē & strepitu Barbarorum saltantium & *caoninantium*, & captivū deuorantiū, mox fui expergesfactus, & (quod maximum) quodā qui captivi boucanatū pedem manu gestabat ad me accedente, atque à me (vt postea intellexi, tū enim verba illius minimè capiebā) annō vellē ex eo edere quærente, adeò fui metu consternatus, vt à sōnolētia fuerī penitus liberatus. Ac sanè omnino credebam gestu illo, quē in deteriorē partē rapiēbā, ab Barbaro mihi indicari, fore vt mox carnes meæ eo modo vorarentur. Præterea vti metus suspicionem parit, in mentem mihi exemplū venit Interpretē prodidisse me,

atque in Barbarorum manus tradidisse. Quare si qua fugiendi patuisset mihi via, ego impigrè fugam capessissem. Sed vndiquaque me Barbari, quorum mentem non satis noueram (nihil enim mali in me moliebantur) circumstabant. Ego in metu confirmatus futurum ominabar ut mox macltarer, quare totam noctem precibus ad Deum fundendis transegi. Cogitent lectores qui de iis quæ à me narratur seriò cogitabunt, num mihi longissima visa meritò fuerit. Prima luce Interpretes, (qui totam noctem cum Barbaris genio indulserat,) ad me redit, atque me pallidum atque febri correptum videt, ibi quærit num me malè haberem, annò placidè quieuissem? Ego tum acriter eum increpare, qui me inter barbaros illos solum reliquisset, quorum sermonem minimè capiebam: quid multa? cum metum deponere non possem obnixè rogo ut sine mora, illinc faceremus. Ille verò bono me animo esse iubet: ac minimè malè in nos affectos esse Barbaros denunciat. Rem omnem Barbaris aperit, qui mihi totam noctem, ut aduentum gratularentur, adstiterat: Illi significant se de eo nonnihil subolfecisse, dolere tamen se quod in tanto eorum metu noctem illam transegissem. Ac tandem in cachinnos prorumpunt, quod fuit metus illius mei solatium. Inde ad quosdam alios vicinos ego & Interpretes illi perreximus. Sed isthæc de primo meo inter Barbaros errore dicta

Quæ sint satis. Ad cætera reuertar.

Hi sunt ritus quod excipiendis hospitibus Barbari obseruant. In primis oportet hospitem statim vbi in domum *Moussacæ* illius fuerit ingressus, quem sibi hospitem delegerit, (quod in singulis pagis est faciendum, nec ad alium est diuertendum, nisi illius in malam gratiam velis incurrere) cubili Xylino pensili insideat, ac tacitus ibi aliquatulum remaneat. Mox mulieres adueniunt, cubile cingunt, humique sedentes manus oculis imponunt suis, atque eo modo faustum hospitis aduentum deflentes, innumera in illius laudem proferunt.

Mulieres Americanæ
hospitum aduentum deflent.

Verbi gratià : tu tantum vt ad nos accederes laborem suscepisti: tu bonus es, fortis es. Si vero hospes fuerit Gallus, addunt, merces præclaras permultas nobis attulisti, quibus hic caremus. In summa, vt dictum est, mulieres illæ lachrymis obortis adulatoriis huiusce modi sermonibus hospites excipiunt. Hospes verò qui in cubili xylino sedet, si gratiam vult cū hospite inire, composito vultu, nisi seriò lachrymari voluerit (prout nonnullos ex nostris vidi adeo fracto animo, vt sceminarum istarum vlulatu lachrymæ illis excuterentur) saltem quædam respondēdo, & suspiria trahendo letum simulet necesse est. Peracta hac lepidissima à mulieribus salutatione, *Moussacat* hoc est pater familiās, qui etiā, vt in pictura vider elicet, in fabricanda sagitta vehementer occupatus, ne oculos quidem quasi non animaduertens in hospitem per aliquod tempus coniecerit, (blanditiæ à nostris amplexibus admodum alienæ) tandem ad hospitem accedens, his eum compellat verbis. *Ere Ioubé?* hoc est, venisti ne? tum vt vales? quid quæris? &c. quibus quo sit respondendum modo inferiùs in Colloquio Americ. dicetur. Quærit postea num esurias? Si annuas, confestim cibos varij generis, putà, farinam, quæ illis panis vices præstat, ferinam, volatilia, pisces, aliáque id genus, in fictilibus tibi apponi iubet: verù, quod mēsis scānisque vsus non sit apud eos, humi omnia illa appo-

Hospitis apud Americ. gestus.

Moussacat
quo modo
hospitem
excipiat.

nūtur. Ad potum quod attinet, si *Caonin* volueris, domique fuerit, statim tibi dabitur. Denique postquam mulieres fletibus hospitum aduentum strenuè celebrarunt, ad eos accedunt fructus aut alia munuscula ferentes, atque ita tacitè pectines, specula, vitreos globulos, quibus brachia inuoluunt, exigunt.

Porro si in eo vico pernoctare voles, *Moussacat* cubile mundissimum tibi suspendi iubet, quod circum igniculos accendi curabit, atque noctu crebro suscitari folliculis quæ ipsi *Tatapecoua* vocant ab orbiculis non ab similibus, quibus ignis inuasionem ab vultu arcent apud nos delicatioris scæminæ. Non quod frigori obnoxia sit illa regio, sed propter noctis humiditatem, maxime verò quia moribus est ab illis receptum. Sed quando in ignis mentionem incidimus, quem illi *Tata*, fumū verò *Tatatin*, nūcupant, operæpretium puto præclarā illius excitandi rationem ut exponam. Ea non minorem meretur admiratio nem quàm scoticus lapis, qui (ut refert singularitatum regni illius inuestigator) stuppa aut stramine obuolutus ignem per se excitat. Ergo Barbari, quod eo admodum delectentur, igne vbicunque sint, ægrè carent, siue domi, siue in sylvis venantes, siue ad litus piscâtes, præsertim noctu, vehementer enim metuūt, me incauti excipiātur ab *Aygnania* à quo (ut iam diximus) crebrò cæduntur, & affliguntur, Itaque pro eo quod nos lapide atque chaly-

be ad

Scoticus lapis admiranda ratione ignem concipit.

Cur barbari igne delectentur: atque de egregia illius apud eos excitandi ratione.

be ad ignem excitandum vtimur, cuius vsus illis est incognitus. Illi lignorum genera duo habent, quarum alterum est mollissimum, alterum verò durissimum, quibus ad ignem excitandum hoc vtuntur modo: virgam ex præduri illius ligni pedali longitudine ab altera parte exacuant ad fusi modum, huius cuspidem in frusto aliquo mollis illius ligni defigunt, tum siue humi, siue stipiti impositum, virgam illam, manuum volis maxima celeritate voluunt quasi suppositum ligni frestum perforaturi. Illa tam celeri tamque violenta agitatione non modò fumus excitatur, sed etiam ignis, itaque admoto gossipio, vel foliis quibusdam ficcis (fomitis nostratis loco) commodissimè ignis concipitur. Cuius rei ego ipse feci periculum. Nec tamen mihi est animus ea confirmare, quæ Theuetus scripsit, Barbaros Americanos, ante ignis vsum ci- Sing. Amer.
 bos fumo exsiccare consueuisse, prout enim cap. 53.
 philosophicum hoc *ἀξίωμα* quod in proverbium abiit vt verissimū habeo, ignem absque fumo non esse, sic eum indoctum physicum iudico, qui nobis persuadere nititur fumum absque igne existere. Fumum hîc intelligo, cibis percoquendis aptū, cuiusmodi ab Theueto innuitur. Nā si hac solutione nodo illo se expedire vellet, se id de exhalationibus intellexisse, etiam si concedatur calidas esse, nō tamen datur eas cibos exsiccare & percoquere posse: quinimo & carnibus, & piscibus potius humiditatem sint aucturæ. Quapro-

pter, quid quæso est lectoribus imponere si hoc non est? Quando igitur adeò grauitertum in Cosmographia, tum alibi de iis conqueritur Theuetus, quos, quia res ab se commemoratas pro sua libidine non exponant, eo accusat nomine, quòd nò satis diligenter in suis scriptis sint versati: Lectorem rogo, vt locum istum diligenter obseruent de nouo isto calido, ac imaginario fumo, quem ego ad ipsius ventosum remitto cerebrum.

Aduenæ
quid hospi-
ribus repen-
dant.

Iã igitur ad *Tououpinambaultiorum* in hospitibus excipiendis curam redeamus. Postquam eo quo diximus modo, hospites cibum sumpserunt, atque decubuerunt, si liberales sint, viris cultros, forfices, atque vossellas, ad barbam euellendam aptas: Fœminis pectines, & specula: pueris hamos dare solent. Si verò cibariis hospes indigeat, vbi de pretio est conuentum, ea asportare licet. Porro quia illi iumentis omnibus carèt, omnes pedibus iter facere necesse est, si aduenæ fuerint defefsi, atque cultrum cuidam ex Barbaris obtulerint, ille confestim (nam ad gratificadum sunt promptissimi) operam suam offeret ad defesum gerendum. Ego ipse cùm in terris illis versarer non semel baiulis illis vectus fui, & quidem bis mille passuum itinere. Quos si vt paulisper requiescerent moncbamus, illi nos his verbis irridebāt, Quid? Nòsne tã effœminatos aut fracto animo esse censetis, vt oneri succumbamus? te potiùs totum diem absque vlla intermissione gestarem. Nos verò in cachin-

Barbari ad-
uenas hume-
ris gerunt.

Gradarij bi
pedes.

chininos erumpentes gradarios illos bipedes mirabamur, atque illis animum addentes, dicebamus: Pergamus igitur.

Naturalem charitatem abūdè inter se multo exercent, nam & pisces, & ferinam, & fructus, aliàque quotidie alij aliis donant, immò vehementer dolerent si vicinos iis rebus quas ipsi habent indigere cernerent. Atque etiam eadem liberalitate erga aduenas vtuntur. Cuius rei exemplum vnum afferre satis erit. De periculo quodā quod euasimus, ego Gallique alij duo, quod scilicet, mors nobis imminebat, ingenti lacerto nobis obuiam factō, capite huius libri decimo memini: nos tum à via in mediis syluis per biduum aberrauimus, ac famem non mediocrem sumus perpeffi, tandem ad vicum quendam *Pauo* nomine, ad quem iam ante diuerteramus, peruenimus. Ibi nos liberalissimè ab Barbaris fuimus excepti. Illi enim auditis incommodis quæ perpeffi eramus, ac præsertim summum in quo versati eramus periculum, vt ab feris deuoraremur, maximè vero vt ab *Margaiatibus*, communibus nostris hostibus mactaremur, ad quorum fines per imprudentiā proximè accesseramus: Conspēctis quoque spinarum incommodis quorum miserè cutis nostra erat lacerata, ad eò nostra mala grauitèr tulerunt, vt verè affirmare hoc loco possim blanditias fictas quibus nostrates miseros consolari solent, longè ab sincera gentis illius, quam nos Barbaram appellamus hu-

Barbari natura duce
charitatem
colunt.

Barbarorum
humanitatis
insigne ex-
plum.

manitate abesse. Illi enim limpida aqua pedes nostros (quod antiquorum morem mihi in memoriam reuocauit) abluerūt, singulis nostrum seorsim in pensili lectulo sedentibus. Tum patres familiās, qui iam cibos nobis apparari prouiderant, recentemque farinā, quæ (ut aliās dixi) candidi panis medullæ bonitate non cedit, corradi iusserant, confestim nobis non nihil refocillatis præstantissimos quosque cibos, putà ferinam, volatilia, pisces, fructusque exquisitissimos, quibus continuò abundant, nobis apponi iubent.

Præterea nocte adueniente *Monssacat* hospes noster, pueros omnes à nobis, ut placidiùs quiesceremus, remouet. Postera autem die summo manè ad nos accedit, quæritque agite *Atourassap*, (hoc est fœderati intimi) placidène hac nocte quieuestis? Placidissimè, excipimus. Tum ille: adhuc quiescite, filioli mei, heri enim vos admodum defatigatos esse animaduerti. In summa verbis exprimere non queo quàm humaniter & blandè à Barbaris illis excepti fuerimus, qui nos non minori prosequuti benignitate, ac Melitenses Barbari Paulum cæterosque naufragos: de quibus Lucas in Actis Apostolicis. Ceterum nos nūquā absque pera mercibus plena peregrè proficiscebamur, quæ nobis pecuniæ instar essent apud Barbaros illos. Itaque illinc abeuntes quæ visa sunt hospitibus donauimus: nimirū cultros, forfices, vossellas viris: pectines, specula, armillas, & vitreos globulos

Act. 28. 1. 2.

los fœminis: pueris verò piscatorios hamos.

Hîc quid mihi aliquando apud eos contigerit narrare libet, vt quanti faciant merces illiusmodi commonstrem. Ego in quodam pago diuerteram, à *Moussacat* verò meo rogatus sum, vt quid in pera mea haberem, sibi indicarem, vâsque ingens fictile mercibus meis imponendis afferri iubet: vniuersas depromo, ordinéque dispono: Tum ille vehementer admiratus Barbaros reliquos aduocat, atque infir. Videte quæso. ô boni, qualem virum apud me exceperim! an non liquidissimè apparet illum prædiuitem esse, quâdodidem tantas opes apud se habet? Illè tamè merces (vt comiti meo Gallo subridens significauit) quas tanti Barbarus ille faciebat, nimirum cultelli sex vario capulo, totidem pectines, tria specula, aliâque minimi pretij pauca, vix Lutetiæ duobus argenteis capitatis vœniissent. Ego tum, quia homines liberales (vt est à nobis dictum, amât, vt mihi auctoritatem & gratiam apud illos conciliare, *Moussacat* meo cultrorum meorum præstantissimum coram omnibus donauit, quem non minoris ille fecit atque apud nos quilibet torquem aureum maximi pretii donatum faceret.

Iam si quærat an tuta nobis esset apud illos habitatio? respondeo eos pro vt inimicos tam infano prosequuntur odio, vt captos mactent voréntque: sic vice versa tanto, tamque arcto amicos (in quorum eramus nume-

Quâti à Barbaris æstimentur cultri, aliæque merces.

Barbari amicis fidelissimi

ro) amore complecti, vt potius quiduis sub-
eant ad eos tuendos, quàm vt vllò eos affici
incommodo patiantur. Itaque eorum exper-
tus fidem illis iam tum maximè fidebam, ac
nunc facilius fiderem, quàm plerisque Gal-
lis infidissimis atque à proauorum fide de-
generibus. Nominatim degeneres addo: nam
bonis, quibus per Dei gratiam nondum pe-
nitus est destituta Gallia, vllò modo detra-
ctum nolim.

Historia de
periculo in
speciem im-
minente.

Veruntamen vt nihil quoad eorum mo-
res attinet dissimulem, rem hîc narrabo ma-
ximè mihi in speciem periculofam. Accidit
vt sex Galli casu in vicû illum *Ocarantin* (de
quo sæpe facta est mentio) conueniremus: ibi
pernoctare statuimus, ternique arcu cõtendi-
m⁹, ea cõditione vt victi Indicis gallinis, aliis-
que cibis in cœnâ mylætaretur. Ego qui cum
sociis inferior in ludo fuerã, gallinas venales
conquiro. Puer quidam ex eorum numero,
ques suprà Rosea nauis aduectos fuisse ad lin-
guam Americanam ediscendam demonstra-
ui, mihi occurrit, dicitque: Ent tibi præpin-
guem Indicam anatem: Eam occide, pretiũ
postea numerabis. Pareo, eoque facilius,
quòd non semel in pagis aliis itidem Galli-
nas occideramus, quas cum bona Barbarorũ
gratia cultris quibusdam redemeramus: mor-
tuam manu apprehendo, domũque in quã
ad *cauinandum* frequentes Barbari conue-
nerant ingredior: cuiusnam sit anas preciũ
numeraturus quæro: prodit vetulus quidam
caperata fronte, ac suam esse significat. Pro

ea sibi numerari quod velit pretium peto. Cultrum, inquit ille. Ego haud mora præbeo. Elegantio- rem velle se ait. Denuo elegantio- rem offero. Nec istum placere ait: Quid ergo à me exigis? inquam. Falcem, excipit. Ego qui pretium inauditum exigi à me videbam, quique apud me falcem tum non habebam, cul- tro contentus sit moneo, meque aliud nihil daturum esse. Interpretes cui mores Barbaro- rum innotuerant (quamvis hac in parte, ut mox dicam deceptus fuit) vehementer Bar- barum iratum esse significat: falcem quovis tandem pretio inuestigandam esse, atque illi pendendam. Falcem ab puero de quo nuper dixi mutuò accipio, ac Barbaro tra- do. Renuit. Ego nonnihil iratus, tertio ab eo quæro quid igitur petat? Ille audacissimè, te interficere volo, ait, pro ut anatem meam occidisti. Ea enim fratris cuiusdam mei olim fuerat, atque idcirco præ omnibus meis in pretio habebam. His dictis bardus ille domū abit, clauāque ingenti lignea sex pedum lon- gitudine instructus ad me redit: denuoque mortem mihi minatur. Ego tum valde fui at- tonitus, metum tamen meum dissimulabam diligēter. Tum interpretes cubili pensili quod inter me & aduersarium meum erat interie- ctū quid facto opus esset opportunè monuit. Gladium tuum & arcum ac sagittas ostentā- do, inquit his illū cōpella. Quo cū sibi nego- tium esse putet? te fortem ac strenuum esse,

nec impunè eum mortem tibi intentaturum: denique quod in animo erat dissimulans, varijs sermonibus vltro citròque habitis nullo de dissidio sedando laborante, Barbarus ille meus ebrius, quippe totum diem *Caoninando* transegerat, dormitum abiit. Ego cum interprete ad socios nostros contentionis meæ ignaros coenatum me cōfero. Nihilominus tamen totum illud à Barbaro meo ioco factū fuerat. Norunt enim illi se qui immortales cum Lusitanis inimicitias gerunt, si vel Gallū vnum occidant, mercibus penitus prohibitos iri. Ac sanè ille paulò pòst experrectus, per Barbarum quendam mihi significat, me suum esse filium, quæque abs se acta fuerant, eo tantùm animo gesta fuisse, vt quàm strenuè in Lusitanos & *Margaiates* bellaturus essem, periculum faceret. Ego verò vt' occasionem omnem ei idem vel in me, vel in alium quemuis tentandi tollerem, adde quod istiusmodi lusibus delectari nemo solet: Respondeo me facilè tali parente, qui exserto gladio filiorum periculum faceret carere, immo etiam postridie eius diei domum quandam in qua erat, ingressus, vt quàm ægrè illud ferrem, seriò cognosceret, eo præsente, astantibus cultellos, aque hamos dono, illum verò indonatum relinquo: Ex hoc igitur exemplo, eoque cuius antè memini, de periculo quod sum imaginatus tum, cum primùm apud illos versatus sum, satis apparet ea, quæ dixi, constare, nempe amicis eos
fidif-

fidissimos esse. Istud quoque obiter est notandum quòd Senes qui securibus, falcibus, ac cultris olim caruerunt, quibus tamen ad ligna secanda, ad arcus fabricandos, sagittasque parandas tam cōmodè iam vtuntur non modò Gallos humanissimè excipiunt, sed & iuniores vt idem in posterum præstent crebrò hortantur.

CAP. XIX.

Quam curam morbis suis adhibeant Barbari: de eorum sepultura & exequiis: deque insano eorum circa mortuos luctu.

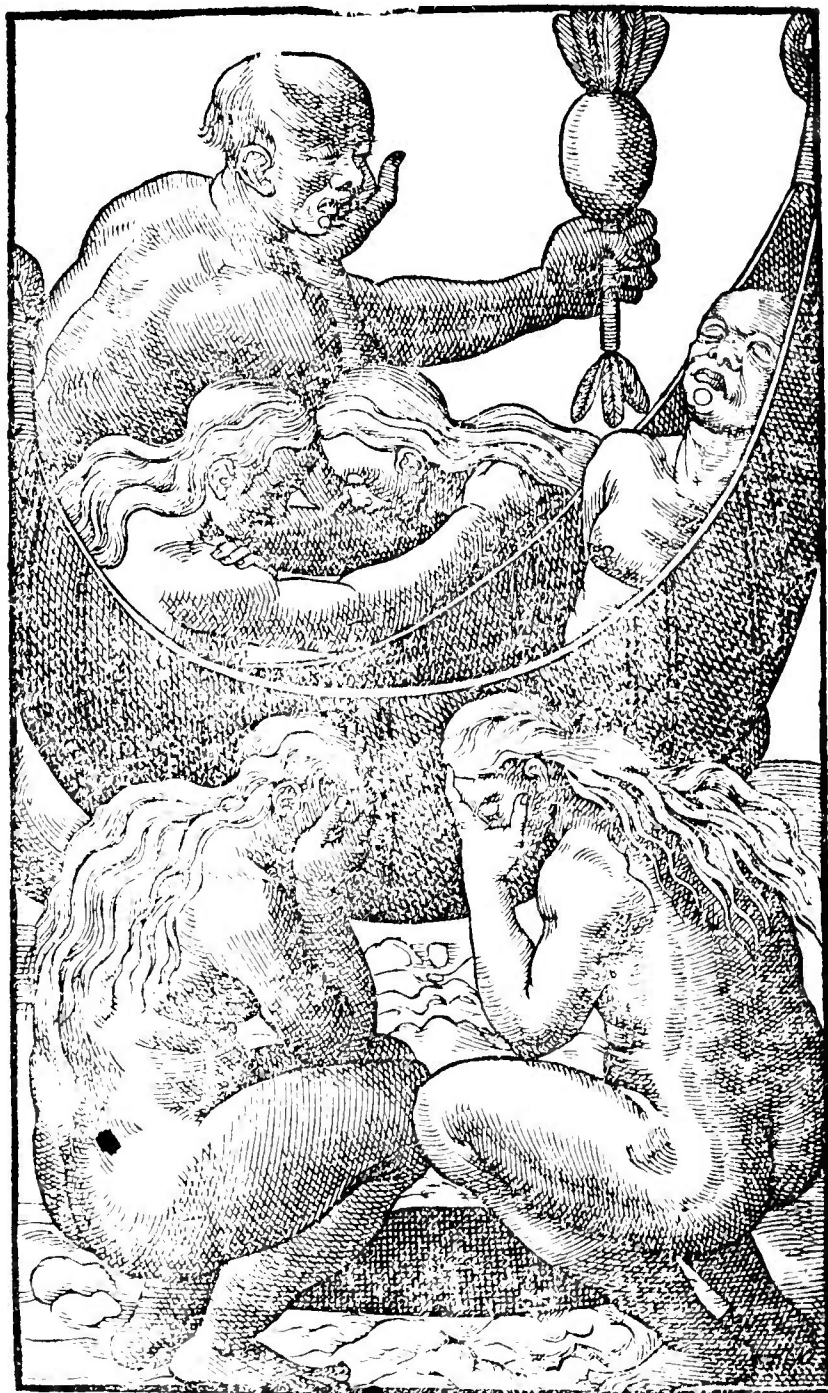
INDEM vt huic de Barbaris Americanis sermoni finem imponamus: hoc quoque loco aliquid de eorum in morbis suis cura, ac obitu dicendum est. Ergo si fortè contingat, vt eorum aliquis in morbum incidat, partem dolore affectā vbi indicauit ægroti intimus, quidam ore exsugit, nonnunquam etiam ab impostoribus quibusdā, quos illi *Pagés*, hoc est medicos aut chirurgos, appellant. (Sunt autē à *Caraibibus*, de quibus antea, diuersum genus) ministerium illud præstatur. Dolorem quoque se extrahere dicunt, ac vitā producere. Febribus, aliisque vulgaribus morbis aliquando laborant: at non ita frequenter atque nos solemus. Præterea cum insanabili quodam morbo conflictantur, quem illi

Pagés Barbarorum medici.

Pians Vocant. Is plerumque à libidine pro-
uenit: puerulos tamen eo infectos vidi non
abſimili ab variolis noſtratibus modo. Con-
tagio hæc in puſtulas tãdem abit digito pol-
lice ampliores, quæ corpus vniuerſum, atque
adeò faciem ipſam inuadunt. Itaque iis qui
hoc morbo affecti fuerint tã inſignes ſuæ im-
puritatis notæ inuruntur, atque apud nos ve-
nerea lue laborantibus. Cuius rei exemplo
fuit Neuſtrius quidam interpres, qui crebris
ſeſe ſcortationibus cum mulieribus ac puel-
lis Barbaris contaminarat. Is meritis digniſ-
ſimam reportauit mercedem: nam eius cor-
pus vniuerſum, atque adeò vultus ipſe, tam e-
rat deturpatus, vt elephantiaco morbo la-
borantem deformitate referret: tãmq̃ue in-
ſignes inuſtæ ſunt notæ, vt deleri nuſquam
potuerint: hinc fit vt morbus ille omnium
perniciſiſſimus ab illis habeatur. Sed ad rē.
Ægrotanti cibum nuſquam præbent, niſi ab
eo petatur, inedia licèt ſit periturus. Præterea
morbus quantumuis ſit grauiffimus, valentes
non deſiſtunt ſaltando, cantando, bibendo,
more recepto, miſerum ægrum ſtrepitu ob-
tundere: nec conqueritur æger, quòd ſe nihil
proſectorum eſſe norit. At ſi diē ſuum obeat,
cantus ille (ſi præſertim pater quidam fami-
liàs fuerit) in lachrymas repentē conuertitur,
tantique eduntur gemitus, vt ſi fortè in pago
quodam diuertebamus luſtus illius tempo-
pore, nobis vel aliò erat commigrandum,
vel inſomnis nox erat ducenda. In primis au-
tem

Barbari æ-
grotos quo
modo tra-
ctent.

tem non sine admiratione mulieres exaudiuntur, quæ sic vociferantur atque exclamant, ut luporum aut canum ululatus, non humanas voces edi dicas. Has autem effundunt querelas voce tremula. Obiit fortissimus ille, qui nobis tot captiuos deuorandos olim præbebat! Tum cæteræ, ô egregium venatorem, ô præstantissimum piscatorem, ô strenuum Lusitanorum & *Margaiatum* mactatorem! In summa mulieres illæ sese mutuò ad luctum incitantes, brachiâque inuicem amplexantes, ut in subiecta pictura videre est, ab his luctibus ac præconiis non priùs desistunt, quàm cadauer elatum fuerit.

Denique Barbaræ istæ mulieres Bearnensium ritum in viris suis mortuis lugēdis imitantur, quos quantum accepi, his prosequuntur querelis. *La mi amou, la mi amou: Cara rident, œil desplendou: Cama leugé, bet dansadon: Lo mé balen, lo m'esburbat: mati depes: fort tard congat.* hoc est, mi amice, mi amice vultu hilari, oculis splendētibus, cruribus pernicibus, egregie saltator, fortis ac strenue, qui summo manē surgebas, atque ad multam noctem vigil decumbebas. Vascones quoque mulieres, quæ superioribus isthæc addunt, *Yere, yere, O le bet renegadou, ô le bet iougadou qu'here:* hoc est heu, heu, quā strenu⁹ erat deierator, quā insignis lusor! Porro iis quas diximus querelis Barbaræ mulieres crebrò epodiū hoc adiungunt. Obijt, obijt is quē iam lugemus! Tum viri, heu! mortuus est, nec eum amplius videbimus, donec post montes cum ipso pro vident nos Caraibes nostri choreas agamus, Alia insuper eiusdem generis multa addunt. Eiulatus verò illi ad sex horas producuntur, neque enim mortuos suos insepultos diutiùs seruare solent. Tum excauata fossa non oblōga, vt solemus, sed in orbem, dolij maioris inserta, cadaver erectum sepelitur. Patres verò familias defunctos cubili suo xyolino obuolutos in mediis ædibus sepeliunt, plumis, aliisque quibus dum vita manebat delectabātur, in sepulchro reconditis. Per multa in hanc sententiam antiquorum exempla huc afferri possent, à quibus idem olim erat factitatum:

Sepulchra,
asque in Sepeliendo ritus
Americano-
rum.

Antiquit.
lib. 7. c. 12.

Mūdus cum
cadauere iē-
pelitur.

Consule Bē-
zonem lib.
3. c. 22.

cuiusmodi est illud quod Iosephus commemorat de pecuniis in Dauidis sepulchro cōditis: Id etiam quod profanæ restantur historiæ de viris illustribus, qui post obitum pretiosissimo quoque mūdo ornati sepulti sunt. Ac ne longius ab Americanis nostris recedamus, Indi Peruenſes Reges suos ac *Cacicos* sepelientes, magnam auri, argenti, atque gēmarum vim in eorum conijciunt sepulchra: quæ cum Hispani scrutarentur, ingentes inde diuitias contraxerunt. Quibus rapacissimis hominibus apprimè id conuenit quod Plutarchus de Semiramide commemorat. Semiramis Regina, quæ Babilonem condidisse dicitur, monumento quod sibi pararat inscripsit, Quisquis rex pecuniis eguerit, aperto monumento quantum voluerit capiat. Darius potitus ea ciuitate, titulo credens, saxum ingens, quo claudebatur monumentum, vix amolitus, nihil quidem inuenit pecuniarum, sed ex altero saxi latere hoc inscriptum reperit. Ni vir malus esses, & pecunia inexplebilis, haudquaquam mortuorum loculos moueres. Sed ad *Tono: pinambaultios* nostros redeamus. Ex quo Galli ad eos commeare cœperunt, ab pretiosorum in sepulchris repositione abstinerunt. Sed inauditam ac verè Diabolicam superstitionem retinuerūt. Prima à funere nocte, Barbari, quibus hoc persuasum est, fore vt *Aygnan*, ni alios cibos offenderet paratos, cadauer effoderet, ac deuoraret, vasa nō pauca farinæ, piscium, carniū, alio-

Error verè
Diabolicus.

aliorumque ciborum diligenter paratorum, nec non potionis *Caonin* plena circa sepulchrum apponunt. Quam libationem tandiu faciunt quoad cadauer penitus consumptum esse credant. A quo errore eò difficilius dimovebatur, quòd interpretes quidam Neustrij, sacrificorum Belis exemplo, non semel ante nostrum aduētum cibos illos clam subriperāt. Quo facto Barbaros in errore adeò confirmarant, ut quamuis cibos illos vespere appositos manè superesse demonstraremus, magno tamen labore perpaucos ab errore dimouimus. Hoc autem Barbarorum somniū ab Rabbīnorum commento non est alienū: nec ab eo quod Pausanias cōmemorat. Rabbīni enim scribūt cadauer hominis tradi in potestatem *Cacodæmonis* cuiusdam, quem Zazel, aut Azazel nominant: quēque principem deserti in Leuitici libro dici affirmāt. Consule vi-
ret. Physic.
Papal. Dialo.
3 pag. 210. In cuius erroris confirmationem Scripturæ locos detorquent, quibus dicitur serpenti, Leuit. 16 8. puluerem comedes omnibus diebus vitæ tuæ: atque ita ratiocinantur. Quandoquidem Gen. 3. 14.
Isa. 65. 24. corpus nostrum è limo terrę desumptum est, qui serpentis est cibus, ei subiiciatur necesse est, quoad in spiritualem naturā transformetur. Pausanias etiam author est interpretes Delphicos tradidisse *Cacodæmonem* quendam, quem Eurinomum appellant, mortuorum carnes deuorare solitum, atque ossa carnis nudata relinquere. Qui errores ad Americanorum somnia proximè accedunt.

Denique quoties Barbari, eo quo diximus modo, vicos suos aliò comportât, sepulchris mortuorum tegmina quædâ ex herba *Pindo* imponunt. Quò fit vt viatores cœmeterij formam quandâ agnoscant. Ad quæ loca si quando in syluis errantes virorum defunctorum recordentur, tantos edunt eiulatus, vt procul exaudiantur. Tandem eas quò quantum ad fatietatem fuerit, lugeant relinquo. Quando igitur Barbaros ad sepulchrû vsque sum prosequutus, de eorum moribus dicendi hic finẽ faciã. Lector tamẽ præter ea quæ attigimus, nonnulla poterit obseruare in eo quod subijcimus colloquio: quod scriptum fuit eo tempore quo in America viuebam ope cuiusdam interpretis, qui & linguæ Americanæ erat peritissimus, (quippe septem annos iam in illis terris vixerat) & linguam Græcam à qua non paucas voces mutuatur Barbari, optimè callebat.

CAP. XX.

Colloquium in ipso aditu Brasiliensis ora interindigenas Tououpinambaultios Tououpininken Brasiliçè ac Latine conscriptum.

Tououpinambaultius.

Ere-ioubé? Venisti ne?

Gallus.

Pa-aiout, Sic est, veni.

T.

Teh! auge, ny-po, Benè dixisti.

Mara-pê-déréré? Quomodo vocaris?

G.

Lery-ousson, Ostrea magna.

T.

Ere^x-iacasso[†] pienc? Patriam ergo reliquisti vt hîc deinceps habitares?

Cognomen
authoris lingua
Americana.

G.

Pa. Ita est.

T.

Eori[†]-decretaniouani repiac. Ad esdum igitur, & locum habitationis tuæ circumspecte.

G.

Auge-bé, Bene est.

T.

I-endê^s rêpiac? aout I-endê rêpiac aout é éhéraire.
Teh! Oonérété Tenoy Lery-ousson ymê en!
Ecce igitur, fili mi, venit in has regiones nostræ memor, papæ?

T ;

Caramémo ar
cæ. aliâque
vasa.

Eréron dé caramémo? Attulistine capsas? Eo verò nomine comprehendimus quidquid includendis omnis generis vestimentis aptum est.

G.

Pà arout. Etiam, attuli.

T.

Mobony? Quot?

Quotquot habueris vsque ad numerum quinque, verbis notare poteris, hoc modo. *Angépé*, 1. *mocoueïn*, 2. *mossaput*, 3. *oioicoudic*, 4. *ecombo*, 5. Si duas tantum habes, quatuor numerare non oportet. Satis enim erit si dixeris tria *mocoueïn*. Si quatuor habueris sic dices *oioicoudic*. Et sic de reliquis. At verò si quinarium numerum excedant, numerum quem voles totidem digitis tuis, aut si non sufficiunt, socio rum qui tibi adstant iudicare poteris: Non enim habent aliam numerandi rationem.

T

Mâé pèrérout, de caramémo poupé? Quid in capsis attulisti?

e

G.

Vestimenta.

A-aub. Vestimenta.

T.

Maravaé? Cuius coloris?

G.

Colores.

Sóbony-été. Cærulei.

Pirenk. Rubei.

Ioup. Lutei.

Son. Nigri.

Sobony, massou. Viridis.

Pirientk. Variorum colorum.

Pegassou-aué. Coloris columbini.

Tin. Albi. Et de indusiis intelligitur.

T.

T.

Mâé pámo? Quid præterea?

G.

Acang aubé-roupé, Galeris.

T.

Seta-pe? Multos?

G.

Icatoupané. Innumeros.

Galeri.

T.

Ai pugno? Id ne totum est?

G.

Erimen. Minimè.

T.

Esse non bat. Omnia nomina.

G.

Coromo. Expecta paululum.

T.

Neîn. Age igitur.

C.

Mocap, seu, *Mororocap*. Ignea tormenta, Cata-

Tormenta
bellica.

pultas utriusque generis: Nam *Mocap* omne ge-

nus tormèti significat: maiora etiam quæ nauibus

imponuntur ad repellendos piratarum insultus.

Pronunciant autem aliquando per B. & In scri-

bendo, si fieri posset, intermiscendæ essent M. & B.

Mocap-coni. Attuli etiam pulverem igneum. ×

pulvis pyroi
des.

Mocap-coniourou. Cornua & alia instrumenta ad

Instrumenta
ad pulverem
continendū.

pulverem includendum.

T

Mara vaé? Cuiusmodi sunt?

G.

Tapirousson-ak, E cornu bonis conflata.

T.

Augé-garou-régué. Optime dictum.*Mâé pé seponyt rem?* Quid tibi numerabitur pro

T ij

ea res?

G.

Arouri. Ea instrumenta tantùm attuli, quasi dicas, nolo tam citò vendere.

T.

Interiectio. *Hè* Interiectio est, qua vtuntur dum quis eos alloquitur, quasi respondere velint, Libenter? Et tamen quiescunt, ne importuni videantur.

G.

Arrou-ita ygapem. Cultros ferreos attuli.

T.

Naoepiac-ichopén é? Nunquid eos videbo?

G.

Bégoé irem. Quando erit otium.

T.

Falces. *N'é'éronpe guya-pat?* Nunquid falces attulisti?

G.

Arrout. Attuli.

T.

Igatou-pé: Sunt ne pulchræ?

G.

Guiapar été. Eximiæ sunt.

T.

Aua-pomoguen? Quis eas fabricauit?

G.

Pagé-ouassou remymognén. Ille qui tibi notus est, cui usque nomen tale est, eas fabricauit.

T.

Augé-terah. Id bene se habet.

T.

Acépiati-mo-mên. Papæ? Libenter eas viderem.

G.

Karamoussée, Alio tempore id fiet.

T.

Tâcépiah tangé. Iam iam videam.

G.

G.

E'embereingué. Expecta adhuc.

T.

Eréroupé itaxé amo? Attulisti ne cultros?

G.

Arroureta. Plerosque attuli.

T.

Secouãrantin vaé? Sunt me cultri capulo diuiso?

G.

En-en. non. I vetin. Albo capulo, ^x*Taxe miri* paruos cultros.

Pinda, hamos. *Montemouton*, Subulas, *Arrouã*. ^{hami, subu-}
Specula. *Kuap*, pectines. *Mourobouyé te*, Armillas ^{lx, specula,}
cæruleas. *Cepiah yponçum.* Cuiusmodi hinc non ex- ^{pectines, ar-}
 tant. Ex quæ pulcherrimæ sunt inter eas quas hinc ^{millas,}
 vidimus ab eo tempore quo adferri cœperunt.

T.

Easo-ia, roh de caramemo t'acepiab de maé. Ape-
 ri arcam vt tua bona intuear.

G.

Aimossaénen. Occupatus sum.

Acépiag oucairen desue? Alio die aperiam ad te
 veniens.

T.

Nârou ichop' Irêmmaé desue? Nonne aliquan-
 do ad te bona adferam?

G.

Mae! pererou potat? Quidnam vis adferre?

T.

Sceh dé, Nescio. Quid tu?*Maé peréi potat?* Quid vis?

T.

Soô. feras. *Oura.* Aues. *Pira.* pisces. *Ouy.* farinam. ^{bestia, aues.}
Yetic. rapas. *Cõrrenda-ouassou.* Magnas fabas. ^{pisces, fari-}
Com- ^{na, rapa, fa-}
mendamiri. fabas paruas. *Morgonia ouassou.* ^{be, Mala au-} aurea res & citre.

T iiij

& citrea mala. *Mae tirouén.* Omnes denique aut pleraque res.

T.

Mara-uasé sôo éréinsceh? Cuius generis animal comedere aues?

G.

Nacépiab quevon-gouaairé. Nolo ea comedere quæ hîc proueniunt.

T.

Aassenon desuoe. Ea tibi nominabo.

G.

Nein. Age vero.

T.

Tapiroussou
quale ani-
mal.

Tapiroussou. Fera quam sic vocant, quam semi asinum aut semi vaccam dicere possis?

genus ceruo

Sé-ouassou. Genus cerui ac Damæ.

rum ac Da

Taiassou. Aper.

marum.

Agouti. Rufum animalculum nefrendis magnitudine.

Aper.

Pague. Fera est magnitudine nefrendis, nigro & albo colore distincta.

Pague.

Tapui. Genus leporis.

Tapiti.

G.

Esse non ooca ychesue. Nomina mihi aues.

T.

Magne aues
triam gene
rum.

Iacon. est auis caponis magnitudine. Eius autem tres sunt species, Nempel *Iacoutin*, *Iacoupem*, & *Iacon-ouassou*. boni gustus omnes inter ceteras aues.

Moûton. Syluester pato. Sunt autem nigri & Leucopæi, & corpus adeo magnum habent ac nostri, auis rara.

Genus ma
gnarum per
dicum.

Mpacacoua. est genus perdicis quæ corpus magnitudine caponis habet.

Ynambou-ouassou. est etiam perdix fera alterius magnitudinem æquans.

Ynambou. Perdix est non multum ab iis distans,

quas, in Gallia videmus. *Pegassou. Turtur. Paicanc,*
 Aliud genus turturis minoris. *Turtures.*

G.

Seta-pé-pira-sebac? Est ne magnus bonorum piscium numerus?

T.

Nan. Tot sunt.

Kurema. Mulus.

Parati. Mulus altero melior.

Adara-pep. Piscis planus delicatior aliis.

Aixara-bouten. Alius lutei coloris, qui minoris est pretij.

Atrara-méri. Maximè parui qui in dulci aqua viuunt, bonique gustus sunt.

Ouara. Magnus piscis boni saporis.

Kamouroupony-ouassou. Magnus piscis.

G.

Mamo-pe dèrétam? Vbinam degis?

T.

Kariauh, ora-ouassou-ohée. I auen-ur assic? pira- Vici circa ri
cam, opem, Eiraia-tanem, karaouir-apā, Sarapo-u. pas Ganaba
 Sunt nomina propria virorum qui Ganabara sinū re.
 ingredientibus ad sinistrum latus apparent, nec mihi commodè explicari posse videntur.

Keri-u Adara-u Kouroumouré, Ita-aub, Ioirarouem. Vici in ripa eiusdem fluuij ad latus dextrum.

Maiores vici in continenti ex utroque latere hi sunt.

Sacouarr-oussou-tuue, Ocarentin, Sa-popem, Nourouenne, Arasaxtue, Vsu-potiuue. Ac multi alij qui ab iis qui cum indigenis commercium habuerunt, cognosci poterunt & à patribus familiars, quos falsò reges vocant, qui in illis vicis habitant.

G.

Môbouy-pé toupicha gatou henou? Quot magni sunt in his regionibus, hoc est, fortes?

T.

Séa-gué. Multi sunt.

G.

Essenon auge pequoube ychesue, Nomina mihi aliquem.

T.

Nân. Vocabulum ad reddendum eum attentum cui vis aliquid dicere.

Eapira-ni ionp. Nomen proprium hominis quod nomē sic exponas, caput semi caluum, & pilo admodum raro.

G.

Mamo pé se tam? Vbi habitat?

T.

Kariauh bè.
nomen com-
positum.

Kariauh-bè. In vico quem ita appellant est autem nomen fluminis cuiusdam à quo nomē vicus fortitur, quia ad eum situs est. Significat autem *Karios* domum. Componitur autem ex voce *Karios*, & *auh* quæ domum significat extrahendo *os* & addendo *auh* erit. *Kariauh. Be*, autem est articulus ablativi & significat locum quem petis aut in quem proficisceris.

T.

Custos medi-
cinæ ut de
mundo dicit
demonstrat ob-
fusa.

Mossen ygerre. Quod significat custodem medicinarum, aut ad quem medicinæ pertinent. Eo vero vocabulo vtuntur quum mulierâ veneficam designare aut à Caçodæmone agitatam. Nam *Mossen*, est medicina, *gerre* proprietas.

T.

Ourauh ousson auh arentin. Vici illius maxima penna.

T.

T.

Tau-conar-ouffou-tunc-gouare. In quo cannæ instar magnarum arundinum leguntur.

T.

Ou-acan. Præcipuus locus eius vici, quod significat caput ipforum.

T.

Soonar-ouffou. Folium ab arbore collapsum.

Diuersarum
rerum nomi
na.

T.

Morgouia-ouaffou. Ingeus malum citreum aut aureum, Sic vocatur.

T

Mae¹ di. Est flamma ignis.

T.

Maraca-ouaffou. Magnum tintinabulum.

Tintinabu-
lum.

T

Mae-uocép. Res quæ partim emerfit è terra, aut ex aliquo loco.

T.

Kariau-piarre. Via quæ ducit ad carios. Sunt vero ipsi præcipui inter eos qui fluium Ganabarum incolunt.

T.

Che-rorup-gaton, derour-ari. Maxime gaudeo te venisse.

Neintéréico, pai Nicolas iron. Mane vero cum domino Nicolao, sic nominabant Villagagnonem.

pai Nicolas
Villagagnō.

Nerèroupé derémicco? Adduxisti ne vxorem?

Miccco
vxor.

G.

Arrout-iran-chèreco augernie. Adducam quum expedita erunt negotia mea.

T.

Marape derecouran? Quid tibi est negotij?

G.

Che¹ aut-quam. Domus ad habitadum parâda est.

Domus.

T.

Mara-vac-auh? Quod genus domus?

G.

Seth, Daé-ehèrèco-rem couap-reng ié. Nondum scio quid sim facturus.

T.

Mai- tereiconap dèrecorem. Cogita ergo quid sit faciendum.

G.

Peretam-repiak-irèè. Postquã vestram regionem videro & aliquandiu commoratus fuero.

T.

Nèrèico-icho-pe-de auem a irom? Nõne cum tuis, hoc est cum popularibus tuis habitabis?

G.

Marani-amo-pé? Cur illud petis?

T.

Aipo-gue. Non sine causa dico:

Che-pontoupa-guè dèri. Id me male habet, quasi dicas, id scire cupio.

G.

Princeps aut
senex,

Nèn pé amotareum-pe orèroubicheb. Nũquid primarium nostrum siue senem odio habetis?

T.

Erymen. Minimè verò.

Sérécogaton pouyr eín étè mo? Nisi res esset maxima cura digna, dicendum esset.

G.

Séconac apoau-e eugat engatouresine, yporere cogaton. Est mos boni parentis, vt quod amat diligenter conferuet.

T.

Bellum,

Neresco-icho pirem ouarini? Nõne in bellum post-hac

hac es profecturus?

G.

Affoirénuê. Aliquando proficiscar.

Mara-pé pérouagerrê réré? Quod est nomé vestris hostibus?

T

Touaiat siue *Margaiat*. gés est quæ eadé est cum illis lingua: apud quam Iustitiani habitant.

Nomina hostium Tou-
oupinam.

Ouetaca ubi
habitent.

Ouetaca. Verè sunt barbari & degunt ad fluuium

Mach-he, & *parai*.

Oueanéin. hi Barbari cæteros antecédunt, in syl-
uis & montibus habitant.

Caraia. hi nobiliores sunt, atque etiam cibus,
tum aliis rebus ad vitam necessariis præ cæteris
omnibus abundant.

Cararia.
Inter alios
excellentes.

Karios. Est populus qui degit vltra *Touaiare*.
ad fluuium Platam cuius lingua eadem est cum
Tououpinambaultiis & Tououpinenkin. Diffe-
rentia idiomatis est inter eos quos supra nomi-
nauius. Ac primùm quidem *Toupinambaultiys*
roupimentkin: *Touuaiarre*, *Terremmon*. & *Kario*.
Fermè eandem habent linguam.

Affinitas ac
differentia
linguæ inter
Bral.

Karaia. Diuersam à reliquis habent & viuédi
& loquendi rationem.

Ouetaca. Differunt ab vtrisque & viuédi &
loquendi ratione

Oueanéin. hi etiam diuersum & victus & sermo-
nis ab aliis modum habent.

Modus lo-
quendi.

Teh-oioah pteireca à paaiue, iendeue.

Alius alium quærit, atque id magno nostro be-
no. Nā vox hæc *iende-ue*, est dualis quo Græci vtū-
tur cum de duobus fit sermo: hic tamen resolui-
tur voce nobis.

Ty ierob ah apóau ari. Exultemus quòd nos homines inuifunt.

Apóau ac mae gerre iendesue. Gens est nostri cõmodi studiosa, quæ nobis bona sua largitur.

Tyréco-gaton iendesue. Diligenter eã conferuimus, hoc est, eã ita excipiam⁹ vt ipsi satisfaciamus.

Iporenc é té am reco iendesue. Præclara se nobis res offert.

Tymaran-gaton apoau-apé. huic populo nos dedamus.

Tymomourrou, mé mae gerre iendesue. Ne iniuriam faciamus Genti quæ sua bona nobis affert.

Typoich apoau iendesue. Suppeditemus eis cibos ad viuendum.

Typoeraca apoaué. Laberemus vt prædam pro ipsis venemur. Vox *yporraca*, præcipuè de piscium venatione intelligitur, sed eam ad alia etiam genera extendunt.

Tyrrou t mae tyronam aniapé, adferamus illis quidquid inuenire poterimus.

Tyre comremoich-meiende-mae reconssaue. Ne illos male excipiamus qui nobis adferunt bona sua.

Pé-peroinh auu-mecharaire oueh. Ne mali sitis pueri mei.

Tapé ré coih mae. Vt bona consequamini.

Tærecoih peraire amo. Et vestri etiam liberi.

Nyrecoih ienderamouyn maé pouaire. Nulla bona habemus ab auis nostris.

Opap cheramouyn mae-pouaire aiti. Quæcũque mihi auus reliquerat proieci.

Apoau maé ry oi ierobiah. Magni æstimans ea bona quæ nobis afferuntur.

Ienderamouyn remi' piaepotategue aou-aire. Quæ cum nostri videre optassent nec tamẽ viderunt.

Teh!

Teb'oip otarhété ienderamoun recohiare ete, iē-desue. Id bene est, quanta potior nostra conditio patrum nostrorum conditione?

Iendé porrau-oussou vocare. Id nobis tristitiam omnem eximit.

Iende-co-ouassou-gerre. Id efficit ut magnos hortos habeamus.

En sassipiramiendere mēmynon apé. Non amplius dolent pueruli nostri quum tondentur.

Tyre coih apouau, ienderoua-gerre ari. Hos nobiscum contra hostes deducamus.

Toere coih mocap, ó maé-aé. Habeant catapultas, quod genus armorum sibi vendicant.

Mara-mosentén gatou-euin-amo. Cur non essent strenui?

Memé-taé morerobiarem. Est gens impauida.

Ty senenc apouau, maram-iende-iron. Ex periamur ipsorum vires dum nobiscum erunt.

Ménré-taé moreroar roupiare. Illi sunt qui debellant alios, Id est, Lusitanos.

Agne-he oueh. Quasi diceret, quidquid dixi verum est.

T.

Nein-tya-mouéta iéndéré cassariri. Colloquamur de iis qui nos inuisunt. Quod in bonam partem est accipiendum.

G.

Nein-che atour-assauep age igitur mi socie: hic verò notandum est voces *Atour-assap* & *Coto-uassap*, differre. Nam prior significat perfectum foedus inter eos ac nos pactum esse, quo fit ut bona sint communia. cuius Filiam aut sororem ducere in uxorem non possumus: Non ita vero de *Coto-uassap*: ea. n. appellatione nominis alicuiusv tütur, ut tibiæ, oculi, auriculæ & alia pleraque eius gene

Differentia inter *Atour-assap*, & *Coto-uassap*.

neris nomina.

T.

Maé-ressé, iende moneta. De quibus loquemur?

Colloq. de
variis rebus.

G.

Sceh macrouem-ressé. De multis ac variis rebus.

T.

Cœlum, sol
Luna, stellæ,
terra, mare,
aqua dulcis
& salta.

Mara-pieng vvah rere? Quomodo vocatur cœ-
lum?

G.

Cœlum.

T.

Cyh-rengne-tassouh maetirouem desue.

G.

Angebe, Rectè.

T.

Mah. Cœlum *Couarassi.* Sol. *Iasce,* Luna; *Ias-
si tata ouassou.* Stella matutina & vespertina quæ
Lucifer vocatur. *Iassi-tata-miri.* Aliæ omnes
stellæ parvæ. *Ybouy,* terra. *Poirauem.* Mare. *Vh-
ete.* aqua dulcis. *Vh-éen.* aqua salsa. *Vh-éen
buhk.* aquæ quas nautæ vocant Sommaque.

T.

Ita, petra, me-
tallum & do-
mus fund.

Ita. proprie lapis est, accipitur etiam pto quoli-
bet metallo & ædificii fundamento vt *ah na,*
domus columna.

Yapurr-ita. fastigium domus.

Omne genus
lignorum.

Iura-ita. trabes domus.

Igourah seu *y bouirah.* omne genus lignorum.

Ourapat ar-
cus.

Ourapat. arcus, & quamuis nomen sit compositû
ex *ybouyrah*, quod est lignum & *apat*, vncû: Ta-
men pronuntiat *ourapat* per syncopem.

Arre, aer. *arr aip.* Malus aer.

Amen. pluvia.

pluvia.
Tonitru.

Amen poyton. compactas pluvia ingruente.

Toup-en. tonitru. *ouap* est coruscatio.

Yory-

Yory-hu. Nubes aut brumæ.

Nubes.

Ybneture Montes.

Montes.

Quum. campestria loca vbi nulli montes.

Planities.

T

Tane viri aub. Domus. *Vh-éconap* Fluvius decurrens. Vici & fluij.

Vbpaou. Insula.

Insula.

Kaa, omne genus sylvarum & nemorum.

Sylvæ.

Kàa-paou. Est sylva in media planitie.

Kaa-ouan. Qui in sylvis educatus est.

Kaa-gerre. Cacodæmon est qui ipsos vehementer vexat. *Kaa-gerre* Ca
codæmon.

Ygat. Linter ex cortice arborum, triginta aut quadraginta homines ad bellum euntes capiens: accipitur etiam pro naui quam vocât *yguerroussou.*

Ygal Cymba.

Puissa-ouassou. Est rete piscatorium.

Rete piscatorium.

Inguea. Est magna Cymba ad piscandum.

Inguéi. Diminutivum, Cymba quæ vsui est cum fluuij exundant.

T.

Nomoquot, mae tasse nomi désue. Quæso ne quid amplius nomines.

Emourbéou deretamichesue. Iam de tua patria & habitatione differe.

G.

Augêbé derengué eporen doup. Bene est, primum ergo interroga.

T

Ia eh marape deretam-rere. hoc faciam. Quod est patriæ ac regioni tuæ nomen?

Colloq. de Gallia

G.

Rothomagum. Vrbs quædam nominis.

T

Tan onscou-pe-oum. Estne magnus vicus? Nullam ponunt differentiam inter urbem & vicum: quia ipsi nullas habent vrbes.

G.

Pa. Sic est.

T.

Moboy-pe-peroubichah gatou? Quot habetis Dominos?

G.

Augé-pé. Vnicum.

T.

Mara-pe sere? Quod illi est nomen?

G.

Henricus.2. *Henry.* Tempore henrici secundi hæc nauigatio fuit suscepta.

T.

T'ére-porren c. Præclarum nomen est.

Mara-pé-peroubichan eta-eun? Cur non habetis plures Dominos?

G.

De principe ac subditis. *Moroéré-chih-gue.* Non plures habemus.
Ore ramouim-ane. A téporibus maiorū nostrorū.

T.

Marapienh-pee? Vos vero quid?

G.

Oroicôgué. Nos eo contenti sumus.

Orée-mae-gerre. Et bene nobiscum agitur.

T.

Epé noéré, coih-péroupichah-mae? Vester autem princeps bona ne habet?

G.

Oerecouh. Infinita habet.

Oré-mae-gerre a hépé. Quidquid habemus in ipsius arbitrio positum est.

T.

Orinuy-pe ogépé? In bellumne proficiscitur?

G.

Pa. Ita.

T.

Colloq. de

urb. ac vicis. *Mobouy-taue-pe-ioncany mae?* Quot vrbes aut vi-

cos

cos habentis?

G.

Setà-gaton. Plures quàm possim dicere.

T.

Niresce nouih-ichopene? Nunquid mihi recensabis?

G.

Ypo icopony. Id nimis longum foret

T.

Yporrenc pe-peretani? Locus vestræ originis estne pulcher?

G.

Yporren-gaton. Pulcherrimus.

T.

Engaya-pe-per-auce. Vestræ domus sunt ne similes nostris?

G.

Oicoe-gaton. Multùm abest.

T.

Mera-vaé? Cuiusmodi sunt ergo?

G.

Ita-gepe. Sunt prorsus lapideæ.

T.

Tourousson-pe. Sunt ne magnæ?

G.

Tourousson-gaton. Maximæ.

T.

Vate-gaton-pé. Sùntne multùm excellæ?

G.

Mahmo. Multùm. Id verò vocabulum admirantis est.

T.

Engaya-pe-per-ancynim? Interior pars acceditne ad similitudinem nostrarum?

G.

Erymen. Non.

T.

De rebus
ad corpus
spectanti-
bus,*Eſce-non de-rete renomdan eta-icheſue*. Reci-
ta mihi ea quæ ad tuum corpus pertinent.

G.

Eſcendou. Audi.

T.

I-eh. Paratus ſum.

Ché-acan. Caput meum. *De acan*. Caput tuum.
Ycan, Caput ſuum. *Oreacan*. Noſtrum caput.
Pé-acan, Veſtrum caput. *An atcan*. Eorum caput
 Ut autem hæc pronomina melius intelligantur,
 perſonas ſingularis & pluralis numeri tantum
 declarabo.

Primum.

Ché. Eſt prima perſona ſingularis numeri, quæ
 in omni ſermonis genere, ſive primitiuo ſive de-
 riuatiuo, poſſeſſiuo, aut alio denique inferuit.

Ché-aué Caput meum aut capilli.*Ché-voua*. Mea facies.*Che-nembi*. Meæ aures.*Cheſhua*. Mea frons.*Ché-reſſa*. Mei oculi.*Ché-rin*. Meus naſus.*Ché-iourou*. Meum os.*Che-retoupané*. Meæ genæ.*Ché-redmna*. Meum mentum.*Ché-redmua-aué*. Mea barba.*Ché-ape-con*. Mea lingua.*Ché-ram*. Mei dentes.*Ché-aioeué*. Meum collum, aut mea gula.*Ché-aſſeoc*.

Ché-asseoc. Meum guttur.
Ché-poca. Meum pectus.
Ché-rocapé. Mea pars anterior.
Ché-atoucoupé. Mea pars posterior.
Ché-pouy-af'oo. Mea spina.
Ché-rousbony. Mei renes.
Ché-reuire. Meæ nates.
Ché-inuanpony. Mei humeri.
Ché-inua. Mea brachia.
Ché-papōny. Meus pugnus.
Ché-po. Mea manus.
Ché-ponen. Mei digiti.
Ché-puyac. Stomachus meus aut iectur.
Ché-reguie. Venter meus.
Ché-pourou-assen. Umbilicus meus.
Ché-cam. Mammæ meæ.
Ché-oup. Coxæ meæ.
Ché-roduponam. Genita mea.
Ché-porace. Cubiti mei.
Ché-retemeu. Tibiæ meæ.
Ché-pouy. Pedes mei.
Ché-pussèmpé. Ungues pedum meorum.
Ché-ponampe. Ungues mearum manuum.
Ché-guy-encg. Cor meum & pulmo.
Ché-encg. Anima mea aut mens.
Ché-enc gouere. Anima mea postquam è corpore exijt.

Nomina partium corporis pudendarum.

Ché-rencouem.

Ché-rementien.

Ché-rapoupit.

Quæ quidem breuitatis causa non fusiùs persequar. Notandũ verò est, nomina rerum accommodari non posse nisi pronomina primæ, secundæ, ac tertiæ personæ vtriusque numeri attribuatur.

Vt autem meliùs capiantur, hoc sit exemplum.

Primo.

Che, Ego, *De*, tu. *Ahe*, Ille.

Plurales.

Oree, Nos. *Peè*, Vos. *Au-ae*, Illi.

Quòd ad tertiam personā *ahe*. est masculinum.

Et pro foeminino & neutro *ae* sine aspiratione. Et in plurali *Au-ae*, est masculini ac foeminini generis, & proinde communis.

De rebus ad domum & culinam pertinentibus.

De rebus ad familiā spectantibus. *Emiredu-tata*. Accende ignem.

Emo-goep-tata. Extingue ignem.

Erout-che-rata-rem, adfer fomites ad ignem suscitandum.

Emogi-pira, pisces coque.

Esseffu. Torre.

Emoni. Elix.

Fa vecu-óuy-amo. Fac farinam.

Emogip caouin-amo. Compone potum.

Coein upé. Vade ad fontem.

Erout-v-ichesue. adfer mihi aquam.

Ché-renni augepe. Da mihi potum.

Quere me che-remyou-recoap. Veni ut mihi cibū præbeas.

Taie poeh. Manus meas lauem.

Tae-iourou-eh. Abluam os meum.

Ché-embouassi. Esurio.

Nam che iourou-eh. Non esurio.

Ehe-uffeh. Sitio.

Ché-reaic. Caleo, Sudo.

Ché-rou. Frigeo.

Ché racoup. Febricito.

Ché-carouc-assi. Tristis sum.

Carouc tamen vesperam significat.

Aicotene. Me res quædam excruciat.

Che-

Che pourra-ouffoup. Pessimè agitur mecum.
Chero emp. Lætus sum.

Aico memouoch. Ludibrio expositus sum.

Aico-gaton. Res mihi cedunt ex sententia.

Che-remiac-ouffou. Meum mancipium.

Chere miboje. Meus seruus.

Che-roiac. Qui sunt minores me & ad mihi ministrandum nati.

Che-porracassare. Piscatores mei.

Ché-mae. Bona mea, merces, suppellex. Denique quidquid meum est.

Ché-rémigmognem. Est industriæ meæ.

Ché-rere-couarré Meus custos.

Ché roubichac. Qui est maior me, quem nos Regem nostrum, ducem, principem denique vocamus.

Moussacat. Est bonus paterfamiliâs qui peregrinos viatores excipit.

Querre-muhau. Potens in bello, & in quadam re perficienda strenuus.

Tenten. Qui videtur in bello, aut in alia re fortis.

Ché-roup. Patēr meus.

Che-requeyt. Meus frater natu maior.

Ché-rebure. Minor natu.

Ché-renadire. Mea soror.

Ché-reue. Filius sororis meæ.

Ché-tipet. Filia sororis meæ.

Ché-aiche. Amita.

Ai. Mater mea Dicūt etiam *Ché-si*, Mater mea: & sepe quidam dum loquuntur de ipsa.

Ché-sut. Socia matris meæ, quæ patris etiam est vxor..

Ché-raijt. Mea fila.

Chérememynou. Filij filiorum meorum & filiarū.

De progenie.

Notandum est auunculum nomine patris vocatū
& patrem nepotes & neptes suos filios ac filias
appellare.

Verbū apud
grammaticos.

Quod Grammatici nostri verbum nominant apud
Brasilienses dicitur *guengane*, quod idem est
ac loquendi modus. Ut autem aliquam eius rei
notitiam habeamus, exemplum in medium pro-
feremus.

Primum.

Singular. Indicat. aut demonstrat.

Aico, Sum. *Ereico*, Es. *Oico*, est.

Pluralis.

Oreico, Sumus. *Peico*, estis *Aurae oico*, Sunt.

Tertia persona singularis & pluralis similes
sunt, nisi quod in tertia *an aé* pluralis numeri pro
nomen est addendum quod significat, Illi, ut ap-
paret in præterito imperfecto numeri singularis,
quod resolvitur per adverbium *aquoémé*. Id est
eo tempore.

Aico-aquoémé, Tunc eram.

Ereico-aquoémé, Tunc eras.

Oico aquoémé, Tunc erat.

Plus imperfectum.

Oroico aquoémé, Tunc eramus.

Peico aquoémé, Tunc eratis.

Aurae oico-aquoémé. Tunc erant.

Pro præterito perfecto.

Singularis.

Accipiemus verbum, *Oico*, ut ante & hoc ad-
verbium *Aquoé-méné*, quod est temporis præte-
riti & plusquam perfecti.

Exemplum.

Assaoussou-gatou-aquoéméné, Eum perfectè ama-
vi eo tempore. *Quo-uénén-gatou-tégné*, Nunc vero
nullo modo quasi dicas debebat amicitiam meā
tolere

colere quando ipsum amabam.

Pro futuro. *Aco-iren*, Ero in posterum. Et ita deinceps de singulis personis tam sing. quā plur.

In Imperatiuo.

Oico, *Sis*. *Toico*. sit.

Plurali.

Tóroico, *Simus*, *Tapeico*. *Sitis*.

Auræ-toico, *Sint*. Pro futuro vero addere oportet, *Irén*, ut ante. Et Imperando pro præse ti dicendum est, *Taugé*, quod est, Statim.

Pro optatiuo.

Aico-mo-men. Quā libèter esse. Et sic deinceps.

Optatiuum resoluimus per aduerbium *Iron*.

Exemplum.

Taico-de-iron, Tecum sim, & sic deinceps.

Participium,

Chéré coruré. Ens. Quod participium rectè per se intelligi non potest nisi addatur pronomen *de-abe-et-aé*. Pluralis quoque *Oreés, pée, an aé*.

Vox indefinita pro infinito accipi potest. Sed ea rarò vtuntur.

Coniugatio verbi *Aiout* Exemplum Indicatiui aut demonstratiui in præsentì tempore.

Singularis numerus.

Aiout. Venio, aut veni.

Ere iout. Venis, aut venisti.

O out. Venit, aut venit.

Plural. numerus.

Ore-iout. Venitis, aut venistis.

An-ae-o-out. Veniunt, aut venerunt.

In aliis temporibus accipere debemus aduerbia quæ pòst declarabimus. Nullum enim verbū coniugatur quin per aduerbium resoluator, tū in præterito, præsentì imperfecto, plusquā perfectò, Indefinito & futuro.

Exemplum præteriti nondum perfecti.

Aiout-agonéme. Tunc veniebam.

Exemplum præteriti imperfecti & perfecti.

Aiout-agonéméné. Veni, aut veneram eo tempore.

Aiout-dimaé-né. Longum tempus elapsum est à quo veni.

Quæ tempora potius indefinita sunt censenda.

Exemplum futuri.

Aiout-Iran-né. Veniam certa die. Possumus etiam dicere *Iran.* quamvis non addatur *né.*

Notandum est etiam quòd dum adduntur aduerbia, personæ repetendæ sunt, vt sic in præsentis indicatiui & demonstratiui.

Exemplum Imperatiui singularis numeri.

Eori. Veni: habet tantum secundam personam.

Eyot. Nam in hac lingua non possumus imperare tertiæ personæ, quam non videmus. Possumus quidem dicere.

Emo-out. Fac vt veniat.

Pluralis numeri.

Pe-ori. Venite.

Pe-iot. Venite.

Soni.

Eiot & pe-iot, Similem sensum habent, sed prior,
eiot,

eiot, honestius est inter homines, quoniam vltimus *Pe-iot*, vsurpatur in vocandis bestiis & aui-
bus quas domi alunt.

Exemplum optatiui: tamen videtur imperare.

Singula.

Aiout mo. Libenter venissem. Et sic de ceteris
personis vt in Indicatiuo: habet tempus futurum
addito aduerbio.

Exemplum coniunctiui.

Ta-iout. Veniam.

Sed ad implendam significationem addenda
est hæc vox *Nein*. quæ est aduerbium exhortan-
di, imperandi, orandi, & incitandi. Verbum hoc
indicatiuo caret: attamen ab eo formatur parti-
cipium.

Touume. Veniens.

Exemplum.

Che-rourmê-Affoua-nitin.

Ché-remiéreco pouére.

Vt veniens inuêni quod aliàs perdideram.

Senoyt-pe. Hirudo.

Inuby-a. Cornua lignea quibus barbari soni-
tus cient.

FINIS COLLOQVII.

Insuper ut facilius iudicium de rebus à nobis in hac historia commemoratis ferre possint tum ii quibuscum eundo, ac redeundo navigavi, tum ii omnes qui me in America viderunt, (è quibus non paucos superstites esse credo) ipsique adeò nautæ, aliique qui vel tantillum ad Sinum *Ganabara* sub Capricorni Tropico vixerunt: In eorum gratiam colloquio catalogum hunc, qui nomina pagorum 22. ad quos non semel oberravi adiungere visum est.

Pag. 2. quos
in America
peragravit
Auctor.

Ac primùm quidem hæc sunt eorum nomina qui siti sunt ad dexteram, ingredienti sinum illum. *Carianc.* 1. *Taboraci.* 2. Quorum postremum Galli *Pepinum* nominabant, de nauarchi cuiusdam nomine, qui nauem aliquando ad eum pagum onerarat.

Euramyry. 3. A Gallis *Goffet* nominatur de interpretis cuiusdam nomine, qui aliquandiu ibi habitarat.

Pira-ouassou. 4. *Sapopem.* 5. *Ocarentin*, pagus amoenissimus. 6. *Oura ouassou-ouéc.* 7. *Tentimen.* 8. *Cotina.* 9. *Pano.* 10. *Sarigoy.* 11.

Alium præterea Galli petram vocant, ob rupeculam à mola non absimilem, quæ syluam ingredientibus iter ad istum pagum indicabat. 12. Alium quoque Galli *Vpec* nominant de Indicarum gallinarum nomine, quas Barbari *Vpec* nuncupant.

Alium

Alium præterea sagittarum vicum appellabamus, quòd cum primùm ad eum iter faceremus, in syluam ingressi, sagittas multas ad procerissimæ cuiusdam arboris putrefactæ cacumen emissas defixeramus, quæ in posterum indicis vices nobis præstarent. 14.

Qui ad dexteram.

Keri-u. 15. Acara-u. 16. Morgouia-ouassou. 17.

Qui in Insulam magnam.

Pindo-ousson. 18. Carouque. 19. Piraujou 20.
 Alius præterea, cuius nomen mihi excidit situs inter *Pindo-ousson*, & *Piraujou*, ad quem in quibusdam captiuis emendis operam posui. 21.

Alius quoque inter *Carouque* & *Pindo-ousson*, cuius etiam appellatio non occurrat 22.

Quæ sit tum pagorum, tum ædium forma alibi demonstrauimus.

CAP. XXI.

*De nostro ab America discessu: deque naufragijs
& alijs non minimis periculis, quæ primum in
reditu nostro euasimus.*

VERAM discessus nostri ab America causam si quis intelligere cupit, in memoriam sibi id reuocet necesse est quod suprâ Cap. VI. sub finem retulimus. Nos nimirum postquâ menses octo in Insula quam occuparat Villagagno, viximus (quos ad Idololatriam vi adigere non poterat) ab eo post suam à veræ religionis defectionem eiectionis fuisse. Itaque in continentem secessimus, ad sinistram Ganabaræ sinum ingredientibus, ad eum locum quem nos *la brigueterie* nuncupamus, qui ab Castello Collignio passibus. M. distat. Ibi menses duos in tuguriolis quibusdâ à Gallis piscatum euntibus olim extractis degimus. Per illud tēpus Chappellēus & Boissius quos apud Villagagnonem reliqueramus ad nos veniunt, eandem ob causam eum deferentes ob quam nos ab illo discessionem feceramus: quòd nimirum ab Euangelio defecisset. Duo verò illi in nostrum sunt adscripti numerum qui nautum sexcentenarum Gallicarum libellarum, vnâ cum aliquanta commeatus copia cum nauclero, cuius naui transportati sumus,

Lateritia, locus in America.

Chappellēus & Boissius eum à Villagagnone abscedunt.

mus, pacti eramus.

Verùm antequam vlteriùs progrediar, id est à nobis dicendum quod antea nos dicturos recepimus, nimirum quo se gesserit modo in nobis dimittendis Villagagno. Legatì regij nomen prę se ferebat, munùsque obibat in illis regionibus: Quare Gallorum qui eò veniebant nullus quidquam contra illius nutum adgredi ausus erat. Ille igitur tantisper dum naus qua reuecti fuimus in anchoris stabat ad Ganabaræ sinum, quo in loco onerabatur, ex scripto nobis abeundi potestatem facit, & literas dat ad nauarchum, quibus illi significat ne cunctaretur nos naui deportare, id quidem illi per se licere: nam (inquebat fraudulēter) quàm gratus fuit mihi olim eorum aduentus, quo me id assequutum esse rebar quod optabam, eorum discessione tam delector, quando mecum non consentiunt. Qua specie insidias nobis clam struxerat. Arculam enim cerata tela obuolutam (qui mos est ab nauigantibus receptus) epistolis plenā, quas ad familiares scribebat, eidem nauarcho tradit: quibus dicam in nos conscriptam clā interferit, qua primo quoque obuio regio Iu dici vt in nos manus conijciat, ignique addicat edicit, vtpote hæreseos criminis reos à se peractos. Atque ita merita nostra in se collata Villagagno indignissima perfidia veluti ob signauit. Quam tamen (vt mox dicetur) in cōtrarium Deus conuertit euentum: maximo enim nostro solatio, Villagagnonis verò

Villagagno-
nis indignis-
sima perfidia.

ignominia cessit.

Villagagnonis à vera religione defectio in causa est cur a Gallis America non sit occupata.

Tandem Prid. Nonas Ianuarij Anno 1558. nauem nostram, Iacobæam nomine, brasilio, pipere Indico, gossipio, cercopithecis, Saguinis, psittacis, alijsque id genus quæ iam pridem plerique nostrum, sibi compararât, onerata confectidimus. Sed antequam è portu soluamus prætermittere nolo, vt magis ac magis pateat Villagagnonem vnum impedimento fuisse quominus Galli regionem illam tenuerint, Faribæum quendam nomine, Rothomagensem, nauis nostræ præfectum navigationem illam suscepisse religiosi nominis procerum rogatu, vt terram illam exploraret, atque habitationi idoneum locum deligeret. Ac sanè is nobis significauit, nisi Villagagnonis defectio obstitisset, vltra octingenta hominum capita lōgis belgicis natibus eò nauigatura mox fuisse. Ego verò facile credo, si Villagagno constanter in proposito perseuerasset è Gallia vltra capitum decem millia eo commigratura fuisse, quæ & Insulam nostram ab Lusitanorum insultibus propugnassent (qua tamen non multò post discessum nostrum sunt potiti) amplissimisque ac fertilissimos agros sub regia autoritate in America incolerent. Quæ terra si id contigisset, Antarticæ Galliæ nomen quod inditum fuerat, merito retinuisset.

Sed vt ad rem, eodem ipso die, nimirum Prid. Non. Ian. soluimus, ac Deo duce, vasto illi Occidentali Oceano rursus nos com-

mit-

mittimus. Recensione facta, capitum numerus ad quadraginta quinque est inuēctus. Nauigium enim quo uehebamur oneraria erat nauis mediocris, cuius Nauarchus, nomine Baudouinus, de quo antè facta est mentio, nautas viginti quinque habebat, nos verò quindecim eramus. Nauigationem porrò illam non nisi imminentis periculi cum formidine suscipimus: enimuerò plerique nostrum ob infinitos quos inter eundem exantlauērant labores, nisi ad eò iniquus nobis fuisset Villagano, ut in Galliam remigrarent nunquam adduci potuissent: tum quòd sincerè Deum illic colere liceret, tum etiam soli fertilitate experta: quarum rerum in Gallia tum erat, atque est etiamnum longè maior difficultas. Hinc fit ut ego, qui Patriam meam semper amauī atque amo, Americę valedicturus, hoc loco fateri cogar, me non rarò Americanorum confortij teneri desiderio, apud quos integritatem ac synceritatem maiorem sum expertus quàm apud nostros plerosque Christianum nomen præ se ferentes. Iam enim apud nos fides nulla superest, resque ad eò nostra tota Italica facta est, inque dissimulationibus, atque verbis inanibus posita.

At quoniam ipso nauigationis nostre initio Breuia erant nobis transmittenda, (sunt autem scopuli arenę permixti) quę in mare ad LX. pass. Mill. porriguntur, quę etiā quàm longissimè possunt fugiunt nautes, vento non satis ad altum tenendum secundo, ut tã graue

Qua die ab
America dis
cessimus.

Breuia

Imminens
naufragium.

declinaremus periculum retrò cedere prope-
modum coacti fuimus. Attamen postquam
totos septem dies fluctibus agitati obetra-
uimus, nec multùm promouimus circa me-
diam noctem accidit nobis vt nautis pro mo-
re alternatim aquam è sentina *ὁσράυλω* hau-
rientibus quamuis diu multùmque in illo
perstitissent labore eā tamen exhaurire nus-
quam potuerunt. Naucerus noster rem illam
admiratus ad sentinam descendit, quidnam
rei illud esset sciscitaturus. Nauem rimosam
atque adeò aquis oppletam, vt iam paulatim
demergi eam persentiremus, comperit. Qua-
re, minimè quærendum arbitror, vtrum sin-
gulis nostrùm expergefactis vbi imminens
illud periculum in quo versabamur innotuit,
vehementer perculsi fuerimus nec ne. Ac sa-
ne, tam certum erat submersionis mox future
indiciũ, vt salutis spe omni abiecta, plerique
iam mortem expectarent.

Veruntamen Deo ita prouidente quidam
(in quibus eram) vitam suam quàm longissi-
mè possent producere decernunt: seque col-
ligunt, ac duobus *ὁσράυλοις* nauem ad horam
vsque meridianam sustentant hoc est duode-
cim horarum spatio, quo tanta abundātia in
nauem influxit quanta totis viribus à nobis
potuit exhauriri. Immo cum brasiliũ quo
erat naus onusta aqua attigisset, sanguinem
bubulum rubore referens è canalibus efflue-
bat. Tantisper igitur dum tātā cum diligētia,
quantam res ipsa flagitabat, neruos omnes

con-

contendimus, secundo flante vento ad reditum in Barbarorum oram, quam (vt pote non multum à nobis remotam) illius diei hora vndecima conspeximus proram, eò conuertimus. Interea nautæ qui cum fabro lignario sub foris erant rimulas quæ aquæ ingressum præstabant lustrantes, tã nauiter officio functi sunt, vt lardo, plumbo, pāniculis, atque id genus aliis quæ illis non parçè nobis subministrabantur, infestissimas quasque obthurant: atque ita viribus iam deficientibus paulisper leuati fuimus. Attamen vbi faber lignarius nauem vndiquaque diligenter recognouit, asseruit eam (vt pote vetustam & vermibus erosam) ad tantam nauigationem minime esse parem quanta erat ea cui iam nos accincti eramus: Autórque fuit, vt vnde excesseramus eò rediremus, ibique vel nauem a iam è Gallia venturam oppeteremur, vel nouam conderemus: de qua sententia acerri-
mè est certatum. Nihilominus tamen vicis naucleri sententia, qui veritus vt si litus repeteret, nautis destitueretur, malle se affirmavit, vitam suam ad omnes casus obijcere (quæ erat illius amentia) quàm merciũ atque adeo nauis ipsius iacturam facere. Se quidem Philippo, alijsque quibus præerat, si ad Americã oram redire animus esset, scaphã ad eos vsus daturum esse. Ad quæ properè Philippus se quidem Galliam repetere decreuisse, atque suis omnibus vt idem facerent autorem esse respondit. Nauclerus verò alter excepit, na-

uigationem periculosissimā esse: ac præterea præsentire se eam diuturniorem futurā quā vulgò crederetur: ac proinde com meatum tot hominibus alendis non suffecturum. Quibus auditis ex vniuerso numero sex conuenimus, qui nauigationis pericula, ac præcipuè famem imminentem reformidantes Americanam oram à qua xx. tantum passuum millia aberamus, repetere statuimus.

Id consilium vt exequeremur, haud mora, sarcinas nostras in scapham coniiciamus, quæ nobis data fuerat, cum farinæ exigua copia, atque aliquātulo potu. Sed dum mutuo valedicentes bene alii aliis precaremur, quidam ex iis qui cum Philippo remanserant, summo quo me prosequebatur amore motus manū mihi porrexit atque ita inquit, obsecro te vt nobiscum remaneas, sic nos minimè in Galliā esse appulsuros, attamè longè maior affulget spes salutis, siue ad Prouinciā Peruensē, siue ad aliquā insulam appellamus, quā si ad Villagagnonem reuertamur, apud quem (vt facile est coniicere) quieti nunquam eritis. His permotus cum longiori orationi locus non daretur, ego relicta in scapha sarcinarum mearum bona parte in nauem rursus confestim conscendo, atque ita periculum summum (vt dicemus) ab amico illo sagaciter præuisum effugi. Quinque reliqui quorum nomina non sine causa hoc recensebo loco, Petrus Bordonius, Ioānes Bordellus, Mathæus Verneilius, Andreas Fonta-

Gallorum
quinque in
Americam
reditus.

nus,

nus, Iacobus Ballæus, ægrè à nobis nec sine lachrymis abscedentes Americanam orā repetiere. Ad quam nonnisi maximo labore tandem appulerunt, atque ad Villagagnonē redierunt, qui tres primo nominatos loco ob Euangelij confessionē morte adfecit, vti fusiùs à nobis dicetur sub finem istius historiæ.

Itaque rebus omnibus apparatis, vela damus rursūque mari nos committimus, putri ac vetusta illa naui vecti in qua ceu in sepulchro mortem potiùs quàm vitā operiebamur. Ac sane præterquam quod maximo cū labore Breuia illa transgressi sumus, per totū Ianuariū mensem continuis procellis ac tempestatibus agitati fuimus, nauisq; nostra maximam aquæ copiā rimulis excipiebat quam nisi continuo exhausissemus, centies de die (vt ita dicam) periissemus. Labor autem ille non fuit vnus diei.

Maximo igitur illo labore vltra quadringenta passuū Mill. proquecti, Insulā quandā incultam cōspicimus, in modū turris rotundæ, quæ quātum cōiectura assequi possum passus mille in ambitu habebat. Eam verò cū ad dexteram præternauigaremus, eā non modo videntibus eo mense Ianuario abundare animaduertimus, sed etiā tanta auiū copia, quarū non paucae malo rudentibusque nauis nostrę insidentes prehendi se atque contrectari patiebātur, vt eminus columbariū forma referret. Aues in ea erant nigri, leucopei, subalbi atque varij id genus coloris, oēs quidē inter

Insula inculta
arboribus
atque aui-
bus abundat

volandum amplitudinem non mediocrē prae se ferebant, verum captis quibusdā vbi plurimis eas nudauimus, corpore passerem amplitudine non superante eas esse comperimus. Ultrā quatuor passuū Mill. progressi ad dexteram rupes acutas emergentes cōspicimus, quæ res metū dedit ne plures illiusmodi sub aquis laterent ad quos naus allisa frangeretur, quod si contigisset ab ea exhaurienda immunes fuisset. Toto navigationis illius nostræ tempore quæ fuit quinque mensium terras nullas exceptis insulis illis conspeximus quas Naiculatores nostri in suis chartis minimè notatas inuenerunt, ac forsitan etiam à nullis antea conspectæ fuerant.

S. Rochi promōtorium.

Sub finē Februarij mensis ad æquinoctialem circulum accessimus, ad eò vt tribus tantum gradibus ab eo distaremus. Sed quia dies iā quinquaginta erant elapsi, cū navigationis partē tertiā nondū cōfeceramus, cōmeatus verò pars bona erat consumpta, ambigebamus vtrum ad S. Rochi promōtorium deflecturi essemus necne, quæ terra Barbaros quosdam incolas habet, à quibus commeatū nos accipere posse nōnulli spē faciebāt. Vicit tādē eorum sententia, quibus visum est vt vlteriùs progredieremur, vtque cercopithecum & & psittacorum quos nobiscum vehēbamus, pars occideretur, atque ita commeatui parceretur.

Porrò quarto huius historiæ capite summos retulimus labores qui nobis inter eundem

dum fuerunt exantlandi, vbi ad circulum æquinoctialem accessimus. At verò quia ipse expertus sum, non faciliorem à polo antarctico huc tendentibus esse accessum, quæ mihi de ea re probabiliter videntur dicenda hoc loco adijciam. In primis igitur illud ponendum est, circulum æquinoctialem cuius situs est ab Euro ad Fauonium, quasi dorsum sue spinæ mundi esse, iis qui ab Aquilone ad Austrum nauigationem instituunt, & cōtra, (nam alioqui sat scio in globo nihil summum nihil infimum esse) dico igitur & accessum ad mundi illam summitatem esse ab vtraque parte difficillimum, & in mari fluctus utrinque æstuant, quos tamen in immani illa abyssu cernere est difficile. Ventos quoque ab eo loco erumpentes atque in contrariam partem flantes, naues ipsas Aequinoctialis circuli accessu prohibere. Cui meæ sententiæ id suffragatur quòd statim vbi vel gradum vnū ab vtrauis parte transgressi fuerint nautæ, lætitia summa exultantes, ac de reliqua nauigatione bene ominantes sese invicem ad comineatum edendum hortantur: adeò vt naues in decliui globi versantes, non ita difficulter agantur, atque ad summitatem illam tendentes agebantur. Adde quod maria omnia inter se quamuis conuexa (quæ tamen admiranda Dei prouidentia ne terras obruant frænātur, licet in terris fundata sint, atque adeo supra ipsam terram elata, quam in varias Insulas, & quasi particulas diuidunt

Quid causæ sit cur circa Aequinoctialem lineam difficilis sit nauigatio.

quas item inter se quodammodo concatenate quibusdam filamentis & radicibus, ut ita loquar, in imis gurgitibus esse existimo) cum inquam hæc tanta aquarum moles vnà cum terra ipsa suspensa, quæque duobus axibus sustentata (quos axes in quadrangulis vtrique polo oppositos esse fingo, quorū quatuor, decusses duas faciunt, quæ in orbem & semicirculum spheram totam ambiunt) perpetuo agitur motu, quòd ex æstu marino apparet. Cum igitur motus ille sub Aequinoctiali circulo initium habeat, certissimum est hemisphærio meridionalium aquarū ad præscriptos limites recedente eos qui in medio globo versantur quasi in æquilibrio nonnihil hac quoque ratione ab cursu cohiberi. Addo insuper, quod & alibi attigi, aëris intemperiem malaciâsque, quæ sub æquatore crebrò obtinent, non parum incommodi asferre: imo obstare quo minus celeri cursu transmittatur. Hæc sunt quæ paucis ac quasi obiter de hac re mihi dicenda fuere, de qua tamen in vtramque partem controuerti facile esse existimo. Ac sanè nemo est, quantumuis eruditus, qui de his rebus statuere quidquam possit, quod non refellatur. Solus enim Deus qui ingentem hunc orbem aqua terraque constantem condidit, quémque non sine insigni miraculo suspensum continet, arcana isthæc omnia nouit. Ac sanè non est difficile argumēta quæ passim in scholis de hac re agitantur confutare: quæ tamen minimè
sunt

sunt contemnenda, eo præsertim nomine quòd ingenia acuunt, dummodo isthæc omnia non primam (quod faciunt Athei) sed secundas esse causas meminerimus. Denique nihil certi hac in parte agnosco nisi id quod sacrae tradūt literæ. Illæ enim Spiritum illius authorem habent à quo veritas omnis manet, ac proinde solas illas indubitatas habeo.

Sed cursum nostrum persequamur. Cùm tandem ad æquinoctialem circulum paulatim maximis cum laboribus peruenissemus, Gubernator navis, elevationem nostram astrolabio rimatus est: atque asseruit nos sub linea illa æquinoctiali eodem ipso die quo Sol ad eam peruenerat versari, nimirum 4. Id. Mart. quæ res vt apprimè notāda, quæque ante illud tempus paucissimis contigisset ab illo est obseruata. Pluribus hæc persequi non lubet, cui libet tantum æstimandū relinquo quantos æstus tum perpepsi fuerimus, quibus Sol esset pro Zenith. Præterea quamuis, aliis anni temporibus Sol modò ad vnum, modò ad alterum ex tropicis ex'patietur, nulli tamen siue mare siue teram spectes æstus infestior persentitur, quam sub illa zona, satis id mirari non possum quod à quodam alioquì fide (quantum mihi cernere datum est) dignissimo, est memoriæ proditum. Hispanos quosdam per regionem quandam Peruanam iter facientes, non modò miratos esse quòd sub æquatore niuem cōspexissent, immò montes niue obtectos agrè superas-

Sub Aequatore ipsa die æquinoctiali versati sumus.

Hist. Gen.
Jud. lib. 4.
cap. 126

sent, sed etiam tantum frigus experti essent, ut sociorum suorum nonnulli gelu rigore fuerint exanimati. Iam si vulgaris illa physicorum afferatur sententia, niuem in media aëris regione creari, quàm faciat ad rē (quod cū bona eruditorū venia dictū sit) nō satis video. Sol enim perpendiculariter in illa linea radios suos in terrā emittit, ac proinde aërē calefacit, qui niuē ferre nō potest nedū ut eā cōgelet concreétque. Nec magis mouet me quod de montium altitudine atque de Lunæ frigiditate vulgò dici solet.

Quare insolidum quid illud esse statuo, atque ab Philosophorum regulis exceptum: solutionem verò certiozem afferri minimè puto ea quam Deus ipse Iobo offert, cui ut ostēderet homines quantumuis acutissimos præclaris suis operibus rapiendis minimè pares esse, ait: An meos thesauros penetraſti? An grā finis thesauros oculis perlustraſti? Quasi summus ille opifex Iobo diceret, Quem horreum mihi putas esse, quo isthæc contineantur? tūc istarum rerum causas rimari potes? Minimè id quidem, tu imperitior es quàm qui isthæc possis assequi.

Sed ad rem. A frigus tandem ventus nos ab æstibus illis summis eripuit, in quibus procliuius erat ut torreremur, quàm in Papali purgatorio igne: ac mox arcticum polum, cuius conspectu annum integrum carueramus, intueri cœpimus. Cæterum ne lectores diutiùs detineam, ea minimè repetam quæ à nobis sunt

sunt commemorata, de permultis observatu dignissimis, de piscibus volantibus, alijsque prodigiosissimis, non vnius generis, qui à nobis inter eundem sub torrida illa zona visi sunt: verum eos ad narrationem illam remitto.

Iam igitur eorum à quibus eripuit nos Dominus periculorum narratio est repetenda. Iurgium subortum erat inter vnum ex præfectis navis nostræ, & naiculatorem nostrum, quo fiebat vt neuter rectè officio suo fungeretur. Contigit vt naiculatore ad 7. Cal. April. vicem suam explente vela omnia expandi atque in altum erigi iusserit: turbinem verò imminens non animaduerterit, qui repentè in vela nostra tanto impetu irruit, (quæ vt contraherentur iussisse debuerat) vt naui in latus inclinata, adeò vt mali summum aquam attigerit, quin & rudentes, auium cauez, aliæque sarcinæ paulò negligentius collocatæ in mare deciderint, non procul abfuimus ab exitiali submersione. Attamen rudētib' is summa celeritate abscissis, navis paulatim erecta est. Nihilominus tamen nos in summum discrimen tum deuenisse meritò affirmare poteramus. Illi tamen quorū culpa totum illud nobis euenerat, non illo periculo mansueti facti sunt, atque ad concordiam allecti. Sed contra simul atque à periculo exoluti fuerūt, gratiarum actionis loco pugnam intenterunt inter se adeò obstinatam vt periculum esset ne tandem ad cēdem deuenirent.

Humanum ingenium ut si à Deo immutetur, indomitum.

Aliquot post diebus obtinente malicia, faber lignarius cum nautis qui de nobis leuandis à tanto labore (dies enim ac noctes in nauui exhausti *ὁδὸν αὐαὶς* occupabamur) solliciti erant, rimas quas obthurarent diligenter perquirunt. Sed dum quandam sarciant, accidit vt asser longitudine & latitudine pedis vnus auulsus sit, aqua verò tanta copia tantoque impetu in nauem irruerit, vt nautas ipsos è vestigio abegerit, adeo vt illi fabrum lignarium reliquerint solum, ad nos verò qui in foris eramus accedentes re ipsa minimè explicata summo cum pauore exclamabant, actum est de nobis, actum est de nobis.

Casus qui
submersionē
nobis propemodum attulit.

Ad hæc Præfectus, cū nauarcho & Gubernatore, periculo vrgēte asseres nauis quæ foris sunt tegumento confestim in mare deiiciunt, quo facilius educeretur scapha. Brasilijs quoque maximam vim aliàsque merces quarum precium ad Gallicarum libellarum millia decē accedebat. Illi igitur consilium de naue relinquenda inibāt, deque salute quærenda in Scapha: Quam rursus ne nimio onere opprimeretur metuebant. Quo factum est vt nauarchus stricta machæra nos omnes ingressu illius prohibuerit: minatus, se brachium illi abscissurum qui primus in illam ingressum moliretur. Igitur rabido mari permisos nos esse autumabamus. Prius tamen illud naufragium ex quo singulari Dei ope emerferamus, in mentem nobis redibat, hortabatúrque vt totis viribus in eo perstaremus, ne nauis obrueretur: cum tamen aliqui equè mortem

atque vitam opperiremur. Tamen tātum effecimus vt nauem incolumem retinuerimus. Atqui non omnibus erat ea animi fortitudo: nautæ enim plerique mortis illius quod imminebat genus reformidantes, adeo obstupu erant, vt rerum omnium curā iam abieciſſent. Ac sanè, merito quidem aſſeuerare poſſum impios illos atheos qui paſſim inter pocula eos irridēt qui mari ſeſe cōmittunt, quique tot pericula ſubeūt, ſi apud nos adfuiffent nugæ illas & ludibria ſua conſeſtim horrēdis terroribus permutaturos fuiſſe. Mihi porrò dubium non eſt quin eorum qui iſthæc aliæque quæ iā commemorauimus pericula ſunt lecturi plerique, ex noſtrate forma exclamēt. Quàm tutum eſt braſſicas in continente plātare! Quàm faciliùs admirāda de Barbaris audiūtur quàm viſuntur! Quàm ſapienter olim Diogenes eos laudabat qui nauigādi cōſilio inito minimè tamen nauigabāt! Atqui nondū noſtrorum hic fuit exitus malorū: tū enim cum in iſtud incidimus diſcimē ab portu ad quem tendebamus vices centena paſſuum millia aberamus. Fuerunt itaque multa alia nobis ſubeunda pericula: quinimo (vt mox dicetur) tantā perpeſſi fuimus famem, vt nō pauci ex noſtris extincti ea fuerint. Sed interim ſubijcienda eſt ratio qua iſtud euāſimus periculum. Faber noſter lignarius humilis quidem ſtaturæ vir, ſed animo forti, nauis ſentinam vt cæteri minimè reliquerat, ſed cōtra penulam ſuā nauticā vaſto illi hiatui ad mouerat, pedibúſq; vt aquæ virib' obſiſteret

quibus tamē non semel est à suo loco dimo-
tus, atque in altum elatus, calcabat tum quāta
poterat vocis contentione eos aduocabat qui
in foris erant consternati atque in summam
iam deuenerant desperationem: monebātque
vt sibi vestes, xylina cubilia, aliāque quæ vsui
erant sumministrarent, quibus quam maximē
possent aquæ impetus tantisper cohiberetur,
dum asserem appararet, quo hiatus ille perni-
ciosus refarciretur. Quibus diligenter suppe-
ditatis, illius opera ab tam præsentī periculo
liberati fuimus.

Ab eo tempore ventis adeo aduersis vsi
sumus, vt nauis nostra modò ad Eurus, mo-
dò ad Fauonium depelleretur, cū tamen ad
Austrum tenderemus. Præterea Gubernator
noster illius artis nō admodū peritus à cursu
aberrauit, atque ita incertum cursum donec
ad Tropicum Cancrī peruentum fuerit te-
nuimus.

Præterea per quindecim dies inter herbas
mari innarantes versati sumus, quarum tanta
erat densitas, tantāque copia, vt nisi securi-
bus eas secantes, nauigio, quod illis frangen-
dis erat impar, viam fecissemus, futurum au-
tumo fuisse vt ibi substitissemus. Quoniam
autem herbarum illa copia mare quodammo-
do turbidum efficiebat, nos in paludibus cœ-
nosis versari credebamus: ac proinde Insulas
quasdam in propinquo esse iudicabamus. Ve-
rū iacta bolide, cui funis quingentenarum
vlnarū longitudine alligatus est, nec fundum

Herbidum
mare.

— acti-

attigimus, neque etiam Insulas vllas aut continentem animaduertimus. Ad hæc id commemorare libet quod ab Ind. Hist. de hac re memoria est proditum: Chrystophorus Columbus, inquit, ea quam primùm instituit nauigatione ad Indiam nouam cognoscendam, Anno nimirum 1492. Commeatus reparandi gratia ad vnâ ex Cauariis Insulis diuertit, à qua paulò post digressus, cùm dies permultos nauigasset, tandem ad mare adeò herbidum deuenit vt pratum referret. Quæ res non parum eum commouit quamuis nullum subesset periculum. Sed herbarum illarum descriptionem subiungere placet. Colore sunt subflauo, ad scœnum iam exsiccatum accedente, foliis à ruta hortensi non ab similibus: baccis iuniperinas referentibus: prælongis quibusdam filamentis ac fibris colligantur, non ab simili ab hædera terrestri modo, atque ita radicibus expertes, mari ipso innatant. Cæterum non satis tutò tractantur, nonnunquam etiam sordes nescio quas rubras, quarum forma ad galli gallinacei cristam accedit mari innatantes vidi, quarum adeò periculosus erat contactus, vt si à nobis attrectarentur, manus confestim intumesceret, ac rubore infestaretur.

Hist. Gen.
Ind. li. 1. c. 16.

Herbarum illarum marinarum descriptio.

Quisquilia
rubræ mari
innatantes.

At quia nuper in sermonem de bolide incidimus, de qua multa ab anilium fabularum commentis non admodum aliena sæpius audiui, nimirum nauigâtes ea iacta è terra quæ in hæret, quibus in regionibus versetur agno-

Bolis quid
fit, quisque
illius usus.

scere quod falsissimum esse de Occidentali mari assero. Itaque quod res est subijciā. Bolis ergo instrumentum est trūculum piramidalem forma referens ac acuta parte perforatū, quod funibus attexitur, sebum verò ab altera parte applicantes in profundum demergūt nautę quoties locū stationi idoneum nactos se esse putant. Cui si arena adheferit opportunam esse stationem colligūt: sin minus, limum aut rupes subesse cognoscunt, cui anchora defigi minimè potest, ac proinde alio esse properandum.

Hæc habui dicenda ad erroris illius refutationem. Ij enim omnes qui in alto Oceano nauigarunt immensam esse illius & inscrutabilem, quantavis maxima funium copia adhibita, profunditatem norūt: Quò fit vt dies noctesque, quādiu secūsus est ventus, cursus sit tenendus: obtinente verò malacia, cōsistere necesse sit. Nauigia enim mari illi accommoda perinde ac naues actuariæ remis non agūtur. Ex quo patet nugas esse ea quæ vulgo referūtur: bolide humum erui, qua in quibus terris nautæ versentur dignoscant, cū vasti illi gurgites (vt suprà dixi) sint pēnitus imperscrutabiles: Quòd si in mediterraneo mari, aut in ipsa terra vt quidam de Africę desertis referunt in quibus stellarum & pixidis marinæ ductu viatores iter conficiūt, locū habeat: penes authores fides esto. Ego quæ de Occidentali Oceano dixi vera esse confirmo.

Cal bond. de
bello Turci-
co.

Igitur postquā herbosum illud mare præ-

tes-

tergressi sumus, veriti ne in piratas incidere-
mus, tormēta aliquot ferrea aptauimus, aliá-
que munimēta instruximus. Quæ res nouum
nobis creauit periculum. Cū. n. tormenta-
rius noster puluerem igni admouisset, tandiu
eum apud ignem reliquit quoad vas cui fue-
rat impositus cādesceret, atque adeo ignem
conciperet: cuius flamma vniuersum nauigiū
nostrum penetrauit. Adeo vt perparum ab-
fuerit quin ob picem qua vndiquaque oblitū
erat nauigiū flammis correpti fuerimus, qui-
busdam velis ac rudentibus infestatis, tribus
quoque nautis grauissimè adustis, quorū vn⁹
post aliquot dies vitam cum morte commu-
tauit. De me quod attinet nisi vultui meo pi-
leum opposuissē, haud dubiè adustione fuisset
turpatus, nisi quid grauius mihi accidisset.
At illius mei pilei beneficio summis tan-
tū auriculis capillisque adustis incolumis
euaſi. Quod quidem ad decimum septimum
Cal. Maias nobis contigit. Iam hoc loco ali-
quantulum est respirandū nobis per Dei gra-
tiam ab naufragiis, submersione, incendióque
hactenus liberatis.

CAP. XXII.

De extrema fame, tempestatibus, aliisque non paucis periculis, à quibus in Galliam redeuntes divina ope erepti sumus.

OT tātisque euitatis periculis è Scylla in Charibdim incidimus. Etenim cibariis nostris iam ante nō quidem opiparis pars media repentē fuit detracta, eò quòd tum temporis à Gallia decies centena passuum millia aberamus, quam moram non tempestates tantum, nobis attulerunt. Nam (quod etiam alibi dixi) Gubernator noster à cursu adeò aberrauerat, ut cum assereret nos ad Hispaniæ oram accedere, Insulas Efforeas legeremus, quæ ab Hispaniæ ora sexies cetera passuum millia distant. Ille igitur error eò inopiæ nos redegit, ut sub Aprilis mensis finem commeatu penitus careremus. Postremum igitur solatium fuit, ut Cellulam gypsatam, in qua commeatus recondi solent, euerremus: in qua vermes & murium excrementa maiori copia quàm micas reperimus, quicquilliis tamen illis diligēter collectis, ac sigillatim distributis, pulmentum cōficiebamus, quod & nigredine & amaritudine fuliginem superabat. Id genus cibi quàm palato esset gratum

Vermes ac murium excrementa una cum micis panis colliguntur & eduntur.

gratum minimè est quærendum. Per illud tempus quicumque cercopithecus & psittacos reseruarent iis (quod iam pridem à multis erat factum, vesci non dubitarunt. In summa, iam ipso Maij mensis initio ex nautis nostris duo fame necati sunt, atque pro nauigantium more in ipso profundo sepulti. Præterea tam diravrgente fame totos viginti dies procellis ac tempestatibus adèd vexati fuimus vt non modò vela omnia complicare, clauumque obligare, sed nauigium amplius regere impotes permittere illud flatibus atque vndis coacti fuerimus. Quæ res effecit, vt per totum illud tempus quantumvis vrgente fame piscis à nobis nullus fuerit captus. In summa repente nos in diram famem incidimus extrinsecus vndis, intrinsecus verò aqua petimur. Quare in eorum gratiam qui mare nondum viderunt, quos meritò mediam tantum mundi partem vidiss. dixeris, hoc loco, id est in memoriam reuocandum quod psalmes de nauigantibus asserit:

Nautæ duo
fame necati.

Psalm. 107.
23. 24.

At vos tranantes pictis vada salsa carinis,

Maris coloni diuitis,

Magna Dei verè miracula cernitis, alti

Dispersa campis aquoris.

Nam simulac iussit, rapidi tota aquora venti

Ad ipsa tollunt sidera.

Abripitur pariter ratis, & nunc nubila tangitis

Tumente vecta gurgite,

Tartara nunc contrà præceps cõtendit ad ima,

Ipsi sçq̃ mergitur inferis, &c.

Per illud tempus cogente rerum inopia, quàm admiranda cōciperēt vota Nautæ Papiſticā ſuperſtitionē profitentes, Nicolao enim Cereū ſimulachrū iuſtę humanæ magnitudinis ſeſe perſoluturos eſſe vouebāt, ſi quando daretur vt portū attingerent. Atqui aliud nihil illud erat quàm Baalem oculis & auribus captum compellare. At nos veram Religio-
 1. Reg. 18. 26. nem profeſſi ad verum illum deum vota omnia dirige-
 bamus cuius benignitatem atque fauorem toties experti eramus: cuius etiā ope in media ipſa fame non ſine inſigni miraculo ſuſtentabamur, à quo etiam vno mare ipſum ac tēpeſtates ſedari poſſe noueramur.

Interim licet inedia ac proinde macie adeò conſecti eſſemus vt nauigationis obeundis miniſteriis vix ac ne vix quidem idonei eſſemus, egeſtas tamen ſingulos eò compellebat vt quacūque fieri poſſet ratione de famelico ventre ſaturando cogitarent. Nonnullis in mētem venit vt fruſtula parmarum
 ex tergo *Tapirouſſou*, de quo antea, in aqua decoquerent, ederētque: at illa inuentio nō ita ſucceſſit. Alij igitur eadem fruſtula excipientes prunis impoſita torrent, quod aduſtum erat cultro eradunt: quod optimè ſucceſſit, corium enim illud nobis fame iam cōſectis ſuillam cutem prunis aſſatam ſapore referebat. Hoc factō experimento, quicunque parma eiufmodi habebant fruſtatim eas concidebant falcibus, aliis que inſtrumentis, fruſtulaque diligenter in ſacculis recondi-
 aptid

Parma ex tergo *Tapirouſſou* man-
 duntur

pud se continuò gestabant, immo in tanto apud eos erant illa pretio, atque oculi auro oppleti apud avaros & sceleratores nostrates esse solent. Iosephus de Hierosolymitanis obsessis verba faciens memoriæ prodidit eos nec cingulis nec calceamentis abstinuisse, Coriâque scutis detracta mandisse. At non defuerunt inter nos qui & Coriaceos thoraces ipsâque adeò calceamenta ederent. Immo pueri, qui nobis famulabantur fame adeò pressi fuere, ut à Laternarum cornibus non abstinerint, quarû in navigiis maxima superpetit copia, immo sebaceis ipsis Candelis si quas offenderent non pepercerunt. At nos summè debilitatos iugiter in exhauriendâ naue laborare necesse erat, alioqui mox submersi fuissetus, inediâque nostram largo potu compensassemus.

de Bell. Ind.
lib. 7. c. 7.

Thoraces coriacei & calceamenta ex eduntur.

Laternarum cornua candideque Sebacea cibi vices præstant.

Bolis ignea in aere conspicitur.

Porro ingentem bolidẽ tertio nonas Maias sub solis Occasum in aere ardentem conspeximus cuius tanta erat velis nostris reuerberatio ut ea igne iam correpta esse crederemus: attamen nullo nostro incommodo statim euoluit. Iam si quæraturs unde bolis illa ortum habuerit, Respondeo rei illius causam indagare difficillimum esse, præsertim cum terras novas ex quibus ichtyocollæ aduchi solent, Insulamque Canada præterlegemus, quæ regio est frigidissima, ex calidis exhalationibus ortam esse nemo dixerit. Nos igitur ut genere omni incommodorum afflataremur, Aquilone vento adeò infestati

fuimus, vt totos dies quindecim calorem vix vllum perferimus.

Tormentarius noster ad 4. Cal. Maias, cū antè tanta fuisset fame oppressus vt psittaci viscera me præsente cruda paulò antè deglubisset, diem suum obiit, nec terræ, sed mari sepulchrali vt & superiores mortui mādatus est. Cuius mortem eò æquiore tulimus animo quòd opera ipsius facilè careremus: Et enim si Piratæ quidam eo tempore nos aggressi fuissent, non modo non propulsaremus, eos sed vltro in deditiōē venire summis votis optabamus (quæ erat nostra miseria) dummodò cibus suppeditaretur nobis. Sed prout Deo visum est nos per totam nauigationem illam affligere, vnicum conspeximus navigium, quod assequi minime potuimus, vela enim apparare maturè per imbecillatem nostram non licuit.

Mures captantur atque manduntur.

Cæterum consumptis illis de quibus paulò ante memini parmis, cortiis, ipsisque adeò arcarum tegamentis, breuiter quicquid famem explere poterat, nos vltimam nauigationis nostræ lineā attigisse existimabamus. Sed penuria artium inuentrix, quosdam ex nobis mures vt venarentur compulit. Illi enim fame oppressi (quòd micæ cæteraque omnia quæ corrodere solbant diligenter collegissemus) turmatim per foros cursitabant. Nos verò cū n diligenter, tum ingeniosissimè iis captandis variis decipularum generibus adhibitis inuigilabamus, nonnunquam

etiam

etiam noctu feliū more eos obseruabamus. Quo factum est vt quantumuis latentes per pauci manus effugerint nostras. Ac sanè murem tum pluris, quàm bouem faceremus in continente, æstimabamus. Vidi enim qui coronata tria, nonnunquam quatuor, in singulos mures numerarent. Immo quendam obseruauī, qui cū Chirurgus noster mures duos simul cepisset, hac voluit cum illo agere conditione, vt si murium suorum alterum commodare vellet, cum primum ad portum appelleremus, galerum, thoracem, femoralia, & tibialia ipsi penderet. Ille tamen (quod vestes vitæ suæ posthaberet) conditionem respuit. Denique mures frequentes ac minimè exenterati in aqua marina elixabantur, qui tamen maiori nobis erant in pretio, quàm sint in continente veruecini armī.

Præterea quo magis ac magis pateat nihil quod edule esset à nobis contemni, de quodam narrabo, qui cum Præfectus noster murem satis grandem apparasset, quatuor exsectis pedibus, quos in foris reliquerat, eos diligentissimè collegit, prunisque assauit, asseruitque se perdicum alas tam sciti saporis minimè vnquā edisse. Ac sane, quid est quod non tanta inedia oppressi mandissemus, aut potius vorassemus, qui ad explendam famem ossa ipsa olim proiecta aliásque id genus sordes summoperè optabamus? Nec dubium est quin si nobis virides herbæ aut fœnū adfuisse-

Murium pedes diligentissimè colliguntur.

Sitis fame
intolerabi-
lior.

non solum cum malo hoc conflictabamur, toris enim viginti diebus quibus fame illa infestati fuimus, neque vinum neque aqua dulcis in naui nostra visa est, restabat tantum exiguus siceræ cadus, quem præfecti nostri adeò parcè distribuebāt, ut si vel Monarcha quis tum nobiscum fuisset, cæteris largiorem potum nō obtinuisset : singulis autem cyathus quotidie assignabatur. Cum itaque non minus siti quàm fame infestaremur, quotiescūque decidebat pluvia linteis expansis, ferreoque globulo in medio sito ut commodius in vasa subiecta instillaret, aquā excipiebamus. Immo eam quæ per foros effluebat, diligenter colligebamus, nec obstabant sordes quæ eam longè turbidiorem ea quæ per vicos in vrbi- bus præterfluit, reddunt, quominus à nobis ebiberetur.

Sancerrana
fames.

Denique quamvis ea fames quam Anno 1574. in obsidione Sancerrana perpeffi sumus, in earum numerum quæ grauissimæ habentur recenseri debeat, ut videre est ex historia quæ de ea re nos ipsi edidimus, quamvis diuturnior non tamen æque grauis atque ea de qua nunc agimus fuit. Sancerræ enim neque aquæ neque vini laborauimus inopia, præterea herbæ quædam ac radices, vitiumque gemmæ nobis suppetebant. Ego sanè si ob causæ iustæ patrocinium, obsidione alicubi tenerer, tantisperdum Deo creatis rebus benedictionem suam impertiri visum esset, quid pelles, membranæ, bubalini thoraces, aliæque infirmi modi succum aliquantulum habentes, quibus

tamen quotidiano vsui quamuis minimè familiaribus, in illa obsidione famem tolerauimus, expertus, minimè vnquam famis metu in deditiōem hostibus venirem, dummodo earum rerum copia suppeteret. At in illa nostra nauigatione longè diuersa erat ratio, eò enim redacti fuimus vt nil nobis restaret præter brasiliū lignum, præ omnibus aliis lignorum generibus siccum, atque humore expers. Brasiliū lignum corroditur. Nihilominus tamen non defuerūt inter nos qui fame ad extremum adacti, cibi aliū inopia, lignum illud dentibus atterere conarētur. In quibus erat Philippus Philippi votum. dux noster: qui cum frustulum ori admouisset altum trahens suspirium me his compellauit verbis. Heu mi Leri, pecuniam in Gallia ad quater mille libellas olim credidi, cuius apothecam vtinam conscribere tenerer, & mihi pro ea panis vnus cum cyatho vini mihi præberetur. Petrus autem Richerius Pastor, qui Richerij debilitas. non ita pridem rupellæ ad Dominum migravit, in cellula sua prostratus iacebat, adeoque erat viribus omnibus expers vt caput ad Deū oraturus minime posset attollere, attamen ita prostratus indefinenter precibus ad eū fundendis intentus erat.

Antequam sermoni huic finem imponam, id obiter obseruare libet, quod in aliis quidem, maximè in me ipso animaduerti, qui binas fames expertus sum, easque eiusmodi, vt nullum vnquam horridiores euasisse credam. Corporibus inedia debilitatis, & def-

Inedia rabie generat.

ciēte natura, sensibus alienatis, spiritibúque dissipatis, non modò feroces, sed & morosi & iracundi fiunt homines. Illa porrò iracundia meritò rabiei genus dici potest: Quo fit vt appositè vernaculo nostro sermone is fame dicatur furere, qui fame premitur. Præterea quoniam experientia res omnes expressius edocet, video non sine causa Deum, populo suo minantem famem nisi suis pareat præceptis, disertè exprimere futurum vt viri illius qui fuerat mollis, & delicatus, valde malignus sit oculus in fratrem suum, & in uxorem sibi charissimā, atque in filios suos, adeò vt non det vlli ex eis de carne filiorum suorum quam comedet. Nam præter ea quæ in Hist. Sancer. commemorauimus exempla de parentibus qui ex liberis suis vnum comedebant, deque militibus quibusdam qui postquam cadauera eorum qui bello cæsi fuerāt, degustassent, se decreuisse si malum illud diutius perstitisset, viuis manus afferre, affirmare possum nos durante illa Nautica fame vix ac ne vix quidem pacatè alij cum aliis colloqui potuisse, licet Dei timore cohiberemur, immò quin (quod Dominus condonet nobis) malignis oculis alij in alios fuerimus.

Sed vt reliquum nauigationis nostræ cursum describere pergam: Contigit rebus nostris in peius ruentibus, vt nautæ alij duo 17. Cal. Maias fame necati fuerint. Quo tempore ex nostris nonnulli fuere qui tam diuturnum errorem nostrum in aquis secum reputātes

Deut. 28 53.

54.

Prodigiōsa
multa famis
tempore in
mentem ple-
risque vene-
rant.

Nautæ fame
necati.

nulli

nulla obiecta terra animo suo fingeant nos in nouo versari diluuiο. Cum igitur nautas illos mortuos in mare præcipites dari animaduertimus eundem nobis exitum omnibus impendere credebamus. Ego in tanta rerum inopia qua, vt dixi, cercopithecī ac psittaci quos vehebamus confecti fuere, ad illud vsque tempus psittacum plumis decorum, anferis magnitudine, articulatè voces multas humanas imitantem, studiosissimè conseruaram: eum Gaspari Collignio offerre sperabā, atque ea spe quinque dies cautissimè occultaram, nullo ei præbito cibo. Hunc tum urgente fame, tum quòd vererer ne mihi noctu furto surriperetur, post alios omnes occidi. Ille mihi amicisq̃ aliquot meis per tres quatuorue diēs alimento fuit: integer autem à nobis fuit esus, nullam enim particulam præter plumas eiecimus, adeò vt non carnes tantum, sed & viscera & pedes ipsos, atque adeò ungues, vncūmq̃ rostrum corroserimus. Auis istius mortem egerrimè postea tuli: dolorem auxit, quod quinto ab eius obitu die terram conspeximus. Cum igitur illius generis aues facilè careant potu, vel tribus nucibus totum illud tempus vitam illius sustinere potuissem.

At verò, dicet quispiam, quid nobis cum tuo psittaco? nòsne perpetuò in miseriis illis vestris suspensos tenebis? Annon tandem aliquando malorum & quidem omnis generis fatis? Nunquid aut vita aut morte finis, tan-

Qua die cō-
tinentem
conspexi-
mus.

dem dabitur? dabitur utique: Deus enim qui (non sanè vulgari cibo) corpora nostra sustentabat, opè nobis tulit opportunissimam effecitque immensa sua bonitate ut 8. Cal. Iun. cū iam ad foros fermè languore confecti iaceremus, Britanniam inferiorem conspexerimus. Veruntamen quod non semel à Governatore nostro decepti fuisset, qui terræ loco nubes nobis ac chimeras indicarat quæ properè euanuerant, speculatore iterum atque iterum pro more exclamante, Terram, Terram, vix tamen vere illud dici credebamus. Atqui secūdo flante vento prora obversa mox certò cognouimus, continentem in propinquo esse. Iam verò ut liquido appareat quantam in miseriam quantumque in discrimen adducti fuerimus: quàmque opportunè Deus sit nobis opitulatus, huc referre lubet quod naclerus noster edita voce affirmavit statim ubi gratiarū actiones ob imminenti liberationē nostram egisset: Se nimirum omnino decreuisse, si diem vnum adhuc in illo tā misero statu permanissemus non quidem forte agere (ut ab nonnullis, in tales redactis angustias est aliquando factum) sed aliquem ex nobis clam interficere qui ceteris esui esset. Quæ res minimè me commovit, conscius enim mihi eram (quamvis omnes macie essemus confecti) me ab illo periculo tutum satis fuisse: nisi forte cutem & ossa nuda pro carnibus habere voluisset. Quoniam autem nautę nostri Rupellam appelle-

Piodigiosum
decretum.

re decreuerāt, vt ibi Brasiliū suū lignum venderent, cum iam ab Britānia sex passuum millibus tantum abessemus, Naucerus cum Philippo & quibusdam aliis scapha vecti ad oppidulū proximum (hodiernam vocant) contendunt, cibaria comparaturi. Inter quos duo ex nostris quibus pecunias speciatim numeraueram ad cibaria quædam mihi comparanda, vbi ad continentem appulerunt, nauem nostram famis domicilium esse rati, diserte testati sunt se in eam pedem nunquam relaturos: quod ab ipsis est factum. Relictis enim in naue sarcinis suis ab illo tempore eos nunquam vidimus. Attamen eorum vnus qui solus mecum è quatuordecim illis quorum nomina initio recensui, hoc anno 1584. quo historiam hanc corrigo recenscoque, quanto cum labore pristina restituti fuerint valetudini ad me scripsit. Nobis quid hac in parte contigerit mox narrabo. Nobis in Anchoris nostris operientibus ad nos accessere piscatores quidam, à quibus cibaria petimus, illi se à nobis irrideri arbitrati, immò ne iniuria aliqua afficerentur veriti; fugam capeffunt, at nos quos vrgebat fames, eos vt consisterent cogimus, inque eorum lintrem irruimus. Tum illi extrema quæuis sibi imminere credebant. Nos verò pacatè omnia agere, cūmque cibariorum nihil præter cibarij panis frustra aliquot comperissemus, vnus ex illis inuentus est qui exposita extrema qua premebamur fame adco ferū se præ-

stitit, ut pro panis illius frustulo, quod vix obolo venisset, sestertios duodecim non dubitavit à me exigere. Nostri autem mox cum cibariis ad nos redeunt, quàm avidè à nobis fuerint excepta necesse non est dicere. Tum in proposito perseverantes, nimirum ut Rupellæ litus peteremus, iam passuum sex millia nauigamus, cum ab Nautis qui nos affecuti sunt admoniti fuimus Piratas quosdam ad oram illam vagari. Quare post tot tantæque pericula, quæ Dei ope euaseramus, si vitro in periculum nos coniiceremus, videntes illud nihil aliud esse quam Deum tentare, illo ipso die 7. Cal. Iunias portum intramus, Blauuentensem, in Britannia: ad quo per illud tempus naves per multæ è variis regionibus redoces appellebant: quæ & tormenta displodebant, aliæque nauigantibus solemnia celebrabant, atque ob partas victorias triumphabant. Inter quas vna erat ex vrbe Samnalis, cuius nauæ Hispanicam ex terris Peruanis reducem ceperant. Ea pretiosis quibusque mercibus erat onerata, cuius pretium ad sexaginta aureorum nummorum millia æstimabatur. Cuius rei fama cum per vniuersam Galliâ sparsa fuisset, mercatores non pauci Parisienses, Lugdunenses, alique eò ad merces illas commendas commeabant. Quæ res commodissimè nobis euenit: accidit enim ut cum è nauibus egredieremur mercatorum illorum plerique iis auditis quæ perpessi eramus, & nos præ infirmitate minus ad gressus figendos idoneos fassetarint, & opportunissimè admonuerint

vt ab nimio esu diligenter nobis caueremus, paulatimque vires nostras pauculo cibo repararemus, iure ex veterum gallinarum decoctione, lacte caprino, aliisque ad viscera dilanda accommodatis. Ac sanè cum iis omnibus qui tam salubri parauerunt consilio bene est actum. Nautę verò qui repente ventrem cibo impleuere, non tulerunt impunè: nam è viginti, tot enim incolumes terram attigerunt, plures decem sibi mortem accersuisse autumo: nos verò (quindecim eramus numero) qui, vt iam dixi, nauem illam in America conscenderamus in Galliam remigraturi, ad vnum omnes terra marique incolumes tum seruati sumus. Hoc quidem verum est, nos nonnisi cute & ossibus tum constitisse, adeò vt alij alios intuentes cadauera è sepulchris eruta videre videremur. Adhæc vbi cœlū terrestre persensimus, tantum ciborum nos cepit fastidium, vt (nam de me nominatim verius referre possum) in diuersorium tãdem delatus oblatum mihi vinum vbi olfeci, deliquium animi passus sim, inque arcam quæ in propinquo erat delapsus. Qui verò aderāt futurum vt animā mox agerem existimabāt, habita præsertim debilitatis meæ ratione. Atqui minimo affectus sui casu illo incommodo. Itaque in lectum decubui, tãtque suauiter dormiui, vt nonnisi sequenti die & quidē multa luce experrectus fuerim: quamuis ante decem menses in lecto non decubuisse, quod deo commemoro, quòd faciat cōtra eorum

Famem consequitur ciborum fastidium.

opinionem qui putant eos qui ab mollibus cubilibus desueuerūt ea repetētes initio dormire minūs posse. Blaueti igitur quatuor diebus transactis Hannebone in nos conferimus quod oppidulum ab Blaueto quatuor passuum millibus distat. In quo totos quindecim dies quieuimus, nosque ex medicorū pręscripto curauimus. Quantumuis tamen diligenter nobis caueremus nemo nostrum effugere potuit quin tumore per totum corpus infestaretur, me cum tribus aliis exceptis qui ab vmbilico ad pedes vsque eo morbo laborauimus. Insuper cum *διάρροια* & stomachi solutione conflictabamur, adeo vt intra corpus nihil consisteret eorum quę immitebantur.

Medicamentum ad restinguendam accedam modum.

Tamen medicamenti genus nobis est indicatum, quo postquam vsi sumus cōfestim ab eo morbo sanati fuimus: est autem eiusmodi. Ius hederę terrestris est accipiendū cum oryza probē cocta; in ipsa olla pannis veteribus restincta; quibus igni ad motis ouorum vitelli sunt permiscendi. Confectionem illā cochlearibus ad modum pultis ori admouebamus. Ac sanē nos omnes morbo illo extinctos futuros fuisse nisi medicamentum illud adhibitum fuisset facillē credo. Hęc sunt denique quę de nauigatione illa nostra habui referenda: Quę sanē inter minimas non est reponenda si animaduertas nos gradus septuaginta tres nauigasse ab Aquilone ad Austrum. Verūm ne palmam merentibus pręripere videamur, quantula est, si cum ingenti

Ioan. Sebast.
de Sano-
Hispanus,
Et Drachus
Anglus vni-
uersum terra-
rum orbem
circundederunt.
Cousule Hist.
Gen. Ind. ca.
98. Iren. Po-
pelin, de tri-
bus mundis

illa

illa Ioannis Sebastiani De Cano Hispani, aut (vt quidam volunt) Venetivél etiam vt aliis placet ab vrbe Guetaria in Cātabria Provincia oriundi, qui vniuerso orbe circumdato, quod ni fallor, contigerat ante eum nemini, post eum quidem de Dracho Anglo idem referunt, qui in patriam redux pro insignibus orbem terræ depingi curauit cum hac inscriptione, *Primus me circumdediti.*

Cæterum iis à me lectis quæ Hieronymus Benzo de sua in Peruensem terram, aliasque orbis illius regiones peregrinatione, quæ fuit annorum quatuordecim, scripsit: commune hoc mihi cum illo esse animaduerti, quòd (vt ipse historiæ suæ initio refert) annos viginti duos natus esset cum multorum exemplo peragrandi orbis cupidus ac præsertim visendæ eius mundi partis nuper repertæ, cui Indiæ Occidentalis nomen factum est, explere animum secum tandē constituit? Ego verò eodem studio impulsus, totidēque annos natus, in Brasiliam navigationem suscepi, pro vt ipse historiæ huius initio adnotauit, sed aliud est longè maiori dignum obseruatione, quòd nimirum Benzo, (licet ille de nobis nihil nec nos de ipso vnquam audiuissemus) affirmat se idibus Septembris An. 1556. in Hispaniam, peractis suis peregrinationibus, appulisse: nos verò (quod etiam super cōmemorauit) ad 4. Idus eiusdē mēsis, eodēq; anno in Brasiliā profecturi Geneuâ excessimus. Iā igitur si quis tēporā

Statim post
Benzonis
reditum ac-
cingit se ad
iter Americ.
Autor.

seriem obseruare velit, eorum quî in Americam nauigarunt: nos statim post Benzoni's reditum essemus collocâdi. Porro cùm Benzoni's historia Latino sermone primùm, ac postea Gallico Urbani Caluetonis amicissimî mei opera extet ex Italico conuersa, cui titulus est *Nona noui orbis historia*, adde quòd author ipse inter eos qui multa obseruarût, atque obseruata elegantissimè scriptis mandarunt, postremum non obtinet locum: necesse penitus esse existimo iis qui Americanorum mores probè nosse cupiût, atque adeò quàm inimaniter miseræ illæ gentes ab Hispanis, à quibus subactæ sunt, excipiantur, vt historiam illam diligenter perlegant. Ille autem eò maiori est dignus laude, quòd historiam suam concludat præstantissima gratiarum actione, quam ad Deum dirigit. In quo se minimè ingratum in eum fuisse, à quo beneficium hoc acceperat, vt res adeò nouas, tamque à nobis remotas terras videret, per totum quatuordecim annorum spacium, cuius etiam ope tot pericula euasisset. Illius tamen clarissimum nomen obscurare nititur Theuetus, veritatis, (siquis alius nostra memoria extitit) acerrimus hostis, suo viro- rum illustrium libro, quem nuper edidit. Ille enim de Francisco Pizarro Hispano à quo Attabalippa Peruensium rex fuit deuictus, verba faciens, totam Benzoni's historiam ita in dubium renocat (à cuius tamen facundia longissimè abest) vt meras fabulas esse dicas.

Theuetus
Benzoni ob-
iactat.

Quæ

Quæ res fortè à Theueto de industria est suscepta, quòd cum Hispania spiret, ac proinde Galliam patriam suam debito non prosequatur affectu, cuius tamen lepidissimus Benzofame est studiosissim⁹, aduersus eos qui quod minimo negotio Indos illos subegerint, cæteras omnes gentes tam facillè se deuincere posse iactant.

Sed vt ad nos redeam finem ac requiem laborum consequutos nos esse forsitan quis existimet: attamen nisi ille idem, cuius ope à tot naufragiis, tempestatibus, extremâque fame aliisque incommodis quæ nos inter nauigandum assiduè vexarūt, liberati sumus, nos ad litus appulso seruasset, extrema quæque nobis impendebant. Iam suprà dixi Villagagnonem tradidisse dicam in nos perscriptâ, præfecto naui illius qua reuecti sumus, vnâ cum mandatis ad obuios quosque magistratus vt in nos (vtpote hæreseos criminis reos à se peractos animaduenterent, ignique addicerent. Contigit autem vt Philippo Duci nostro cum Magistratibus (ab religione quam profitebamus non abhorrentibus) cui arcula illa epistolis dicæ illi adiunctis plena tradita fuerat necessitudo intercederet. Quò factum est vt optimè ab illis excepti fuerimus contrâ quàm cupiebat Villagagno, imò etiam fortunis suis non pepercerunt, quin nostris, quibus opus erat eas largirentur: Philippus quoque ab illis pecunias mutuo accepit, atque ita Deus ille qui astutos in astutia deprehendit,

Prouidentia
Dei admiranda.

nos ab illo periculo liberauit, effecitq; vt scelerati Villagagnonis perfidia detecta, id totū ad illius contumeliam, nostrum verò solatiū redundarit. Tanto igitur accepto beneficio ab illius manu qui nos toties terra marique seruauit. Nautis nostris Hanebone expedientibus, vt Neustriam patriam suam repeterēt, Nos etiam vt ab Britannis illis recederemus quorum idioma non minùs nobis erat Barbarum atque fuerat Americana lingua, ad Nannetes properamus, non quòd per celeres iter illud confecerimus: tanta enim erat infirmitas nostra, vt equis, quibus infidebamus regendis minimè pares essemus. Quocirca mercenarii à quibus regerentur singulis fuerunt mercede conducendi.

Naturæ restauratæ appetitus mirabiles.

Quoniam autem quodammodo restauranda erant corpora nostra nō minùs portentosis flagrabamus appetitibus atq; ij sunt quos de prægnantibus mulieribus referunt; quorū nisi ad finem properarem, exempla admiranda referre possem: quin etiā plerique ab vino ita abhorrebant vt ab eo per mensem integrum abstinuerint. Tandem vbi ad Nannetum urbem peruenimus quasi inuersi essent sensus nostri vniuersi, aures oculique nostri adeò hebetes repenti facti sunt, vt formido incesceret ne in surdos atque cæcos euaderemus. Huc referri potest quod Jonathan Saulis filius dicebat, illuminatos fuisse oculos suos postquam aliquantulum mellis gustasset, quibus verbis non obscurè significabat

ocu-

Surditas oculorumque hebetatio ex fame orta.

1. Samuel. 14
27. 29.

oculos antea fuisse inedia hebetatos. Verum tamen ab primi nominis medicis quibusdam aliisque claris viris, qui ad nos frequentissime accedebant tanta cum diligentia curati fuimus, ut nulla tantorum malorum vestigia nobis adheferint, quin imò de me possum affirmare, ex ipso ab eo tempore mense me optimum aurium oculorumque usum habuisse. Hoc quidem verum est me ab eo tempore stomachi debilitate semper laborasse: quæ etiã fame illa Sancerana, cuius paulò ante meminimus, adeo est confirmata, ut minimè dubitem ea me nunquam liberatum iri: donec me totum Deus felicissima resurrectione instauraret. Itaque apud Nannetes quo in loco (ut dictum est) optimè excepti fuimus recuperatis valetudine ac viribus, nostrum singuli quò visum fuit abiere.

Antequam finem huic historiæ imponamus id vnum superest, ut dicamus de quinque illis qui Americam repetiere, tum quum primum redeuntibus, naufragium euasimus. Quæ res quo modo innotuerit, paucis dicam. Viri quidam fide digni quos in America reliqueramus, quique nos quatuor ex Astis mensibus sunt insequuti, in Philippum ducem nostrum Lutetiæ inciderunt, illique narrarunt se, maximo suo dolore, tres ex illis à Villagagnone suffocatos ob Euangelij professionem spectasse: quorum hæc sunt nomina. Petrus Bordonus, Iohannes Bordellus, Matthæus Verneulius, quin etiam integram tum confessio-

nis tum mortis eorum historiam, descriptam attulisse significarunt, il'ique tradiderunt. Quam ego haud multò pòst ab illo accepi. Eam ubi legi perspexique fidos illos Christi seruos à Villagagnone tantisper morte plexos fuisse, dum nos cum tempestatibus ac variis periculis conflictabamur: in memoriam mihi reuocaui me vnum (vti suo dictum est loco) ex scapha illa eductum fuisse, in quam ingressus iam eram in Americam remigraturus: ac proinde, & mihi quidem esse de quo maximis Deo gratias agerem, quòd me nihil minùs cogitantem, à tanto liberasset periculo, atque etiam mihi in primis onus illud incumbere, vt trium illorum martyrum fidei confessio memoriæ proderetur, atque in eorum referretur album qui nostra memoria, ob Euangelij confessionem, fortiter mortem oppetierunt. Eodem illo anno historiam illam Iohanni Crispino nobili typographo, tradidit quam martyrum Catalogo inseruit, vna cum eorum laborum descriptione, quos pertulerunt ab eo tempore quo à nobis discesserunt, donec Americam terram attigerint. Eò igitur Lectores remitto: hoc enim loco mentionem eorum fecissem nullam, nisi ea quam diximus causa adactus eò fuissem. Hoc vnum addam, Villagagnonem, quòd primus piorum sanguinem in orbe illo nuper reposito, fuderit, meritò à quodam Americanum Cainum nominatum fuisse. Iam iis est satisfaciendum à quibus quisnam fuerit exitus il-

lius

Cōsue Mar
rum nostr
rēports hist.
lib. 5.

lius quæri solet. Eum nos in Castello Colli-
gnio (quemadmodum fusiùs in historiæ pro-
gressu dictum est) reliquimus, quod tamen
non multò post deseruit, cuius etiam culpa
ab Lusitanis captum fuit, vnà cum tormentis
bellis liliis Gallicis insignitis non sine im-
mani Gallorum, quos in eo reliquerat, cæde,
aliud nihil de illo ab eo tempore audiei (nec
sanè multū in inquirendo laboraui) nisi quod
post suum in Galliam reditum religiosis quā
pessimè potius tum voce, tum scriptis excep-
tis inueterata malicia magis ac magis con-
firmatus, obiit tandem Anno 1577. mēse De-
cembri, in prædio quodam Meliteni, ordini
attributo, cui nomen Bellouaco: quod ab suo
quondam famulo, mihi est renūciatum. Imò
à quodam ipsius nepote, quem cum illo in
America videram, accepi tam malè ante obi-
tum, rebus suis eum prospexisse, vt suorum
consanguineorum nullus fortunis ipsius au-
ctus fuerit post obitum, vt neque dum vita
manebat, id est ab eo nunquam non negle-
ctos fuisse.

Viliagagno
nis obitus.

Denique quandoquidem (vt ex hac histo-
ria satis apparet) & in genere & speciatim
tot periculis, tótque mortis abyssis ere-
ptus sum, an non meritò cum sancta illa Sa-
muelis matre exclamare possum, Iehouam
morte afficere, & in vitam restituere, demit-
tere in sepulchrum & educere? possum sanè.
Et quidem, ni fallor optimo iure, si quis alius

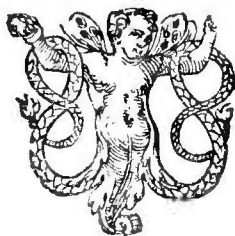
1. Sam. 2. 6.

nostra memoria. Attamen si huius esset loci, addere possem Deum immensa sua bonitate me ab infinitis aliis, in quibus versatus sum, discriminibus eduxisse. Quare, si mare elementum adeò furens, me non absorpsit, si Barbari anthropophagi, quibuscū ferme annum vixi, me non deuorarunt, famēque extremæ quas toleraui me non necauerunt: an non patria mea Gallia, tygride immanior erit si violentam atque immaturam mihi afferat mortem? Vt cunque tamen sit ego qui mortem filiorum Dei (in quorum numerum me ascitum certo scio) coram eo pretiosam esse noui, totum me ipsius voluntati permitto. Hæc tandem sunt quæ à me tum in ipso mari, cundo, ac redeundo, tum in terra America, apud Barbaros observaui. Me autem nō latet tam amplum argumentum resque adeo varias à me commemoratas eo stylo, cāque qua decebat grauitate minimè fuisse descriptas: imò etiam lubens agnosco me hac tertia editione nonnunquam ea quæ paucis fuerant perstringenda fufius quàm par erat persequutum esse, & contrà in extremum aliud peccantem ea quæ longiorem postulabant orationem plus æquo contraxisse. At lectores rogatos velim vt studium meū æqui bonique consulant, quod orationis non satis comptæ damna refarciat. Cogitentque quam dura mihi rerum quæ in hac historia commemorantur, fuerit experientia.

Regi autem æterno, immortalis, inuisibili,
soli sapienti Deo honos sit & gloria in secula
seculorum Amen.

PLVS VIDERE QVAM HABERE.

FINIS.

Errata operarum sic corrige.

Primus numerus paginam denotat, secundus lineam.

Præfationis, pag. 2. linea. 11. describerim. 31 l. 14. Idem. l. 31. testudinebus. 34 l. 2. Præterea. 35. l. 21. ni. *Historia*, 5. l. 2. negotia- que. 16. l. 2. nominatimque. 17. l. 24. Albacoras 21. l. 1. appellant 23. l. 1. fictitij. 24. l. 9. fertur. 32. l. 25. Margaiatium. 46. l. 30. nomi- na. 50. l. 9. eumque in l. 25. rebellione: hæere peccatum). 51. l. 6. ab ijs. l. 25. *post præditus adde* ad. 52. l. 16. *post è adde* Sp. 59. l. 25. En. 61. l. 24. *post conspectum adde* non. 65. l. 31. maximæ. 67. l. 15. Ar- cessit legis. 70. l. 32. conuiuari. 74. l. 3. En. 76. l. 11 sunt l. 16. sinu. 77. l. 9. vi 93. l. 13. cæruleum 97. l. 27 extremum. 98. l. 21. s. 100. l. 15. *post nuncupatur, adde* est accommodata. 101. l. 17. caules qui. l. 17. æquant. 102. l. 15. pinastris. 103. l. 25. *post verò adde* &. 105. *pro è cannis* figulina. 108. l. 32. *dele* decernendis. 110. l. 31. *post qua, adde* de. 115. l. 26 *post triginta adde* dierum nati. 116. l. 11. nancif- ceremur. l. 24. iplis 117. *pro, ut nostrates rerum repone* nō virides, verum. 122. l. 27. vnā. 126. l. 1 nec. l. 9 Ad. l. 18. è dumis. 127. l. 11. quas. 137. l. 5. obnoxia. 138. l. 19. lapides. 140. l. 7. *dele aut cassum.* 144. l. 16. lineamque l. 24. infidentes. l. 29. Nostri. 151. l. 22. illas terras. l. 31. barbati. 155. l. 16. expolita. 160. l. 24. indueret. 167. l. 2. appellati. 190. l. 23. quos. 192. l. 1. esset. l. 16. incolis. 194. l. 26. in- quinasse 204. l. 3. onustis. 212. l. 27. *post medys adde* cadaueribus. 206 l. 10. Esse nos. 208. l. 14. Galle. 211. l. 22. siuit. 223 l. 8. essem. 228. l. 29. inuitatus. 235 l. 21. collucant. 240. l. 20. *post animo adde,* non. 241. in argum. l. 3. fictis 245. l. 16. hostis. 246. l. 31. inuisen- di. 250. 51. ille: 251 l. 2. quos. 305. l. 25. *pro eam lege* arboribus. 310. l. 13. infolitum. l. 18. capiendis. 324. l. 20. 1573. 329. l. 21. nostros. 331. l. 32. Ideo.

INDEX ALPHABETICVS
RERVM ET VERBO-
rum in hac historia ob-
seruandorum.

A.

 CAIOV, suauissimus fructus.	155
Acarapep, piscis planus.	140
Acaraouassou piscis delicatissimus. Ibid.	Ibid.
Acarabouten piscis subruber.	Ibid.
Acetum è cannis sacchari.	160
Accusatio Barbarorum in errone.	151
Admiratio Barbarorū de vero Deo audientium.	
223.	
Adulterium quomodo puniunt Barbari.	234
Ægrotos quomodo tractent.	265
Æquator quare dictus.	29
Aestus maximus.	26
Ætas Barbarorum.	79
Affinitas & differentia linguarum inter Brasiliē-	
ses.	281
Agros quomodo diuidant Americani.	243
Agouti, porcelli genus.	115
Aiourous, psittaci omnium præstantissimi.	129
Albacoræ, pisces.	18
Ameniiou, gossipium.	159
Americus Vespucius Americā terram primus re-	
perit.	pap. 32
America orbis pars quarta eiusque longitudo.	169
Americani immortalitatem animarum credunt.	
223. tolerabiliores iis qui fingunt animas è cor-	
poribus egressas in conspectum viuentium ve-	
nire. 133. eos irrident qui questus faciendi gra-	

INDEX

etia in pericula sese coniiciunt.	150.	Potatores
eximij.	106.108.	manus ante & post cibū abluūt.
107.	vide Barbari.	
Americanæ mulieres quomodo vultum fucant.	93	
hospitum aduentū deflent.	251.	crebrò corpus
lauare solent.	94.	Res apud eas admiranda
Graudæ quo modo se gerant.	254	
Ananas fructus exquisitissimus.	162	
Animalia Americana à nostris penitus absimilia.		
III. quæ inter illa maxima.	115	
Anus Barbaræ adipē humanū diffuētē lingūt.	190	
Aouai lignum teterrimi odoris.	153	
Apostasia Villagagnonis in causa cur Gallinon		
sint in America.	105	
Applausus barbarorū victoriā reportantibus.	183	
Aquæ Brasilienses optimæ.	110	
Aqua saccharo condita. Ibid.		Aqua marina impo-
tabilis.	27	
Arabouten, Braslica arbor.	146	
Arauers papiliones coriū, cibosque corrodt.	135	
Arat, auis plumis præstantissimis.	128	
Arbores continuò virent in America.	pag. 33. 161.	
A nostris penitus sunt absimiles.	168.	miræ craf-
situdinis.	147	
Arbor xylum ferens.	159	
Arcus Barbarorum.	172	
Arcuum nerui ex herba Tocon.	172	
Arignan-oussou gallinæ Indicæ.	126	
Arignan-miri vulgares gallinæ.	Ibid.	
Arig nan-ropia ouum.	Ibid.	
Armille.	93. 94	
Ars nauigationis præstantissima.	8	
Arundines quibus sagittas muniunt Americ.	173	
Astutia Barbarorum ad decipiendos Gallos.	34	
Athei supra ipsos Barbaros detestandi.	pag. 209	
Auati crassum milium.	105	
		Aues

I N D E X.

Aues marinæ.	17
Auium copia in Maqhenſibus Inſulis.	40
Americanarum auium circa colores varietas.	132
Aurata piſcis.	19
Aygnan Cacodæmon Barbaros infeſtat.	206
Ayp. radix.	98
Ayriſ. beni genus.	152

B.

Balenæ.	31
Balæna in vadis.	77
Barbatia ſiue Mauritania.	13
Barbari, qua ſint ſtatura. 79. rerum Mundanarum neglectores. 80. villoſi non ſunt vt à quibuſdâ eſt traditum. ibid. variis coloribus corpus inficiûr. 83. Corpus incidunt. 87. Ex parte nudi, ex parte verò induti incedunt. 88. Abſque pane & vino lautè viuunt. 98. quoties eſuriunt, edunt. 107. Inter edendum non bibunt. ibidem. In gratiam cum inimicis nunquam reducûr. 170. furioſi. 172. Sagittarij peritiſſimi 173. nudi pugnant. 173. validiſſimè Sagittas emittunt. 175. Sagittis piſces tranſfigunt. 139. Sine ordine, inconfuſè tamen in militiam proficiſcuntur. 175. Ad prælium venientes vlulant. 178. ferociſſimi. 178. pedites pugnant quidque ſentirent de equis ſi quos viderent. 179. Compotandi ratio. 108. ſilentium inter comelandum obſeruant. 107. Sobrietas in edendo. 108. Saltantium in orbem geſtus. 216. peritiſſimè natant. 142. Concorditer viuunt. 241. ad gratificandum promptiſſimi 256. Cubilia quomodo ſternant. 244. Comiter excipiunt hoſpites. 247. veri Dei cultui adhærere pollicentes precationi interſunt. 226. vile Americani.	
Barbari noſtrum aſſandi morem ludibrio habent.	192
primi Barbari ab autore viſi.	33
Barbari cur exactè exprimi non poſſint.	96
Bellum ab Americanis cur geratur. 169. Quo numero prælium conferant. 175. in hoſtium conſpectum vbi venerûr quibus geſtibus vtantur.	178

I N D E X.

Blanditiæ Americanarum mulierum.	94
Boisius classi præficitur.	7
Bolis quid sit, quisque illius vsus.	316
Bonita piscis.	18
Boucan Barbarorum culina. 113. Cui humanæ carnes imponuntur.	114
Boure torques.	83
Breuia maiora.	305
Breuia minora.	36
Bufones in America edules.	118

C.

Caïoua brassicarum genus.	165
Caluarum acerui à captiuis cur asseruentur.	192
Camouroupouy-ouassou piscis prægrandis.	140
Cauaria.	12
Cancri terrestres.	138
Canis hominibus ipsis longè humanior.	207
Caudè auis.	128
Canistri & corbes.	246
Cannæ sacchari.	160
Cantus Barbarorum.	128. 140. 214. 219. 220
Caouin potus. 105. antequam bibatur calefit.	106
Captiuis quomodo excipiantur ab hostibus. 183. ad eum ma- ctandum conuentus. ibid. per vicum circumducitur. 184. mortem imminentem vlscitur. 285. mortem contem- nit. 230. vno ictu maclatur. 188. Eius cadauer calida per- funditur. ibid. in frustra celerrimè secatur.	189
Captiui à Gallis empti.	183
Caraibes, impostores.	212
Maraca instrumentum consecrant.	216
Barbaros exsufflant.	219
Caramemo.	272
Carnes humanæ bouccano impositæ.	114
Casarum Americanarum forma. 2. 6. longitudo.	17
Castellum Lusitanorum.	36
Cay cercopithecii nigri.	122. 190
Cercopithecii animalia ferantur.	123

I N D E X.

Quomodo capiantur. <i>ibid.</i> Eorum in paruulis è periculo eripiendis industria.	122
Charitas naturalis Barbarorum.	257
Charterius pastor in Galliam remittitur.	54
Choreæ Barbarorum.	107
Cinerearum in orbem aliud genus.	216
Mulieres seorsim à viris suas choreas agunt.	109
Choreæ Bor.	154
Ciborum apud Americanos conseruandorum ratio.	142
Cineres brasiliici ligni industria rubro inficiunt colore.	148
Coati, animal rostro prodigioso.	124
Coelum sub tropicis clementissimum.	162
Coemiterium apud Barbaros.	270
Coena Dominica primò in America celebrata. 46. secundò. 58. noctu. 68. An possit sine vino celebrari.	<i>Ibid.</i>
Cointa papismum eiurat.	46
Collatio vini cum Caou-in.	111
Colloquium mactatoris cum captiuo.	185
Colloquium barbari cuiusdam cum autore.	149
Colloquium de Gallia.	285
Colores.	272
Commanda-ouassou fabæ crassæ.	167
Commanda miri pisa seu fabæ minores.	<i>ibid.</i>
Conatus Villagagnonis.	2
Concentus barbarorum mirus.	219
Coniugia Barbarorum.	232
Conomomiri pueruli.	95
Concio prima in America.	44
Constantinopolis sub Mechemeto capta.	199
Copau arbor.	153
Couroq fructus ex quo exprimitur oleum quo vtũtur Barbari.	137
Crepitacula è fructibus.	87
Crocodili portentosæ magnitudinis.	117
Crudelitas nautarum.	14
Crudelitates horrendæ Barbarorum.	194. 195. 197
Crudelitas Amurati.	199

I N D E X.

Crudelitas Mechmeti.	200
Crudelitas Vladi.	201
Crudelitas Gallica cum Turcica & Americana compara- tur.	pag. 211
Cubilia xylina.	244

D.

Debilitas Richerij.	325
Decretum prodigiosum.	325
Defectio Villagagnonis à vera religione.	62
Defectus frumenti & secalis à nobis in America satis.	105
Delicati carpuntur.	28
Deliratio Barbarorum auis tantum obseruantium.	133
Delphines pisces alij comitantur.	31
Descriptio prima Barbarorum.	88
Descriptio sinus Ganabaræ.	71
Dies quò primùm nobis America detecta est. 32. Quo ab ea excessimus.	301
Dies longissimi mēse Decembri in America.	161. 162
Die æquinoctiali sub æquatore versabamur.	309
Qua Die redeuntes continentem conspeximus.	328
Diluuium vniuersale confusè norunt Americani.	220
Disputatio Villagagnonis & Cointæ.	53
Discrimen proximum.	39. 311
Drachus anglus orbem vniuersum circundedit.	333

E.

Ebrietatis Barbarorum argumentum.	108
Eleuatio poli Antartici.	30
Enses ferreos Barbari parui faciunt.	174
Epilogus primus ad representandum barbarum. 88. secun- dus	91. & c.
Epistola Villagagnonis ad Caluinum. 55. Vide Præfationē.	
Error verè Diabolicus	268
Error cosmographi cuiusdam.	191
Error cosmographicarum chartarum.	190
Error crassissimus.	222
Euangelium nostra memoria apud Antipodas annuncia- tum	

I N D E X.

tum.	227
Exemplum inſigne humanitatis Barbarorum.	258

F.

Facinus lugendum.	218
Fames extrema. 318.319. rabiem generat.315. eius tempore prodigioſa multa plerisque in mentem venerunt.	336.
eaſe conſequitur ciborum faſtidium.	331
Fame. Sarzerrana.	324
Farina ex radicibus.33. Qua ratione paretur.99. eius ſapor.	
ibid.ad panem conſciendum minùs apta.	Ibid.
Farina è piſcibus.	114
Fidiſſimi amicis Barbari.	259
Figuræ Barbarorum.90.170.186.192.207.218.252.266.	
Fiſtulæ ex oſſibus humanis.	175
Flumen Vaſorum.	78
Fluctuum reciprocatio admirabilis.	12
Fluuij dulces.	78
Frénatotes Barbaris Americanis immaniores.	203
Folia arborum craſſiſſima.153.immenſæ magnitudinis.	157
Frontalia è plumis.	85
Fructus Americani à noſtris penitus aſſimiles. 168. peri- culòſe permulti eduntur.	190
Fumus Petun quomodo à Barbaris abſorbeatur.163. Cere brum purgat.	Ibid.

G.

Galeri.	273
Galli ad farinam in os iniiciendam minùs apti.	100
Gallinæ Indicæ.	124
Gallinæ vulgares contemnuntur à Barbaris.	Ibid.
Ganabara ſinus.	42
Gasparus Collignius nauigationis autor.	13
Geraii è palmarum genere.	152
Gonambuch auis minima.	132
Gofſipium quo modo nent Americanæ mulieres.	143
Gradarij bipedes.	256
Gubernator nauis egregiuſ ſine literis.	28

Guyapat falces.	274
H.	
Habitus Villagagnonis.	65
Hamos maximè probant Americani.	145
Hay deforme animal.	124
Hé Barbarorum interiectio.	74
Herbarum marinarum descriptio.	315
Herich, radices optimæ magna earum copia. 166. mif. 166.	166.
multiplicandi ratio.	166.
Historia faceta de vespertilione.	134
De boue qui herum mortuum agnoscit mira historia.	201
Hinouraé, Guaiaci genus quo vtuntur Barbari ad curationem morbi cuiusdam quem illi Pians nominant.	154
Homicidarum apud Barbaros poena.	124
Hospitis apud Americanos gestus.	123
Hospitibus Barbaris adueniæ quid rependant.	256
Huuassou locus asper in America.	132
I.	
Iacare crocodili.	117
Iacous phasianorum genus.	127
Ian-ouare fera hominibus infesta.	120
Ignem quo modo suscitent Barbari.	254
Ignis è brasílico ligno nullum fermè fumum exhalat.	148
Ignoratio veri Dei & falforum Deorum apud Toucupi-namb. obtrinet.	220
Mundi etiam creationis.	ibid.
Inaures barbarorum.	85
Infantuli Americanorum nascentes à quibus excipiantur	
235. Nasus eis deprimitur. 236. Eorum crepundia. ibid. que	
illis nomina imponantur ibid. eorum alimentum. ibid.	
mundissimi sunt absque linteorum vsu. 238. fasciis mini-	
mè obuoluuntur. ibid. Humano sanguine illinuntur.	138
Inis cubilia xyлина.	244
Inubia, cornua ingentia.	147
Insulæ fortunatæ.	171
Insula magna, ad flumen Ganabara.	173
Insula inculta auibis atque arboribus abundans.	30

I N D E X.

Interpretes Neustrij vitam atheorum more transigunt.	194
Ioānes Sebastianus de Cano Hispanus orbem vniuersum circumdedit.	332
Ionquet ial barbarorum.	167
Iudæi crudelissimi.	189
Isamenta apud Americ. nulla.	147. 198
Ius ex radicibus expressum esculentum.	101
K.	
Kutema & parati muli pstantissimi.	139
L.	
Labium perforatum, & eius perforationis ratio.	81
Lacertæ Americanæ edules.	117
De lacerta periculosa & monstrosa narratio.	119
Lacus Geneuensis cum fluuio Ganabara comparatio.	72
Lapis Scoticus admiranda ratione ignem excitat.	254
Lapilli virides labiis inserti.	82
Lapides cultrorum vsus Americ. olim præbebant.	189
Lectiones Cointæ.	60
Leri pes ostrea.	77
Leri-oussou autoris nomen lingua Americana.	248. 271
Linea æquinoctialis quare dicta.	29
Literæ Villagagnonis ad Caluinum. §. vide Præfationem.	
Liberalibus delectantur viris barbari; mtoros autem de- testantur.	145
Lignum brasiliæ manditur.	325
Ligna varij coloris.	153
Lignum rosei odoris.	ibid.
Locus Scripturæ S. perperam à Villagagnone adaptatus.	59
Luētus hypocriticus captiui mactati vxoris.	188
Lusitani duo à barbaris capti & deuorati.	197
M.	
Machiauelis sectatores barbaros imitantur.	270
Mactatoris corpus cur incisum.	192
Mais Peruanum triticum.	102
Mala aurea & citria magna copia in America crescunt.	160
Maniot radix.	98
Manobi auellanarum sub terra nascentium genus.	166

I N D E X.

Maqhè regio.	39
Maraca,Instrumentum.87.eius dedicatio.	216
Mare herbidum.	314
Margaiates Gallis'infensissimi.	32
Marganas psittaci vulgares.	130
Margou-ia aurea mala.	160
Materia à Barbaris secatur atque in naues cõportatur.	147
Mauritania.	13
Maurougans citrulli.	167
Medicamentum ad restringendam aluum.	332
Menisci ex ossibus candidis.	83
Miles affectu naturæ carens inter religiosos.	219
Mingant pulmentum ex radicum farina.	100
Mocap,ignea tormenta.	273
Mocacoui,pulvis tormentarius.	273
Mocacoua magnarum perdicum genus.	127
Moneta Barbari carent.	35
Mortuos quomodo sepeliant Americani.	267.268
Moussacat,paterfamiliâs hospites excipiens.	253
Mouton auis rara.	127
Mundus cum cadauere sepultus.	268
Mures captantur atque manduntur.	322
Murium pedes diligentissimè colliguntur.	325
Mures subruffi.	116
Musa arbor, eiúsque descriptio.	157
Muscipula,rupes.	73
Myoparones capti.	13.14

N.

Narratio brasiliësis cuiusdam de vino faceta.109.alia item narratio Barbari.	225
Narratio de maxima Barbarorum celebratione.	213
Narrationes insignes.	225.228.260
Nasi puerorum depressi.	236
Nautarum rapacitas.	9
Nautæ fame necati.	319.326
Nautarum desiderium.	27
Neustrij in naumachiis excellunt.	15

I N D E X.

Nicotiana non est verum Petum.	164
Nomen auctoris Americana lingua.	248. 271
Nomina eorum qui Geneua profecti nauigarunt in Americam.	6
Nomina quę Barbarorum puerulis imponuntur.	236
Nomina hostium Tououpinambaultiorum.	281
Nomina singularum corporis partium.	288. 289
Nomina rerum quę ad supellectilem pertinent.	290
Nudit̃as virorum Barbarorum.	80
Nudit̃as fœminarum Brasilięsium. 92. Certum de vestibus reiſciendis cõsilium. 94. De ea re quid sentiat auctor. 97	
Nuptiæ primũ in Brasilia Christiano ritu celebratę.	56
O.	
Occasio veri Dei annuntiandi Barbaris.	224
Quibus in rebus occupentur Barbari.	239
Oleum sanctum Barbarorum.	137
Orapat, arcus.	172
Oratio senum Barbarorum iuniores ad bellum inferẽdũ excitantium.	171
Ornatus barbarorum inter saltandum & potandum.	91
Ornatus clauarum barbarorum ẽ plumis.	86
Ornatus genarum.	85
Ossium eorum qui mactati fuerint ostentatio.	178
Ouara delicatissimus piscis.	140
Ouetacates. 36. Qua ratione cum illis permutatio instituat̃ur.	37
Oura aues.	125
Ouy-entam farina durior.	99
Ouy-pou farina mollior.	ibid.
P.	
Pacoaire frutex tenera.	156
Pacos poma oblonga.	ibid.
Pagus à barbaris vastatus.	195
Pag animal maculis distinctum.	113
Pages medici barbarorum.	262
Pagi hostibus contermini quomodo nominantur.	17

INDEX.

Pagi & familiæ American. quomodo disponantur.	242
Pai-Nicolas Villagagnonis nomen.	279.182
Palmarum in America plura genera.	152
Pana-pana piscis capite deformi.	141
Panis nauticus corruptus.	272
Panou, auis cui pectus rubrum.	132
Paraibæ.	36
Parmæ ex tergo Tapiroussou.	177
Parmæ ex tergo Tapiroussou manduntur.	320
Pectus fuluum auis Toucâ cuius vsus apud Americanos.	85
Pecunia barbari carent.	35
Pennarum fasciculus.	86
Petum herba eiusque vires admirandæ.	163
Philippi votum.	325
Pians contagiosus morbus.	264
Piper Indicum cornutum.	166
Piperis rates earumque vsus.	144
Pira pisces.	139
Piramiri pisciculi. 141. pira ipochi piscis oblongus.	140
Pisces volantes.	16
Piscis manibus & vultu humanam formam referens.	145
Planta foliâque ananas.	162
Plumæ è quibus pilei vestes &c. componuntur.	129
Pluvia foeda & contagiosa.	26
pocula aliâque vasa ex fructibus.	246
polygamia.	233
potentia Dei admiranda, in mari cernitur.	10.319
Potus è radicibus quomodo & à quibus paratur.	104
Potus ex milio.	105
Potores eximij.	106
prælium barbarorum.	171
prægnantes mulieres quo modo se gerant in America.	235
Promontorium sacrum.	11
Promontorium Priense.	42
Promontorium sancti Rochi.	306
Proverbium barbarorum à Gallis usurpatum.	188

I N D E X.

Prouidentia Dei admiranda.	135
Psittaci mira historia.	130
Psittacorum agmen.	41
Ptolomæus Lathurus crudelissimus.	191.199
Pueri decem barbari in Galliam missi.	55
Puissa ouassou retia.	145
Purgatio foëminarum Americanarum.	140

Q.

Quæstio vndenam originem traxerint barbari.	230
Quinampian auis coccinea.	132
Quisquilix rubræ mari innatantes.	215

R.

Radicum duo genera panis loco in America. 98. farinæ ex illis conficiendæ ratio.	ibid.
Mira ratio qua propagantur.	101
Raiæ Americ. à nostratibus dissimiles.	140
Raiarum caudæ venenatæ.	141
Ratio viuendi in Brasilia.	5
Ratio egregia barbarorum.	127
Ratio arbores excidendi apud barbaros.	148
Reditus quinque Gallorum in Americam.	304
Regio Americana à niue gelu & grandine immunis.	161
Regibus carent Brasilienses: senioribus autem obsequium præstant.	171
Remedium aduersus Scorpionum ictus.	138
Requies pisces damnosi.	2
Resurrectionem mortuorum credunt Peruenes.	208
Rostrum monstrosum.	131
Rupes smaragdus credita.	39
Rupes cui nomen vas butyraceum.	73

S.

Sabaucaë arbor, cuius fructus vasis cõficiendis est accommodatus.	155
Sagittæ longissimæ.	171
Sagouin animalculum pulchrum.	123
Sarrigoy animal foetidum.	116.

I N D E X.

Sepulchrorum apud Americanos forma.	267
Scopus auctoris.	2
Scorpiones Americani.	137
Scripturæ ars excellentissimum Dei donum.	221
Senes Amerinani cur & quando virilia tegant.	81. cæte-
ris præfunt. 171. Quomodo Gallos excipiant.	223
Sententia eximia à Barbaro prolata.	150
Seouassou ceruorum genus.	115
Serpentes permagnos edunt Americani.	118
Serpentes longi graciles & virides.	119
Sitis fame intolerabilior.	324
Socratis de scriptura sententia.	222
Sol pro Zenith.	30
Solum Americanum, tritico & vino accommodatum.	102
ob pinguedinem frumento ferendo minus aptum.	103
Spectaculum visu horrendum.	203
Spinæ quibus pro hamis vtuntur Barbari.	144
Spiritus sanctus Lusitanorum Castellum.	36
Statura ac dispositio Barbarorum,	79
Stratagema primum Barbarorum.	176
Sues marini 19. Eorum piscandi modus. 20. Intestina eo	
rundem.	Ibid.
Sues quibus foramen est in dorso.	115
Superstitio crassissima.	221
Surditas famem consequitur.	336
T.	
Tacapé claua lignea.	172
Taiaassou, aper.	115
Tamouata piscis monstrosus.	141
Tapemiri plaga in America.	36
Tapiroussou animal quod asinū & vaccam refert. 112. car-	
nis illius sapor.	113
Tata ignis. 254. Tatatim fumus. Ibid. Tatapecoua folli-	
culi.	Ibid.
Tapitis leporis genus.	115
Tatou fera squammis armata.	116
	Teh.

I N D E X.

Teh interiectio admirantis.	248. 271
Terror Barbarorum audito tormentorum strepitu.	174
Testudines marinę atque earum piscandi modus.	22
Theuetus refutatus in præfatione passim, de testudinibus marinis. 21. 23. 24. 25. De eo quod mentitur Barbarorum animas se Christo lucrifacere voluisse. 61. De eo quod authori imponit quoad sitũ Ganabarę sinus. 72. De ima- ginarij vrbe Henrica. 75. 76. De Nomine autoris. 77. 248. De mulieribus Americanis quas somniat à viris secuba- re cum Caou-in conficiunt. 105. De carnibus elixis. 114. De Crocodilis ingentibus quos Autori affingit. 117. De herba Petum quam Engolis mensẽ vocat. 164. De fumo absque igne. 255. Benzoni obtrectans.	334
Ton insecti genus infestissimum.	136
Tormenta quomodo displodunt Barbari.	174
Toucan auis columbi magnitudine.	131
Toucon herba qua vtuntur Barbari pro arcuum neruis. 144. 172.	
Touis psittacorum genus minimum.	
Touou lacerta.	117
Tououpinambaultij cum Gallis fœderati.	41
Toupan tonitru.	187. 223
Trichides prodigiosæ.	12
Trophæum ex capitibus humanis.	199
Turio in capite palmarum edulis.	120
V.	
Vanitas Theueti.	61
Vasa fictilia 316. eorum forma.	105
Veneficæ à Sathana quomodo agantur.	214
Ventorum inconstantia circa æquatorem.	26
Verecundia naturalis in Americanorum coniugiis serua- tur.	239
Vermes cum panis micis eduntur.	318
Vespertiliones humanum sanguinem exsugentes. 134. face- ta de vespertilione quodam historia.	ibid.
Vestes, pilei, armillæ è plumis contextæ.	86

I N D E X.

Villagagno quibus nos primum verbis affatus est.	43
Villagagnonis indignissima perfidia.	299
Villagagno cur nauigationem in Americam suscipit. 2. ad Geneuensem Ecclesiam scribit. 4. eius inter audiendum concionem gestus. 44. Ecclesiasticam disciplinam constituit. 46. zelo se ardere simulat. ibid. Illius preces. 47. & 51. ad cœnam accedit. 53. Illius lex in scortatores. 57. Caluinum vituperat, quem antè laudarat. 62. eiusdem conscientia excruciatâ, atque ordinaria deierandi formula. 63. Nititur nos in seruitutem adigere. 67. nos in Castello suo diutius manere non vult. 70. Eiusdem vitæ epilodus. 71. mors.	
Vitis à nobis plantata quomodo prouenerit.	103
Viri Americani vxoribus obstetricantur.	235
Vlulatus horrendi foeminarum Americanarum.	214
Vpec anates Indicę.	126
Vrbanitas verè barbara.	35
Vrbs imaginaria in operibus Theueti.	75
Vrbes nullę apud Americanos.	171
Y.	
Yetin culices lancinantes.	137
Yempenambi frontalia è plumis.	85
Ygat linter è cortice.	176
Ynambououassou perdicum genus.	127
Yra mel.yetic, cera nigra.	135
Yri arbor, atque eius fructus.	2

F I N I S.

